د کتاب معرفي

د کتاب نوم: پیغام دویم (دویم ټوک)

لیکوال: زبیر افغان

د نشر کال: ۲۰۲۲م

د کتاب ټول حقوق له **پېروز د ديني مطالعاتو او څېړنو بنسټ** سره خوندي دي.

پېروز د ديني مطالعاتو او څېړنو بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سریزه 7
نورو ته زموږ د واعظانو لار ښوونې 9
پر شرعي تفسير د کلتور اغېز 13
پرده له میرمنو د حق اخیستلو پلمه 19
په شخړو کې راګیر ولس ته! 24
په غونډو کې د قران کريم تلاوت 32
په قران د پوهېدنې اصول او تفسيري تګلاره 37
په منصوصي مسایلو د پوهاوي لپاره 40
په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات 45
د انځور اخیستلو شرعي حیثیت 50
له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او که تعامل؟ 54
د تکبر مفهوم 60
د ثواب او عذاب نیمګړی تفسیر 63
د جمعې او اختر خطبې 69
د دین او شريعت په تفسير کې تېروتنې 73
د میرمنو مشرې او پر ښځو د نارينه د سپرستۍ سهي تفسير 78
د نورو له عمل سره د خپلې ایډیالوژۍ پرتله 83

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب‌فهرست/

د يوه ناسم فقهي اصل سمونه..85

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟..88

صبر او توکل..93

قران کريم نثر دی که شعر؟..101

له دين او شريعته ناسم تفسير لاملونه...107

له قبيلوي پېژندګلوي تر ملي...115

له ماديت څخه محرومه ټولنه..121

له محرم پرته د ميرمنو سفر..126

مذهبي و نامذهبي..132

مومن او مسلمان څوک دي؟...137

د حدودو نفاذ د چا مسووليت؟..140

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت 150

يو محور يو تعبير..161

عاشورا په رواياتو کې...172

په اسلام کې د مرييتوب او اسارت قانون..178

د مشرکينو اولاد، بيلابيل اندونه (څېړنيز جاج).................................188

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند 200

لغوي مانا 200

اصطلاحي مانا: 201

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست/

دين د انسان لپاره دی که انسان د دين؟.......... 209

يا هم انسان وسيله دی که هدف؟ 209

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام 215

مقدس کتابونه.......... 215

صحيفې او حديثي کتابونه 218

په دعوت کې د کتاب اغېز 220

د کتاب پيغام 221

د ديني تعبير د نړۍ والې اداري اړتيا 223

په کومو حالاتو کې هدف وسيله توجيه کوي؟ 227

منځلاريتوب(وسطيت).......... 231

لغوي و اصطلاحي معنا: 231

منځلاريتوب په قران او سنت کې:.......... 232

لنډيز: 238

د نارينه او ښځو يوځايي زدکړې.......... 239

د حاکميت د بېلابېلو مفاهيمو توضيح.......... 247

د قربانۍ اساسي هدف 254

د دعا اهميت او اغيز 260

د تکفير وبا.......... 266

لغوي او شرعي مفهوم:.......... 266

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثفهرست/

له شرعي اړخه د تکفير قباحت: 267

په دې اړه د علماؤ نظرونه:... 270

د تکفير په اړه د اهل سنتو اصل:.. 271

اسباب يې: 273

نتيجه:... 275

موږ ته له دينه د واحد تفسير اړتيا 277

د شريعت او اخلاقو اړيکه 282

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟... 293

مراجع.. 303

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

له الله سره مناسب حمد او لایق ثنا و صفت ټول د هغه متعال ذات دي او بې پایانه درود و سلام دې د هغه پر وروستي مهربانه رسول وي.

دغه کتاب زما د بېلابېلو مقاله ټولګه ده چې زیاتره یې پر دیني موضوعاتو لیکل شوې دي، ځینې که یې ټولنیزه او تاریخي محتوا ولري، بیا هم په یو نه یو ډول له دین سره اړیکه یې حتمن موجوده وي. په دې لحاض یې ګواکې ټوله محتوا له دیني موضوعاتو سره اړه لري.

دا مقالې زما د کلونو د زیار، لوست او هڅو نتیجه ده، په لیکنه کې زه د یوه خاص فکري مکتب پیروي نه کوم، نه د یوه ځانګړي فکري مکتب مقابلې او ټکولو ته مې کار ویلی. بلکې یوازې مې د خپل فکر لیدلوری لیکلی دی، هره مقاله د هغې خاصې موضوع په باب یوازې زما د فکر نمایندګي کوي، له دې هاخوا نه د یوه خاص فکري مکتب ملاتړ پکې شته او نه یې د رد په پار کښل شوې دي.

ځینې مقالې یې په تاند ویبسایټ کې خپرې شوې هم دي او زیاتره یې تر اوسه نه دي نشر شوې. د کتاب اوډنه د ځانګړې تګلارې له مخې نه ده شوې، دا پوښتنه ما له ځان سره نه ده کړې چې دغه مقاله ولې د کتاب په سر کې ده او هغه یې په اخیر کې؟ دا فکر مې هم نه دی کړی چې تر دې پلانۍ مقالې وروسته دې هغه پلانۍ راوړل شي چې د دوی ترمنځ خاص ارتباط موجود دی، داسې هیڅ نه دي شوي، بلکې څنګه چې راته اسانه وه، په هماغه بڼه مې د کتاب په بڼه اوډلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرې مقالې په اخير کې سرچينې راغلې دي او د کتاب په اخير کې مې ټول هغه مراجع معرفي کړي دي چې ما د ليکنو مهال ور نه ګټه اخيستې ده. زه د مطالبو په پيدا کولو کې زياتره د مکتبې شاملې له کتابونو ګټه اخلم، نو د کتابونو معرفي هم له مکتبې شاملې څخه ور کوم.

زبير افغان

۲۷/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو ته زموږ د واعظانو لار ښوونې

زموږ د ټولنې ناصحان په خپل وعظ کې هر وخت بل ته نصيحت کوي، د خپل نصيحت په ډېره وړه برخه خپله عمل نه کوي. بل ته د خيرات توصيه کوي، خپله خيرات نه کوي، بل ته له تجسسه د ځان ساتنې توصيه کوي، خپله په ټول کلي پسې تجسس کوي، نورو ته د اخلاقياتو فضيلتونه بيانوي، خپله د بد اخلاقۍ نمونې وي.

زموږ په سيمه کې يو متل دی وايي: که ملا ويل هغه کوه او که ده کول هغه مه کوه. يا وايي: قاضي خپله بد کاري کوله او نورو ته يې لارښوونه کوله.

دا متلونه له دې امله پسې ويل شوي دي چې زموږ د ټولنې ملا، واعظ، قاضي و خطيب خلکو ته د ښو توصيه کوي، خو په خپلو ويناوو او نصيحتونو عمل نه کوي. خلك جنګو ته تشويقوي، نه خپله ورسره ځي او نه د خپلې کورنۍ کسان پکې ليږي، يوازې د بل زامن ورته مستوي.

ځانونه د رسول الله ص صلى الله عليه وسلم وارثان بولي، خو يوازې د هغې وينا په کولو کې چې دوی ته يې ګټه رسېږي. رسول الله ص ص زکات نه خوړی دوی زکات ته په لين کې ولاړ وي، رسول الله ص ص به خپله خيراتونه کول، دوی د نورو خيراتونو ته سترګې نيولې وي، رسول الله ص ص به خپله سرسايه ور کوله، دوی د نورو سرسايې په جيب کې اچوي، رسول الله ص ص به د بل مړي قرض پر خپله غاړه اخيستی، زموږ هغه که پوروړی هم وي، دوی يې د اسقاط په اخيستو او خيرات کولو، ختم کولو نور پسې وشکوي. رسول الله ص ص تر هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا مخکې خپله د قربانۍ ځای ته تلې جهاد یې کاوه، دوی یوازې نور ور ته مستوي. رسول الله ص ص د اخلاقو نمونه وه، د خلکو یې خیال ساتی حتا په لمانځه کې هم د قوم خیال ور سره و، د یوه ماشوم په ژړا یې د سهار لمونځ د ماښام د لمانځه په شان لنډ ور کړی دی، نورو ته یې توصیه کړې ده چې د امامت په وخت کې د کمزوري، اړمن او مریض خیال وساتئ. رسول الله ص ص د مړي کورنۍ سره غمرازي کړې ده، د مړي کورنۍ ته یې د خوراك ور کولو توصیه کړې ده، خو دوی د مړي پر کور ناست وي، له حلالو یې خلاص کړي.

د خپلې وینا او عمل د تضاد له امله یې اوس ویناوې او خطبې بې اغېزې شوې دي، په نه اغېز کې یې ښايي نور عوامل هم دخل ولري، اما که ټول عوامل یې شمار شي، يو به یې حتمي دغه وي.

زموږ د نصیحت تګلاره داده چې په تریو تندي، لوړ اواز او سختو کلیمو نورو ته خطاب کوه، درته ناست خلك مخاطب کړه، ځینې کسان چې د واعظ تر نظر بد ورځي، ښه یې تحقیر کړي، حتا داسې واعظان لا هم شته چې د مسجد په کوم کونج کې به هغه کس ناست و چې د ده به بد ځنې کېدل، له منبره به یې هغه کونج ته لاس نیولی و، د لاس په اشارې به یې ویل چې دغسې او هغسې مه کوئ، دا بد کارونه دي، خلګ یې پوه کول چې دغه بد کارونه دغه سړ کوي.

خلکو ته وايي دنیا د خدای په وړاندې هیڅ حیثیت نه لري، تاسو هم ډېر وخت مه ور کوئ، پر خدای توکل وکړئ، خدای مو له لوږې نه مړه کوي. خو همدغه واعظ صاحب به د کلي د ملك تر بل هر چا ډېر لحاظ کوي، د ماړه او شتمن ډېر خیال به ساتي، دومره غوړه مالي به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره کوي چې حتا ماشوم به هم په پوهېږي او تر دې اندازې به بد ښکاري چې د ده پر ځای به بل کس د ده په غوږه مالي شرمېږي.

خلك چې د هغه د وينا او عمل فاراډوکس ويني، بیا به ښه د هغه وينا تاثیر پر وکړي. دا خبره سمه ده چې دنیا به خدای ته حیثیت نه لري، اما دا چېرې دي چې خلك دې ډېر وخت نه ور کوي؟ دا چېرې راغلي دي چې له لوږې انسان نه مري؟ موږ خو اوس په نړۍ کې د میلیونونه انسانان وينو چې له لوږې سره مخ دي او نړۍ وال يې لاس نیوی کوي، اول کتار کې يې موږ خپله ولاړ یو.

خدای ته د دنیا نه اهمیت دا نه معنا چې موږ ته بې هم نه لري، ځکه موږ په همدې دنیا ژوندي یو. خیرات په همدې دنیا کې کوو، زکات ور کوو، حج په کوو، د بل کس لاس نیوی په کوو، لنډه دا چې دنیا او اخرت په ابادوو. خدای ورته اړتیا نه لري، ځکه ورته بې اهمیته ده، هغه چې اړتیا نه لري له دې امله خدای دی، که يې زموږ په شان اړتیاوې وای، بیا به خدای نه وای؛ البته زه چې یو اړمن انسان یم، اړتیا لرم، نو له دې امله دنیا ته وخت ور کوم، حیثیت راته لري، او دغه خدای امر راته کړی دی بیا په حلاله طریقه گټلې دنیا يې خپل فضل بللې ده، نو زه څنگه دنیا ته وخت ونه کړم؟ او ما ته دې حیثیت ونه لري؟

هدف باید یوازې د بل د اصلاح او یا پر بل نیوکه نه وي، تر هر څه لومړی انسان ته د خپل ځان اصلاح په گټه ورځي، بل ته ښوونه او خپله د هغې مخالفت د خطیب خپل حیثیت د نورو په نظر کې کموي، له وخت او مکان سره متضادې خبرې د هغه علمي او ټولنیز حیثیت تر پوښتنې لاندې راولي، د موضوعاتو داسې تشریح چې نه د هغه وخت چاپېریال، سیاق و سباق، شانزول او شانورود، د اوس وخت غوښتنې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه، کلتور، وخت او ځای او د نوي عصر چېلنجونه په نظر کې ونیول شي او نه خلکو په قانع کړای شي، تر ګټه یې تاوان څو چنده زیات دی، تر دې چې خطیب صاحب خلکو ته بیان ونه کړي، هم زموږ د ټولنې په ګټه دی، مه د دین او هم د خطیب په خپله. د وخت غوښتنه ده چې خطیبان او ویناوال مو باید په فکري او فزیکي لحاظ نور اپډیټ شي، پر همدې حال یې جام پاته کېدل د ټولنې، دین او خطیبانو په کامل زیان وینم.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شرعي تفسير د کلتور اغېز

نوټ: دين او شرعيت په خپل اصل نازل شوي شکل ايډيالوژي نه شي بلل کېدلای، اما که انسان له هغو تفسير وکړي، بيا ايډيالوژي بلل کېږي، ځکه چې هغه اصل شکل يې نه پاتېږي، حتمن د انسان خپله مالګه لړ ور ګډېږي، که نه د لمانځه کيفيت در واخلئ چې څنګه د يوه مسلمان له بل سره توپير لري، د خدای رسول به حتمن يو رقم کړی وي، خو اوس د بشري مالګې ور ګډېدو کيسه دغه ځای ته رسولې ده، نو دلته د ايډيالوژۍ نوم په دغه معنا استعمال شوی دی.

يوه ايډيالوژي چې د يوه کلتور په غېږ کې را پيدا شي، همدلته وده وکړي او همدلته د عمل جامه ور واغوستل شي؛ د هغې تفسير که نورو ژبو ته کېږي، په بله ټولنه کې هغه وړاندې کېږي او د يو بل کلتور غوښتنې و اغېزې پر اضافه کېږي، دا به د هغې ايډيالوژي پر اصل څېره او سم تفسير حتمن داسې تاثير کوي چې له خپله مسيره او ليکې يې ممکن بل لور ته واړوي.

اسلامي دين و شريعت هم په يوه ټولنه کې نازل شوي دي، همالته د کمال پوړی ته رسېدلي او عملي بېلګه يې هم د هغې ټولنې وړاندې کېږي. دلته دوه شيان مهم دي، يو د هغې ټولنې خپل کلتور دی چې د نزول، تکميل او تعميل مهال پام ورته کېږي او بل همدغه د يوه کلتور په غېږ کې پالل شوی قانون، شريعت او ايډيالوژي که بلې ټولنې ته وړل کېږي، د هغې ټولنې کلتور همداسې خپل تاثير پر کوي، خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنې لري او اړتیاوې یې شته لکه د اولې ټولنې کلتور چې خپل اغېز کړی و، غوښتنو ته یې پام شوی او اړتیاوې یې پوره شوې وې.

اوس موږ له بلې ستونزې سره مخ کېږو، د اولې ټولنې له کلتور څخه موږ پردي یو، په ایډیالوژي کې د هغې ټولنې کلتوري مسایل، اړتیاوې او غوښتنې په نظر کې نیول شوې دي، موږ که خپلې ټولنې ته هغه ایډیالوژي واردوو؛ لومړی به څنګه کلتوري مسایل له اصلي مسایلو سره تفکیک کوو، دویم د هغوی غوښتنې زموږ له هغو سره توپیر لري، اوس به په تفسیر کې خپلې غوښتنې ور ننباسو او که به د هماغو په حکایت بسنه کوو او درېیم زموږ اړتیاوې هم ډېرې شوې او هم ځنې بېلې دي، د غوښتنو په برخه کې له احکامو او مسایلو سره به څه ډول چلند کېږي؟

غیر عرب د عربو کلتوري مسایل په اسانه نه شي بېلولای، له دې امله د شریعت په تفسیر کې تر ننه هم عربي کلتوري مسایل پاته دي. په داسې حال کې چې قران کریم رسول په هغو احکامو و مسایلو کې غوره نمونه بللی دی چې د خدای له لوري یې راوړي وي(احزاب: ۲۱)، نه هغه فطري اعمال لکه خوراک، تګ، جامه اغوستل، ناسته پاسته، ولاړه، روغبړ او داسې نور اعمال چې هر انسان یې له هدایت پرته هم کولای شي.

د هغه وخت د عربي طبابت موافق چې په احادیثو کې څه لارښوونې راغلې دي، نن زموږ ځینې کسان د نبوي طب په نامه د هغو لارښونو تابعداري کوي او فکر کوي چې د شریعت طبابت تر عصري طبابت غوره دی، که څوک یې ورسره په بېلګو خبره وکړي، هغه ګمراه بولي؛ په داسې حال کې چې نه په شریعت کې د نبوي طب په نامه څه شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه یې د تابعدارۍ امر شوی دی، نه قران کریم د طبابت کتاب دی، د طب برخه انسان په خپله تجربه زده کولای شي، قران د هغه شي لارښوونه کوي چې انسان یې په تجربه نه شي زده کولای، له دې امله قران کریم پر هماغو مسایلو تمرکز کړی دی. نو د نبوي طب په نامه کومه پدیده په شریعت کې نه وه او نه شته، اما زموږ په فهم کې تېروتنه ده.

لومړی باید دا زده شي چې په شریعت کې موږ د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پیرو یو نه په کلتوري او فطري کارونو کې او نه د علم په هغه برخه کې چې په تجره تر لاسه کیږي، لکه ساینس. قران نه د کلتور کتاب دی، نه د فطري کارونو د ښودنې او نه د ساینس. اما له دې هم انکار نه شي کېدلای چې په قران کریم او نبوي احادیثو کې د دې هر یوه د ځینو بېلګو ذکر هم شته. قران بشري ټولنې ته د یوه شرعي قانون په توګه راغلی دی هغه ټولنه چې کلتور، فطرت او ساینس یې د ژوند نه جلاکېدونکې اجزاوې وې او دي؛ له دې امله قران کریم د خلکو د پوهاوي، استدلال او قناعت په برخه کې د هره یوه یادونه کړې ده. دغه یادونه نو د دې سبب باید نه شي چې کلتور د قران په رڼا کې تعریف شي، نه هم د دې چې فطري کارونه دې موږ ته قران کریم را زده کړي، یا دې ساینس په قران کریم کې ولټول شي.

انسان په خپله پوهه کې تر اوسه دومره کمزوری دی چې د هغه پر پوهه د چاپیریال او خپل رواني حالت اغېزو مخه نه شي نیولای او ډېری کسان د خپل علم په مټ ټولنې ته د یوې ایډیالوژۍ پر تفسیر چې یې چاپیریال او رواني حالت تاثیر کړی وي، په هغه نه پوهېږي او نه دا درک لري چې بشر په دغسې یوه حالت کې دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې موږ په دې برخه کې ناتوانه یو یا هم د اړتیا له مخې دا کار کوو، نو باید د شریعت مسایل د ماهیت له مخې پر دوو برخو ووېشو:
یو: هغه مسایل چې عبادتي او تعبدي اړخ یې پر ټولنیز او کلتوري ډېر وي، لکه: لمونځ، اودس، روژه، حج او... د شریعت د دې مسلو په تفسیر کې باید تر بشري وسه هڅه وشي د شریعت پر متن او عملي تواتر اتکا وشي.
دویم: هغه مسایل دي چې کلتوري او ټولنیز اړخ یې ډېر وي، لکه: نکاح، فاتحه یا تعزیت، د جنازې او مړي ښخولو مراسم، د خوشالۍ مراسم که څه هم اخترونه وي او... د دې مسایلو په تفسیر کې دې ټولنې، د عربو کلتور او زموږ د ټولنې کلتور ته له اوله سره پام وشي، ځکه په دې برخه کې د عربو کلتور هم خپل پوره اغېز کړی دی، زموږ کلتور یې هم کوي، نو تفسیر یې باید داسې وشي چې اساسي هدف پکې له منځه ولاړ نه شي، نور که شکل او بڼه یې بدله شي هم پروا نه کوي، خو باید زموږ له کلتور سره اړخ ولګوي، د شریعت اساسي هدف لاس ته راشي او ټولنیز حساسیتونه ونه پاروي. مثلن: په نکاح کې ایجاب و قبول دی، شرعي اړخ لري، لمانځل، ډلونه، درېیې، میلمستیا، خپل و ناخپل رابلل، یوه ورځ یا څو ورځې لمانځل یې کلتوري مسایل دي چې باید د شریعت له اړخه ګوتې پکې ونه وهل شي او نه پر خلکو خپلې خوښې حرامې کړل شي.
تعزیت کې هدف له نورو سره غمشریکي او هغوی ته تسلیت دی، بڼه یې لازمي نه ده چې څنګه باید ور کول شي، ځکه دلته کلتور دومره ژور اغېز کړی دی چې که له هغه پېژندل شوي کلتوري ډول پرته تعزیت ور هم کړای شي، ممکن د خلکو د خپګان سبب شي. ما په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوټه، کندهار او کابل کې د خلکو د تعزیت ډولونه له نژدې لیدلي دي؛ ټول پښتانه دي، اما ډولونو یې ډېر توپیر سره در لود، که په کابل کې یو څوک دغه ټکی درک نه کړي، په لوی لاس د خلکو غټې ټولۍ ته ورشي او د کوټې له رواج سره سم تعزیت ور ته وړاندې کړي، نو امکان لري چې هم په دې تعزیتي غونډه کې د شخړې سبب شي او هم که دا کسان د خپلوۍ یا انډیوالۍ اړیکې سره ولري، پر هغو منفي تاثیر وکړي. د شریعت هدف تسلیت دی، دا که د رواج سره سم نه شي، نو د تسلیت پر ځای د لا غمجن کېدو سبب کېږي او د شریعت هدف له منځه ځي.

جنازه او مړی ښخول د کیفیت له مخې حتمن توپیر سره لري، شرعي هدف یې انسان ته درناوی، ژر ښخول دي چې بوی ونه کړي او دخلکو په وړاندې خراب نه شي څو بشري کرامت ته یې صدمه ورسېږي، دا چې څنگه یې ښخوي، د خلکو له رواج سره تعلق لري، د شریعت په نوم باید د عربي کلتور د مړي ښخولو بڼې پر ونه تپل شي.

اخترونه دوه اړخه لري، یو یې شرعي اړخ دی چې لمونځ پکې کېږي، حج پکې شته، سرسایه او قرباني لري، دا اړخ یې پر خپل ځای، له دې ماسیوا څو ورځې لمانځل یې، د اختر مبارکي ور کول، نوې جامې اغوستل، میلمستیاوې کول، له خپل رواج او کلتور سره سم اختر او نورې خوشالۍ لمانځل باید د شرعي تفسیر په نوم پر خلکو حرام نه شي، خلک پرېښودل شي چې خوشالۍ ولمانځي او انسان ته خوشالي ور کول خپله یو هدف دی چې په گڼو بانو یې د تروړلو لپاره آگاهانه او ناآگاهانه تر مقدس چتر لاندې کار ونه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند لومړی باید په شرعي تفسیر کې د احکامو ماهیت او شکل سره تفکیک شي، د شریعت تر ډېره حده ټینګار پر ماهیت وي نه پر شکل، یوه مهمه نکته بیا دا هم ده چې احکام په خپل منځ کې هم توپیر سره لري، پر ځینو یې عبادتي صبغه غوړېدلې وي او پر نورو یې کلتوري و ټولنیزه، د تعبدي مسایلو په ماهیت او شکل کې دې لاسوهنه نه کېږي، لمونځ دې په هغه بڼه وشي چې شرعي متونو او د اسلامي امت عملي تواتر ځنګه رانقل کړی وي، اما د تعزیت په برخه کې دې یوه خاصه بڼه پر خلکو نه تحمیلېږي چې د تسلیت پر ځای ناست کسان درسره په مناظره اخته شي او تر تسلیت ورکولو په دې خوشاله شي چې مه یې راکوه زما د غم پر ځای جنجال مه راته جوړوه. دلته هدف ډاډ ورکول او ځان ورسره په غم کې شریک ګڼل دي، دغه هدف چې په هره بڼه تر لاسه کېږي، باید مخه یې ونه نیول شي او د شریعت په نوم د خلکو ترمنځ د شخړو او خپګان اسباب مهیا نه شي.

۱۹/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرده له میرمنو د حق اخیستلو پلمه

د پردې مسله، په عمومي ډول د مسلمانانو لپاره او په خاص ډول د پښتنو لپاره له دې امله ډېره جنجالي مسله ده چې تر ډېره حده د هغې پر تفسیر د کلتور او فرهنگ اغېز پرې وتلی دی.
له دې مسلې سره داسې چلند نه دی شوی چې یوازې شرعي متن یې په اړه څه ویلي وي، هغو ته په کتو د مسلې ماهیت بیان شي. دا کار د انسان لپاره گران هم دی؛ ځکه انسان په خپل تفسیر کې خود مختاره نه دی، بلکې محدودیتونه لري. د وخت، ځای، ټولنې، رواج، علم زیاتوالی او کموالی، شخصي ـ رواني صفات، ملگري، خطرونه او اقتصادي ستونزې ټول هغه محدودیتونه دي چې د انسان پر تفسیر خپل اغېز پرېږدي.
اما که هر څومره په دې پوښو کې د پردې مسله ونغښتل شي، موږ یې په تفسیر کې بیخي ډېر افراط کړی دی. زه دلته د دې مسلې پر ماهیت خبرې نه کوم، ممکن ټولنو او وختو ته په کتو څوک پرده یوازې پړونی بولي، څوک یې د اوس وخت تور حجاب وبولي او څوک یې شنه چادري و گڼي؛ د هر چا د پردې تفسیر ته په احترام، خو داسې باید ونه شي چې پرده له ښځو د حقونو اخیستلو بانه شي.
میرمن چې په ټولنه کې د پردې هر مجسم تفسیر غوره کوي، د هغوی خپل واک دی، اما نارینه حق نه لري چې د پردې په بانه د هغو زدکړې محدودې کړي، له کاره یې منعه کړي، په مسجد کې او عیدگاه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلمانځه ځای ورته جوړ نه کړي، بازار ته له راوتلو یې بندېز کړي او داسې نور موارد.

په دې مسله کې شرعي اړخ او کلتوري اړخ یو له بل سره غبرګ شوي دي. د یوې پدېدې په اړه هغه وخت نظر ور کول یا نیوکه کول ډېر سخت شي چې هم دیني جنبه ولري او هم کلتوري. زموږ د ټولنې حجاب دواړه اړخونه خپل کړي دي، هر شی که وي، نوم د پردې ور کول کېږي، اما د پردې عملي بڼه تر شرعي صبغې کلتوري هغې ته ډېره نژدې ده.

ستونزه دلته ده که د اصلاح له امله د اوسنیو چادریو بدیل وغوښتل شي هم خلک اوازې ګډې کړي چې پرده نه مني. که په پرده کې د مخ پټولو مسله مطرح شي، بیا هم له ورته غبرګون سره انسان مخېږي، په داسې حال کې چې دا له ډېره وخته د پوهانو ترمنځ اختلافي پاته شوې ده.

ستونزې به په ډېرو مواردو کې وي، هم به د دې مسلې د ماهیت په بیان کې وي، هم به د خلکو په درک کې وي، هم به د موضوع په دوه جانبي بعدونو کې وي؛ خو زما په نظر لویه ستونزه له شرعي –کلتوري یا یوازې شرعي یا هم یوازې کلتوري مسلو سره احساساتي چلند خرابه کړې ده.

شریعت د یو چا شخصي ملکیت نه دی چې بل څوک پکې د خبرې حق نه لري او نه هم کلتور شخصي ملکیت دی. شریعت هم د ټولنې لپاره دی او کلتور هم ټولنه پنځوي. ستونزه دلته را پیدا شي چې موږ له دې دواړو سره داسې چلند کوو لکه زموږ شخصي ملکیتونه چې وي؛ که یو څوک په دیني یا کلتوري مسله کې له عمومي رواجي ذهنیت څخه یو څه جلا نظر ور کړي، خلک داسې غبرګون ښیي لکه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي ګټې ته چې زيان رسېدلی وي، نه يوازې نظر به يې سخت وي، بلکې کنځل، ټاپې وهل او حتا د فزيکي زيان رسولو ګواښونه او ان ګواښ عملي کول ورسره مله وي.

د ټولنې ځېنې برخورد هم د دې سبب شوی دی چې د جنجالي موضوعاتو او مسلو په اړه عام بحثونه ونه شي، خلک نوک نيولي په دغسې مواردو کې نظر ښکاره کوي، يا يې هم په دومره پوښونو کې پټ کړي چې خلک يې ځنې را ايستلای نه شي.

د پردې پر شرعي اړخ ما تر اوسه کوم بيان/ليکنه ونه ليدل چې د دې موضوع ماهيت يې تر خپله وسه روښانه کړی وي، په دې اړه راغلي اياتونه او حديثونه يې يو په بل پسې راوړي، ترجمه کړي او له مجموعي نصوصو څخه چې کوم مفهوم فهمول کېږي هغه يې په روښانه ټکو خلکو ته بيان کړی يا ليکلی وي. له دې سره چې په ټولنيزو رسنيو کې د پردې خبره راشي، هر کس له ديني اړخه د پردې خبره کوي، يو هم دا نه وايي چې پرده يعنې څه؟ پرده يعنې چادري؟ تور حجاب؟ لوی پړونی؟ چې په دې کې مخ پټ وي که ښکاره؟ لاسونه او پښې يې پټې کړې وي که ښکاره وي؟ په دې خبرو سر نه خلاصوو، اما د شرعي پردې غوښتنه هر يو کوي. د ښار تر خلکو کليوال ډېر د پردې لېوال دي، خو په عملي ميدان کې دوی شنه چادري پرده بولي، که له دې پرته يوه ميرمن بل شی د پردې لپاره استعمال کړي، ممکن يو کليوال يې بې پردې وبولي.

خبره دا نه ده چې خلک زموږ په ټولنه کې د پر دې مخالف دي، هيڅا هم ښځه لڅه بهر ته نه ده را ايستلې، ان هغه کسان چې مسلمانان نه دي هم د کلتور تر اغېز لاندې دي، دغسې يو کار چې د ټولنې ټول وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې نه کوي يوه وړه کتله خلك يې هم نه شي کولای. نو بيا د پردې جنجال ولې پېښ دی؟ ښځې ولې په دغه نوم له خپلو حقونو محرومېږي؟

ستونزه زموږ په ذهنيت کې ده، د ټولنې د زياتره وګړو ذهنيت د پردې په باره کې د شنې چادرۍ دی، له دې پرته هغوی فکر کوي چې حجاب يا پرده يې نه ده مرعات کړې. که زموږ په ټولنه کې د يوې شرعي کلتوري مسلې په تفسير کې عملي متنوعې بڼې ته اجازه ور کړل شي، زه فکر کوم نه به ستونزې په دې برخه کې پېښې شي او نه به له ميرمنو په دغه نوم د حق خوړلو باني پاته شي؛ البته له دې سره تړلی يو بل مهم ټکی د زدکړو د مختلط نظام دی، په دې اړه به يوه بېله مقاله کې بحث وکړم، دغه نکته هم په دې برخه کې ډېر مهم رول لري.

ډېری کليوال له خپله رواجه دفاع کوي او د زياتره ښاري ښځو تور حجاب ورته هيڅ نه ښکاري، د ښار يوه برخه خلك په ښار کې له شنو چادريو بد وړي او يو ډول يې د ښځو بې عزتي ګڼي. څوك چې د دواړو پر ځای پړونی وکاروي، هغه بيا بيخي حجاب نه بلل کېږي، ممکن ښاري او کليوال دواړه په بد نظر ورته وګوري.

که داسې وشي چې هر څوك خپل کار ته پرېښودل شي، د ښار فرهنګ ته کليوال درناوی وکړي، د کليوالې پردې بڼې ته ښاري خلك احترام وکړي، هغه ميرمنې چې پړونی کاروي، هم باپردې وبللې شي او د خلکو له توندو نظرونو سره مخ نه شي، څوك چې مخ نه پټوي، د هغو ښځو او نارينه وو له لوري بې پردې ونه بللې شي چې خپله مخ پټوي يا هم د کور ښځې يې مخ پټولو ته مجبورې کړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په نظر دغه عملي تنوعو اخر یوه بله نتیجه ښایي ولري چې د کلیوالو او ښاري خلکو د ټولو له ذوق سره برابره وي. اما اوس زغم او تنوع منل زموږ لپاره تر ټولو اړین دي.

د بې حجابۍ په پلمه ښځې له کار او زدکړو منعه کول ستونزې کموي نه، نورې یې زیاتوي. نه ښځې اوس په دې قانع کېږي او نه نوره نړۍ. زموږ ټولنه په دې توگه هم له بهره تر فشار لاندې کېږي او هم له داخله. له کاره او زدکړو ممانعت یې د یوه بل نسل سره ظلم هم دی، یوه تعلیم یافته میرمن تر نالوستې ښځې خپل ماشومان ښه تربیه کوي او که له تعلیم سره مال هم ولري، دا نور علی نور دی.

که کلیوال کلتوري ذهنیت په وروستیو کې ډېره وده کړې وي، نو حللار دې ورته پیدا کړي نه دا چې د کار او تعلیم حق له میرمنو واخیستل شي. دواړه د هغوی مسلم حقونه دي، اخلاقیات، قانون او شریعت ټول یې د هغوی حق بولي، نو په بانو حقداره وگړي له حقه محرومول به هم په دنیا کې بدې پایلې ولري او هم به یې مرتکبین په اخرت کې د الهي عذاب مستحق شي.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شخړو کې را ګیر ولس ته!

اوبه خړې کړه، ماهیانو پکې ونیسه، زموږ د پښتو یو متل دی، زما په اند به دا متل تر هغه وروسته ویل شوی او مشهوره شوی وي چې په ټولنه کې همدا عمل بار بار تکرار شوی وي چې حکومتونه، واکمنه طبقه او اشراف هر وخت غواړي تر دوی په اقتصادي، سیاسي او علمي لحاظ د کښتې طبقې خلک په ځینو وړو مسلو کې ښکېل کړي او دوی خپلو لویو اهدافو ته ځان ورسوي.

تاریخ پوه او مورخ ډاکټر مبارك علي د هند په اړه لیکنو کې بیا بیا دا یادونه کوي چې انګریزانو خپلو موخو ته د رسېدو لپاره په هند کې مسلمانان د نورو مذهبونو له پیروانو سره په شخړو اخته کړو.

د فرقو ترمنځ شخړو ته حکومتونه د همدې لپاره هوا ور کوي چې تر شا یې دوی خپل اهداف پټ کړي وي. په هند کې د نورو مذهبونو له پیروانو سره د مسلمانانو اختلاف هم د هند د مسلمانانو په تاوان شو او هم د نورو هندوستانیانو، په همدې اختلاف کې وینې توی شوې، کورونه وران شول، مذهبي ځایونه سپک شول، مقدساتو ته سپکاوی وشو، هغه انرژي چې د یو ملك د ترقۍ لپاره به کار شوې وای، هغه د ډلې او فرقې د ترقۍ لپاره وکارېده.

د پښتنو په منځ کې د لسو، شلو او سلو مذهبي و نامذهبي ډلو پیدا کول، ترمنځ یې اختلافات، مناظرې او شخړې د همدې لپاره دي چې د پښتنو لپاره حیاتي مسلو ته د هغوی ور پام نه شي، له اساسي مسلو د پام اوښتلو لپاره یې سل داسې بانې او لارې ورته پیدا کړې وي چې هرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلې ته خپلې ادعاوې، وړې مسلې او موخې اساسي ښکاري، په داسې حال کې چې دا مسلې د ملت هیڅ نه شي دوا کولای؛ بلکې نور یې هم پر ستونزو اړوي.

په هیواد کې د مشرقي او جنوب د پښتنو ترمنځ سیاسي، کلتوري، ټولنیز او د ژبې د لیکدود اختلافاتو ته لمن وهل، هوا ور کول او د ولس پام ور ته را اړول د همدې لپاره وي چې ولس، د یوې ژبې خلک، د یوه ملت غړي، د یوه دین پیروان په دې مسلو کې داسې سره بند کړل شي چې بیا ترې د وتلو او دې مسلو ته د حل لار پیدا نه کړي، هغوی باید له ترقۍ پاته شي، د تعلیم پر ځای خپله انرژي دلته مصرف کړي، د دې پر ځای چې هیواد یو موټی وي، تر یوې سیاسي رهبرۍ لاندې وي، د دې هیواد وګړي د دې هیواد پر مختګ او د ملت سوکالۍ ته کار وکړي، پر ځای یې باید یو د بل پښې وکاږي، واړه مسایل لوی وښیي، واړه خلک پکې وپړسول شي، نااهله خلک په دې همدې اختلافاتو کې ځانونه مطرح کړي او خلک ناسم لوري ته رهبري کړي، که د وطن رښتنی خادم او د ملت واقعي غمخوار ولس سم لوري ته د رهبرۍ چاره پر غاړه واخلي، نو د سیمې استخبارات، په حکومت کې واکمنې کړۍ، اشرافیان او د هغوی خادمان ټول په یوه خوله د هغه کس/ډلې د بدنامولو هڅې کوي او ملت ته یې په ناسمونو نومونو ور پېژني، دروغ پسې وایي، اوازې پسې ګډوي، تبلیغات پسې کوي او چې خلک حقیقت ته رسېږي نو یوه پېړۍ پر تېره وي، او هغه مبارز کسان سترې شوي، له منځه وړل شوي او پیروان یې له مبارزې سترې شوي یا منحرف شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ لپاره دا مسايل اړين او اساسي دي چې د حکومت پلانـی وزارت مشرقي وال ته ور کړل شوی دی که کندهاري وال او که د فساد پر ضد د ولس بړغ پورته کول؟

د سلفي د پنچپيري په نامه خلك نفرت رابلل، د مذهب او طريقت پـه نوم خلکو ته د نفرت درس او په مسلمانانو کې د بيلتون پيدا کولو مسلې راته حياتي دي که په ديني، ملي او کلتوري ارزښتونو د ملت يـو مـوټی کول به زموږ په دنيا او اخرت کې په گټه تمام شي؟

د ملا، پير، سيد، ملك، خان، سيکولر، ډيموکراټ او ملحد و بې دينـه په نوم د ولس ترمنځ د نفاق تخم کرل زموږ د ملت سـتونزې اواروي او که هر يو چې بل وزغمي، يـو بـل تـه لاس سره ور کـړي او د هيـواد او ملت د ترقۍ لپاره گډ کار وکړي؟

زموږ په منځ کې د توخي خان، د اڅکـزو ملـك، د نورزيـانو مشر، د کـاکړانو بـدمعاش، د کاسـيانو زورواکـی، د الکـوزو، پـوپلزو، ترکـي، سليمانخيلو او پلاني و پلاني قومونو په نوم ملکان، خانان، يـا اتحـاد و ټولنې د همدې پلان برخه دي، حکومتونـه او هغـه څـوك چـې د يـوه لوی قوم په توگه زموږ سمه ورځ نه په هيواد کې غواړي او نه بل ځای، هغوی موږ پر وړو وړو ډلـو سره ويشي. تاسـو وگـورئ چـې د پښـتنو ترمنځ څومره سياسي، مـذهبي، فرهنگـي، قـومي او... ډلـې موجـودې دي؟

په هيواد کې چې د ولسواکۍ تمثيل کېده يا بل ځای چې د جمهوريـت په نوم ولس غولول کېږي، که هغه وخت د قومونو ترمنځ پر قومي مسلو شخړې وای، نو د اشرافو او واکمنو طبقو باك نه پـه کـاوه، کـه خـبره د مذهبي مناظرې وای، بيا هم ستونزه نه وه، اما که دې د هغوی پـر عيـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته ور ایښې وای، بیا دې د سر خطره هم وه، د مال د خسارې ویره هم وه، زندان ته به هم بیول کېدلې او په ټولنه کې په هم لعنت لړل کېدلې.

په کندهار کې که چا ګمرک د غلا خبره کړې وای، نو بله ورځ به یې یو بل ته د شهادت مبارکۍ ور کیدې، که دې پر چارواکو د فساد خبره کړې وای، بله ورځ به ورک وې، اما په همدې کندهار کې د ملایانو ترمنځ څومره مناظرې وشوې؟ څومره اختلافات د همدې مذهبي ډلو ترمنځ وو او دي؟ د سلفي، دیوبندي، حنفي، پریلوي او صوفي په نوم څومره انسانانو یو د بل له لوري سره بدنام شول؟ ولې دې حاکمې طبقې د دې اختلافاتو د مخنیوي لپاره عملي ګام نه اخیسته، عملي ګام خو لرې خبره ده حتا د دې د حل لپاره یې پر یوه طرحه هم کار نه دی کړی.

عیني مسلمه په پاکستان کې ده؛ که په نصاب کې د خپلې ژبې لپاره څوك اواز پورته کوي، د هغه ږغ په ستوني کې بندوي، اما د قوم، سمت او مذهب په نوم فرقې بیا تر سلهاو اوښتې دي، چې په جنجالونو یې ټوله نړۍ خبره ده، که د دې اختلاف د حل غوښتنه وشي، وای د بیان ازادي ده، اما که د خپل حق غوښتنه وکړې، بیا دې وژني دلته بیا د بیان ازادۍ سر خوړلی دی.

که غواړې چې له دین څخه خلك لرې کړې، نو د مذهب په نوم ډیرې ډلې جوړې کړه، که غواړې چې خلك د یوه ملت او قوم په کچه له اساسي، حیاتي او ملي مسایلو او موضوعاتو لرې وساتي، نو په وړو اختلافاتو کې یې سره اخته کړه، د قوم، سمت، ولایت، ژبې او معیاري لیکدود په نوم وړې ډلې ورته جوړې کړه، دوی خپله له حیاتي مسلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي وړو اختلافاتو خوشاله وي او د ولس هم اساسي شيانو تـه نـه پـام کېږي. چارواکي دي غلاوې کوي، فساد دې کوي، قاچاق دې کـوي، بازار دې مافيا په لاس کې نيولی وي، خـدمات دې پـه هـره برخـه کـې صفر وي، له هيواد څخه دې پانګه بل هيـواد تـه وړل کېـږي، خيانـت، دوکه، چلول او په نامناسبو لارو د نورو مال خوړل دې د خلکـو کسـب شوی وي، خو يو څو مزدورانو او دلالانو به د قوم او ملت پام بـل لـور ته اړولی وي.

زمونږ ملا ته دا مسلمه ډېره مهمه ده چې خلکو ته ووايـي ډېـر اولادونـه راوړئ د نبي امت ډېر کړئ، اما دا مسله چې ساتل به يې څنګه کېږي؟ تعليم به يې وشي که نه؟ سمه تربيه به يې وشي کـه نـه؟ مـوږ دې ټولـو خلکو ته د خوراک، څښاک توکي او نور اړين مواد چمتو کـولای شـو او که نه؟او که د دې هر څه لپاره نړۍ ته خواستونه کوو؟ شريعـت خـو وايي چې خيرات کوونکی لاس غوره دی تر اخيستونکي، موږ ولې لـه نړۍ سوال کوو، ولې خپله دومره باهمته نه شـو چـې هغـوی تـه يـې ور کړو؟ دا هر څه زموږ له ناسمې محاسبې او د دين له غلط تعبيره را پيښ دي.

موږ ته د ټول ملت تر ګټې د خپل جيب ګټه مهمه ده، تـر حـق راتـه د خپل ملا د خولې خـبره مهمـه ده، تـر بشري ارزښـتونو راتـه د کـلي او سيمې رواجونه مهم دي، له نورو سره په واک تر شراکت راته پـه زور د واک انحصاري کول ګټور برېښي، کلتـور راتـه پـه ديـن بـدل شـوی او بدلون يې راته د قران د يوه توري تبديلي ښکاري په هـيڅ توګـه يـې د بديل په اړه فکر نه کوو که هر څومره مې په تاوان هـم وي، پـه زيـارت کې ناسته ښځه چې په شناخته کې ميخ ټکوهي، يا له ملنګ سره په يوه خونه ننوتلې وي، زموږ لپاره د شرم خبره نه ده، که د پير و فقير په کوټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې مو شپې او ورځې ور ایله کړې وي، غیرت مو نه را پارېږي، کـه د حلالې او متعې(صیغې) په نوم یې په خپلـه خوښـه د لنډ وخـت لپـاره نورو ته ور کوو، پر غیرت مو داغ نه لګېږي، اما که مکتـب او پوهنتـون ته وته زما لپاره پېغور ده، که خپل کار وکړي، زموږ غیـرت یـې نـه شي برداشت کولای، که یوازې بازار ته راشي د کور لپاره اړینه سودا وکړي، موږ ته بې ناموسي ښکاري چې ولې یې له خلکو سره خبرې وشې، بې پردې شوه، دین ور کړی حق او د پردې په نـوم ور بانـدې تپـل شـوې رواجي چادري ته سپکاوی یې بولو، اما بل لور ته همدا غیور، مسلمان او په دنیا و اخرت کې د دوی په اند د خدای خـوښ پښـتانه ښـځې پـه بدۍ کې ور کوي، د خور او لور حق په میراث کې نه ور کوي، د خور او لور ولور خوري، خور او لور په پیسو پـر زاړه او کاڼـه خرڅـوي، پـر یوه ښځه باندې یوه بله، دوې ان درې ښځې هم کوي، دلته بیا نه غیرت ودرته درېږي، نه یې د مسلمانۍ له امله د خدای امرونه په یاد وي او نـه د دنیا او اخرت د بریا سودا د ده فکر ور خرابوي، بس چې د هـوس او خواهشاتو څپه مو په زړه کې را ولاړه شي، ټول هغـه صـفات پـه خپلـه وتوړو چې موږ ځان ته په خپله تراشلي وي.

موږ حقیقت ته تن نه ور کوو، هر وخت په هغو کارنامو خوشـاله کېـږو چې موږ نه دي کړې، خو زړه مو غواړي چـې پـه همـدې کـارونو دي زموږ ستاینه وشي. که د پېغور په توګه څوک راته ووایي چـې پـه ښـځو تعلیم نه کوئ، نو هر پښتون خوا بدوي، اما که پوښـتنه وشي، نـو پنځـه فیصده خلک هم د ښځو تعلیم ته زړه نه ښه کوي، که ورته ووایي چې پر یوه مشر نه سره را ټولېږي، د یوه ملـت پـه توګـه مـو څـوک پـر یـوه محور نه شي سره را ټولولای، ټول خپه وي، د بل دسیسې یې بولي، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمل کې د یوه ولایت اوسېدونکي هم دا نه شي ښکاره کولای چې مورږ سره متحد یو، د یوې کوڅې خلك په اتحاد د خپلې کوڅې د پاکولو په اشر هم نه شي ثابتولای چې مورږ سره متحد یو؛ زه پر ډېرو داسې کوڅو تېر شوی یم چې هلته جوړ شوي کورونه هر یوه له یوه لکه بیا تر څو لکو ډالرو قیمت در لود، خو د کور مخ ته به یې د کثافاتو انبار و؛ یو څوك چې د خپل کور مخ نه شي صفا کولای، د خپل ښار سړك، کوڅې او نالۍ نه شي صفا کولای، هغه به څه د اتحاد او یووالي دعوه وکړي؟ څومره به یې خلك ورسره ومني؟

زموږ افکار تر ملي مسلو پر قومي، سمتي، کورنیو او د یوه کلي پر مسلو ښه کار کوي، زما په کلي کې د مسجد له ملا سره بد نیتي وي، د کلي له ملك سره مې اخیستې وي، زما لپاره دا حیاتي مسله ده په هر ډول چې وي، زه باید خپل هدف ته ورسېږم، اما د دغه سړي لپاره دا هدف نه وي چې په زوی تعلیم وکړي، لور دې مکتب ته ولاړه شي، د خپل اولاد ایینده دې ور سمه کړي، د خپل کلي خلکو ته دې مالي گټه ورسوي، یو کلی مو له بل کلي سره په جنگ دی، یو قوم له بل سره لاس و گریوان دی، یو ملك د بل ملك بد وایي، یو خان د بل په غیبت نه مړېږي، یو ملا د بل نوم ور بدوي، یو پیر د خپل ځان په صفت نه مړېږي، یو تجار مو ټوله گټه ځان ته غواړي، یو چارواکی مو د خپل راتلونکي نسل لپاره هم دغه چوکۍ غواړي، ښځې زموږ لپاره ملکیت دي، که زه به کور کې هر بد ور سره کوم هیڅ پروا نه لري، اما که بل پر چادري برسیره ورته وکتل، بیا زما غیرت پارېږي، ما ته د ناموس بې عزتي ښکاري، که په یوه پاکه میرمن پسې د دروغو ازاوه گڼه شي چې په اخلاقي فساد کې ښکیله ده، گرده خلك خبرې پسې-

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، څوك يې د خپل ځان او خپلې کورنۍ لپاره نه خوښوي، اما نارينه مو په ډاگه هلکان گرځوي، له ښځو سره اړيکې ساتي، خو د همدې کس لپاره که د نکاح او رشتې بڼغ وشي، هيڅوك يې هم له دوستۍ منعه نه کوي.

موږ ته تر ټولو ډېر تاوان موږ خپله رسولی دی، که واکمنه د اشرافو طبقه موږ د خپلو اهدافو لپاره کاروي، دا خو د هغوی ملامتيا ده، اما زه ولې ټول ژوند دهغوی لپاره کار وکړم؟ زموږ په وېش کې د ډېرو حکومتونو، استخباراتو، اشرافو، مافيا، زورواکو او نورو و نورو گټې دي، ځکه نو واړه اختلافات لوی شي، مړي پر وشي، او په داسې بديو پسې واړوي چې لسگونه کلونه واخلي د يوه مړي کيسه په څو مړو پسې بدله شي او په کسات پسې کسات، د يوه انتقام ختمېږي، د بل د هغه وار وي. څه چې روان دي؛ د پښتنو لپاره په خاص ډول او د ټول ملت لپاره په عام ډول د زياترو په تاوان ده، يوه ډېره وړه ډله په دې اختلافاتو کې خپلې شخصي گټېويني، د نورو نه شخصي گټې پکې شته او نه د ولس لپاره په عمومي ډول گټې لري.

۲۲/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غونډو کې د قران کریم تلاوت

د غونډو په پیل کې د قران کریم تلاوت یو معمول جوړ شوی دی، دا توپیر نه کوي چې غونډه سیاسي انجنډا لري که دیني، قومي و قبیلوي صبغه یې پر غالبه ده که ملي، د ستاینې لپاره جوړه ده که د څېړنې، د یو چا تلین دی که د کتابونو مخکتنه؟ بس چې هر ډول غونډه وي، د قران کریم ایاتونه به پکې ویل کېږي.

دا کار که یو لور ته له رسول الله ص صلی الله علیه وسلم څخه ثابت نه دی، بل خوا یې د قران کریم اهمیت را کم کړی دی، د دې پر ځای چې خلك قران کریم په غور ولولي، پیغام ته یې متوجې شي، فکر پکې وکړي؛ دوی یې په غونډو کې وایي، تر یوه بښه قران پوه د دوی لپاره یو ښه اواز لرونکی مهم دی، تر هغه کس چې د قران کریم پیغام خلکو ته په سم ډول ورسوي، هغه کس مهم دی چې د غونډې په پیل کې د قران کریم څو ایاتونه د تبرك لپاره تلاوت کړي، بیا د غونډې په اخر کې دعا وکړي؛ نور که د غونډې په جریان کې په عمومي ډول د قران کریم له لارښوونو هر څومره مخالفې خبرې وشي، په خاص ډول د هغو ایاتونو له هدایاتو چې د همدې غونډې په پیل کې تلاوت شي؛ هم پروا نه لري، یوازې د ایاتونو تلاوت غونډې ته برکت ور کړ.

هر شی که د دې سبب شي چې د خلکو توجو د قران کریم له پیغامه بل لور ته کړي، هغه ډېر بد دی، که د عبادت په ډول وي، بدعت دی، که غیر دیني وي، له بدوالي سره وسیلې ته تر هدف ډېر اهمیت ور کړل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کریم یوازې الفاظ جالب نه دي، لوی کمال یې په هغه پیغام کې دی چې د بشر لپاره یې راوړی او د هغه په عملي کېدای یې له بدو ورځو ښو ورځو ته د تګ زېری ور کړی دی.

قران کریم په ګڼو ځایونو کې خلك دې ته رابللي دي چې تاسو له فکره کار واخلئ، د قران په پیغام او ایاتونو کې فکر وکړئ، یوازې د تبرك لپاره نه دی، یو کس که په سینه پسې ټوله شپه قران کریم نیولی وي، خو سهار یې په هدایاتو عمل نه کوي، دې کس ته د قران کریم ګوتڅڼډنه ده چې عذاب به ور کول کیږي، زموږ ټولنه یوازې دې ته اړتیا نه لري چې په قران کریم تبرک تر لاسه کړي، بلکې په هغه پیغام عمل ته اړتیا لري چې د بشریت لپاره په دې کتاب کې راغلی دی.

بدمرغي او منحوسیت د انسان په اعمالو کې دی، انسان ته هر څه له خپله عمله ور پېښ دي:{قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ} [یس: 19].

ترجمه: دوی ویل: بدفالي له تاسو سره ده. یعنې ستا عمل د بدفالي او بدمرغي سبب کیږي.

موږ ته قران کریم یادونه کړې ده چې دین هغه څوك زده کولای شي چې کوښښ ورته وکړي (عنکبوت: ٦٩) او د خپل ځان حال هغه څوك بدلولای شي چې جمعي هڅې ورته وکړي (انفال: ٥٣، رعد: ١١)؛ مګر موږ د دغه پیغام عملي جنبې ته نه ګورو، یوازې د کتاب په ورقو برکت راته کافي معلومیږي. نبي علیه السلام خلك د قران کریم زدکړې ته هڅول: «إِنَّ اللهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(١)

ترجمه: یقینن الله تعالی په دې کتاب ځینې کسانو ته عزت ور کوي او نور بیا په رسوا کوي.

"اللهم علمه الکتاب" .(٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: اې الله! په کتاب یې پوه کړه.

څوک په دې کتاب عزت تر لاسه کوي، څوک خوارېږي؟ قران کریم په ګڼو ځایونو کې ویلي:

{إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْراً كَبِيراً} [الإسراء: 9]

ترجمه: دغه قران په رښتیا ډېرې غورې لارې ته هدایت کوي او هغو مومنانو ته چې نیک کارونه کوي د ستر اجر زېرى ور کوي.

په قران کریم کې هدایت دى، د عمل لپاره پکې احکام دي؛ که څوک په هدایت نه پوهېږي او په احکامو یې خبر نه وي، نو عمل به له کومه شي؟ دغه کس به هم په غونډه کې قران کریم وایي چې هم دى برکت تر لاسه کړي هم یې غونډه برکتمنه شي.

قران کریم د عمل کتاب دى، څوک چې عمل پـه وکړي هغه برکت ځنې تر لاسه کوي، څوک چې عمل نه په کوي، تلاوت یې د هغه لپاره د لا زیات وبال سبب کېږي، د یهودو په صفاتو کې الله تعالی ذکر کړي دي چې دوى د کتاب تلاوت کوي، خو عملي اړخ یې کمزورى دى:

{وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ}. [البقرة: 113]

ترجمه: او یهودو ویل، نصارا پـه دیني لحاظ هیڅ شى نه دي، او نصاراوو ویل، یهود په دیني لحاظ پر هیڅ شي هم نه دي، پـه داسې حال کې چې دوى کتاب هم تلاوت کاوه، د دوى په شان خبرې هغو هم کولې چې علم یې نه در لود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د یهودو او نصاراوو د اختلاف ته اشاره شوې ده چې دوی په داسې حال کې یو د بل دین او تدین ردول چې د الله کتاب یې هم تلاوت کاوه، د هغه پر پیغام یې خوږ نه نیوی، د الله کتاب چې په دې اړه څه ورته ویلي وو، هغه یې نه عملي کول، د تلاوت ترڅنګ یې په دین کې یو له بل سره اختلاف و. قران کریم وایي: د مکې مشرکانو هم د دوی په شان ویناوې کولې، هغوی هم نورو ته نسبت کاوه چې تاسو په دیني لحاظ پر هیڅ دین نه یئ، زموږ دین حق دی.

جالبه به هغه وخت وي چې دقران کریم دغه پاسنی ایت د هغې غونډې په شروع کې تلاوت شي چې یوې مذهبي فرقې د بلې مذهبي فرقې په مخالفت کې جوړه کړې وي، د ایت تر تلاوت وروسته سمدستي مناظر اسلام ووایي چې بریلوی په دیني لحاظ هیڅ شی نه دی، زموږ تګلاره ډیره قران او سنت ته نژدې ده، سلفیان هم ډېر افراطیان دي، د هغوی لار هم ناسمه ده، موږ اعتدال مرعات کړی، شیعه بیا تر دې یادو دوو ډلو ډېر ګمراهان دي، خوارج بیخي د اسلام له دایرې وتلي دي.

نن چې موږ سترې مذهبي غونډې وینو، په سر کې یې د قران کریم ایاتونه تلاوت شي، ورپسې د قران کریم د پیغام رسونې په پار علماؤ ته د وینا بلنه ور کړل شي، عوام د دې لپاره ورته ناست وي چې د خدای د کتاب په پیغام پوه شي، دوی چې را ولاړ شي، همدغه کیسه ورته کوي چې موږ پر حق یو، زموږ فکري مخالفین ټول پر ناحقه دي، د شیخ القران والحدیث په القابو نازول شوی کس هم د دې پر ځای چې خلك د الله په کتاب پوه کړي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم تګلاره ورته بیان کړي، د قران کریم د زدکړې فضیلت ورته ذکر کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بدو اعمالو یې نفرت په زړونو کې پیدا کړي، په ټولنه کې یې نیکو کارونو ته وهڅوي، تعلیم ته یې تشویق کړي، زغم او صبر ته یې را وبولي، د یوه مسلمان پر بل مسلمان حقوق ورته بیان کړي، پر هر مسلمان د ناحقه ټاپو لګولو او تهمت ویلو ګنا ورته روښانه کړي، دی هم د مذهبي اختلاف لمن ونیسي، د اسلام د روح پر ځای له خپلې تګلارې د دفاع په لار کې د خپل ځان کارنامې ورته بیانوي، د خدای د عظمت پر ځای د خلکو عظمت ورته بیانوي، د دین د حقانیت پر ځای د خپل ځان حقانیت ورته بیانوي.

الله دې رحم وکړي، له موږ سره دې ټولو ته سمه لار وښيي، د ټولنې لپاره د پوهانو کار دا وي چې هغه ټولنه له انتشاره وساتي، متحده یې کړي، د ټولو اقشارو، فکري مکتبونو او ډلو لپاره مشترک ټکي پیدا کړي او پر همدې نکتو یې د متحد ساتلو په پار هڅې کوي، زموږ بدمرغي داده چې عالمانو مو د ټولنې د انتشار لپاره ملاتړلې ده، د مذهب او دین په نوم دغه انتشار به د ټولنې لپاره ډېرې بدې پایلې ولري، هیله ده خلک د قران کریم پر پیغام سره راټول کړل شي، نه دا چې د قران کریم په نوم سره وویشل شي، د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د طریقې په نوم اتحاد ته را وبلل شي، نه دا چې هغه طریقه د اختلاف ذریعه جوړه شي. په دې توګه به هم ټولنه خرابه شي، هم به دین بد نامه شي او هم به پوهان و عالمان خپل حیثیت پکې وبایلي.

۳۱/۱/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب صلاة المسافرین و قصرها، باب فضل من یقوم بالقران ویعلمه... ح: ۸۱۷)

(۲)رواه البخاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قران د پوهېدنې اصول او تفسيري تګلاره

په قران د پوهېدنې او د تفسیر لپاره یې ځینې ټکي باید په نظر کې ونیول شي چې له قران څخه مفهوم اخیستل او په مطلب یې پوهېدل لوستونکي ته اسانه شي.

اول: قران کریم باید په قران کریم تفسیر شي، دا ځکه چې د قران ځینې مجمل ایاتونه بېرته په قران کریم کې مفصل راغلي دي چې د تفسیر لپاره یې خپله دغه ایاتونه کافي دي.

دویم: قران کریم ته باید په خالي ذهن راشو، هیڅ مخکنی فکر و دریځ باید له ځان سره ونه لرو او د یوه فکري مکتب په پلوي به د هغه تفسیر نه کوو، قران دي یوازې په دې نیت وکتل شي چې خپله قران کریم څه وایي؟ نه دا چې له قران څخه د خپل دریځ او خپل فکري مکتب لپاره د تایید دلایل وتراشل شي.

درېیم: د قران یوه برخه دې په بله نه وهل کېږي، د هغه ایاتونه ددې لپاره نه دي چې خپله د هغه د ایاتونو ځواب په وشي، یو له بل سره ټکر وبلل شي، دواړه یا یو له عمل څخه وایستل شي، بلکې قران کریم د زمانې په یوه اوږده پړاو کې راغلی دی، چې طبعن یې احکام تدریجي دي، د یوه شي په اړه د زمانې، مکان او د ټولنې حالاتو ته په کتو بېلابېل احکام ورکول شوي دي، په دې د پوهاوي لپاره باید د هر یوه حکم د نزول وخت، تقاضا او هغه شرایط وکتل شي چې دغه حکم پکې راغی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: د قـران کـريم الفـاظ، اصـطلاحات، جملـې، کنـايې، اشـارې، ضمني مفاهيم، استعارې او هر څه د عـربي ژبـې دي، کـه مـوږ غـواړو چې په مفهوم يې ځان پوه کړو، نو لومړی به عربي ژبه زدکوو، دويم به د هغه تفسير، د يوې کلمې معنا، د يوې جملې مفهوم، استعاره، کنايـه او هر څه د هغه وخت په عـربي، د حـديثو پـه کتـابونو، د اصـحابو پـه اقوالو او د عربانو په اشعارو کې لټوو.

پنځم: د قران کريم اياتونه يو له بل سره تړلي دي، ربط سره لري، يو يو يې تفسيرول يا له قران کريم څخه د يوه يا نيم ايت را اخيستل او بيا يې تفسير ناسم کار دی، له قران څخه به داسې مفهـوم نـه اخيسـتل کېـږي چې د اسلام له عمومي روح او د قران کـريم لـه عمـومي تګـلارې سره مخالف وي، بلکې د يوه ايت په تفسير کې به د هغې موضوع اړونـد د نوور اياتونو مفهوم ته پام کېږي بيا به يې تفسيروي.

شپږم: د قران کريم د ايت، جملې يا توري ګڼـې معنـاوې کـول، ناسـم تفسير دی، دا سمه ده چې يو لفظ، يا جمله يا متل بـه د څـو مفـاهيمو لپاره استعمالېږي، اما هـر ځـای چـې وکـارېږي، هلتـه خپـل ځـانګړی مفهوم ور کوي، ټول هغه مفاهيم چې دی ورتـه کـارېږي هغـه پـه يـوه مشخص ځای کې نه ترې اخيسـتل کېـږي، پـه دې سره خلـک د قـران کريم په تفسير کې شکمن کېږي او اصل هدف ورکېږي.

اووم: تر وسه به هڅه کېږي چې د قران کريم مفاهيم په هغـه ډول بيـان کړل شي لکه څنګه چې يې د الفاظو، جملو او سـياق و سـباق غوښـتنه وي، مګر که يوه قرينه راشي چې لفظ او جمله لـه خپـل اصـل مفهـوم څخه اړوي او تر حقيقي يې مجازي مفهوم قـران کـريم او پـه مجمـوع کې د اسلام روح ته نژدې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم: قران کریم اصل او متن دی، سنت او حدیث یې تشریح کوي، نو په شرحه باید د قران قاطع احکام مات نه شي او نه زیاتوب پر وشي، یوازې د تشریح برخه کې سنت او حدیث کفایت کوي.

۲۱/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منصوصي مسایلو د پوهاوي لپاره

د یوې تاریخي قضیې لپاره اړینه ده چې د هغه وخت شرایط په پام کې ونیول شي، که موږ نن د احمد شاه بابا د وخت پر تاریخي پېښو څېړنه کوو، ملامت او سلامت پکې پیدا کوو، نو د هغه وخت له شرایطو سره سم به قضاوت کوو، د نن په عینکو کې که ورته وګورو نو د هغه وخت بیخي زیات کارونه او فیصلې به ناسمې راته ښکاره شي، له دې امله پر تاریخي پېښو د قضاوت لپاره د هغه وخت په حالاتو او شرایطوباید پوه شو، ټولنه، مکان و زمان به په نظر کې نیسو، که نه له دې پرته قضاوت به هسې د ړانده لکړه وي که هر ځای ولګېده.

شرعي نصوص هم د زمانې په یوه خاص مقطع کې راغلي دي، یوې خاصې ټولنې ته راغلي دي، چې په ځانګړو زماني و مکاني، ټولنیزو، سیاسي، اقتصادي او پوځي شرایطو کې یې قرار درلود، د هغې ټولنې یو خاص کلتور و، ځانګړې ژبه یې وه، چې طبیعي خبره ده هره ژبه به د سونو کلونو تر تېرېدلو وروسته د هغه وخت له ژبې سره په هره برخه کې توپیر ولري، یو متل، یوه اصطلاح، یوه قاعده او... کله له خاصو حالاتو، ځانګړي وخت، یا مشخص مکان څخه را پیدا کېږي چې د هغه حالت، وخت او مکان یا تقاضا هم یو خاص حد وي، ټول وخت نه پاتېږي، له دې امله نو په شرعي نصوصو کې چې کوم احکام راغلي دي، کومې لارښوونې دي، توصیې شوې دي، ترټنې، وعیدونه او ګوتڅنډنې دي، یا بل لور ته ثوابونه، ښیګڼې او نیکۍ دي، دا حتمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت تر حالاتو، ټولنې، وخت و زمان پورې په یوه نه یـو ډول اړه لري، چې پرې د پوهاوي لپاره پر دې یادو ټکو نظر ساتل اړین دی.
په دې هر څه د ښه پوهېدلو لپاره باید موږ دغه یاد هر څه تـر نظـر تېـر کړو، له دې سره به په عربي ژبه هم پوهېږو، ټول هغه وسـیله وي علـوم او ذرایع به له یاده نه باسو چې له موږ سره د شرعي متن پـه پوهـاوي او ترې په اجتهاد کې مرسته کوي، تر دې هر څه وروسته موږ کولای شـو چې له شرعي نصوصو تر ډېره حده سم او درست استنباط وکـړای شـو.
په دې تګلاره موږ د عمومي او خصوصي احکامو تفکیـک پـه اسـانۍ کولای شو، اوږد مهالي او لنډ مهالي احکـام پېژنـدلای شـو، د فرضـو، واجبو، سنتو او مستحبو توپیر کولای شو، فرد ته متوجې اوامـر لـه هغـو جلا کولای شو چې ټولنې ته متـوجې وي، پـه حکمـت او فلسـفه یـې ځانونه پوه کولای شو، د وخت او حالاتو سره سمون ور کولای شـو، د مکان او ټولنې له غوښتنو سره سم تفسیر کولای شو چې نه به بې منطقه ښکاري، نه به یې معقولیت ختم شوی وي، نه به د دین او شریعـت لـه عمومي روح څخه لرې شوی وي او نه به یې د ټولنې خلکو ته ستونزې را ولاړې کړې وي.

یو مثال:

په بخاري او مسلم کې یوحدیث دی چې د جامې له ځړولو څخه منعـه کوي: عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَـا أَسْـفَلَ مِـنَ الكَعْبَـيْنِ مِـنَ الإِزَارِ فَفِي النَّارِ».(۱)

ترجمه: له رسول الله ص صلی الله علیه وسـلم څخـه نقـل دی چـې ده ویل: لنګ چې تر بجلکو کښته شي هغه به په اور کې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه روایت د پوهاوي لپاره اړینه ده چې د هغه وخت ټولنه مطالعه کړو، د شان ورود په اړه یې فکر وکړو، حکمت یې وګورو او د دې موضوع ټول روایات هم تر نظر تېر کړو.

که ددې روایت الفاظ وګورو، نو یو ډول نیوکه دا پر کېږي چې که انسان ته وعید وای، نو باید د «ما» پر ځای یې «من» ویلي وای چې ما غیر ذوي العقولو ته کارېږي او من ذوي العقولو ته استعمالېږي، نو که جامه په اور کې اچوي، د دې وعید نو انسان ته ولې وشي؟

دویم دا چې عربانو پخوا د تکبر له مخې یوه غټه جامه د شا له لورې ځوړوله، په دغسې احادیثو کې زیاتره هماغې د تکبر ځوړول شوې جامې ته اشاره ده.

درېیم دا چې په نورو حدیثونو کې له غه کاره په هغه صورت کې منعه شوې ده چې د تکبر په نیت وي، په یوه حدیث کې دي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ القِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطَرًا».(۲)

له ابو هریره رض روایت دی چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم ویل: د قیامت په ورځ الله تعالی هغه کس ته نظر نه کوي چې د تکبر له مخې لنګ ځړوي.

د امام بخاري رحمه الله نظر هم دغه دی چې که څوک د تکبر له مخې جامه ځړوي، هغه تر دې وعید لاندې دی، ځکه یې باب کې د خیلاء یادونه کړې ده.

د هغې قاعدې له مخې چې د قران کریم ځینې ایاتونه د قران کریم په نورو ایاتونو تفسیرېږي او د حدیثو دا هم دغه ډول، نو د مخکې مجمل حدیث حکمت په دې وروستي حدیث کې ذکر شوی دی چې که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکبر له مخې دا کار څوک کوي، نو د خدای له قهر سره به مخ شي، اوس خبره روښانه شوه چې د جامو له ځړولو او ځکولو ولې منعه شوې ده؟

لنډيز:

دا یو مثال و، چې ما غوښتل د خپلې خبرې لپاره یې د سند په توګه وړاندې کړم، په قران کریم او خصوصن په حدیثونو د ځان پوهاوي لپاره اړینه ده چې یاد کړي ټکي ټول په نظر کې ونیول شي.

په قران کریم که د استوی علی العرش، الهي معیت، ساق، ید الله، وجه الله او دې ته ورته نور موضوعات دي چې که د تفسیر په اړه یې دغه تګلاره په نظر کې نیول شوې وای، نو هغه اختلافات او بېلابېل افراطي دریځونه به نه رامنځته کېدلای چې اوس یې په کتابونه کې لولو، د خلکو ویناوې یې په اړه اورو او پر همدې اختلافاتو د یو بل د تکفیر شاهدان یو.

عیني مسله د حدیثو هم ده؛ که سم روایاتو یې له ناسمو بېل شوي وای، د تفسیر او تعبیر لپاره یې منطقي، معقوله، قران کریم ته نژدې، د دین له روح سره سمون لرونکې تګلاره غوره شوې وای، نو د دې اختلافاتو او ټاپو لګولو شاهدان به نه وای، اوس هم وخت لرو چې په دې اړه فکر وکړو، سمه تګلاره تعقیب کړو، نه یوازې د اختلافاتو د حل لپاره؛ بلکې د الهي کتاب د سم تفسیر او نبوي احادیثو د ښه تعبیر لپاره هم دا کار اړین دی، په دې سره به د اختلافاتو او تکفیرولو لړۍ یو څه سلو شي او خلک به د ارام سا واخلي.

۲۱/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچينې:

(۱)صحيح البخاري، كتاب اللباس، باب ما اسفل من الكعبـين فهـو في النار، ح: ۵۷۸۷)

(۲)(بخاري، كتاب اللباس، باب من جر ثوبه من الخيلاء، ح: ۵۷۸۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نصاب کې تر وخت تېر موضوعات

زمـوږ د مدسـو او پوهنتـون پـه نصـابونو کـې لا هـم داسـې مضـامین تدریسیږي چې په نړۍ کې مصداق نه لـري او د مصـداق د پیـدا کولـو لپاره یې څو سوه کاله شا ته تګ کوو؛ یا هم داسې مواد دي چې ځای یې تر هغه ښه بدیل نیولی دی، لکه مسواک ته بـرس، پـه خـاورو لاس مینځلو ته صابون، د استنجا د ډبرو یـا لوټـو پـر ځـای تشـناب کاغـذ او داسې نور.

په شرعي متن کې د موضوعاتو دوه بعده دي، یوه یې له دې امله ذکـر شوې ده چې ورته اړتیا وه، تر دې ښه بـدیل وجـود نـه در لـود یـا هـم یوازې د انساني ټولنې اړتیا وه، لکه د مسـواک بـدیل نـه وو او د غـلام یادولو یوازې اړتیا وه ځکه ټولنه کې لویه فیصدي وه، مجبورن باید یوه حللاره ورته پیدا شوې وای. بل خوا د موضوعاتو اروایي و تعبُدي بعـد دی چې د انسان له نفس او د خدای له عبادت سره تړلی دی.

نو کوم موضوعات چـې تعبـدي او اروایـي اړخ لـري، لکـه: لمـونځ او ماثوره دعاوې و اذکار، دا مواد تر وخت نه تېرېږي هر وخـت پـه ټولنـه کې ورته اړتیا شته او باید تدریس شي. بل لور ته هغـه موضـوعات دي چې یا یې بدیل وجود نه در لود، لکه: مسواک، په لوټو یا تیږو استنجا، په خاورو د لاس یا لوښي مینځل، دا هغه شیان دي چې پـه تېـر وخـت کې یې ښه بدیل وجود نه در لود. اوس باید پـه کتـاب کـې د مسـواک ځای برس او کریم ونیسي او که مسواک یاد شي په څنګ کـې د بـرس او کریمو یادونه هم وشي، دا به ښه وي. همـدا شـان تـر لوټـو او ډبـرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشناب کاغذ ډېر ښه دی، باید د ډبرو و لوټو پر ځای نور کاغذ یاد شي او هم د لاسونو و لوښو په مینځلو کې د خاورو ځای شامپو و صابون ونیسي.

د فقهې په کتابونو کې راغلي دي چې تر استنجا وروسته به لاسونه پر دېوال مښي یا که په لوښي کې سپي وڅټل هغه به په خاوره وهي، دلته هدف د لوښي او لاس پاکوالی دی، نو که له خاورې پرته دا هدف یو بل شي په ډېر ښه ډول ترسره کاوه، بیا به هم خاورې یادوو؟ په حدیث کې یې ځکه یادونه شوې وه چې شامپو نه وه، که شامپو وای، حتمن به یې یادونه کړې وه او خاوره به چا څه کوله؟

بل اړخ د غلامانو د موضوع دی، غلام د عربي جاهلي ټولنې لا ینفک جز و؛ که په شرعي متن کې د هغوی د ستونزو په اړه هدایت نه وای ور کړل شوی هم د هغه خت ټولنه په زحمت اخته کېده. د غلام یادونه د دې لپاره نه وه چې خلک د غلام نیولو ته وهڅوي، بلکې هدف په ټولنه کې د شته غلامانو ختمول وو؛ ځکه به یې په هر شي کې د یوه غلام د ازادولو توصیه کوله. اوس چې په نړۍ کې د غلامانو هغه پخوانی ډول ختم شوی دی، نور باید بحث ور باندې ونه کړو، خپل وخت په داسې بحثونو کې تېر نه کړو چې هغه ګټه نه لري او د تاریخ برخه ګرځېدلي دي.

د بشري اړتیا له مخې په شرعي متن کې د خلافت یا امارت یادونه هم شوې ده. عربو د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په وخت کې ټولمنلی نظام نه در لود، هغوی قبیلې وې او هرې قبیلې ځان ته واکمني او پاچاهي پر یوه موټي ځمکه کوله. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پوهېده چې پر عربو د یوه نظام په نه شتون کې دوی بیا په خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځي جګړو سره اخته کيږي، له دې امله يې د يوه نظام بنياد کېښود، په حديثونو کې يې د همدې اړتيا له مخې يادونه هم راغلې ده. اوس چې خلافت وجود نه لري، نو په نصاف کې د خلافت په اړه بحث لوستونکو ته څه ګټه لري؟

بايد پر دې بحث وشي چې د اوس وخت اړتيا څه ده؟ نړۍ نوره د خلافت دورې ته نه ستنيږي، په اسلامي دنيا کې د ملتونو وېش ته په کتو نور تر يوه خلافت او يوه واکداره لاندې د دې ګڼو ملتونو را يوځای کول شوني نه برېښي، تر دې دا ښه ده چې ملتونه پر خپل ځای ومنل شي، د يوه خلافت پر ځای د ګڼو ملتونو يوه اتحاديه رامنځته شي، د خلافت تر موضوع دا هم نوې ده، هم اوسمهال ممکنه ده او اسلامي نړۍ تر بل هر چا ډېره اړتيا هم ورته لري.

زموږ غلطي دا ده چې د يوه عيني شي له منځه وړلو باندې انرژي مصرفوو، د يوه تېر شي راوړلو ته کار کوو، اما دا نه شو کولای چې له عينيت سره د ټکر پر ځای بايد تعامل وکړو، له نويو حالاتو او شرايطو سره بايد مخ شو او حللار ورته وباسو. موږ ته اوس هم نړۍ د کفر او اسلام ترمنځ وېشلې ښکاري، فکر کوو چې زموږ اسلامي ورونه او اسلامي امت به له موږ سره مرسته وکړي، لاس به راکړي، د نامسلمانو همکاري به ايله کړي، اما عملن داسې هيڅ نه تر سترګو کېږي بلکې بالعکس خبره ده. نړۍ اوس پر ملتونو وېشل شوې ده، د پخوا په شان ديني هويتونه اوس په نړۍ کې مهم نه دي، ملي هويت سرې کرښې دي، نو تش په خيالونو کې خپل ملي هويت د ديني هويت په جذبه کې قرباني کول، د ځان غلول دي نور په عيني شرايطو کې هيڅ بدلون نه راولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ دا نه سنجوو چې زما مبارزه په نړۍ کې شرایط بدلولای شي که نه؟ که ټوله نړۍ کې ملي هویتونه وي، لا هم موږ دا درك نه لرو چې نور د پښتوا په شان نړۍ پر دیني هویتونو وېشل له امکانه وتلې خبره ده، اوس تر دې هویت خلکو ته ملي هویت مهم دی او د خپلو ملي ګټو په رڼا کې خپلې سیاسي، کلتوري، نظامي، اقتصادي او ډیپلوماټیکې اړیکې تنظیموي.

بشر له پیله تر اوسه ورو – ورو د تکامل پړاونه وهي؛ دلته تکامل په هغه ډول نه یادوم چې ډاروین یې یادونه کوي، بلکې له تکامله مې هدف له وروسته پاتیوالي او غیر عصریتوب څخه چټکوالي او عصریتوب ته د نړۍ کړندی سفر، موخه ده.

حج ته پښتوا خلك د کاروان په شکل تلو، میقات ته په رسېدو به یې احرام تړی، په دې کې به میاشتې لګېدلې، اما نن په الوتکه کې په ډېر چټك، خوندي او اسانه ډول حاجیان وړل کېږي.

جنګ کې اسان، توري، غشي، نېزې او ډالونه کارېدل، اما نن طیارې، توپونه، ټانګان، موټر، وړې او غټې وسلې کارېږي.

د کښت په برخه کې همدومره بدلون راغلی، د تعلیم په برخه کې هم، د صنعت برخه بیخي حیرانونکې ده، د ژوند ډولونه بدل شوي دي، لنډه دا چې په هره برخه کې ژور بدلون راغلی دی او دا هر څه د تکامل په نتیجه کې راغلي دي.

حتا هغه ډلې/اشخاص چې په یو ډول هم تکامل نه مني، د هغوی په نظریاتو کې هم له ورایه تکامل جوت دی. د طالبانو په تېره دوره کې ټلویزیون ته اجازه نه وه، اوس شته، عکس بند و، اوس اخیستل کېږي، ښځې له کاره بندې وې، اوس ان د ټلویزیون پر پرده راښکاره کېږي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی په حکومت کې کار ورسره کوي. دا د هغوی په نظریاتو او عمل کې ښکاره او محسوس تکامل دی.

د مدرسو اوسنی درسي نصاب بیخي تر وخت تېر دی. مواد یې هم ټول زاړه دي، حتا د عربي د زدکړې په برخه کې هم بیخي ډېر کمزوری دی او هیڅوک هم نشي ادعا کولای چې دا ډول زدکړه حتا د عربي د زدکړې توان نه لري. فقهي برخه یې همداسې، د تفسیر، حدیثو، اصولو التفسیر، حدیث او فقه، تاریخ، اخلاقیاتو، جدیدو معاملاتو، نړۍ والو اړیکو، د سیاسي نظام ترکیب او بالاخره له ټولنې او نظام سره د تعامل او برخورد برخه یې هم په صفر کې ضرب ده.

د پوهنتون برخه هم تر مدرسې ښه نه ده، دلته هم د نړۍ د پوهنتوني نصاب په کچه خورا زیاتې نیمگړتیاوې شته، هم نصاب کمی لري، هم یې استادان لري، هم شاگردان، هم چاپیریال لوړو زدکړو ته نه دی جوړ او هم یې وسایل کم دي.

د مکتب او مدرسې له اولې ورځې موږ خپلو ماشومانو ته غیر ضروري، تر وخت تېر او تر سویه لوړ مواد وایو، ور زدکوو او ویلو ته یې مجبوره کوو.

زموږ په دې برخه کې ډېرو سمونو، زیاتونو، کمونو، سکښلو، اخیستلو، غورځولو، بدلولو او اصلاح کولو ته اړتیا ده.

۲۲/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځور اخیستلو شرعي حیثیت

انځور اخیستل هم یوه اختلافي موضوع ده، په دې اړه ګڼ کتابونه د بېلابېلو فکري مکتبونو ته منسوبو کسانو لیکلي دي. د کم کیف له یو څه اختلاف سره زیاتره یې په دې اند دي چې له اړتیا پرته انځور ناروا دی.

زما په اند که د دې موضوع ټول احادیث سره یو ځای شي، مطلق یې د مقید په رڼا کې وکتل شي، د حدیث شان ورود تر نظر تېر شي، که د حکم خپل خاص مورد وي، په نظر کې ورسره نیول شي، د واقعې په اړه راغلي احادیث که مطلق راغلي وی که مقید، شوې پېښه د هغه تفسیر وګڼل شي او په همدې رڼا کې دغه روایت شوي ټول احادیث تفسیر شي، هیڅ یو یې له نورو مجرد او بېل تفسیر نه شي، یوازې یو حدیث یې د حکم اخیستلو لپاره کافي ونه ګڼل شي، په دې توګه اختلاف هم له منځه ځي، که بیخي ورک نه شي کمېږي حتمن، د نصوصو سم، منطقي او معقول تفسیر به هم وړاندې شي چې نه به واقعیت له نظره لوېدلی وي، نه به نصوص مجرد تفسیر شوي وي، نه به شانزول او شان ورود له پامه اچول شوی وي او نه به یو نص په بل وهل شوی او ترمنځ به یې ټکر ته په لوی لاس زمینه برابره شوې وي.

تر دې وضاحت وروسته زه د انځور اخیستلو په اړه هغه روایت راوړم چې شان ورود یې خپله پکې ذکر شوی دی او د حکم حیثیت یې هم ځنې معلومېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ عَائِشَةَ ، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ ، وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ فِيهَا تَصَاوِيرُ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «إِنَّ أُولَئِكَ ، إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ ، فَمَاتَ ، بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا ، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكِ الصُّوَرَ ، أُولَئِكِ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».(١)

ژباړه: له عائشې رضي الله عنها څخه روایت دی چې ام حبیبې رض او ام سلمې رض رسول الله ص صلی الله علیه وسلم ته کلیسا ذکر کړه چې دوی په حبشه کې لیدلې وه، په هغې کې تصویران وو، رسول الله ص ص ورته وویل: د هغوی چې به نیک سړی وفات شو، دوی به یې پر قبر عباتخانه جوړه کړه، د هغه انځور به یې پکې نقش کړ، نو دا به د قیامت په ورځ د الله په خوا کې ډېر بدترین کسان وګڼل شي.

دغه حدیث د انځور هغه علت په ډاګه کوي چې ولې حرام شوی دی، شان ورود یې روښانه کوي چې دغه حکم تر چیشي ور کول شوی دی او دا هم روښانه کوي چې ایا دغه حکم خاص دی که عام؟

هر هغه تصویر چې خلك یې عبادت کوي، یا د تقدس تر حده ورته احترام لري، دغه انځور هر وخت حرام دی. له انځور څخه منعه د همدې لپاره وه چې خلکو یوازې د هغه کسانو انځورونه ساتل یا یې اخیستل چې تقدس یې ورته در لود، رسول الله ص ص یې علت بیان کړ، چې دغه انځورونه د هغو نیکانو خلکو وو، چې له دوی سره یوځای یې ژوند کاوه، کله چې به مړه شوو، خلکو یې د یاد تازه کولو په پار انځورنه جوړول، بیا به همدا انځور وروسته نسل ته پاته شو، هغوی به د خپلو پلرونو هدف ورك کړ، فکر یې کاوه چې هغوی یې عبادت کاوه، نو دوی به یې هم عبادت پیل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کور کې د انځور د نه ساتلو عامل همدعه کېدلای شي چې ایینـده د عبـادت وسـیله نـه شي، حتـا دومـره سـختي پـر شـوې ده چـې مطلـق انځورونه يې بند کړي دي، يعنې يو ځاى حکم له علت پرته ذکر شوى دى، يا ممکن رسول الله ص ص مطلق حکم ور کړى وي، يا ښايي لـه راويانو څخه مطلق روايت شوى وي هغوى يې علـت او شـان ورود نـه وي روايت کړى.

له انځور څخه که هدف د خلکو گمراه کـول وي، مـثلن: يـا د خـدايي عبادت پر ځاى، خلك د هغه عبادت هم پيـل کـړي يـا يـې همـدومره احترام وکړي، يا هم دا فکر خلکو ته ور کړل شي چې انسان هم کولاى شي چې د خداى په شان مخلوق جوړ کړي، نو د انسان انځور وبـاسي او پـه دې توگـه د خلکـو پـه اذهـانو کـې د خـدايي عظمـت د کمولـو شيطاني هڅه کوي، له دې امله هغو کسانو ته هـم گوتڅنډنـه شـوې ده چې په دې هدف انځور سازي کوي، روايت کې راغلي دي:

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا مُتَسَتِّرَةٌ بِقِرَامٍ فِيهِ صُورَةٌ، فَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، ثُمَّ تَنَاوَلَ السِّتْرَ فَهَتَكَهُ، ثُـمَّ قَـالَ: «إِنَّ مِـنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الَّذِينَ يُشَبِّهُونَ بِخَلْقِ اللهِ».(۲)

ژباړه: له عائشې رض روايت دى، دې ويل: رسول اللـه ص ص مـا تـه راغى، ما د نري ټوکر يوه پرده ځړولې وه چې پر هغې انځور جوړ شوى و، د ده د مخ رنگ سره واوښت، بيا يې پرده څيـرې کـړه، وې ويـل: د قيامت په ورځ هغو کسانو ته سخت عذاب ور کول کيږي چې له الهـي تخليق سره مشابهت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه حدیث روښانه کړه چې له الهي تخلیق سره مشابهت کول، د الهي تخلیق له عظمت څخه د مخلوق غافله کول دغسې حرام دي لکه څوک چې د خدای له عبادته خلک گرځوي.

اوس خبره صفا شوه، د انځور د حرمت دوه اساسي عوامل دي چې دواړه يې له شرک څخه د اسلامي ایمان د ساتلو لپاره دي. که نن هم څوک د عبادت لپاره انځور ځړوي، لکه ځینو کسانو د پیرانو عکسونه په موټر یا رکشه کې ځړولي وي چې بیا یې موټر له اوښتلو بچ شي یا هم غلا نه شي یا دې ته ورته، دا حرام او مشرکانه عمل دی، یا دا هدف ولري چې د خدای له تخلیق سره مشابه تخلیق کوي، د دې لپاره چې د الهي تخلیق له امله چې د خدای کوم عظمت د مخلوق په ذهن کې دی، هغه ته صدمه ورسوي، نو دا شیطاني عمل دی چې خلک د مخلوق له خالقه گمراه کوي، الله به يې سخته سزا ور کړي.

که د انځور په اخیستلو کې دا دوه علته وجود ونه لري، یا هم دومره ورته اړتیا وي لکه د نن زمانې په ډیجټل نړۍ کې، نو بیا انځور اخیستل حرام نه دي، بلکې په ټولنه کې د امن، استقرار او مجرمانو د نیولو لپاره اړین دي، د کاروباري چاپیریال د خوندیوب لپاره لازمه ده چې ډیجټل وسایل وکارول شي چې د معاملاتو په برخه کې ډاډ رامنځته شي؛ نو نه یوازې انځورونه حرام نه دي، بلکې اړین دي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب المساجد و مواضع الصلاة، باب النهي عن بناء المسجد علی القبور واتخاذ الصور فیها... ح: ۵۲۸)

(۲)(صحیح مسلم، کتاب اللباس والزینه، باب لا تدخل الملائکه بیتا فیه کلب و لا صور، ح: ۲۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اوسني افغان دولت سره جنګ زموږ په ګټه دی او که تعامل؟

په هیواد کې د نظام تر سقوط وروسته ډېرې کسان چې یا په خارج کې دي یا هم یې په تېر نظام کې کار کاوه په دې فکر دي چې باید د اوسني دولت خلاف وسله وال مقاومت وشي او دا زموږ د هیواد په ګټه دی، دوی د دې لپاره مبارزه هم کوي، په ټولنیزو رسنیو کې د دې لپاره فعالیت هم کېږي او که یو ځای یو غلچکی برید شوی وي، نو دوی ورته هوا هم ور کوي.

خو جنګ د دوکان یوه سودا نه ده چې که ګټه یې کړې وي هم تر یوه کوره به محدوده پاته شي او که زیان یې وکړ هم تر هغه کوره به منحصره وي، جنګ یوه ټولنیزه پدېده ده چې تخریب، زیان او ورانی یې نه یوازې د هغې سیمې اوسېدونکو ته رسېږي بلکې له هغې سیمې لرې پراته قومونه یې هم له تاثیراتو خوندي نه پاتېږي. نو د یوه داسې کار لپاره ډېر فکر په کار دی، په ډېره سنجېده ګي باید په دې اړه خبرې وشي، خلکو ته مشوره ور کړل شي او دې فعالیت ته لاس ور واچول شي، اما موږ که له یوه جنګه ځانونه خلاصوو، بل ته لاس ور اچوو.

د دغه جنګ شرعي اړخ څنګه دی؟ ایا په شریعت کې د یوه برحاله نظام خلاف یوې ډلې ته د جنګ کولو اجازه ور کړل شوې ده؟ د جنګ لپاره په شریعت کې کوم شرایط دي چې په بشپړولو یې د جنګ لپاره شرعي سند تر لاسه کېدلای شي؟

په دې لنډه لیکنه کې د اوسني دولت خلاف د جنګ پر شرعي او عقلي اړخونو لنډ بحث کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په دې لیکنه کې د شریعت له اړخه د جنګ لپاره ټول شرایط نه لیکم، البته دا یادونه کوم چې شریعت د یوه کار د قبولیت لپاره حتمن شرطونه ایښي دي، حتا که هغه فردي عمل هم وي، مثلن: لمونځ دی، که بې وخته لمونځ وشي، نو قبولیت نه لري، که بې اودسه وشي هم یې نه لري، داسې نور شرایط، نو د فردي او ټولنیز عمل ترمنځ د ځمکې او اسمان هومره فرق دی، د جهاد لپاره اساسي او مهم شرط د نظام وجود دی، یو نظام کولای شي چې د جنګ اعلان وکړي، ملت د جهاد لپاره وپاروي او خپل دښمن ورته مشخص کړي، له دې پرته هیڅ ډله او ګوند نه شي کولای چې د جنګ شرعي اجازه نامه تر لاسه کړي. دا چې په هیواد کې د طالبانو تحریک په زور سیاسي واک نیولی دی، نو اوس یې پر خلاف نورې ډلې ټپلې د جنګ تابیا نیسي.، جنګ ته خلک را بولي او یا یې عملن په دې میدان کې اقدامات کړي دي، دا کارونه یې له شرعي اړخه هیڅ جواز نه لري، ځکه دوی دولت نه دي، پر یوه لویشت ځمکه واک نه لري، د مالي تمویل سرچینې نه لري، دوی د بل تر حاکمیت لاندې ساحه کې اوسي، په مالي برخه کې یې نور دولتونه تمویلوي چې هغوی بیا په دې کې خپلې ګټې لري، هیڅوک هم د خدای لپاره کار نه کوي، هر نظام چې د یوه برحاله دولت خلاف مقاومتیانو ته مالي کومک ور کوي، ځای ور کوي، په روانې جنګ کې د هغوی مټ پیاوړی کوي، تر څنګ یې حتمن خپل اهداف لري چې په دې اړودوړ کې خپل ټاکلي اهداف تر لاسه کوي. په دې برخه کې د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم عملي سنت زموږ لپاره د لارې مشال دی چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په مکه کې جهاد نه دی کړی خو مدینه کې یې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د دې ملاتړ نه کوم چې طالبانو په زور د واک په تر لاسه کولو بنه کار وکړ، زه هغه وخت هم د دې ملاتړی وم چې له سیاسي جوړجاړي سره طالبانو د هغه وخت د برحاله نظام برخه شوي وای، اما دا چې اوس طالبان راغلي دي، د هیواد سیاسي واګې یې په لاس کې دي، نو د دوی خلاف مقاومت به هماغه پایلې ولري لکه د تېر نظام خلاف چې د طالبانو مقاومت در لودې یا د کمونسټ د دولت تر ړنګولو وروسته چې د مجاهدینو مقاومت در لودې.

د نیابتي جنګ اول لوی تاوان دا وي چې د هغه دولت لپاره بدیل نه لري، دا اوس موږ طالبان وینو چې د تېر فاسد او مات وګړوب نظام بدیل نه شي کېدلای، د هغه نظام تشه نه شي ډکولای، مجاهدینو د کمونستانو د دولت تشه ډکه نه کړه، نو که بله ډله د یوه برحاله دولت خلاف مقاومت کوي، موږ یې باید لومړی پر دې فکر وکړو چې ایا ته یې بدیل کېدلای شي؟ عقلن دا محاله ده چې د یوه دولت خلا دې یوه ډله ډکه کړي، موږ یې هم تجربه کړې ده او هم عقلن دا کار محاله دی.

دویم لوی تاوان یې دادی چې د نژدې هیوادونو لاسوهنې ته لار جوړوي، دغه ډله چې نه د خپلې سرپنا ځای لري او نه د مالي تمویل لپاره مالي سرچینې، نو حتمي خبره ده چې هم به د بل نظام تر چتر لاندې اوسي او هم به یې مالي ملاتړ نور نظامونه کوي، دا کار هغوی د ثواب لپاره نه کوي، د خپلو ګټو لپاره یې کوي او پر دې ډله خپل شرایط مني، چې دا کار یې هم زموږ د ملت او هیواد په زیان دی او هم د هغې ډلې د راتلونکي واک او قدرت لپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم زیان يې دادی چې د برحاله نظام توجو له خدمت، فساد سره لـه مبارزې، د خپلو کسانو له اصلاح، د ولـس د ستونزو لـه حـل کولـو او نورو مهمو چارو څخه يوازې د ځـان دفـاع او د جنـګ پـر ګټلـو شي، جنګ فساد ته لار جوړه کـړي، نـا اهـل کسـان پـر واک راشي، تعليم لرونکي او شتمن له هیواده وتښتي، د شیانو نرخونـه لـوړ شي ځکـه د ګنټرول لپاره يې څوک نه وي او واکمن کسان په جنګ اخته وي، مافيا په دې لړ کې نور هم هڅه کوي چې جنګ خونړی کړي څـو دوی پـه خړو اوبو کې ماهيان ونيسي.

د اوسني نظام خلاف وسله وال مقاومت څلورم دا زیـان لـري چې تـر سقوط وروسته يې يا داعش بدیل کېږي يا هم هغه خارجي افغانان چې له نورو مفسدینو او جنګسالارانو سره يې د تېر نظام ملا ور ماته کـړه، د طالبانو په نسبت هم داعش د ملت او هیواد په تاوان دی او هم خارجي افغانان، داعش ځکه زموږ په زیان دي چې یو خو به هیواد د نړۍ والـو جنګياليو لپاره پټنځی شي، له دې ځایه بـه مـوږ د نـړۍ پـه شر واړوي، زموږ له کلتور او دود سره نا اشنا دي، افراطیت يې د نورو ډلو په نسبت اوج ته رسېدلی چې زموږ د هیواد تاريخي اثـار بـه لـه منځـه يـوسي، د خلکو کلتور ته به سپکاوی وکړي، د معتدل تدين پر ځـای بـه افراطـي تدين ته ښه په خرپ کار وکړي چې د راتلونکو نسلونو ژوند به مـو هـم ور خراب کړي.

خارجي افغانان هم د وطن له دې امله په تاوان دي چې هغوی له هیواد سره مینه نه لري، دوی دلته له خطرونو سره ځکه راغلي وي چې خپـل جيب ډکوي، په اروپا او امريکا کې د خپـل ښـه ژونـد لپـاره دلتـه ډالـر ګټي، ځیني يې د هغو هیوادونو د استخباراتو کسـان وي چـې دلتـه پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی لاس شر غواړي، نو تر ګټې یې موږ ته تاوان ډېر دی، البته په دې افغانان کې به یې وړه سلنه پر وطن او ملت مین کسان هم وي چې هغوی ترې مستثنا دي.

زموږ په اند موږ بیخي ډېره جنګي تجربه لرو، ګټه مو نه ده کړې، که د طالبانو پخوانی نظام پاته وای، تر اوسه به دوی له حکومتداري سره شناخته شوي وای، یو نسل به یې په ښارونو کې را لوی شوی وای چې هم به له ښاري فرهنګ سره بلد وای، هم به یې تعلیم کړی وای، هم به له حکومتداري سره په تعامل کې را ستر شوي وای نه له حکومت سره په جنګ کې؛ په دې توګه به طالبانو له اوس سره توپیر در لودی، نه به دومره ورانی کېدلای، نه به وژنې، نه افراطیت دومره وده کولای او نه به ملت دومره خوږ وای، د دې ټولو اشتباهاتو یوه برخه د طالبانو او یوه برخه یې د نړۍ والو وې چې موږ یې تر دې ځایه را ورسولو، نور باید د سوټې زور ازمویل ایله کړو، کړې تجربې زموږ د کړوسیانو لپاره لا کافي دي، نور د تعامل وخت دی، راځئ له طالبانو سره تعامل وکړو، که دوی هر څومره هم سختدریځ دي، توند دي، د واړه کار په وړاندې یې غبرګون سریع او توند وي، بیا هم زموږ تعامل به هغوی اړ کړي چې په ایینده کې نرم شي، د هر عمل په وړاندې نامناسب، چټک او توند عکس العمل ښکاره نه کړي، حکومتولي هغوی خپله حتمن نرمښت، له خلکو او نړۍ سره تعامل ته را بولي او په لنډ وخت کې به یې شاهدان شئ، د بل هیواد د استخباراتي سازمانو تر سختو شرطونو منلو زموږ لپاره دا ډېره اسانه ده چې له طالبانو سره تعامل وکړو، خطا یې ور په ګوته کړو، هلته د کادرونو رامنځته شوې خلا په خپله ډکه کړو، نورو هیوادونو ته د مداخلې چانس ور نه کړو، په دې سره به هم نظام وساتو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم به هیواد او ملت وساتو، هم به طالب تعامل ته اخیر اړ شي او هم به له نړۍ سره اړیکې ورغوو او د هغوی باور به تر لاسه کړو، که موږ هره ورځ یو نظام چپه کوو او بل واک ته رسوو، نو نه به ملت رابانـدې را ټول شي نه به نړۍ باور وکړي او په لوی لاس به د هیواد ټوله شته گاونډیو هیوادونو ته مفت ور کړو او اخیر کې به د هیواد شته جغرافیه هم د نورو ترمنځ تقسیم شي او موږ به ردې سترگې ورته گورو لکه د احمد شاه بابا د لمسیانو جنگونو چې همدا پایلې در لودې.

۲۰/۱/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکبر مفهوم

زموږ خلك د تکبر په مفهوم او مصداق خبر نه دي، لـه دې وجـې کـه دې ښه جامه اغوستې وه، متکبر دې بولي، که دې ويښتان پاك او غوړ کړو، متکبر دې ګڼي، که ښه موټر دې در لود، متکبر يـې، کـه دې پـه کاچوغه خوراك وکړ، متکبر يې، که د په خوراکي شيانو کـې يـو شـی خوښ نه و، متکبر يې. زما په ياد دې چې مور ته بـه مـې ويـل، پلانـی شی زه نه خورم، زما نه دی خوښ؛ دې به ويل: دومره تکبر کوه، چـې ځان خواروې، دومره مه کوه چې جهان خواروې.

تکبر عربي توری دی، د لغت له مخې لويي ته وايي، تکبر فلان، يعنې استکبر، معنا ځان يې لوړ وښـود، د شريعـت لـه مخـې چـې کـوم ډول تکبر حرام ګڼل شوی دی، د هغه په اړه يوه نبوي حديث کې راغلي:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَـدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ» قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً، قَالَ: «إِنَّ اللهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ».(١)

ژباړه: عبد الله بن مسعود رض له رسول الله ص ص څخه روايت کړی، ده ويل: د چا په زړه کې چې يوه ذره تکبر وي، هغه جنـت تـه نـه شي تلای. يو کس ويل: سړی دا خوښـوي چـې جامـه يـې ښايسـته وي او څپې يې ښکلې وي،(دا تکـبر دی؟) ده ويـل: اللـه ښـکلی دی ښـکلا خوښوي، تکبر له حقه انکار او د خلکو سپك ګڼل دی.

حديث خبره روښانه کړه، څوك چې په حق له پوهاوي سره د هغه اتباع نه کوي، حتمن متکبر دی، څوك چې خپل ځان پر خلکو لـوړ بـولي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلك تحقيروي، ريشخند په وهي، ځان ورته ډېر اوچت او نورو تـه ورتـه پست ښكاري، هغه متكبر دی.

د شريعت له مخې دغه تكبر حرام دی، خلـك سـپك گڼـل، لـه حقـه انكار كول، د يوه انسان په هر فعل او كړنه چې د نورو سپكاوی كيږي، خلك تحقيريږي او دی ځان لوړ بولي، هغه تكبر دی او حـرام دی. دا نو د ټولنو تر رواجه تعلق لري، عربانو د اصحابو په زمانه كـې د اوږدې جامې كولې، پر جامو برسېره يې غټه كپړه اغوسته چې پر ځمكه به يـې كشوله، په دې توگه يې ځان د ټولنې مسكينو كسانو ته ډېر مصرفـي ور ښودی، دا د تكبر له امله هغوی كول، ځكه نـو رسـول اللـه ص ص تـر بجلكو كښته جامه حرامه كړه، هدف اصلن تكبر دی، په قران كريم كې راغلي دي چې له يو چا سره كه خبرې كوې، نو څنگ مه ور گرځـوه، د رسول الله ص ص په اړه راغلي دي چې هغه به مخامخ له يو چـا سره خبرې كولې، په حديث كې راغلي چې په وريـن تنـدي خـبرې كـول، ملاقات كول صدقه ده، دا ټول د تكبر د مخنيوي لپاره دي.

زموږ په ټولنه كې يو وخت خلكو د پايڅو د كښته كولو پر ځای به يـې دومره پورته كړې وې چې له گونډو سره به يې درولې وې، ټول خلـك پوهېدل چې دغه كسان د نورو سپكاوی كـوي، پـر مـازي خـبره بـه لـه خلكو سره اخته كېدل، په خلكو پسې به يې نارې وهلې، له ښارا راغلي خلك به يې ښارايان بلل او سپكاوی به يې كاوه، خولۍ يې چپه پر سر كولې او پټو به يې يوه پيڅكه پر ځمكه څكېده او بله به يې پـر اوږه را اړولې وه، دغه كسان طالبانو د خپل حكومت مهال بند كـړو، د طالبـانو تر واك وروسته په كندهار كې د حكومت له لوري هم بند شـوو او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کې به کله ناکله د یوه مشهور کس د تلین پر وخت را ښکاره کېدل.

یو بل ډول تکبر زموږ په ټولنه کې ډېر رواج دی چې خلکو ته خبرې کوي، ورته گوري نه، مخ یې بل لور ته اړولی وي، بیا خبرې ورسره کوي، دا یو ډول سپکاوی دی، که یو شی در کوي، نو په لاس کې یې د درکولو پر ځای در غورځوي، د چا چې احترام کېږي، هغه ته شی په غورځولو نه ور کوي، څوک چې تر نظر سپک ورځي، هغه ته یې په ور غورځولو ور کوي.

په کاچوغه خوراک، ښې جامې اغوستل، ښې څپلې، ښایسته خولۍ، ښه ویښتان، بهترین موټر یا دې ته ورته شیان د تکبر په ټاپه باید حرام نه شي، البته که څوک په موټر کې سپرېږي او پر لار د نورو خلکو د ناستې پر ځای یا د تلو پر وخت پر خلکو دوړې په کوي، دا بیا د خلکو سپکاوی دی، پر انسان دوړې کول، هغه ته اذیت دی او دغه موټر یې واقعن د تکبر نښه ده چې د خلکو سپکاوی د خپل موټر په وسیله کوي. له دې ماسیوا دغه شیان د خدای نعمتونه دي چې الله پر خپل بنده د خپل ور کړي نعمت اثر لیدل خوښوي، نو باید اثر یې معلوم شي .

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الایمان، باب تحریم الکبر و بیانه، ح: 91)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ثواب او عذاب نیمګړی تفسیر

د دیني تفسیر لـه زاویـې زمـوږ د ثـواب او عـذاب تفسیر خـورا ډېـرې نیمګړتیاوې لري. زموږ واعظین د وینا لپاره مناسب کسان نه دي، نه یې د وینا طرز د ویناوال دی نـه یـې معلومـات د دې دي چـې د وینـا پـر ستېج/منبر دې ودرېـږي، نـه د وخـت او حـالاتو موافـق موضـوع انتخابولای شي، نه د ثواب او عذاب په بیان کې انډول ساتلای شي او د ګڼو نورو ستونزو ترڅنګ د ثواب او عذاب تفسیر یې له بې انـډولۍ سره سخت نیمګړی هم وي.

نیمګړتیا یې دا وي چې د ثواب او عذاب په اړه راغلي نصوص یو د بل تر څنګ نـه ږدي، د دې نصوصو پـه تفسیر کـې د دیـن اوشریعت عمومي محتوا ته پام نه کوي، د اسلام اساسي پیغام له نظره وباسي او که د ثواب په اړه یوه جمله په درست ایت یا حدیث کـې راغلـې وي یـا د عذاب، دوی یې سیاق و سباق نه ورسره ګـوري، بـس د همـدې یـوې جملې مفهوم بیان کړي او پسې ټاپه یـې کـړي. کـه دغـه کـار دې وکـړ جنـت تـه ولاړې او کـه دې هغـه کـار وکـړ، بېرتـه راووتـې دوزخ تـه ولاړې!!!

خطیب صاحب مبارکه! دغه ایت یا حدیث یـوازې یـوه کـړۍ ده؛ یـوه کړۍ له درست ځنځیر پرته بې معنا ده، کړۍ خپل ښه کـار هغـه وخـت کوي چې له نورو کړیو سره وتړل شي، نو پوره ځنځیر ځنې جوړېږي او خورا ډېر کارونه ترسره کولای شي.

دغه هر ایـت او حـدیث بـه هـم وړل کېـږي، لـه خپـل ځنځیـر سره بـه یوځای کېږي؛ لکه یوه کړۍ چې د تړلو لپـاره کـار نـه شي ور کـولای، همدغه ډول یو ایت یا حدیث د جنت او دوزخ په پرېکړو کې هم کـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي کولای. په شریعت کې اصولي او اساسي موارد باید له جزي او فرعي مواردو څخه بېل کړل شي. له جزیاتو او فروعاتو سره تړلي نصوص په یوازې سر نه تفسیرېږي، که یې تفسیر کړي ناسم تفسیر به یې وړاندې کوي. د شریعت اصول به هر ویناوال و خطیب ته معلوم وي، که د فروعاتو یا جزیاتو خبرې کوي هیڅ نص به داسې نه تفسیروي چې له اصولي موضوعاتو سره ټکر وي، زموږ د یناوالو یوه لویه غلطي همدا ده چې خلک یې په وړو شیانو خوشاله کړي وي، بیا نو د بل حق دی نه ګڼي لکه تنزیهي مکروه. بل لور ته یې د ټلویزیون پر کتلو دومره سخت عذاب بیان کړی وي چې د خلکو یې هیلې ور مړې کړې وي خو د اخلاقیاتو، انسانیت او په ورین تندي له خلکو سره مخامختوب به یې نه وي ور ښودلی. تسبیح ویل د یوه سړي شخصي- کار دی، اما په معامله کې ناغېړي یې ټولنې ته زیان دی، تر تسبیح زدکولو لومړی د بل حق ور ښودل او ګنا یې بیانول اړین دي، عینن د تې وي او اخلاقیاتو مسله ده؛ که یو څوک تې وي ګوري خپل کار یې دی ټولنې ته یې زیان نه دی رسولی، په خپل کور کې په خپل مصرف یې له خلکو پټ ګوري، اما د بده اخلاقه او بد خویه انسان خو ټولنې او ځان دواړو ته غبرګ تاوان رسېږي.

د جنت اسباب دي که د دوزخ دا یو له بل سره قوي یا نسبتن ناقوي ارتباط لري؛ که یو څوک لمونځ کوي خو د یتیم حق نه ور کوي، دا ښه سړی دی؟ که یو څوک غل وي، خو پایڅې یې تر نیمایي پنډۍ پورته کړې وي، دا جنتي دی؟ یو څوک نفلي روژې نیسي، اما په کور کې یوه خبره سمه نه کوي، تل یې سوټی په لاس کې وي او خپل کورنیان ډبوي، دا بزرګ دی؟ بل سړی په جګه غاړه حج ته روان دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حجه چې راشي له کور سره مسجد جوړ کړي، کله ناکله د یوه ګاونډي کره یو خیرات هم ور لېږي، خو پیسې او ګټه یې ټوله د قاچاقو ده؛ دا د جنت مستحق دی؟!

یوه بله ستونزه په ټولنه کې د لومړیتوب د نه رعایت ده، همدغه د ثواب او عذاب ویناوال چې له یوې خبرې سره یې د جنت کیلي په لاس کې وي، له بلې سره یې د دوزخ هغه تیاره درته نیولې وي، دا نه فهموي چې اخلاقیات مهم دي که دغه د جنت او دوزخ کیلیانې؟ معاملات لومړیتوب لري که سبحان الله خلکو ته ورښودل؟ له قتل او غلا خلک رامنعه کول د ټولنې په خیر دی که له ټـي وي کتلو؟ د کرکیټ بدي خلکو ته بیانول ډېر اړین دي که د یوه ملت د عامه شتمنیو د ورانولو، غلا و چور د بدۍ بیان؟

د اختر او جمعې خطبې تر ډېره حده سیاسي بڼه لري، رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پکې د سیاست او ادارې په اړه خبرې کولې، د وخت امیر او امیرانو به دا کار کاوه، ورو – ورو د امیرانو چارې زیاتې شوې، یو څه یې اعمال هم داسې شول چې خلکو یې تر شا لمونځ کول نه خوښول او بل یې پوهه هم دومره نه شوه پاتې چې خلکو ته بیان وکړي؛ نو منبر له سیاسته ازاد شو او د ناسیاسي اشخاصو لاس ته ورغی چې د امیرانو تر ستونزو یې ډېرې ستونزې وزېږولې. اوس یې حل دادی چې خطیب باید د دولت له لوري معرفي شي، تنخوا او منفک کېدل یې په دولت اړه لري، د بیان لپاره به یا لیکلې خطبې ور کوي یا به حدود و چوکاټ ورته ټاکي چې له دې حدودو به د خپلې وینا مهال نه وزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ بدمرغي داده چې دولتونه مو پر هغه ځای نظارت نه کوي چې د ټولنې د خرابۍ او د ښه والي اساسي مرکز دی؛ پر یوه سنتي مذهبي ټولنه د منبر او مسجد اغېز دومره زیات دی چې بل هیڅ شی ورسره پرتله کېدلای نه شي. د مسجد امام او د منبر خطیب که د یوې ټولنې په خیر کار وکړي، هغه ټولنه به نیکمرغه کړي او که یې بدبختۍ ته لاس واچاوه، بدمرغه کوي یې. دومره مهم ځای بې څارنې او ارزونې ایله کول نه بشري اخلاق ایجابوي، نه قانون او نه هم شریعت.

حالات، ځای، وخت، نظام او ټولنه د خپلو ګټو او زیانونو لوری بدلوي را بدلوي، مثلن: کله یوه ټولنه بشري قوې ته اړتیا لري او کله یې تر اړتیا زیاته وي؛ که دولت او ټولنه ورته اړتیا لري باید خلک دې ته وهڅول شي چې اولادونه ډېر کړي او که په سرخوږي ورته بدلېږي، بیا دې د کمولو توصیه ورته وکړي.

د اولاد زیاتولو مطلقې توصیې زموږ ټولنې ته په زیان هم تمامېږي، د زیات اولاد راوړلو په اړه راغلي احادیث دوی نه دي کتلي چې دا په کومو شرایطو کې ویل شوي دي؟ داسې خو امکان نه لري چې رسول الله ص صلی الله علیه وسلم دې له ټولنې سره تړلې دومره مهمه موضوع له هر ډول ارتباط، مخکې او وروسته کلام پرته ویلې وي؛ نو د دې وینا نوره برخه چېرې ده؟ ولې یې کړې ده؟ په دې اړه نور نصوص څه وایي او اصحابو کرامو په نبوي دوران کې له دې موضوع سره څه ډول چلند کړی دی؟ د دې حدیث سند په کوم حال کې دی؟ ایا دا خبره په همدې سند تر رسول الله ص صلی الله علیه وسلم پورې رسېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل اړخ یې دادی چې اوس زموږ د ټولنې په خیر د زیاتوب توصیه ده که د کمي؟ حالات کوم ډول توصیه ایجابوي؟ دولت او ټولنه د دې لپاره څه کوي؟ که ټولنه او نظام دې د زیاتو کسانو بوج نه شي پورته کولای، د تعلیم غم یې نه خوړل کېږي، خوراك ورته نه رسېږي، کار یې نه پیدا کېږي، د یوې ګولې لپاره یا نړۍ والو ته زاری کوو چې موږ له لوږې مرو، کومك راسره وکړئ یا هم د کډوالو سیلابونه نورو هیوادونو ته روان وي، دا اولاد چې ډېر شي مور و پلار، ټولنې، وطن، نظام، دین، شریعت او بالاخره په قیامت کې به یې رسول الله ص صلی ته څه ګټه ورسېږي او هغه به یې په کومه کارنامه ویاړ وکړي؟ د نورو امتونو په نسبت خو یوازې ډېرښت د ویاړ لپاره کافي نه دی، که ډېر وي او قاتلان وي، غله وي، خدای ناترسه وي، له دینه لرې وي، بد اخلاقه وي، بې تعلیمه و تربیې وي، کار نه لري، ژوند یې په فقر تېر شوی وي، جنت ته د تلو لپاره ورسره هیڅ نه وي، خو د دوزخ لپاره یې ښه ډېره تیاري کړې وي؛ په دې امت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د نورو امتونو مخ ته ویاړ وکړي که به د امت پر حال افسوس؟!

د یوه ملا بیان یو چا په را واورېدی، خلکو ته وایي، که څلوېښتو یا سلو کسانو د یوه مړي په جنازه کې ګډون وکړ، الله یې بخښي.

دا له حدیثو او په مجموع کې له شریعت او دین څخه ناسم فهم دی. پر یوه انسان که د بل انسان حق وي، یا یې قتلونه کړي وي، غلا و فساد یې کړی وي، جامعې ته یې ضرر رسولی وي، چې دوه میلیارده انسانان یې د ښه والي شاهدي ور کړي، هم نه بخښل کېږي. لومړی به د خلکو حسابونه تصفیه کېږي، بیا به وروسته د الله او د هغه ترمنځ معامله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتېږي، چې که يې بخښي هم د هغه خپله بنده دی او که يې نه بخښي هم يې خپل مخلوق دی.

اولاد ډېر کړئ! ثواب وګټئ که بند يې کړئ ګنهګار به شئ؛ نور د ټولنې ظرفيت په پام کې نه نيسي-. حالات نه سنجوي، د نصوصو روايت او درايت ته نه ګوري، د تعليم، خوراك، جامې، كار، روزنې، ګټې او بالاخره دنيا کې د بري اسباب او د اخرت د بريا اسباب يې نه سنجوي، راوړل يې پر دوی دي نور دې پر لار خدای برابر کړي، په داسې حال کې چې د هدايت، ګمراهۍ، ګټې وټې، زيان، تعليم، روزنې او هر څه په اړه د خدای اصولو بيخي واضح دي، تر دومره وضاحت وروسته د خپل اولاد روزي، تعليم، کار، اخلاق، ګټه وټه، په دنيا ا اخرت کې برى د الله لور ته حواله كول د هغه له دينه ناخبري ده، زموږ خلك دغې ناخبرۍ ته د توکل نوم ور کوي په داسې حال کې چې د خدای په دين کې د دغه توکل يوه نمونه او يوه لارښونه هم نه شته.

۲۵/۲/۲۰۲۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمعې او اختر خطبې

د جمعې او اختر لمنځونه خلکو ته د پیغام رسولو بهترین فرصتونه دي، د مسلمانانو زیاتره کسان یوه ځای ته را ټولیږي، نارې، پسپسکی او د توجو اړولو شیان نه وي؛ ویناوال په خلاص مټ خپله خبره تر ناستو کسانو رسولای شي.

خطبه عربي لفظ دی، د خاء په پېښ د بیان معنا ور کوي او د خاء په زیر ښځې ته د مرکې په معنا دی.(۱)

بیان د دې لپاره کیږي چې خلکو ته دنیوي یا دیني پیغام ورسول شي، د یوه هیواد چارواکي سټیج یا ټلویزیون ته د همدې لپاره راځي چې ملت ته خپل پیغام ورسوي، خطیب د همدې لپاره منبر ته پورته کیږي چې خلکو ته بیان وکړي، خلکو ته د پیغام په رسولو خپل دیني مسوولیت ادا کړي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د همدې لپاره خطبې ور کړې دي، د هغه ناست مخاطبین عرب وو؛ د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم بله ژبه نه وه زده، له دې امله هغه په عربي بیان کاوه. رسول الله ص صلی الله علیه وسلم په یوه خطبه کې خپل ټول پیغامونو خلکو ته نه رسول، بلکې اسلام تدریج ته پام کړی دی، نو لنډه خطبه یې ویله، په حدیث کې د نبوي خطبو په اړه راغلي دي:

«إِنَّ طُولَ صَلاَةِ الرَّجُلِ، وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ، مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ، فَأَطِيلُوا الصَّلاَةَ، وَاقْصُرُوا الْخُطْبَةَ».(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: د یو کس اوږد لمونځ او لنډه خطبه د هغه د پوهې نښه ده، نو لمونځ اوږد کړئ او خطبه لنډه کړئ.

زموږ په ټولنه کې ولې خطیبان یوځل په پښتو خبرې کوي او بیا په عربي خطبه وایي؟

دا نه یوازې د خطبې له ماهیت څخه ناخبري ښیي، بلکې د خطبې اساسي هدف په دې ورکېږي چې خلک پښتو بیان ته نه راځي، ځکه ډېر اوږد وي، کله چې عربي شروع شي خلک را پیل شي او لمونځ وکړي بېرته ځي، دلته خلک له ثوابه هم محروم شول، له بیانه هم محروم شول، د خطبې هدف هم له منځه ولاړ او خلک په دې اوږدو اوږدو بیانو ستړي شول او په دې سره زموږ خطیبانو تر ماهیت د شکل یوه برخه غوره کړه، په داسې حال کې چې د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم خطبه به لنډه وه، د دوی خطبه اوږده ده، ځکه یوځل پښتو وایي بیا عربي، د پښتو بیان یې ډېر اوږد او خسته کوونکی وي، په دویم قدم کې هغه لمونځ اوږد ور کاوه، دوی لمونځ په انا اعطینا ور کوي، هغه به په روښانه ټکو خپله خبره تر خلکو رسوله، زموږ خطیبان عربي وایي خلک نه په پوهېږي.

دلته ګڼې تېروتنې کېږي، خلک په شکل پسې مښتي دي، خو ماهیت یې هېر کړی دی. خطبې اوږدې دي، خلک خسته کوي، د دوو خطبو له امله خلک پر وخت مسجد ته نه راځي، د عربي د خطبې مهال راځي چې په عربي دوی نه پوهېږي، نو پیغام هغوی ته نه رسېږي او په دې توګه هم د وختي راتګ له ثوابه محروم شول او هم له دې چې له بیانه به یې یو څه دیني زدکړه کوله، هغه هم پر ودرېده. یوه بله تېروتنه په عربي خطبه کې دا ده چې یو خطیب په خپل ټول ژوند کې یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربي خطبه وايي، هغه هم له کتابه وايي، نو رسول الله ص صلی الله عليه وسلم که خطبه په عربي ورکوله، نه يې له کتاب ويله او نه يې ټول ژوند يوه خطبه ويله، دوی دا په کوم ايت يا حديث کې موندلي دي؟

که په رښتيا د نبوي خطبې تابعداري کوي، نو هرې جمعې ته دې نوې عربي خطبه تياروي، لنډه به يې وايي، د خطبې مهال به يو لرګی هم په لاس کې نيسي، په پښتو به خطبه نه وايي، خطبه يې بايد تر لمانځه اوږده نه وي او له کتابه دې نه وايي؛ بلکې له خپل حافظې دې ووايي.

دا نبوي خطبې شکل دی.

خطيبانو ته دا واک ور کول چې د بيان لپاره موضوع او د بيان مواد دې په خپله تياروي، په لوی لاس له دين او شريعته د ناسم تفسير لار جوړ وي. ځکه ټول خطيبان د دې وړتيا نه لري چې له وخت سره سمه موضوع وټاکي او بيا دې د هغې په اړه ټول مواد يو ځای کړي، بيا دې مجموعي يو مهفوم ځنې واخلي چې د شريعت له اساساتو او عمومي اهدافو سره ټکر نه وي، له دې امله نو اړينه ده چې يا خطبيانو ته تيارې خطبې ور کړل شي، يا دې په اړه کتابونه وليکل شي چې په معيار پوره وي، خطيبان دې اړ شي چې يوازې له همدې کتابونو خطبې ووايي، څو د ناسم تفسير مخه ونيول شي او له دې زاويې د را پيښېدونکو ستونزو، نيوکو او پوښتنو مخه ونيول شي.

که غواړې چې هدف پسې ولاړ شي، تر شکل ماهيت مهم وګڼي، لکه د سرسايې په اړه چې يې همدا تګلاره غوره کړې ده؛ نو بيا خطبه په پښتو، دري، اردو يا بله ژبه چې د دوی مخاطبين په پوهېږي، ووايي، خطبې ته دې تياري وکړي چې خبرې يې لنډې، واضحې، پيغام رسونکې او پر خلکو نه بوجېدونکې وي، عربي خطبه نه قران کريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبري کړې ده او نه حدیثو، عربي دې پرېږدي او ځای یې پښتو یا د بلې ژبې بیان نیسي، خلکو ته دې د هغوی په ژبه خبرې وشي چې هم ثواب شي هم خورما. خلك به دین زده کړي، وختي به راشي، وخت به یې نه ضایع کیږي، خسته کیږي به نه او دوی به خپل مسوولیت ادا کړي، پیغام به ډېرو کسانو ته ورسوي او په عملي توگه به خلکو ته درس ور کړي چې شریعت کې تر شکل ماهیت مهم دی.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچیني:

(۱)(معجم اللغة العربية المعاصره: ۱۶۴۳، لفظ خ طا ب ماده)
(۲)(مسلم، کتاب الجمعه، باب تخفیف الصلاة والخطبه، ح: 869)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین او شریعت په تفسیر کې تېروتنې

د دین او شریعت ترمنځ شته توپیر ته نه پام، د هر یوه داسې بېل تعریف چې په دیني و شرعي متن کې له هر یوه سره د تړلو مسلو او موضوعاتو ربط جوت شي او پر خلکو شته ګډوډۍ او ختلاط ختم شي؛ نه شتون او ګڼ نور لاملونه د دې سبب شوي دي چې د دواړو په تفسیر کې ستونزې ایجاد او د تېروتنو سبب شي. پر لاملونو به یې په یوه بله مقاله کې بحث وکړم، دلته له دواړو په تفسیر کې پر تېروتنو بحث کوم.

د دین او شریعت بېلوالي ته په قران او سنت کې ګوته نیول شوې ده، په قران کریم وایي:

{إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ} [الأنبياء: 92].

ترجمه: دغه ستاسو یو امت دی او زه مو رب یم زما عبادت کوئ.

په دغه الفاظو ایت په سورت المومنون(ایت: ۵۲) کې هم شته، دواړه ځایه د ګڼو نبیانو تر کیسو وروسته راغلی دی، هدف یې په ملت سره د ټولو نبیانو مشترك دین ته اشاره ده چې د ټولو الهي پیغمبرانو دین یو دی. همداشان د شریعت جلاوالي ته هم قران کریم ګوتې نیولې ده:

{لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً} [المائدة: 48].

ترجمه: موږ ستاسو هر امت ته ځانګړی شریعت او تګلاره در کړې او که د الله خوښه وای ټول به یې په شریعت کې هم یو امت کړي وئ.

په دې اړه صحیح مسلم کې یو حدیث روایت شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ مِنْ عَلَّاتٍ، وَأُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ.(١)

ترجمه: نبيان پلرني ورونه چې منديې يې ګڼې دي او دين يې يو دی.

د نبيانو د يوه دين يادونه د حديث په متن کې هم شوې ده، خو د شرايعو بېلوالي ته يې د ګڼو مندو په لفظ اشاره وکړه. له دې څخه موږ ته جوتېږي چې دين يو اسماني دين دی، البته شرايع د وخت، ځای، ټولنې او اړتيا له مخې له يوه بل سره توپير لري.

دغو نصوصو ته په پام د دين او شريعت ترمنځ توپير او د هر يوه بېل تعريف هم اسانه کېږي، د نبيانو ترمنځ مشترک ټکي دين دی او اختلافي يې شريعت دي، يا په بل عبارت پر خدای ايمان، د هغه تعظيم، د کتاب، نبي، فرشتو او اخرت باور دين دی، دغه ټکي د نبيانو ترمنځ مشترک هم دي؛ اما شريعت ورځني مسايل دي چې لويه برخه يې لنډمهالي هم وي.

د دين او شريعت دغه توپير او تعريف ته په کتو زموږ لپاره ډېرې ستونزې چې سوء تفاهم ايجاد کړې وې، په خپله حلېږي. يوه اساسي ستونزه د ژوند د ټولو چارو ديني و شرعي حل و چې خلکو به يې استدلال له قران کريم څخه کاوه. خلک وايي؛ الله تعالی په قران کريم کې ويلي چې دين مو بشپړ کړی دی، که د هرې مسلې حل پکې نه وي، بيا بشپړ نه دی. دا چې په ژوند کې ډېری داسې مسايل شته چې مسلمانې ټولنې يې هم د وضعي قوانينو جوړولو ته له دې امله اړې شوې دي چې په دين کې يې حل نه و؛ زموږ لپاره د سرخوږي سبب نه شي کېدلای؛ ځکه قران کريم د دين په اړه د تکميل يادونه کړې ده شريعت يې نه دی بښودلی.

يوه لويه غلط فهمي د دين او شريعت په تفسير کې دغه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا خبره مې بيخي پر ډېرو منبرونو او سټېجونو اورېدلې ده چې د ټولـو ستونزو حل يوازې په دين کې دی، دغه ناسم قضـاوت لـه دې املـه را پيدا وو چې د دين او شريعت پولې نه وې سره بېلې شوې.

په همدې اساس اسماني دين ته د جمعـې صـيغه اديـان کـارول لـه دې حقيقت څخه د ناخبرې علامه ده، البته د شريعت په اړه د جمعې صيغه پروا نه کوي، همدا شان موسوي دين، عيسـوي ديـن او محمـدي ديـن اصطلاحات کارول هم مناسب کار نه دی، خو د شريعت په اړه کـولای شي چې دغه اصطلاحات وکاروي.

د دين او شريعت لـه ګـډوالي يـوه بلـه تېروتنـه دا هـم را پېښـه وه چـې پخواني اديان/دين منسوخ شوي دي، پـه داسـې حـال کـې چـې قـران کريم يې د نسخې پر ځای د تاييد خبره کوي، دغه لوړ اياتونه د همدې خبرې روښانه لاسوند دی. د تېرو نبيانو دين ته يې په مفرده اسم اشاره، اشاره وکړه او هغه يې زموږ دين وباله، نو که د تېرو نبيـانو ديـن منسـوخ وای، بيا يې زموږ لپاره څنګه په قران کريم کې دين بالی؟ دغه خبره که د شريعت پـه اړه وشي، مصـداق بـه يـې ځکـه سـم وي چـې شرايـع د ټـولنې، وخـت، ځـای او ضرورت لـه مخـې تغييـر کـوي؛ نـو زمـوږ د شريعت وخت له نورو پخوانيو شريعتونو سره فرق لري، ټولنه يـې جـلا ده، ځای يې بدل دی او اړتيـاوې يـې بېلـې دي، لـه دې املـه پخـواني اسماني شرايع يې د ټولو له ځواب ويلو عاجز دي، نو بايد نوي احکـام نازل شي، که څه هم د تېرو شريعتونو ځينې احکام به يې هـم د تعميـل وړ بللي وي.

يوه بله تېروتنه په مسلمانانو کې يو پر بل د کفـر او بطـلان تـاپې دي، د دين او شريعت نه جلاوالي دا وهم را پيدا کړی دی چې څوک ځينـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي کارونه په یوه ډول وکړي نور یې په بل ډول، یا هم له ځینو شرعي احکامو مخالفت واقع شي؛ نور مسلمانان د کفر او الحاد ټاپو ته زور ور کړي. په داسې حال کې چې د شریعت له ځینو چارو مخالفت د کفر او ګمراهۍ سبب نه کیږي؛ پر دین ټول مسلمانانو سره متفق دي، مخالفت هر وخت په شرعي امورو کې وي او د شرعي امورو مخالفت د کفر تر بریده ځوك نه رسوي، بیا هغه ځوك چې د یوه اجتهاد او لاسوند پر بنسټ یو کار کوي، یو اصل رامنځته کوي، ځینې احکام له نورو بل ډول تفسیروي یا هم ځینې احکام له عمله ایستل کیږي، لکه د حج لپاره میقاتونه، د غلامۍ پای، د اس، توري او غشي- پر ځای د ټانګ، طیارې او مرمیو استعمال او...

په مسلمانانو کې داسې هیڅ ډله نه شته چې د شریعت له ټولو احکامو دې منکره وي، هره ډله د شرعي احکامو ځینې عملي نمونې لري؛ له ځینو د مخ اړونې او په ځینو کې له نورو سره د مخالفت لپاره بیا هره ډله خپل شرعي دلایل هم لري چې له همدې امله یې یا مخ ځنې اړولی یا هم له نورو سره په تفسیر کې د نظر اختلاف لري چې خطا و ناخطا یې بېل بحث دی.

د دې وضاحت په رڼا کې زما په اند تر مخالفو ټکو د مسلمانانو ترمنځ مشترك ټکي زیات دي، ټول مسلمانان په اصولو کې سره متحد دي، یو الله، یو کتاب، پر قیامت ایمان، د رسولانو او فرشتو باور، د تیرو نبیانو او رسولانو پر حقانیت ایمان راوړل، یوې قبلې ته لمونځ کول، دیني چارې دي چې ټولو مسلمانان یې په اتحاد او اتفاق مني او عمل په کوي. پاته شوه د شریعت احکام، په دې احکامو کې هم هیڅ ډلې ټول معطل کړي نه دي؛ هره ډله یې یوه برخه عملي کوي او له بلې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو دلایلو پر بنا اعراض کوي چې د هیڅ د کفر سبب نه شي کېدلای.

له شرعي متنه د ګڼو تفسیرو امکان یوه فطري ځانګړتیا ده چې د ګڼو ترڅنګ نقصان هم لري. ګټې یې دادي چې وختونه، ځایونه، ټولنې او اړتیاوې د تنوع تقاضا کوي؛ که بشر له یو مقدس متن څخه د متنوعو غوښتنو لپاره د متنوعو ځوابونو توان ونه لري، نو ژوند به له ستونزو سره مخ شي، له دې امله بشر ته دا ځانګړتیا ورکول شوې ده چې یو بشر له یوه متن څخه خپلو اړتیاوو ته په کتو ګڼ تفسیرونه کولای شي څو خپلو اړتیاوو ته پرې ځواب تر لاسه کړي او نقصان یې دادی چې د همدې همعقیده، هم ایمانه، هم دینه، هم شریعته او هم مقصده انسانانو ترمنځ د نظر اختلاف تر فزیکي شخړو ورسېږي، یو د بل په مقابل کې ودرېږي، بشري خواخوږي ختمه شي، د مشترکاتو پر ځای اختلافاتو ته لمن وهل کېږي، د زغم ځای تنګ نظري ونیسي،، د رحم ځای بې رحمۍ ته پاته شي، د دین او شریعت د کلي او انساني اهدافو پر ځای جزي او استثنائي احکامو باندې تمرکز زيات شي؛ په نتیجه کې یې د مسلمانانو ټولنه دړې وړې شي، اخلاقیات پایماله شي، د مقدساتو تقدس ته زیان خپله مسلمانان ورسوي، د خپل هیبت جنازه په خپلو لاسونو واخلي، پر خپل حق دین د ناحقوالي دلایل همدوی دښمنانو ته په لاس ور کړي، لنډه دا چې له وړې او نه خبرې څخه خبر جوړه کړي او د ستر زیان سبب یې کړي.

۸/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائل عیسی علیه السلام، ح: ۲۳۶۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرمنو مشري او پر ښځو د نارینه د سرپرستۍ سهي تفسیر

په نر واکه او نر سالاره ټولنه کې د مقدسو متنو سره دا ظلم کېږي چې د نرانو د مطلق افضلیت او نر سالارۍ تفسیر ځنې کېږي او له ښځو سره دا تېری کېږي چې د هغوی د واک کمولو او تر نارینه د کم ښودلو لپاره يې په مقابل کې له مقدس متن څخه ګټه اخیستل کېږي.

د قران کریم له دې لاندې ایت سره په تفسیر کې همدغه ظلم شوی دی، هم یې د ایت تفسیر له سیاق و سباق سره په ټکر کې کړی دی او هم یې د دې ایت مفهوم داسې اخیستی چې د قران کریم نور موارد یې په نظر کې نه دي نیول شوي، له ښځو څخه د خپل ځان د واک اخیستلو لپاره یې یوه ښه وسیله دغه ایت هم دی چې نرواکه ټولنه ور څخه اسفاده کوي او یو بل حدیث دی چې ددې مقالې پر وروستیو برخه کې به زه بحث پر وکړم. ایت دادی:

{الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ} [النساء: 34].

ژباړه: نارینه د ښځو ساتونکي او له دې امله په مالي چارو کې سرپرستان دي چې الله د دوی ځینو ته پر نورو غوراوی ور کړی او چې دوی له خپلو مالونو نفقه کوي.

په دغه ایت کې د قوامون له توري څخه دا فهم اخیستل شوی چې نارینه پر ښځو واکداران دي، په داسې حال کې چې قوام دلته په یوه خاص سیاق و سباق کې ذکر شوی دی چې د مطلق واکدار مفهوم ترې اخیستل بې انصافي ده ، قوام د لغت په کتابو کې دغسې معنا شوی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متولٍّ للأمور، حسن القيام بها "قـوَّام عـلى ممتلكـات- {الرِّجَـالُ قَوَّامُـونَ عَلَى النِّسَاءِ}: يقومون بالنَّفقة عليهنَّ والذّبّ عنهنّ-.(١)

ژباړه: د چارو سمبالونکی، د چارو ښه ترسره کوونکی، د ملکیتونو چارسمبالی، نارینه پر ښځو قوامین دی یعنې نفقه یې ور کوي او له دوی څخه دفاع کوي.

د ایت په دغه ځای کې د قوامون توری خپل مفهوم لري چې عمومي سرپرستي نه ده ځنې مراد، لکه د لغتو کتاب چې وايي نفقه ور کوي او حفاظت يې کوي، مېړه د ښځې په نفقه مامور دی او د ساتنې مسوولیت یې هم لري.

په دغه ایت کې هر نارینه او هره ښځه هدف نه ده، یعنې عمومن د ټولنې نارینه د ټولنې پر ښځو سپرستان نه دي، نه د ټولنې ښځو ته نفقه ور کوي، په دغه ایت او تر دې وروسته ایت کې د مېړه او ماینې په اړه بحث شوی دی، قران کریم دلته د نفقې او مال یادونه کړې ده چې د قوامون مفهوم په دغه ځای او جمله کې د مالي سپرستۍ او حفاظت دی نه عمومي او هم د مېړه او ماینه بحث دی نه د هر نارینه او هرې ښځې. قران کریم قوامین الفاظ دوه ځایه نور هم ویلي دي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ} [النساء: 135].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره ښه عادل شاهدان شئ.

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ} [المائدة: 8].

ترجمه: اې مومنانو! د الله لپاره انصاف کوونکي غوره شاهدان شئ.

په دغو ایاتونو کې قوام لفظ هغه مفهوم نه لري چې په هغه لوړ ایت کې یې ور کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه ازاد انسان دی، د ازادۍ حق لري، قران کریم د نارینه ملکیت نه ده کرځولې، نر سالاره ټولنه خپله پر هغوی ولکه کوي او د هغوی حقوق په یوه او بله پلمه نه ور کوي. د قران کریم په همدې بحث کې راغلي چې که مېړه او ښځه اختلاف ولري، نو د نارینه او ښځې له کورنۍ دې دوه پرېکړه کوونکې وټاکل شي هغوی دې منصفانه پرېکړه وکړي، که په سر کې موږ ښځه د نارینه ملکیت کړو، واک یې نارینه ته ور کړو، سلطه د هغه پر چلېږي، هغه یې د هرې چارې سرپرست شي او دا حکم د ټولنې د ټولو ښځو لپاره د ټولو نارینه وو ته عمومي شي، نو بیا دلته ښځې ته دا واک ور کول چې د خپل ځان د حق غوښتنې لپاره دې خپل حکم له کورنۍ وټاکي او له خپله مېړه دې حقوق تر لاسه کړي، د بحث سر او پای نه سره لګېږي، په سر کې یې ملکیت وه، هیڅ واک یې نه و او په اخېر کې یې ازادي ور کړه حتا له خپل مېړه سره لا د خپلو حقونو پر سر جنجال کولای شي او د خپل ځان په اړه خپله واک لري.

په ایت کې ذکر شوی فضیلت په عمومي ډول د نارینه پر ښځو نه دی، بلکې دلته هدف هغه مالي فضیلت دی چې یو مېړه یې پر میرمن لري، ځکه د میرمنې د نفقه پر مېړه لازمه ده، همدغه فضیلت ته اشاره ده؛ که دغسې تفسیر ونه شي، بیا نو ډېرې ښځې شته چې پر ډېرو نارینه وو بهترې دي، لکه مریم علیها السلام، نبوي میرمنې، صحابیات رضي الله عنهن او داسې نورې. زما په نظر دغه ایت باید له خپل سیاق و سباق سره سم تفسیر شي او مفهوم یې باید د قران کریم د نورو ایاتونو له مفهوم او عمومي و کلي مفاهیمو سره ټکر را نه وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قران کريم د همدې ايت په اړه زما دغه نظر دی چې دلته مې درسره شريك کړ. پاته شوه د ښځو د مشرۍ مسله؛ په دې کې يو حديث راغلی چې د هرې ټولنې او فکر خلك ور څخه د خپل فكر او رواج سره سم تفسير کوي. لومړی به دغه حديث راوړم:

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: لَقَدْ نَفَعَنِي اللَّهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامَ الجَمَلِ، بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ الجَمَلِ فَأُقَاتِلَ مَعَهُمْ، قَالَ: لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ، قَدْ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى، قَالَ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً».(۲)

ژباړه: له ابو بکره رض روايت دی، ده ويل: د جمل د جنگ په ورځو کې هغه حديث گټه راته وکړه چې ما له رسول الله ص صلی الله عليه وسلم څخه اوريدلی و؛ تر هغه وروسته چې نږدې وه د جمل د جنگياليو په ډله کې ور کښېوزم له هغوی سره يوځای جگړه وکړم. ده ويل: رسول الله ص ص ته چې دا خبر ورسېد فارسيانو د کسرا لور ته خپله پاچاهي ور کړې ده، نو ده وويل: هغه قوم(فارسيان) چې خپلې چارې يې يوې ښځې ته ور له غاړې کړې دي، هيڅکله به بريالي نه شي.

دغه حديث په خپله دغه بڼه بيخي واضح دی، نور حديثونه چې له دې مفصل حديث څخه کم شوي وي، يا دا کيسه ټوله پکې نه وي، بايد چې د دغه حديث په رڼا کې له هغو څخه مفهوم واخيستل شي. دلته د حديث وروستۍ جمله د مخکې کيسې په رڼا کې ويل شوې ده. رسول الله ص ص د فارسيانو او روميانو حالات څارل، د فارسيانو خپل منځي اختلافات، د کسرا مرگ او تر دې هر څه وړاندې د عربو له لوري په يوه جگړه (ذي قار) کې فارسيانو ته ماتې ټول هغه اسباب وو چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص ص یې په رڼا کې دغه جمله ویلې ده، دا یو شرعي حکم نه دی، دا یوه وړاندوینه ده، د یوه هیواد سیاسي، نظامي او ټولنیز حالات چې یو ځېرک مشر ـ تر نظر لاندې ونیسيـ، هغه یې په اړه وړاندوینه کولای شي؛ رسول الله ص ص یوه دقیقه وړاندوینه وکړه، فارسیانو یوه داسې مشره ټاکلې وه چې نه یې تجربه در لوده او نه د هیواد له حالاتو څخه باخبره وه، د مشرانو او نظامي مسوولینو د نه جوړجاړې له امله هغوی اړ شول چې یوه ښځه د واکمنې په توګه ومني که څه هم د هغه وخت شرایط د دې میرمنې د مشرۍ لپاره مناسب نه وو.

د دې حدیث په کوم ځای کې یادونه شوې ده چې دا یو شرعي حکم دی، دلته خو واضح بیان شوي چې د فارسیانو د خبر په تر لاسه کولو رسول الله ص ص دغسې یوه خبره وکړه، دا خو یې نه دي ویلي چې شرعن دا کار حرام دی، قران کریم د سبا د ملکې یادونه کړې ده، نه قران کریم یادونه کړې ده چې د ښځې واکمنول ناسم کار دی او نه رسول الله ص ص ویلي دي، له دې ټولو ور هاخوا نن په نړۍ کې د ډېرو ملکونو مشرانې ښځې دي؛ هغوی د خپل هیواد بریالی مدیریت کوي، هیواد یې د ښځې په مشرۍ کې ترقي کړې ده، نو که دا حدیث عمومي شرعي حکم شي؛ بیا به له واقعیت سره ټکر راوړي، د حدیث الفاظ او شان ورود یې د حکم له عمومي کولو او شرعي کولو سره سمون نه لري.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)معجم اللغة العربیة المعاصرة (3/ 1877)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحیح البخاري، کتاب المغازي، باب کتاب البني ص الی کسری و قیصر، ح: ۴۴۲۵)

د نورو له عمل سره د خپلې ایډیالوژۍ پرتله

یو ملګري مې یوه ورځ د میلاد النبي په غونډه کې بیان کاوه، د رسول الله ص صلی علیه وسلم د جنګو له مړو او زخمیانو سره یې د اول او دویم نړۍ والو جنګو د مړو او زخمیانو پرتله کوله. ما بیا بل وخت ورته وویل چې په دې دواړو جنګو کې مسلمانان هم ورسره ګډ وو، دویم دا چې که د بل د امتي او خپل د نبي پرتله سره کوو، نو بیا عیسی علیه السلام هیڅ جنګ نه دی کړی، او که د نورو د عمل او خپلې ایدیالوژۍ پرتله سره کوئ، نو بیا یوځل زموږ اعمال هم د هغوی له ایډیالوژۍ سره پرتله کړئ.

د پوهنتون او مدرسې د درسونو مهال به هم هر وخت استادانو د رسول الله ص ص عمل یا هم د اسلام نظریه بیانول او بیا به یې د نورو مذهبونو د پیروانو له عمل سره پرتله کوله، په دې ډول به یې د خپل ځان اوچتوالی ثابت کړ.

اصلن باید د د بل مذهب له نظریاتو سره د اسلامي نظریې پرتله وشي، د عمل او نظریې ترمنځ هر وخت توپیر موجود وي. یو انسان چې څه وایي، په خوله د خپلې کړې وینا په نیمایي که عمل هم وکړي، نو نړۍ به ګل ګلزار وي.

پرېکړه د عمل له مخې کېږي یوازې وینا کفایت نه کوي، که موږ د نورو اعمالو محاسبه کوو، باید د مسلمانانو له عمل سره یې محاسبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو، کـه د هغـوی نظریـات را اخلـو، نـو د اسـلام نظریـه بایـد د هغـو ترڅنګ ورسره کښېږدو.

دا ناسمه تګلاره ده چې له خپلې نظريې سره د بل عمل مقايسه کوو. په دې توګه به موږ خپل خلک په ناسم فکر اخته کړي او غلطفهمـي کـې وي، سم فکر نه شي کولای. د انصاف غوښتنه دا ده چې عمل له عمل سره او نظريه له نظريې سره مقايسه شي.

په دې ډول موږ خلک له ناسم فکره را باسو او يو څوک د واقعيـت پـه درک کولو خپله تګلاره ټاکي. يو څوک که دې په پټو سترګو يو ځـای ته روان کړی وي، نو هر ځای چې يې واقعيت درک کـړ، همالتـه دې ايله کوي او بل په نه پوهاوي کـې هغـه ډول خـدمت نـه کېـږي لکـه د پوهاوی او حقيقت تر درک وروسته چې يې څوک کوي.

موږ که واقعيتونه د خلکو مخ ته کښـېنږدو، سبا يـې زمـوږ مخـالف پـه ناسم ډول خلکو ته بيانوي، بيا چې کله حقيقت راڅي دروغو به ميـدان لاټس کړی وي.

زموږ يوه وېره دا ده چې ځينې نسبتن مشکل ځايونه که خلکـو تـه بيـان شي، نو سـتونزې بـه پيـدا کـړي. امـا دا حـل نـه دی، خلـک اخيـر پـه خبرېږي، حل يې دادی چې بايد خبر شي، خو په حقيقي بڼه يې نه په مسخه شوې بڼه يې.

زموږ مخالف کس که د اسلام ايډيالوژي معرفي کـړي، حـتمن بـه يـې مسخه کړي او که موږ خپله د حقيقي بڼې ښکارولو تـه کـار ووايـو، نـو هم به خلک نه شکمن کېږي او هم به مو حقيقت روښانه کړی وي.

۱۲/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوه ناسم فقهي اصل سمونه

د تېرو پوهانو هر څه ته په تقليدي انداز کتل د دې سبب کېږي چې لـه هغوی شوې تېروتنې همداسې په کتابونو کې پاته شي؛ نه يوازې به پاته وي، بلکې خلك به يې په نورو کتابونو کې نقل کـوي او د زدکـړې پـه پار به په مدرسو او پوهنتونو کې تدريسېږي هـم. لـه دې املـه اړينـه ده چې هر کار يې له شرعي، اخلاقي او قانوني ليد لوري اورزول شي، که پر معيار پوره وي، منل يې ښه دي او که پوره نه وي، رد يا اصـلاح يـې اړينه ده.

له دې امله زه د يوه فقهي اصل ناسموالی تـه متوجيـه شـوی يـم، دغـه اصل چې له کوم ايت څخه اخيستل شـوی دی، د هغـه ايـت لـه ټـول مضمون او بيان سره پوره سمون نه لري. په اصولو الفقه کې دغـه اصـل داسې بيانېږي:

الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ.(١)

ترجمه: اړتيا شرعي ممنوعات روا کوي.

په داسې حال کې چې د روايښت خبره يـې پـه قـران کـريم کـې نـه ده راغلې، لومړی به د قران کريم دغه ايت تر نظر تېر کړو:

{إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِـهِ لِغَـيْرِ اللَّـهِ فَمَـنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ} [البقرة: 173]

ترجمه: يقينن پر تاسو مړژګه، وينې، د خنزير غوښه او هغه څـه چـې د الله له نوم پرته ذبح شي، نو که څوك مجبـور شـو، چـې نـه تـر وخـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې شروع کوونکی او نه تېرى کوونکی وي، پر هغه ګنا نه شته ځکه الله بخښونکی مهربانه دی.

دغه مطلب يې د مائدې په ۳، د انعام په ۱۴۵ او د نحل په ۱۱۵ اياتونو کې بيا بيان کړى دى چې ګنا نه لري ځکه الله بخښونکی مهربانه دی، او په قران کريم الله تعالى دا هم ويلي چې په دين کې سختي نه شته(حج: ۷۸)، له دې امله نو د سختې لوږې يا اړتيا په صورت کې که له دې حرامو استفاده وشي، ګنا نه لري او نه الله تعالى سزا ور کوي؛ اما دا خبره په قران کريم کې نه شته چې حرمت يې ختم شوى دى، حرمت يې پر خپل حال پاته دى، يوازې ګنا نه لري او د ايت په غور کتل زموږ يوې بلې نکتې ته هم ور پام کوي چې هغه تر وخت مخکې پيل او تر اندازې زياته استفاده ده، که يې حرمت ختم واى، بايد دغه نکتې پکې نه واى.

د دې مثال داسې دى لکه لمانځه ته د اودس لازمي کول، اما که اوبه نه وې، ځاى يې تميم نيسي، دا مطلب يې څوك نه اخلي چې د اودس لزوميت ختم شو، يا هم په سفر کې د څلور رکعتيز لمانځه دوه کول، په دې سره څوك ادعا نه شي کولاى چې د څلورو رکعتونو فرضيت ختمېږي، فرض پر خپل ځاى دى، که همدغه مسافر بېرته خپل کور ته ستون شي، څلور رکعته لمونځ به کوي.

د فقهاؤ په اصل کې دا خبره شته چې اړتيا حرام حلالوي، په داسې حال کې چې حلالوي يې نه، اما که يې موږ وکړو پر دې مو سزا نه شته البته حرمت يې پر خپل حال پاته دى. دغه اساني الله تعالى ځکه کړې ده چې بخښونکی دى، مهربانه ذات دى، له خپلو بندګانو څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی تر توان لوړ احکام نه غواړي، له دې امله د یوه محظور کار په کولو هم مواخذه نه کوي.

له دې امله باید اصل داسې وای چې الضرورات ترفع اثم المحظورات، یعنې اړتیا دشرعي ممنوعاتو گنا ختموي، که څوک د اړتیا له امله حرامو ته نژدې شي، گنا نه لري نه یې الله تعالی سزا ور کوي.

همدې اصل ته په کتو ځینو کسانو د حرامو وېش کړی دی، یو هغه حرام دي چې دایمي او مطلق حرام دي او بل هغه دي چې مطلق نه وي، په داسې حال کې چې د شریعت په چوکاټ کې دایمي او موقتې حرام نه شته، یو شی چې په قطع الثبوته او قطع الدلالته نصوصو ثابت شي، هغه تل حرام دی حرمت یې وخت ناوخته نه ختمیږي.

۱۲/۲/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)الموافقات: الطرف الاول: في الاجتهاد: ۹۹/۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حرام که قانوني ممنوع؟

د بشر ښېګڼه د قانون او شريعت لپاره معيار دی، په همدې اساس شريعت ځينې وختونه د انسان لپاره د حرام شويو شيانو د استعمال اجازه ور کړې ده؛ لکه: د مړزګې او خوګ غوښه خوړل. (بقره: ۱۷۳)
همدې معيار ته په کتو رسول الله ص صلی الله عليه وسلم په مدينه کې د سپيانو د وژلو امر ور کړی و(۱)، کله چې د هغوی خطر کم شو، بېرته رسول الله صلی الله د سپيانو د وژلو تګلاره بدله کړه (۲)، دا نن هم که په ښارونو کې د سپيانو خطر زيات شي حکومتونه د سپيانو د وژلو لپاره لاس په کار کېږي.
قانون هم دغه معيار په نظر کې نيولی دی، په ځينو هيوادونو کې د اونۍ دوې ورځې د څارويو ذبح کول ممنوع دي، دا منعه د شريعت له اړخه نه ده، بلکې حکومت دا کار د انسانانو د ګټې لپاره کړی دی. پر چپ لاس يا راسته لاس د موټر او نورو وسايلو د چلولو امر شريعت نه دی کړی، خو انسانانو ته د اساني او د بشري زيان د مخنيوي لپاره قانون پر خلکو دا جبري کړې ده چې پر چپه يا راسته لاس به ځي، څو نورو انسانان د دوی له خطر څخه محفوظ وي.
ځينې کارونه د شريعت او قانون دواړو له اړخه حرام او ممنوع بلل شوي وي؛ لکه نشيي توکي، د بشريت د ګټې لپاره دغه کار هم شوی دی، نشه نه يوازې د انسان فزيکي وجود ته زيان رسوي، بلکې روحانيت او د ده اقتصاد هم د هغه له زيانه خوندي نه دي. له دې امله بايد په شريعت او قانون کې ممنوع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ځینې وختونه نشیي توکو ته انسان اړتیا هم لري؛ لکه د ناروغ د نشې لپاره، دا چې معیار د انسان ګټې دي، له دې امله دومره مقدار نشیي مواد چې د همدې لپاره کفایت کوي، باید شرعن او د قانون له مخې یې کرل او تجارت جواز تر لاسه کړي. د دې لپاره چې عام نه شي، انساني ټولنې ته په زیان وانه وړي، باید د معلوم مقدار د تر لاسه کولو لپاره یې دولتونه لاس په کار شي، مثلن: د جرمني د درمل جوړولو یوه کمپنۍ لس ټنه تاریاکو ته اړتیا لري، د افغانستان له دولت سره په دې اړه خپله موضوع شریکوي چې په قانوني ډول موږ ته دومره مقدار تاریاك راکړئ موږ یې په درملو کې استعمالوو. د افغانستان دولت له هغوی څخه د کمیت او کیفیت په اړه پوره معلومات اخلي او بیا د خپل هیواد بزګرانو ته د ټاکلي مقدار او کیفیت په نظر کې نیولو سره امر کوي چې په دغه ولایت کې دې پر دومره جریمه ځمکه تاریاك وکرل شي، یا دې په دومره ولایتونو کې دومره ځمکه د دې لپاره ځانګړې شي، کله چې تاریاك رسېږي، د دولت تر نظارت لاندې هغه محصول اخیستل کېږي، تر پروسیس وروسته د شوي قرارداد له مخې د جرمني کمپنۍ ته سپارل کېږي، په دې ډول یې هم زیان ټولنې ته کمېږي، هم یې ولس او حکومت دواړو ته مالي ګټه رسېږي او هم د درملو د کمپنۍ اړتیا پوره کېږي چې دا درمل ممکن زموږ د هیواد روغتیا پالانو ته هم په ښه ور شي او د نورو هیوادونو ډاکټرانو ته هم.

په دې کار کې دوه شیان په نظر کې نیول شوي دي، د شریعت د حرمت امر او بل خوا د انسان اړتیا. د شریعت امر ته په درناوي، په عمومي ډول د نشیي موادو کرل او راکړه ورکړه ممنوع اعلان شوې ده او انساني اړتیا ته په کتو، بیا یوه خاصه اندازه تاریاك له دې امره مستثنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلل شوي دي. په دې توګه هم د شریعت امر ته غاړه کېښودل شوه او هم د قانون. شریعت دغه توکي ځکه حرام کړي چې انسان ته زیان لري او قانون یوې خاصې اندازې ته ځکه جواز ورکړی چې بشري ټولنه ورته اړتیا لري؛ دا شو د دواړو امرونو ته د ټولنې د احترام عملي نمونه.

د یوه هیواد صادرات او واردات که په نظر کې ونیول شي، شرعن د صادراتو او وارداتو په اړه ځانګړی امر نه شته، اما که د یوه هیواد دولت تصمیم نیسي چې زموږ هیواد ته دې لبنیات نه واردېږي، ځکه زموږ د لبنیاتو خاوندان په خپله پانګونه کې زیان کوي، یا د چرګ غوښې له دې امله ممنوع کړي چې د خپل هیواد د فارمونو غوښه خرڅه شي، دا د وخت او ټولنې حالاتو ته په کتو د دولت تصمیم دی چې قانوني بڼه لري اما منصوصي شرعي نه ده.

د وخت او حالاتو په اساس دولت د مالیې د لوړولو او کښته کولو تصمیم هم نیسي، همدا شان د ځینو شیانو مالیه معافولای هم شي، ځینې وختونه پر یوه خاص شي ټیکس لوړ کړي څو یې هیواد ته د زیاتو راتلو مخنیوی وکړي، دولت یو وخت د ځینو شیانو ممنوع کول او بل وخت یې جواز ورکول، د ټولنې حالاتو ته په کتو کوي، چې د قانون غوښتنه ده، دې ته قانوني ممنوع ویلای شو، خو منصوصي حرام نه دي.

له هیوادونو څخه د معلوم مقدار حاجیانو منل د سعودي د دولت غوښتنه ده، په قران کریم کې راغلي دي چې تاسو حج ته د تلو وس لرئ، حج وکړئ. اما که زموږ په وطن کې دوه لکه کسان په یوه کال حج کول غواړي، دولت یې خپلو امکاناتو او د سعودي له دولت سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون ته په کتو نه شي کولای چې حج ته یې بوزي، له دې امله به هغوی انتظار کوي. دا شریعت کې نه دي راغلي، اما د سعودي دولت خپل وس ته گوري، هغوی هر کال د معلوم مقدار حاجیانو خدمت کولای شي، تر دې مقدار زیاتوب د حاجیانو د ځاني زیان سبب کیږي چې له امله یې هیوادونو باندې معلوم مقدار حاجیانو ایښي څو یې دوی خدمت ته رسیدگي وکړي او د بشري زیان مخه هم ونیسي. دا قانوني ممنوع دی شریعت یې په اړه هیڅ نه دي ویلي.

د خپل دولت له هغو تگلارو باید ولس ملاتړ وکړي چې د ټولنې په زیان نه وي، دا که د منعې وي یا جواز، ځکه د قران کریم امر دی چې د خپلو امیرانو(نظام) اطاعت وکړئ(نساء: ۵۹) او رسول الله ص صلی الله علیه وسلم هم د نظام د اطاعت امر کړی دی.(۳)

له دې پاس بېلگو معلومیږي چې نه د هر شي د هر بعد په اړه شریعت هدایت کړی دی او نه قانون په ټولو شرعي منصوصي مسلو کې گوتې وهي. مقدس قانون د ځینو شیانو په اړه د حرام او حلال حدود ټاکلي دي او ځینې نور یې د انسانانو خوښې ته ایله کړي دي. په یوه حدیث کې دي:

فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلاَلٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ ".(۴)

ترجمه: هغه چې الله حلال کړي هغه حلال دي او چې حرام کړي یې دي هغه حرام دي، له کوم شي چې یې خاموشي غوره کړې هغه معاف دی.

یعنې کول یې گنا نه لري بلکې الله تعالی د انسان خوښې ته پرې ایښی دی.

۲۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرچيني:

١)مسلم، كتاب السلام، باب قتل الحيات وغيرها، ح: ٢٢٣٣)

٢)ابن ماجه، كتاب الصيد، باب قتل الكلاب الا كلب الصيد والزرع، ح: ٣٢٠٠)

٣)(صحيح مسلم، كتاب الامارة، باب وجوب اطاعة الامراء في غير معصية... ح: ١٨٣٥)

٤)ابوداؤد، كتاب الاطعمه، باب ما لم يذكر تحريمه، ح: ٣٨٠٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبر او توکل

صبر په لغت کې منعې ته وايي، لغت پوهان وايـي: صـبرَ نَفْسَـه: ثبَّتها، حبسها وضبطها.(۱)
ژباړه: د صبر نفسه معنا ده ځان یې ټینګ کړ، بند یې کړ او کنټرول یې کړ.
عربي ویکیپیډیا وايي چې هو الوقوف على البلاء بحسـن الادب. یعنـې غم په ښه ډول تېرول، چې نه انسان په ټولنه کـې خپـل حیثیـت د دوو پیسو کړي او نه داسې شي چې بیخي په غم غمجن نـه شي. ویکیپیـډیا وايي، د صبر درې ډوله دي، صبر پر عبادت، صبر له ګنا او پر غم صبر دی، تر ټولو بهتر یې له ګنا صبر دی.
یو حدیث چې امام بخاري نقل کړی دی، یوې ښځې له قبر سره ژړل، رسول الله ص ورته ویل: له الله وډار شه، صبر وکړه. دې ورته ویل: لـه ما لرې شه. هغه یې نه دی پېژندلی، بیـا چـې خبره شـوه، کـور تـه یـې ورغله عذر یې وړاندې کړی، رسول الله ص ص ورته وویل: صبر د غم په اول وخت کې وي.(۲)
لـه دې حـدیث څخـه معلـومېږي چـې دغـې ښـځې د خپـل عـرف او اسلامي هدایاتو موافق کار نه وو کړی، ځکه رسول الله ص ورته د صبر وویل.
ویکیپیډیا د ابو میمون په نوم له یوه کـس څخـه نقـل کـړی چـې صـبر شرطونه لري: دا باید معلومه کړي چې څنګه صـبر وکـړي؟ د چـا لپـاره صبر وکړي؟ له صبر څخه هدف څه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که انسان باور ولري او د غم په وخت کې يې خپلوان و ملګري ورته راشي، نو دا د صبر کولو ښه طريقه ده، صبر به د خدای لپاره کوي، هدف به يې ورڅخه اخروي ثواب او په دنيا کې ښه بدله وي. که يو انسان له دې پرته د صبر توصيه کوي، نو هغه اصلن صبر نه پېژني. په حديث کې هر ځای راغلي دي چې فاصبر واحتسب، يعنې د ثواب په نيت صبر وکړه.

صبر او توکل په خپل ذات کې ډېر مهم دي، زموږ په ټولنه کې هر څوک د همدې دواړو توصيې نورو ته کوي، د غم او ستونزو په وخت کې صبر او توکل هر څوک درته وړانديزوي.

صبر او توکل په شرعي متونو کې هم ياد شوي دي، متوکل او صابر د الله خوښ بندګان دي، الله تعالی ډېر ځای د صبر او توکل امر هم کړی دی.

ستونزه له صبر او توکل څخه زموږ په فهم کې ده؛ موږ توکل او صبر ناسم فهمولي دي، له دې دواړو مو خلکو ته داسې فکر ور کړی دی چې له هر ډول اسبابو لاس اخيستل او يوازې له مادي اسبابو پرته د خدای په تمه ناسته توکل دی، همدا شان صبر له هر نوعه وسايلو او اسبابو پرته د هر څومره غم په وخت کې زړه ته ګونډې ور کول دي چې هيڅ اه او اوه به نه کوي، بلکې لاس تر زنې به ناست وي، نه به د صبر اسباب برابروي او نه د توکل، همدغه کس صابر او متوکل ګڼل کېږي.

دې ډول فهم زموږ په ټولنه کې ستونزې جوړې کړې دي، ښه مې په ياد دي چې د عبد الله ذاکري صاحب په نامه يو ديني عالم او پير و، هغه سخت ناروغ شو، زامنو يې ډاکټر ته بيوی، دی نه ورسره تلی، کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې بې هوښه شو، نو زامنو يې روغتون ته يو وړی، هغه دا كار له صبر او توكل سره ټكر بالی.

دا فكر د شريعت له سرچينو نه دی تر لاسه شوی، پر دې باندې د نورو شيانو اغېز شوی دی او د اصل شرعي توكل او صبر مفهوم يې داغداره كړی دی. قران كريم خلكو ته امر نه دی كړی چې د الهي توكل په نيت كور كښنه او الله به په همدې توكل تاته خوراك در كړي، نه يې دا ويلي دي چې كه دې پلار ومړ، ته اوښكه مه تويوه، غم مه كوه، دا الهي پرېكړه وه.

كه د قران كريم اياتونه وكتل شي نو د صبر او توكل ډېرې لارښوونې پكې شته، الله د صابرانو مل دی، مومنان دې پر الله توكل وكړي، دغه ډول اياتونه په قران كريم كې تكرار شوي دي. د انفال سورت په ٦٥ او ٦٦ اياتونو كې د صبر په اړه راغلي دي چې كه ستاسو شل صابر كسان وي، پر دوه سوه دښمنانو غلبه موندلای شي، او د ٦٦ په اخر كې وايي الله تعالی د صابرانو مل دی.

دا ايت موږ ته دا وايي چې تاسو له وسايلو پرته جنګ ته ورځندې شئ، په تش لاس د دښمن مقابله وكړئ او صبر وكړئ الله له صابرانو سره دی؟ كه هر چا ته دا خبره د دې ايت په استناد وشي، نو هغه به يې نه يوازې رد كړي، بلكې تمسخر به يې هم كړي.

د انفال په ۴٦ ايت كې الله تعالی وايي تاسو د الله او رسول اطاعت كوئ، ترخپل منځ شخړې مه كوئ چې ناكامه به شئ او هيبت به مو ختم شي، بيا يې د صبر امر كړی دی او صابرانو ته يې د خپلې ملتيا ډاډ ور كړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د ایت اولې برخې ته وکتل شي، الله تعالی د صبر اسباب بیان کړي دي، صبر څنګه وکړي؟ دوی باید سره متحد شي، خپلمنځي شخړې یې د دې سبب نه شي چې اخر اتحاد یې مات او دښمن ته په ګونډو شي، هیبت و رعب یې له منځه ولاړ شي، که په دې لار کې تاسو ته سختي راځي پر هغو صبر وکړئ، ځکه دلته دوه انتخابه دي، یو یې د همدې سترو اهدافو لپاره استقامت دی او بل یې په بې صبري تر دې تېرېدل دي. د اتحاد په شتون کې که سختي وي پر هغو صبر په کار دی، د سترو اهدافو لپاره باید د مسلمانانو صف متحد وساتل شي، دلته اسباب راغلي دي بیا د صبر توصیه ده.

د بقرې په ۲۴۹ ایت کې دي چې د طالوت ډلې د جالوت لښکر مات کړ، بیا یې ویلي چې الله د صابرانو مل دی. هغوی څنګه جالوت مات کړ؟ په تش لاس یې جنګ ورسره وکړ او مات یې کړ؟ نه؛ اسباب به دې په لاس کې وي، بیا که سختي راتله پر هغې به صبر کوې، نو دا صبر دی.

د بقرې ۱۵۳ ایت د صبر په اړه ډېر جالب دی، دلته الله تعالی وایي تاسو په صبر او لمانځه مرسته وغواړئ، یقینن الله تعالی د صابرانو مل دی. خلک له دې ځایه فکر کوي چې صبر تر اسبابو لوړ دی، صبر باید له اسبابو اوچت وي نو صبر دی که نه صبر نه دی اسباب دي. اصلن په نړۍ کې هر څه د اسبابو شا ته دي، که ذهني ارامي وي، د دې لپاره هم ګڼ اسباب شته، یو مومن کس یې د خدای په عبادت کې لټوي، یو بل کس یې ممکن میلې ته په وتلو کې وغواړي، نور بیا په نورو شیانو کې. دا ایت موږ د نورو په رڼا کې ګورو، قران د هیڅ شي لپاره له اسبابو پرته امر نه دی کړی، د رزق په اړه الله ژمنه کړې ده، اما

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسبابو تر کاروني وروسته، همدا شان يې د صبر لپاره طريقه داده چې شته وسايل به پر کار اچوې، که تر دې وروسته سختي وي د هغې په وړاندې استقامت صبر دی، هيڅ کار په دنيا کې له ستونزو خالي نه وي، نو که ذهني ارامي غواړې، هغه به عبادت کوې، تر دې وروسته به صبر هم کوې، د خدای په لار کې به سختي وي، ذهن به ګډوډ وي، په دې هر څه تر پوهېدلو وروسته چې ته صبر وکړې، ذهني ارامي به تر لاسه کړې. صبر په تمرين زياتيږي، همدا شان له صابرانو سره ناسته پاسته هم د صبر پر پيدا کولو او زياتولو اغېز کوي، که په دې اړه مطالعه وشي هم ګټوره تماميږي.

صبر د وقوع او محل په اعتبار دوې نوعې لري: بدني او رواني، دواړه د اختيار او اضطرار له مخې دوې نوعې لري چې ټولې څلور شوې. اول: بدني اختياري: لکه سخت کارونو باندې صبر کول. دوهم: بدني اضطراري: پر مرض، زخم او درد صبر. دريم: رواني اختياري: له هغه کاره ځان ساتل چې د عقل او شرعې له مخې يې کول ښه نه وي. څلورم: رواني اضطراري: د معشوق او محبوب ترمنځ چې يې کوم شی بېلتون راولي، نو دی په ډېر تکليف صبر وکړي.

توکل په لغت کې ور کول، باور او اعتماد دی او شرعي معنا يې الله ته د چارو د نتيجې سپارل دي. عربي ويکيپيډيا وايي: والتوكل مقرون بالسعي والحركة، وعند مبادئ الأمور، و في سائر الاحوال، ولا يتحقق معناه بغير عمل، فمن اراد الرزق او النجاح بذل الجهد متوكلا على الله.

ژباړه: توکل له هڅې او حرکت سره يوځای وي، د کارونو په پيل او ټولو حالاتو کې وي، له عمل او کار پرته توکل معنا نه لري؛ که څوک روزي او بريا غواړي، پر الله له توکل سره به خپل ټول وس کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له توکل سره د صبر معامله شوې ده، د توکل په اړه هم د قران کریم مفهوم له اسبابو لوړ ګڼل شوی دی، یعنې له هیڅ سبب پرته باید پر خدای توکل وشي، زما په اند دا مفهوم یې د قران کریم په هیڅ ایت کې نه دی ذکر شوی، لومړی به ځینې ایاتونه وګورو چې په څنګه سیاق و سباق کې یې د توکل یادونه کړې ده:

{إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ} [الأنفال: 49].

ترجمه: هغه وخت چې منافقانو او هغو کسانو چې په زړونو کې مرض و، ویل: دغه کسان په خپل دین باتېږي او څوک چې پر الله توکل وکړي، نو الله غالبه د حکمت خاوند ذات دی.

{فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا () وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا} [الطلاق: 2، 3].

ترجمه: کله چې دوی خپلې نېټې ته ورسېږي، نو یا یې له قانون سره سمې وساتئ یا یې له قانون سره سمې خوشې کړئ، ستاسو دوه عادلان کسان شاهدان کړئ او د الله لپاره شاهدي ور کړئ، څوک که پر الله او قیامت ایمان لري دا د هغوی لپاره نصیحت دی او که څوک الهي تقوا غوره کړي هغه به د خلاصون لار ورته ومومي او له هغه ځایه به روزي ور کړي چې دی یې محاسبه نه وي کړې، او څوک چې پر الله توکل وکړي، هغه ورته کافي دی بېشکه الله خپلې چارې بشپړوي یقینن هغه د هر شي لپاره اندازه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دوو اياتو کې که وکتل شي نو توکل له اسبابو پورته نه وي، دلته يې توکل تر هغه وروسته ياد کړی دی چې د يوې ټولنيز موضوع د حل لپاره يې ګڼې لارښوونې وکړې، د بالقوه جنجال د مخنيوي لپاره يې هدايات ور کړل، تر هغه وروسته يې د خلاصون او روزي يادونه وکړه، ايا له دې دا فکر اخيستلای شو چې خلاصون او روزي به له هر ډول اسبابو لوړه وي؟ د ايت په اخر کې راغلي دي چې د هر شي لپاره خپله اندازه ده، هر شی د اصولو په پام کې نيولو سره يا له منځه ځي يا را منځته کيږي، قدر دلته د قوانينو هغه مجموعه ده چې الله تعالی د کايناتو لپاره ټاکلي دي.

په لومړي ايت کې راغلي چې منافقانو مسلمانانو خطا وتلي بلل، بيا الله وايي: څوک چې پر الله توکل وکړي هغه غالبه د حکمت خاوند ذات دی. دلته پوښتنه دا ده چې اصحابو د دې منافقانو او نورو دښمنانو مقابله څنګه وکړه؟ توکل يې پر الله تعالی څنګه کړی و؟ اسباب يې وو او که له اسبابو پرته يې دا هر څه وکړل؟ همدا يوه پوښتنه د توکل په اړه زموږ سره شته مفهوم بدلوي او اصل مفهوم يې موږ ته په لاس راکوي. رسول الله ص ص له خپلو اصحابو سره متوکلين وو، خو هغوی اسباب کار کړې دي، دا سمه ده چې الله له هر ډول سبب پرته يو کار کولای شي، مګر دا دينا الله تعالی پر دې اصولو ودان کړې ده چې د هر شي تر شا يو سبب وي، الله تعالی د اسبابو امر کړی دی، کار و عمل پر انسان دی او نتيجه پايله يې د الهي قوانينو له لورې کيږي. يعنې انسان به کار کوي، د نتيجې په اړه به يې له پيله پر الله توکل کړی وي.

له دې سره موافق په يوه حديث کې هم راغلي دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعْقِلُهَا وَأَتَوَكَّلُ، أَوْ أُطْلِقُهَا وَأَتَوَكَّلُ؟ قَالَ: «اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ».(۳)

ترجمه: یو کس وویل: د الله رسوله! اوښه وتړم بیا توکل وکړم او که ایله یې پرېږدم او توکل وکړم؟ ده ویل: گونډه یې وتړه او توکل وکړه.

په دې حدیث کې په ډاگه شوه چې توکل تر اسبابو وروسته کیږي، توکل ستا ذهني ډاډ دی، ستا باور دی، له خدای سره ستا رابطه ده، چې اسباب دې په لاس کې وي، دماغ دې ارام وي، زړه دې ډاډه وي، نو وران کارونه انسان رغولای شي، او که زړه دې مات او دماغ دې گډوډ وي، نو روغ کارونه له سره ي وران شي؛ توکل د انسان په عمل کې دومره مهم دخل لري. دا هغه څه دي چې ما د نصوصو تر کتلو وروسته د توکل په اړه له قران او نبوي احادیثو څخه فهمولو دي.

۲۶/۲/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)معجم اللغة العربية المعاصرة (2/ 1263)

(۲)بخاري، كتاب الجنائز، باب زيارة القبور، ح: ۱۲۸۳)

(3) (ترمذي، ابواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب، ح: ۲۵۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم نثر دی که شعر؟

د قران کریم د ژبې په اړه زه د مدرسې له وخته ګنګس وم، د بلاغت په کتابونو کې راغلي و چې د خدای کتاب معجز دی، له دې امله هغه نه نثر بلل کیږي او نه شعر، بلکې له دې دواړو ما ورا دی، دغه یې د اعجاز نکته بلله.

دغه ګنګسیت تر ډېره وخته را سره پاته و او بیا هغه وخت ختم شو چې په قران کریم کې مې فکر وکړ، د قران کریم په هغو ایاتو کې مې سوچ کاوه چې قران په عربي ژبه بولي، د عربي ژبې واضح کلام یې ګڼي؛ نو زما پوښتنه حل شوه.

د عربي کلام دوې نوعې دي: یوه یې نثر یادیږي او بله یې شعر، قران له دې دواړو ماسیوا بلل، د قران کریم اعجاز نه دی، بلکې پر قران کریم د خلکو نیوکو ته لار پرانیستل دي. په دې ځای کې باید یادونه وکړم چې ځینو کسانو د دریمې نوعې خبره هم کړې ده، اما که سم فکر وشي، هغه یا د نثر برخه ده یا د شعر، که د شعر اصول یې مرعات کړي وي، شعر دی او که دا نه وي بیا نثر دی. د نیمه نثر او نیمه شعر په اصطلاح دریمه نوعه د واقعیت له مخې سهي نه ده که څه هم دا اصطلاح ځینو کسانو ورته رامنځته کړې ده.

الله تعالی خپل کتابونه انسانانو ته را لیږلي دي، که انسان د هغه په کتاب پوه نه شي، پیغام یې درک نه کړي، بیا یې رالیږل هیڅ معنا نه لري. دا خبره هر مسلمان درک کولای شي چې الله تعالی له نثر او شعر پرته هم داسې کلام ایجادولای شي چې د یوه صدق به نه پر کیږي، اما په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلام به موږ نه پوهېږو، دلته هدف د یوه داسې معجز کلام اثبات نه دی چې انسان نه په پوهېږي، یا د خدای دا وړتیا خلکو ته روښانه شي چې الله تعالی داسې له انساني انواعو بېل په بله نوعه کلام هم پنځولای شي؛ هو! دا کار الله کولای شي، اما که له هغه کلام څخه د انسان پوهاوی او په یوه پیغام خبرېدل هدف نه وای، بیا به دغه ډول یو کلام راغلی وای، خو دلته هدف د انسان پوهاوی دی. قران کریم معجر کلام دی، خو داسې معجر نه دی چې د کلام له دواړو نوعو وتلی دی، بلکې منثور مجعز کلام دی، خلک یې پېژني چې نثر دی، اما د هغه په شان پرمحتوا له بلاغت و فصاحته ډک د بشریت د ګټې لپاره پیغام لرونکی کلام عربانو نه شوای پنځولای، په همدغه ځای کې یې معجز و او دی.

له دې امله باید داسې یو کتاب ورته راشي چې د انسان تر درک لوړ نه وي، په هغه ژبه وي چې انسان په پوهېږي، د ژبې ټول پېژندل شوي اصول یې مرعات کړي وي، خلکو ته یې په املا او انشاء کې ستونزې نه وي، چې انساني پوهي ته خنډونه ایجاد کړي. نه یې عقل له فهمه عاجز شي او نه بشري توان د هغه د عملي کولو یا د مفهوم په اخیستلو کې بشر ته منفي ځواب ور کړي.

قران کریم د کلام په دوو نوعو کې کوم یو دی؟ شعر دی که نثر؟ که د قران کریم ایاتونه تلاوت شي په ډېر روښانه ډول ځنې ثابتېږي چې قران کریم منثور کلام دی، د شعر تعریف د هغه پر ایاتونو نه شي صادق کېدلای او ورسره د قران شعر بلل او د رسول الله ص صلی الله علیه وسلم شاعر ګڼل قران کریم رد کړي دي؛ اما د منثور کلام ځانګړتیاوې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ته به سوال پیدا وو چې که قران کریم د کلام له دغو دوو نوعو وزي، نو بیا څه شی دی او کوم نوم باید ور کړل شي؟ تر اوسه خو له شعر او نثر پرته د انسان په ژبه کې بله نوعه کلام نه دی راغلی، که د خدای کتاب له دې دواړو ماورا وګڼو بیا به هغې نوعې ته چې قران د کلامي نوعې هماغه ډول دی، څه نوم به ور کوو تر اوسه خو موږ بله نوعه نه ده پیژندلې؟!

جالبه داده چې قران کریم په خپل متن کې هیڅ ځای دا خبره نه ده کړې چې له نثر او شعر پرته د کلام یوه بله نوعه ده، اما انسانانو چې د خدای د کتاب ستروالي ته کتلي، هڅه یې کړې ده چې د انساني کلام له انواعو یې بېل کړي، لکه څنګه چې د دغه کتاب رالېږونکی خالق دی، له بشري ټولنې بهر او لوړ دی، باید کلام یې هم زموږ د کلام له پېژندل شویو انواعو بېل او جلا وي.

خو دې ته فکر نه دی شوی چې دا ادعا یې نه د قران کریم له ایاتونو سره سر خوري او نه هغه هدف بیا تر لاسه کېږي چې دا کتاب یې د تر لاسه کولو لپاره راغلی دی. قران کریم وایي: په څرګنده عربي ژبه نازل شوی دی (شعراء: ۱۹۵) که قران کریم په عربي ژبه وي، باید هغه اصول، ګرامر، اصطلاحات، متلونه، انشاء او املا یې مرعات کړي چې په عربي کې شته، څو عرب په دې کتاب پوه شي، که دا هیڅ مرعات نه شي د قران کریم دغه ادعا چې په واضحه عربي ژبه دی، ناسمه ثابتېږي (العیاذ بالله).

دویمه موخه خلکو ته لار ښوونه او هدایت دی، قران کریم ادعا کوي چې دا کتاب بهترینې لارې ته هدایت کوي (الاسراء: ۹)، که په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب کې هدایت موجود وي، خو خلک يې له فهمولو عاجزه شي، بيا د دې هدایت راليږل څه معنا لري؟

له دې امله بايد په پرېکنده توگه هغه خبره مردوده وګڼل شي چې قران کريم د کلام له پېژندل شويو انواعو څخه باسي، قران کريم د عربي ژبې منثور کلام دی، په خپل جوړښت کې يې د بلاغت او فصاحت اصولو ته پوره پاملرنه شوې چې عربان يې هم جوړښت ته گوته په غاښ پاتېږي. پيغام يې له نن څخه نژدې څوارلس نيمه سوه کاله وړاندې يوې غير متمدنې قبايلي ټولنې ته راغلی دی، چې نن هم د يو معتدل مقدس قانون بڼه لري او لا هم يو نيم ميليارد انسانانو ته هدايت کوي او د شرعي قانون کار ور کوي.

يوه مهمه نکته دا هم ده چې د قران کريم چيلنج په هغه پيغام کې دی چې بشر ته يې د رب له لوري راغلی او دغه پيغام چې کومو الفاظو ادا شوی دی؛ نه يوازې د کلام په الفاظو کې؛ ځکه په الفاظو کې يې د بلاغت او فصاحت په چيلنج يوازې د عربي ژبې څو مخصوص کسان پوهېږي، له دوی ماسيوا نه امي عرب په پوهېږي او نه غير عرب وگړي، اما پيغام ټول درک کولای شي او اساسي هدف هم د کتابونو له راليږلو څخه پيغام وي چې په بشري ټولنه کې خلک له تيارو رڼا ته راولي نه الفاظ چې يوازې د يوه قوم له ژبې سره اړه لري.

دا سمه ده چې قران کريم په منثور کلام کې معجز دی، که يو څوک د قران کريم په شان اياتونه يا سورتونه نه شي جوړولای دا معنا نه لري چې قران کريم منثور نه دی، که قران کريم د شعر او نثر له دوو نوعو بېله بله نوعه شي نو هغو انسانانو ته چې له دې دوو انواعو پرته بله د کلام نوعه نه پېژني چيلنج ور کول معنا نه لري. ځکه چيلنج په هغه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ور کول کېږي چې هغه په پوهېږي، زده يې وي، پېژني يې، اما له دې سره د هغه په شان کار نه شي کولای، قران کريم په واضحه منثوره عربي ليکل شوی دی، اما له دې سره د بلاغت او فصاحت وروستۍ نکتې ته رسېدلی دی چې په دغه برخه کې يې هم عرب چيلنج کړي وو. ځينو کسانو د قران کريم چيلنج د دې دليل بللی دی چې هغه نه منثور کلام دی او نه منظوم، اما دا خبره سمه نه ده. د شعريت خبره يې قران کريم هم رد کړې ده، خو د نثر په برخه کې قران کريم هيڅ نه دي ويلي، ځکه داسې يو منثور کلام دی چې عرب يې پېژني، که يې پېژندل ورته له وسه وتلي وای، بيا نه چيلنج ګڼل کېده در لوده او نه انسان په مکلف و.

قران کريم وايي چې هر قوم ته رسول د هغوی په ژبه د دې لپاره ورغی چې هغوی په پيغام ښه پوه کړي(ابراهيم: ۴)، عرب له شعر او نثر پرته په ژبه کې بله نوعه نه لري، که قران کريم له دې دواړو نوعو بېل وي، يوه درېيمه نوعه وي، چې نوم هم نه لري، نو عرب به څنګه په پوه شي؟ د قران کريم دغه ادعا چې د دوی په ژبه دی او د ښه پوهاوي له امله په دغه ژبه دی، نو دا خو بيا العياذ بالله ناسمه ثابته شوه؟ که په عربي ژبه وي، ګونګ هم نه وي روښانه وي، راغلی هم د دې لپاره وي چې خلك په پوه شي او بيا يې فکر کولو ته هم رابللي دي چې تاسو په دې قران کې فکر نه کوئ(نساء: ۸۲، محمد: ۲۴)، که قران کريم له نثر او شعر پرته يوه درېيمه نوعه وای، د دغو ډول اياتونو په ځواب کې ولې عربانو نه ويل چې موږ نه په پوهېږو؟ د روښانه عربي دعوه يې ولې نه ور ردوله چې نه روښانه دی او نه زموږ په پېژندل شويو انواعو کې پر يوه نازل شوی دی؟ د هغه وخت د عربانو چوپوالی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ثابتوي چې قران کریم په متعرفه منثوره عربي ژبه نازل شوی، ټول گرامري اصولو یې مرعات کړي، د بلاغت وروستی نکتې ته رسېدلی، پیغام یې د بشر لپاره د دنیا او اخرت گټې لري او په دې هر څه عربان پوهېدل.

۱۷/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دین او شریعته ناسم تفسیر لاملونه

په دې مقاله کې به هڅه وکړم چې لـه دیـن او شریعتـه د ناسـم تفسـیر ځینې لاملونه په ګوته کړم. زما کوښښ دادی چې ټول یې په ګوته کړم، خو ممکن ځینې یې له ما هېر وي، یا مې ور پـام نـه شي، یـا زمـوږ پـه سیمه کې نه وي، له دې امله مې ځینې لاملونه وویل.

کمعلمي

انساني ټـولنې هـر وخـت لـه جهالـت څخـه رنـځ وړی دی، کمعلـم د بدبختیو سـبب کېږي. انسـان چـې نـه پوهېـده د طبیعـت لـه جـبره بـه رنځېدی، د طبیعت جبر ته یې د عبادت سر ټیټ کړ، بیا چې له طبیعـي افتونو سره د مقابلې یو څه توان یې په ځان کې ولید، دغه عبـادت یـې ایله کړ، خو اوس په عادت بدل شوی و، بیا یې هم بـدلول او د خلکـو پوهاوی اسانه کار نه و، ان په انساني ټولنو کې تـر اوسـه هـم دغـه ډول عبادتونه شته.

کمعلمه هم ځان ته زیان رسوي او هم نورو ته، هم مفـاهیم خرابـوي او هم ارزښتونه، د خپل نه پوهاوي له امله تر ماهیت شکل ورته مهم وي، تر کلي مفهوم جزي ورته ارزښت لري، تر هدف یې وسیله ټینګه نیولې وي، تر انسان د هغه لپاره د ده د نیمګړي علم نیمګړی دینـي و شرعـي تفسیر ډېر د اهمیت وړ وي.

د کمعلمۍ د مرض زیان دادی چې مریض په خپله ناروغي اعتراف نـه کوي، له دې امله یې تداوي هم نه کېږي، د خپل کمعلم او کم فهم لـه امله به په خپله فتوا خلکو تـه زیـان رسـوي، فتـوا بـه یـې هـم د شرعـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو په رڼا کې سمې نه وي، تعبیر به یې هم زوړ وي، د فتوا مکان او زمان به یې هم خطا کړي وي، ټولنې ته د ګټې فکر به هم نه کوي، بس لکه د ړانده لکړه چې هر ځای ولګېده، هماغه به یې ځای وي.

ناسم اقتصادي وضعیت

اقتصاد د ژوند ډېر مهم جز دی، ښه اقتصاد د انسان پر فزیکي وجود او رواني دواړو ښه تاثیر کوي او خراب اقتصاد دواړه خرابوي. ښه اقتصاد د یوې ښې، امن لرونکې، سوکالې او پر مختګ تللې ټولنې ضمانت ور کوي او خراب یې د خرابۍ. د ښې ټولنې غړی به له شریعته د سوکاله ژوند، خوشالې ټولنې، ښې دنیا و غوره اخرت تعبیر وکړي او د خرابې ټولنې غړی به د دنیا او اخرت د خرابوالي تفسیر وړاندې کړي.

په فردي لحاظ څوک چې مسکین وي د بل تر احسان لاندې وي، هغه د حق خبره نه شي کولای، هغه خبره کوي چې پر ده احسان کوونکی په خوشاله شي. له دین او شریعته تفسیر د هغه د ښو او ښېګڼو ګرو وي، په خپلو ښو یې هرې خوا ته سر ور پېچلای شي.

که څوک بل ته اړتیا ونه لري، هغه شرعي اساسات او انساني نیمرغي په نظر کې نیسي، بیا خپل تفسیر وړاندې کوي. د هغه د تفسیر د یو چا د شتو تر احسان لاندې نه وي، بلکې پر خپلو معیارونو ولاړ او متکي وي، که خطا هم شي خپل معیار، اصول، تګلاره، ماخذ و مرجع یې معلومه وي، اما هغه څوک چې د بل په خوښه تفسیر کوي، د هغه نه ماخذ معلومېږي نه یې مرجع، نه یې اصل پر اصل پاتېږي او نه یې فرعه پر فرعې، نه معیار معلوم وي او نه تفسیري تګلاره، بس هر څه تر یوه احسان جار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مجموع کې د انسان شخصیت د هغه پر تفسیر تاثیر لري، پښتانه وايي؛ څوک چې په ځان کې څه ویني، هغه په جهان کې هم ویني، تفسیر د هر انسان د شخصیت هنداره ده، که فقیره، متشدده، ظالمه، خشونتګره او وروسته پاتې ټولنه وه، تعبیر به یې هم له دې ټولو شیانو ډک وي، که سوکاله، امن پسنده، عادله، له زورزیاتي لرې او پرمختګ خوښونکې ټولنه وه، په دیني وشرعي تفسیر کې به یې هم دا هر څه له ورایه څرګند وي.

د دین له ژبې پردیتوب

یو غټ مشکل زموږ د عجمو لپاره د دین له ژبې لرېوالی او حتا پردیتوب دی. زموږ هغه مرکزونه چې د دین لور ته منسوب دي، د عربي په زدکړه کې دومره کمزوري دي چې حتا تر لس کاله زدکړو وروسته هم یو کس نه شي کولای چې په عربي ژبه خبرې وکړي. د کراچي د یوه غټ شیخ مولانا سلیم الله خان رحمه الله په اړه یوه شاګرد یې مولوي عبد الحکیم صاحب راته خبره کوله چې عربي یې په خوله نه شوای ویلای، یوه بل طالب چې په ابن عباس مدرسه کې یې عربي کورس ویلی و، د هغه ترجماني کوله او بل لور ته همدې شیخ د کشف الباري په نوم د بخاري یوه اردو شرحه لیکلې ده.

د یوې ژبې زدکړه له هغې په ترجمه او تفسیر کې ډېره مهم ده، د هغې ژبې اصطلاحات، محاوره، متلونه، امثال او نور ټول د دې ژبې تر زدکړې تعلق لري. پښتانه د یوه سخي سړي په اړه وايي چې پلانی ډېر ښه سترخوان لري، هدف یې د ښکلي او غټ سترخوان در لودل نه دي، پښتون د دې جملې په اوربدلې کې ستونزه نه لري، خو غیر پښتون حتمن له مشکل سره مخېږي. زما یو دري ژبی ملګری و، د هېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ځای به یې ویل، له یاده مې ولاړې، ما به بیا ورته ویل چې هېر مې شو، ده اصلن خپله دري را ترجمه کوله چې از یادم رفت، خو په پښتو کې یې خوند نه کاوه.

د ژبې په اړه موږ له خورا غټ مشکل سره مخ یو، زموږ همدا ستونزه ده چې د قران وجهه، رضاه، ذاته، یده، نفسه، ساق، یداه او دې ته ورته نور قراني الفاظو کې موږ اختلاف لرو، حتا د گمراه، بدعت او نورو گڼو ټاپو ته د همدې الفاظو پر تعبیر سره رسېدلي، په داسې حال کې چې دا الفاظ له خپل سیاق و سباق سره روښانه مفهوم ور کوي او هیڅ اړتیا نه شته چې د ناسم مفهوم په اخیستلو اختلافات جوړ کړو او پر خلکو ټاپې ولگوو.

زموږ د مذهبي طبقې یوازې دا مشکل نه دی چې عربي یې نه ده زده، د هغې زمانې له ټولنیز، سیاسي، اقتصادي، نظامي حالت سره شناخت نه لري چې دین پکې نازل شوی دی، بلکې خپله ژبه یې هم نه ده زده، د عربي داسې ترجمه کوي چې ولاکه د عوامو خلکو سر په خلاص شي چې دا اوس څه وایي؟ یوه ملا د سبحانه وبحمده ترجمه داسې کوله: ده لره پاکي ده متلبس دده له حمد سره. په دې پښتو زه ولاکه پوهېدم چې دا اوس څنگه ترجمه ده، نو عوام به څه پوه شي؟

یو بل مشکل دادی چې دوی په مدرسو کې زدکړې کوي، کار نه لري، تجارت نه کوي، په حکومت کې وظیفه نه لري، د کور په چارو کې گډون نه کوي، په دې توگه له کار روزگار، ټولنې، بازار، له خلکو سره له اختلاط او لنډه دا چې د عیني شرایطو له درک کولو بیخي گوښه وي، دوی په مدرسه کې یو څه وایي او دلته په ټولنه کې بل څه موجود دي، دوی چې را بهر شي تعبیر یې یو لور ته زوړ وي، بل خوا د ټولنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له عيني شرايطو سره سمون نه لـري، د خپلـې ژبـې د نـه زدكـړې او نـه شناخت له امله يې په بيان او ليكلو كې گڼې ستونزې وي او د عـربي د سمې نه زدكـړې لـه املـه د اصـل مفهـوم پـه درك كـې گڼـې سـتونزې ايجادوي.

د دين د نزول له زماني لرېوالی

يوه بله ستونزه داده چې د دين د نزول ډېره زمانه شوې ده، په هغو شيانو كې چې نن موږ پكې اختلاف لـرو، د اصـحابو پـه زمانـه كـې يـې چـا پوښتنه هم نه ده كړې. هغوی پوهېدل چې د وجهه رضاه او ذاته و نفسه څخه څه هدف دي؟ موږ چې په عربي بلد نه يو، تر مفهوم يې ټكي په ټكي معنا خوند راكوي او دا وېره را سره وي چې كه لفـظ پـه لفـظ يـې ترجمه نه كړم، گنهگاره به شم، نو گڼې ترجمې وكړو او بيـا پـه دې سره هم ځان را څخه كې وركك شي او هم جهـان، اختلافـاتو تـه لاړ جـوړه كړو او د دين د سم تعبير په لاركې خنډونه ايجاد كړو.

د زمانې په دې اوږد واټن كې ډېر امكان شته چې پـر اصـل مفـاهيمو د خلكـو د ډېـرو تعبيرونـو لـه املـه دوړې پرېـوتلې وي، ځينـې مثالونـه، اصطلاحات او جملې له خپل اصل مسير څخه لرې وړل شوي وي، پـر ځينو بيا د مذهب او فرقې ټاپې لگېدلې وي چې بل تعبير كـول يـې پـه هغه سيمه كې مطلق ناروا وي او د خپل اصـل پـه اړه يـې معلومـات لـه نشت سره برابر دي.

د دين او شريعت د چارو له نورو څخه نه بېلوالی

دا هم يو سرخوږی دی چې د دين او شريعت چارې له نورو څخـه نـه دې بېلې شوې. كه په حديث يا ايت كې هر څه راغلي وي، بس خلك يې د دين او شريعت احكام، مسايل، اداب او هدايات بـولي. خـو كـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران کریم ته وکتل شي یا هم د رسول الله ص ص اصل سنتو او کره احادیثو ته، نو په ایت یا حدیث کې د هر شي یادونه د هغه د دین پر جز ګڼلو دلالت نه کوي. حتمي نه ده چې زه دې د نس درد ولرم، نو دې د علاج لپاره له عسلو ګټه واخلم، ممکن زه ګولۍ وخورم، زه ډاکټر ته ولاړ شم، شونې ده زه مې د مور په لاس جوړه شوې کپه وخورم، یا هم هیڅ ونه کم، خپله جوړ شي. خو بل لور ته ځینې کسان د نبوي طب په نوم پر خلکو دا تحمیلوي چې که دې نس درد کوي، نو رسول الله ص ص یو کس ته د عسلو ورکولو امر کړی دی، باید عسل وخوړل شي؟!

دلته دا سره ګډه وډه ده چې نبي د ډاکټرۍ او طبابت لپاره راغلی دی که د دیني او شرعي چارو لپاره؟ هغه یو روحاني لار ښود و، که طبیب هم و؟ دا کرښې باید واضحې او څرګندې شي چې کوم شیان دین او شریعت دي او کوم یې له دین او شریعت سره کار نه لري، په شرعي متن کې د هغو یادونه یوازې یو اتفاقي امر دی، نور د هغو شیانو په اړه خلک له خپل وخت سره سم عمل کولای شي.

تنګنظري او مذهبي تعصبونه

فرقه پالنې هم د دین ناسم تعبیر ته لار اواره کړې ده. خلک د دې غم نه دي اخیستي چې له دینه سم تفسیر وشي، خو د دې غم ورسره دی چې زما له مذهب، فرقې او عقیدې سره برابر تفسیر باید وشي. دلته ستونزه دا پیښیږي چې د مذهب او ډلې بنسټ خو یوه انسان ایښی دی چې اصول، تعبیر او تګلاره یې د هر وخت له حالاتو سره سر نه خوري، نه د یوه مذهب لمن دومره غوړېدلای شي چې د درست دین او شریعت تعبیر دې وکړای شي، خو دیني او شرعي متن د دې وړتیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چې د نړۍ په هر گوټ کې د هر وخت له حالاتو سره ځان عیار کړي او داسې تعبیر یې په نوي ډول وشي چې خلکو ته ستونزې ایجاد نه بلکې اوارې کړي. که د مذهب زاړه اصول د نوي وخت لپاره کار نه ورکوي، نو دې نوي شي، د زړو پر ځای دې نوي اصول وضع شي، پر زړه تگلاره دې بیا غور وشي، سمونې، ایسته کونې او نوي ابتکارات دې وشي چې له دین و شریعت څخه د نوي تعبیر او تفسیر لپاره لار جوړه کړي.

د ټولنې او محیط تاثیرات(پر کلتور د مذهب او پر مذهب د کلتور اغېزې)

یو مهم لامل یې پر انسان د خپل چاپیریال او ټولنې تاثیر دی چې خلك له یوه مسیر څخه بل ته برابروي. دلته څو مسایل دي چې یوه بل ته سره په غېږ ورغلي دي. یو پر دیني و شرعي متن د عربو د کلتور اغېز دی چې طبیعي خبره ده پر موږ هم تاثیر لري، بل زموږ د خپل کلتور اغېز دی چې یو انسان یې له تاثیره وتلای نه شي، کله چې له داسې متن څخه تعبیر کېږي چې هغه د خپلې ټولنې تر کلتوري فشار لاندې تکامل ته رسېدلی وي، بیا یوې داسې ټولنې ته تفسیرېږي چې د هغې تاثیر به یې پر تفسیر حتمن وي، نو دلته خبره ډېره پېچلې کېږي او د هر چا د وس کار نه دی چې د دې معضلې د حل لپاره داسې انساني او شرعي معیارونه وضع کړي چې د بشر او دین و شریعت دواړو ارزښتونو ته یې تفسیر ژمن پاته شي.

له دې امله نو په اوس وخت کې د تفسیر لپاره د یوې ټولنې اړتیا ده چې په هیواد کې له دینه د تعبیر او تفسیر چارې به مخته وړي. هغوی ته به واک ور کول کېږي چې نور کسان به ستاسو په ادرس ستاسو ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او متحد و همږغی تفسیر خپروي. په دې توګه به د ګڼو تفسیرو مخه ونیول شي، اختلافت به حل شي او بل لور ته چې خلک دیني مسلو ته اړتیا لري دا غوښته به هم پوره شي او دا تګلاره اوس یوازې زموږ لپاره نه، بلکې د هر اسلام هیواد لپاره اړینه ده چې د خپلو اړتیاو په رڼا کې داسې تفسیر وکړي چې هم د ټولنې غوښتنې پر نظر کې ونیول شي او هم دیني تفسیر جام او ولاړ پاته نه شي.

۲۴/۳/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قبيلوي پېژندګلوي تر ملي

دوکتور جواد علي په خپل کتاب المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام کې ليکي چې په عربو کې ځکه قبيلوي پېژندګلوي مهمه وه چې هغوی د ځان د حفاظت ذريعه بلله، هغوی ته دا پېژنـدګلوي د هغـوی هويـت وه، ځکه دوی يو حکومت نه درلود چې د هغوی له حقوقو يې دفـاع کړې وای، نو دوی د دفاع يوازينۍ وسيله همدا قبيله وه، له دې امله يې خپل نسبونه يادول، د پلار او نيکه په کړنو به يې فخر کاوه، د ده په وينا چې غير عربو ته دا کار ځکه دومره مهم نه وو چې هغـوی حکومتونـه درلودل، خلکو ته وطـن او دولـت مهـم وو، د هغـوی د اواز اورېـدلو لپـاره دولتـي محکمـې موجـودې وې، پـوځ وو، پوليسي ـ اداري وې، هغوی به د يوه نظام تر چتر لاندې را ټول وو، نو دوی د يوې قبيلې پـر ځای په خپل پوځ، وطن، ملـت او نظـام نازېـدل، فخـر يـې پـه کـاوه، فارسيانو فارس درلود، روميانو روم درلود، همدا لامل وو چې هغـوی ته د انسابو يادول، يا قبيلوي پېژندګلوي مهمه نه وه.(۱)

د عربو دغه حالت قران کريم هم ياد کړی دی:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} [الحجرات: 13].

ژباړه: اې انسانانو! تاسو مو له نارينه او ښځې پيدا کړې يئ او خيلونـه و قبيلې مو د دې لپاره کړي يئ چـې سره وپېژنـئ، يقيـنن اللـه تعـالی تـه ستاسو متقيان غوره دي، بېشکه الله ډېر پوه او خبرداره دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ټول پوهیږو چې قران کریم د عربو هغې ټولنې ته نازل شوی دی چې خلکو ته یې قبیلوي او د خیلونو پېژندګلوي څکه مهمه وه چې نظام یې نه در لود، قبیلوي ژوند یې وو، خلکو د خپلو قبیلو د ګټو لپاره کار کاوه، قران دا یادونه ورته وکړه چې پر قبیلو او خیلونو د انسانانو جلا کول د معرفت لپاره دي لکه تاسو چې دا کار کړی دی، اما الله ته څوک د قبیلې له مخې نه نژدې کیږي، که یو څوک غواړي چې الله تعالی ته نژدې شي، نو تقوا دي وکړي، په تقوا کې هم یو هغه تقوا ته چې زموږ په نظر وي، یا که یو څه نور سپین ووایم زموږ د پښتنو په نظر تقوا وي، هغوی خو ملنګ چې په کال یې غسل نه وي کړی، ترانګې کالي یې اغوستي وي، تل فقر کوي، هم متقي او د خدای دوست ورته ښکاري، یو هغه تقوا ته چې الله تعالی ته مقبوله ده، الله د علیم او خبیر صفات د همدې لپاره ذکر کړي دي چې زه پوهیږم څوک متقي دی او څوک یوازې د متقي پیښې کوي، الله تعالی د یو چا په هویت نه خطا کیږي، لکه څنګه چې هویت مهم نه دی همدا ډول یې جنسیت هم ورته مهم نه دی، ځینې نارینه له دې امله خدای ته نژدې بولي چې نارینه دی، ښځه د خپل جنسیت له امله د دې وړ نه بولي، قران کریم په دې عمومي الفاظو کې دا ډول فکرونه مردود وګڼل.

د قران کریم له نزول څخه ډېر کم وخت تېر شوی و، چې عربانو قبیلوي ژوند ایله کړ او د یوه نظام تر چتر لاندې سره را غونډ شول، یوه لویه امپراتوري یې جوړه کړه، د قبیلو پخوانی رواج ورو ورو کمزوری شو، خبره اول د عرب و ناعرب شوه، په دې منځ کې د مسلمان او نامسلمان خبره هم یادېده، نړۍ له قبیلوي پېژندګلوي څخه مذهبي او قومي پېژندګلوي ته ورسېده، عربو ځانونه غوره بلل، نورو یې د خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانو په نسبت عجمیان بلل، فارسیانو د خپلې لویې امپراتورۍ او لرغوندي کلتور له امله ځانونه تر عربو هم بر بلل، مسلمانانو ته خپل دین حق معلومېده، په مقابل کې یې یهودو او نصاراوو خپل دین ښه باله، هندو ته خپل دین ښه ښکارېدی او داسې نور هم.

دغه وضعیت نورو انسانانو هم تجربه کړی دی، په هره ټولنه کې حکومتونه تر دغسې حالاتو وروسته جوړ شوي دي، نو دې حالت ته په راتلو نړۍ له یوه حالته بل ته ولاړه، چې تر پخوا یې بیا هم ډېر توپیر ونه کړ، د عربو د برترۍ لپاره د ډېرو عجمیانو ککرۍ له تنو بېلې شوې او د عربو د مغلوبیت لپاره ډېرو عجمیانو خپل ځانونه قربان کړل، بیا هم وینې توی شوې، ښه په لویه پیمانه، د بشر لپاره اساسي هدف ته بیا هم ونه رسېدل، که د قبیلې د ساتنې په پار ځینو انسانانو د نورو عزتونه، مالونه او شته لوټل هم بد کار و، او که د مذهب او قوم په نوم وي هم بد کار دی، د همدې سلسلې په لړ کې د قوم او دیني هویت ځای ملي هویت ته پاته شو، په ملي هویت کې بیا هم لکه د قوم او مذهب هویت چې ډېر شمېر کسان یې په چوکاټ کې راځي، نوره ګټه نه لري، هماغه د قران کریم خبره ده چې یوازې پېژندنه ده، یو افغان دی، بل ایراني، بل پاکستاني، بل چینایي، بل هندوستاني او داسې نور.

هغه اساسي هدف چې د قران کریم په یوه مختصره جمله کې ذکر شوی دی چې کتاب انزلناه الیک له تخرج الناس من الظلمات الی النور، بیا هم تر لاسه نه شو او لا هم ورک دی، اوس د ملي هویت د ساتنې لپاره مبارزې کېږي، یو انسان بل انسان وژني، ملي هویت هم د ښه انسانتوب نښه نه ده، یو څوک له دې امله ښه انسان نه دی چې عربستاني دی، یا ایراني دی، یا افغان دی، بلکې د ښه انسان د ثبوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره نور معیارونه شته، خدای ته د نژدېکت لپاره معیارونه شریعت بیان کړي دي، که پر هغه معیار څوك پوره نه وي، نه ملي هویت د هغه د ښه انسانیت لپاره کفایت کوي او نه قوم، نسب او مذهب.

هغه مهال به د قبیلې پر ملکي سره شخړه وه، یوه قبیله به له بلې سره د مالونو د څړځای پر سر، ښکر په ښکر وه، تر دې وړو شیانو وروسته کله چې انسانان یو څه پوه شول، نو د وړو شیانو پر ځای یې غټ را پیدا کړل، د هغو پر سر یې شخړه پیل کړه، تر بل هر شي د انسان لپاره لوی خطر له واك او دولت څخه ور پېښ شوی دی، د واك لپاره انسان هره وسیله کار کړې ده چې واك ته ورسېږي او د مال د تر لاسه کولو لپاره هم انسان له هیڅ وسیلې لاس نه دی اخیستی، خبره ورو ورو ِغټېده، ان چې د نن ملي هویتونو ته ودرېده، د یوه کس، یوې ډلې، یوه درست قوم ان ملت به له دې امله بد ویل کېږي چې د هغوی هویت به له ده څخه بېل وي، نه عقل دا راته وایي چې د انسانیت معیار ملي هویتونه کېدلای شي، نه دین راته وایي، نه په قانون کې شته او نه اخلاقیات دا راهنمایي کوي.

خبره که د پرون ده که د نن ده، هماغه کیسه ده چې تنې ډېرې سر یې یو دی، پرون که د قبایلو پر څړځای سره جنگ و، نو چې زیات کسان سره په شخړه شوي وي، زر او دوه زره به وو، اما نن په میلینو خلك تر څړځای پر یو څه غټه موضوع د نورو همدومره کسانو په مقابل کې درېږي، په لکاوو وژل کېږي، که پرون په زرهاوو مړه کېدل، موضوع یې وړه وه، نن په لکاوو دي، اما موضوع یې یو څه غټه ده. ملي مسایل او سیمه ییز مسایل د حکومتونو او واکداره طبقو له لوري د دې لپاره کښته او پورته کېږي چې خلك په خطا کړي، غلول شروع دي، که نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې پرته چې خلک په وغلول شي، یو د بل په مقابل کې استعمال شي، ملي مسایل حل کېدلای شي. په دې مسلو کې یې دومره فکر بند شي چې خپل تعلیم ځنې هېر شي، خپل شخصي مسایل یې هېر شي، د سیمې په کچه ستونزې هېرې کړي، د ټول انسانیت په کچه دښمن (طبیعت) ځنې هېر شي، بس هغه دښمن ته یې سترګې وي او انرژي مصرفوي چې واکمنه طبقه یې ورته معرفي کوي. دوی هر وخت له اساسي مسلو د خلکو پام جزي او غیر اساسي مسلو ته اړوي، هغه دومره وپړسوي چې خلکو ته غټ ښکاري، اما په اصل کې هغه دومره واړه مسایل وي، چې اصلن په فکر بندولو نه ارزي، دا خو څه کوې چې وخت، پیسې او انرژي ورته ولګول شي.

انسان وږی د همدې انسان له لاسه دی، دې ته خلک نه متوجې کیږي چې د ځمکې دومره منابع چا غلا کړې دي چې میلیونونه انسانان وږي دي؟ انسان د انسان له لاسه بې کاره دی، د انسان له لاسه بې تعلیمه دی، د انسان له لاسه لڅ دی، په ستونزو کې راګیر دی، طبیعي افتونو په مخه کړی دی، حتا هغه یو د استقرار ځای چې د ټول بشر راتلونکی ورسره تړلی دی لکه ځمکه، هغه هم د دوی له لاسه د ضیاع لور ته خپل مزل لنډوي، زه نه وایم چې ملي مسایل دې هېر شي، په سیمه ییزه کچه مسایل دې نه حلیږي، اما د سونه کلونو خشونت امیزه حل پر ځای سوله ییز او لنډ حل هم لري، واړه مسایل دې پړسول کیږي نه، انسان دې د انسانیت د بقا لپاره کار وکړي، د انسانیت پر استعدادونو دې کړی نه تاویږي چې یوازې به د دې لپاره کار کوي او بس.

مسایل که هر څومره د جنجال او خشونت لور ته وړل کیږي، عینن همدومره شونتیا یې د سوله ییزتوب لور ته هم شته، که څومره پړسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، بالکل همدومره احتمال د کمېدو هم لري، که څومره غزول کېږي، دا امکان يې هيڅ وخت نه ردېږي چې په لنډ وخت کې دې حل شي؛ مگر ولې داسې نه کېږي؟ ځکه نه غواړي، په لوی لاس دا کار کېږي، هغه ادارې چې په بې ځايه، بې وخته او غير اړينو موضوعاتو د انسانانو مصروفول غواړي، که خپل دغه شته امکاناتو د انسانيت په کچه د مسايلو لپاره ولگوي، ايا بيا به هم دومره انسانان له ستونزو او مشکلاتو سره لاس او گرېوان وي؟ د نړۍ ډېره سرمايه لس فيصده خلکو اخيستې ده او پاتې کسان د هغوی د غلامانو رول ادا کوي، ايا هغوی غواړي چې د دې نيوي فيصده خلکو دي همدې مهم ټکي ته ور پام شي؟ دا خبره که د ټولې نړۍ په کچه صحت لري، د يوه هيواد په اړه يې هم لري، په يوه هيواد کې هم لويه برخه خلک فقيران وي، وړه برخه خلك سرمايه لري، هغوی واک هم لري، پيسې هم لري، په دې دوو شيانو هغوی د يوه بسته ملت په برخليک هر وخت لوبي کوي. دا نن د هيواد حالاتو ته وگورئ، گراني چا جوړه کړې ده؟ د تېر دولت خلاف وسله والو مخالفينو ته چا پيسې ور کولې؟ نن د دولت خلاف مخالفينو ته څوک وسلې او پيسې ور کوي؟ دغه کيسه د امريکا په نظام کې هم شته، هلته هم د شتمنو او واکدارو څو ډلې دي، چې کله يوه غالبه شي د نړۍ لپاره يو ډول نقشه جوړه کړي او کله بله غالبه شي، پر هغه پخوانۍ چليپا را کش کړي، نوې وړانډې کړي، ترمنځ يې انسانان د هغوی تر پښو لاندې دل کېږي او هغوی خپل ساتېری پر کوي.

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچينه:

(۱)(ياد تاريخ: الفصل الحادي عشر: انساب العرب، دويم ټوک ۱۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مادیت څخه محرومه ټولنه

څېړنې ښيي چې مادي محرومیت په انسان کې د کمترۍ احساس پیدا کوي.

مادي محرومیت نه یوازې د انسان پر روان منفي اثر کوي، بلکې پر فزیکي وجود یې هم منفي تاثیرات لري. دا هم ثابته ده چې یوازې پر فرد یې اغېزې منفي نه وي، پر ټولنه هم بد اثر کوي؛ ځکه ټولنه له افرادو جوړه ده، که افراد په فزیکي او ذهني لحاظ روغ نه وي، هغه ټولنه به هم د فزیکي جوړښت له مخې او هم له رواني پلوه نورماله نه وي.

یو انسان/ټولنه چې د نورو په مقابل کې د کمترۍ احساس وکړي، بیا د خیال غېږې ته پنا وړي. د انسان په دماغ کې د تخیل برخه هم د انسان لپاره نعمت دی او هم منفي اړخ لري. د کمترۍ په وخت کې د تخیل نړۍ موږ ته کاذب ډاډ راکوي، موږ له خپل شاوخوا ناخبره له ځان سره خوشاله یو، ما/موږ له ځان سره دنګې مانۍ جوړې کړې وي، شانداره ښارونه مو وي، ښه ژوند لرم/لرو، هغه کسان چې زه یې په وړاندې د کمترۍ احساس کوم، هغوی مې/مو همدې حالت ته اړ کړي وي؛ خو د عینیت په نړۍ کې بیا هر څه د دې برعکس وي. په انسانانو کې یوه برخه یې د مادي نړۍ پر بدلون او اسبابو فکر نه کوي، بس دی د خیال په نړۍ کې ځان ته کاذب ډاډ چمتو کوي، چې د تخیل د ذهني برخې یو منفي اړخ دغه هم دی.

د مادیت په نړۍ کې هر څه په مادي اسبابو اړه لري، د هر پر مختګ تر شا مادي اسباب وي، کله چې دې اسبابو ته لاس رسی ونه لرو، بیا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمترۍ احساس را کې پیدا کېږي او څومره چې زمانه پر تېرېږي، موږ له دې اسبابو محروم پاتېږو، د کمترۍ ګراف هم ورسره لوړېږي.

په دې مرض اخته کسان یا پوچې ادعاوې کوي، یا د خیال په نړۍ کې ژوند کوي، یا له مادي محرومیت څخه پیدا شوی بحران په تشو وعظونو کابو کوي، زموږ د ټولنې د تشو ادعاوو یو لامل همدا دی.

هغه ټولنې چې حال یې خراب او ایینده تیاره ویني، هغوی په ماضي کې ژوند کولو باندې خوښ وي، د شخص حالت هم له ټولنې بېل نه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د افغانانو حالت د دې خبرې ژوندی مثال دی. مسلمانان چې د غربیانو د مادیت په وړاندې د کمترۍ په احساس اخته دي، څو ډوله عکس العملونه یې پارولي دي:

اول: له مادیت څخه کرکه په روحانیت خوشاله کېدل؛ په وروسته پاته او د کمترۍ په مرض اخته ټولنې او اشخاص له مادیت څخه ظاهرن کرکه کوي او د روحانیت لور ته پر پاملرنه ډېر فوکس کوي. د دغه تمرکز عامل یې هم په اصل کې له مادیت څخه محرومیت وي؛ محرومیت په بشر کې د ګڼو ستونزو لامل کېږي، د هغه پر روان تاثیر کوي، د هغه پر فزیکي وجود یې اغېزې جوتې وي، د هغه کردار او ګفتار یې اغېزمن کړي وي، له نورو سره پر چلند یې اثرات ثابت وي او... لنډه دا چې محرومیت د بشر د ژوند هر اړخ متاثره کوي.

د روحانیونو دغه ډله بیا له مادي محرومیت څخه ټولنې ته ور پېښ بحران په وعظونو او نصیحتونو کابو کوي؛ په ژوند کې دواړه مهم دي او خپل رول لري، اما له مادیت څخه را پېښه ستونزه په روحانیت له منځه وړل، یا د مادیت اثرات په روحانیت ختمول، د ځان خطا ایستل دي. زموږ ټولنه د دې ښه مثال دی، یو څوک چې په جومات کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمونځ کوي، خو تر راوتلو وروسته د لمونځ کوونکو بوټ غلا کوي، په حرم شريف کې د حاجي هماينې وهي، د جومات په محراب کې خپله جنسي تنده سړوي، د جومات له منبره خپله کرکه او غسه ښکاروي، عقده سړوي او په وينا کې يې مادي محروميت له ورايه ځرګنديږي.

ځان غلطول هم د ځان په تاوان دي او ټولنه خطا ايستل هم د ټولنې په زيان، زموږ د ټولنې روحانين دواړه کاره کوي، د ځان له غولولو سره ټولنه هم غولوي؛ دا سمه ده چې ماديات هم د بشر لپاره منفي او مثبت اړخونه لري او بل دا چې منفي او مثبت تر ټولنو توپير هم کوي، يو شی چې موږ ته منفي جنبه لري، ممکن په بله ټولنه کې مثبت اړخ ولري؛ له دې هر څه سره له مادياتو د انسان چاره هم نه شته. بل لور ته دغه واعظين دې ته فکر نه کوي چې زموږ په ټولنه کې له دې محروميت څخه څومره بدۍ را پيدا شوې دي؟ خپل عيب ته پام نه کوي، د بل يوه عيب ته يې ګوته نيولې وي. په ټولنه کې د هر شي د ګټې او زيان اړخونه به سنجول کيږي، که يې ګټه زياته وي، ټولنه بايد ورته تشويق شي او زياته ګټه يې خپله پر واړه نقصان پرده غوړوي.

يو بل عيب مو دادی چې د ماديت په نړۍ کې هره راغلې نوې پديده موږ ته تر هغو له روحانيت سره په ټکر کې ښکاري چې اخير زموږ خپل شخصي ژوند او د کورنۍ ماحول مو ځنې متاثره شي بيا موږ ورته تسليميږو. لکه: راډيو، ټيليفون، ټلويزيون، بانک...

دويم: ماضي ته پنا وړل؛ که يوه ټولنه يا شخص شانداره او د يادولو وړ ماضي ولري، نو د حال او ايينده د خرابېدو په صورت کې هغه د خپلې ماضي ډېره يادونه کوي، دغه يادونه به يې هم له مبالغې او زياتوبه خالي نه وي، په حال کې د هرې نوې پدېدې په اړه به يې عکس العمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماضي ته تګ او مبالغه وي. د مسلمانانو او په خاص ډول د مذهبي قِشر تمرکز پر دې دواړو برخو زيات دی.

دریيم: په خيالونو کې ډوبېدل؛ ځينې کسان مې ليدلي چې د نورو په وړاندې د کمترۍ احساس کوي، دی نور څه نه شي کولای، نو خيالي دنيا ځان ته جوړه کړي. تخيل د هر انسان د دماغ يوه فعاله برخه ده، چې هر انسان په بېلابېلو وختونو کې ور څخه ګټه اخلي. شاعران وايي؛ د هر شاعر د تخيل قوه چې څومره پياوړې وي، د هغه شعر ډېر ښه وي. شعر او شاعري بيا په محرومو ټولنو کې ډېره غوړېږي، ځکه دوی له شعر پرته هم د تخيل پر قوه فشار راوړي، په همدې موډ کې يې ځينې وګړي د شعر په ژبه د خيال د نړۍ يوه وړه برخه مونږ ته بيان کړي، چې مونږ ورته لاسونه خوځوو، چکچکې ورته کوو او هی و هوی مو جوړ کړی، دا په حقيقت کې هيڅ نه بدلوي، يوازې څو شېبې نور خلک هم خيال پلوه کړي. په خيالونو کې يو څوک هغه وخت زيات ډوب وي چې فارغه وي، يو مصروف کس/ټولنه د خيالونو لپاره زيات وخت نه لري، له دې امله يې د تخيل پر ځای پر ماديـاتو نظر وي.

څلورم: د محروميت پر اسبابو فکر کول؛ ځينې وختونه اړتياوې انسان د بدلون او تغيير اسبابو ته متوجې کوي. دغه ډله محروميت د تقدير پرېکړه نه بولي، چې لاس تر زنې ورته کېني؛ بلکې هغوی د نور پرمختګ ګوري، چې تر شا يې مادي اسباب پيدا کوي، له دې امله دوی هم د خپل ځان/ټولنې هغه نيمګړتياوې پيدا کوي چې په مادي دنيا کې يې د دوی د پرمختګ مخه نيولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ژوند کې دا ډېره مهمه ده چې یو څوک په خپله نیمګړتیا پوه شي؛ هغه یې پر عامل فکر کوي، کله چې یې عامل پیدا کړي، د ایسته کولو لارې چارې یې لټوي. په مادي دنیا کې ټول تغییرات د مادیاتو په وسیله ممکن دي؛ له دې پرته د بل شي په تمه کېناستل او د تغییر تمه کول د اوبو پر سر لیکې کښل دي چې هیڅ نتیجه به ونه لري.

۳/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

له محرم پرته د میرمنو سفر

د حدیثو په کتابونو کې له محرم پرته د میرمنو د سفر په اړه ممانعت راغلی دی، یوه حدیث کې دي چې که میرمن د یوې ورځې او شپې سفر کوي باید محرم ورسره وي، په بل کې دوې ورځې او په بل کې درې ورځې او شپې راغلي دي. مناسبه ده چې لومړی په دې اړه راغلي احادیث تر نظر تېر کړو، بیا به یې پر مفهوم او احکامو بحث وکړو:

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ، تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، تُسَافِرُ مَسِيرَةَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ».(۱)

ژباړه: عبد الله بن عمر رض له رسول الله ص ص څخه روایت کړی، چې ده ویل: یوه میرمن چې پر الله او اخرت ایمان لري، له محرم پرته د درو شپو سفر کول ورته جواز نه لري.

«لَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ يَوْمَيْنِ مِنَ الدَّهْرِ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا، أَوْ زَوْجُهَا».(۲)

دوې ورځې به یوه میرمن سفر نه کوي، مګر چې محرم یا مېړه یې ورسره وي.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُسَافِرِ امْرَأَةٌ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۳)

ژباړه: له ابو سعید الخدري رض روایت دی چې رسول الله ص ص وویل: ښځه تر درې ورځې اضافه یوازې له محرم سره سفر کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لاَ يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ تُسَافِرُ مَسِيرَةَ لَيْلَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا رَجُلٌ ذُو حُرْمَةٍ مِنْهَا».(۴)

ژباړه: یوې مسلمانې ښځې ته روا نه ده چې د یوې شپې په اندازه له محرم پرته سفر وکړي.

دا ډول ګڼ روایات شته چې ښځې یې د محرم له وجود پرته له سفره منعه کړې دي.

«لاَ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلاَ تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ إِلاَّ مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».(۵)

ژباړه: یو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نه یوازې کیږي او نه دې یوه میرمن له محرم پرته سفر کوي.

دلته بیا د هر ډول سفر ممانعت راغلی دی. په دې حدیثو د پوهېدلو لپاره که یوځل د عربي نړۍ د هغه وخت حالاتو ته وکتل شي، نو دا لارښونې پر ځای معلومیږي، د رسول الله ص ص په ژوند کې عربي جزیره ناامنه وه، خو د یوه قوي دولت بنسټ چې رسول الله ص ص کېښود، د اصحابو په شان د قوي عزم او پیاوړې ارادې خاوندان خلک یې ورته وروزل؛ نو باوري شو چې دغه جزیره به یو وخت امن کیږي، اما تر هغو چې امن شوې نه وي، د میرمنو لپاره همدغه حکم دی چې له محرم سره یوځای به سفر کوي، څو له شوکمارو، غلو، لار شکونکو، د قومي بدیو د خاوندانو، جګړه مارو او نورو بدو خلکو لاس ورته ونه رسیږي، خو که امن شي نو رسول الله ص ص یې په اړه داسې هم ویلي دي:

قَالَ «فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ، لَتَرَيَنَّ الظَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الحِيرَةِ، حَتَّى تَطُوفَ بِالكَعْبَةِ لاَ تَخَافُ أَحَدًا إِلاَّ اللَّهَ.(٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: رسول الله ص ص ویل: که ته ژوندی پاته شوې، نو یوه ښځه به ووینې چې د حیره له ښاره به په سفر روانیږي؛ څو پر کعبه طواف وکړي، له الله ماسیوا به د بل چا وېره نه وي ورسره.

په دغه حدیث کې رسول الله ص ص یادونه وکړه چې د عراق له حیره ښاره به یوه میرمن کعبې ته ځي، عربي جزیره به داسې امن شوې وي چې دغه میرمن به تر کعبې ځان رسوي، طواف به کوي، پر ټوله لار به یوازې د الله وېره ورسره وي، نور به هیڅوك د هغې د ډارولو هڅه نه شي کولای او دا به په پوره امن او ډاډ خپل سفر کولای شي.

په تهذیب الکمال کې امام مزي(مړینه: ۷۴۲) وایي چې عدي بن حاتم رض د دغه حدیث راوي، په اوومه هجري د شعبان په میاشت کې مسلمان شوی دی.

د دې حدیث له متن او د راوي له اسلام منلو څخه یې ښکاري چې د ښځو په اړه د رسول الله ص ص په پاسنیو احکامو کې یې دغه وروستنی دی، دویمه خبر داده چې عدي رض ته وایي، که ته ژوندی پاته شوې، نو له حیرې به یوه ښځه کعبې ته سفر کوي، په داسې حال کې چې حیره د دې خبرې کولو مهال د فارسیانو د لاسپوځو تر واک لاندې وه، نو دا معنا لري چې که وېره موجوده نه وي، میرمنو ته پر لار خطر نه متوجې کیږي، هغوی کولای شي چې له محرم پرته هم سفر وکړي.

پاس راوړل شوي احادیث یوه ورځ یوه شپه، دوې ورځې دوې شپې درې ورځې درې شپې او یا هم تر درې ورځو او شپو اضافه وخت په ګوته کوي، له دې معلومیږي چې لومړی د ښځې سفر کول بیخي ممنوع و، بیا چې حالات یو څه ښه شوو، بیا د یوې ورځې یا شپې په اندازه اجازه ورکړل شوه، کله چې زیاتې سیمې د مسلمانانو په کنټرول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې راتلې، د غلو، دښمنانو، مشرکانو، لار وهونکو او نورو خطرونو شتون کم شو، رسول الله ص ص ښځو ته د زیات سفر اجازه ور کوله، اخیر یې درو یا تر درو اضافه ورځو ته جواز اوږد کړی دی، په اخیر کې یې ویلي چې ان که له حیرې څخه تر کعبې سفر وکړي، لار امنه وي، ستونزې ورته پېښ نه شي، نو باک نه لري، شرعن د هغې د سفر مخه یې څوک نه شي نیولای.

لکه په دې حدیثونو کې چې له وخت او مکان سره سم بېلابېل احکام او هدایات ور کړل شوي دي، همدغه ډول نور وختونه او ځایونه هم د جلا جلا احکامو غوښتنه کوي. له دې امله فقهاء کرام وایي چې احکام د زمانې او مکان په تغییر سره تغییرېږي.

اوس حالا تر پخوا ډېر بدل شوي دي، هغه پخوانی خطر نه شته، ښځې په الوتکه، اورګاډي، موټر او نورو وسایلو کې ښه په امن سفر کولای شي؛ نو اړتیا نه شته چې له ښځې سره دې حتمي محرم ملګری وي. ښځې دندې لري، زدکړې کوي، تجارت لري، د قربیانو کره ځي او سل نورې اړتیاوې لري؛ په نوره دنیا کې یوه میرمن هره ورځ له یوه ښاره بل ته په خپل کار پسې ځي، نو که مېړه یا بل محرم له هغې سره تګ راتګ کوي، تر واده به یې پر ډلو ډېر ولاړې شي، لازمه ده چې د وخت، ځای، ټولنې او نړۍ عیني شرایط درک شي او د احکامو په په جاري کولو او فتوا ور کولو کې تجدید نظر وشي، نه دا چې د نوې عصر لپاره چې غوښتنې، حالات او وسایل یې ټول نوي دي، انسانان او افکار یې نوي دي، خو احکام دې هماعه د زرو کلونو وړاندې احکام ورته بسنه وکړي او هماعه دې له هر ډول تغییر او تبدیل پرته پر عملي او پلي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه مهمه نکته دا هم ده چې په درې ورځې موده کې یوه میرمن پر ټوله نړۍ را گرځېدلای شي او بېرته خپل کور ته هم راتلای شي. نو که درې ورځې وخت په حدیث کې جواز لري، بیا خو پر ټوله نړۍ د گرځېدلو جواز هم لري؟ هغه میرمن چې هر سهار له یوه ښاره بل ته په کار پسې ځي، ماښام بېرته خپل کور ته راستنېږي، هغه خو د همدې حدیثو له مخې هیڅ ډول ممانعت نه لري، ځکه په حدیث کې یوه ورځ، یوه شپه وروستی کم وخت ذکر شوی دی چې باید له دې په اضافه وخت کې دې میرمن له ځان سره محرم ملگری کوي، نو دا چې یوه ورځ هم نه لگېږي، بیا خو تر دې حکم لاندې نه شي راتلای، په داسې حال کې چې هغه به هره ورځ د پخوا په نسبت د څو ورځو او شپو سفر هره ورځ کوي.

که په سفر کې له محرم پرته د نورو غیر محرم کسانو وجود ددې لامل بلل کېږي چې باید محرم ورسره وي، نو دا خو موږ ته ثابته ده چې د افغانستان او پاکستان هیڅ کور داسې نه شته چې په هغه کې دې دوه ورونه یوځای ژوند نه سره کوي، لېور د ورېندارې څه دی؟ حدیث کې یې مرگ بللی دی، نو که لېور له ورېندارې دورمره لرې او غیر محرم وي، بیا نو په یوه کور کې د لېور وجود هم باید داسې عامل وبلل شي چې خلک کورونه سره جلا کړي او حدیث کې باید ددې لارښونه راغلې وای، ځکه د رسول الله ص ص په زمانه کې هم خلک یوځای اوسېدل، که د ورېندار په شتون کې غیر محرم لېور په کور کې شرعي ستونزه نه پېښوي، نو د نورو انسانانو شتون یې ولې پېښه کړي؟

د نصوصو له گڼوالي سره په دې موضوع کې د مذاهبو ترمنځ اختلاف شته، که د اوس وخت حالاتو ته وکتل شي، نو زموږ د ټولنې مذهبي واکمنې طبقې ته د مالکیانو مذهب هم یوه غوره نمونه ده چې په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهب عمل وکړي او د ټولنې ښځو ته اجازه ور کړي چې سفر وکړي او د سفر مهال ستونزې ورته ایجاد نه شي.

دوی باید د جبري احکامو چې له وخت، مکان او ټولنې سره سمون نه لري، په ورکولو نه د دین څېره مسخه کړي او نه خپل ځانونه بدنام کړي، جبري احکام به یو څه وخت خلك عملي کړي، خو په وړاندې یې عکس العمل هم حتمي دی، دلته دوه زیانه موږ ته رسېږي، یو دین ورسره بدنامېږي او بل د ټولنې وګړي له ستونزو سره مخېږي، درېیم تاوان یې دوی ته دی چې ښایي په وړاندې یې ملت او نړی تونـد غبرګون څرګند کړي چې که نور نه وي، هغوی له مالي او ډیپلوماټیکو ستونزو سره مخ کړي.

یا خو باید له نویو حالاتو سره نوي احکام ور کړل شي یا هم د نصوصو دغه ډول تعبیر وشي چې ښځو د کار، زدکړو، وتلو او سفر مهال ستونزې ایجاد نه کړي.

۲۶/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(۲)(تېره حواله)

(۳)(تېره حواله)

(۴)(تېره حواله)

(۵)(تېره حواله)

(٦)(بخاري، کتاب المناقب، باب علامات النبوة في الاسلام، ح: ۳۵۹۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي و نامذهبي

زما د عمر هغه برخه چې په څه نه پوهېدم د مهاجرو په يوه کمپ کې تېره شوه، بيا وطن ته کډه شوو، هلته مې په کليوال چاپيريال کې د مذهبي نامذهبي، مقلد و غير مقلد الفاظ نه اورېدل، يوازې د کلي ملا صاحب چې قاعده راته ويله، نو د امام صاحب د مذهب پيروان يې کړو، مورِ ته يې په خوله دا راکول چې د چا په مذهب يې؟ د امام صاحب!

تر دې وروسته پاکستان ته ولاړم، هلته له ورتلو سره سم د ديوبند، بريلوي، پنځپيري او سلفي له نومونو سره اشنا شوم، مورِ په خپل وطن کې يوازې دا پېژندل چې د امام صاحب په مذهب يو، نور نه پوهېدلو چې په مذهب کې هم مذهبونه او ډلې شته.

زمورِ د عوامو ډېرى کړنې د بريلويانو خوا ته نژدې وې، خو کوټې په راتلو زمورِ ناسته پاسته له ديوبنديانو سره شوه، نو د بريلي پر ځاى مو د ديوبندي فکري بهير ملګري شو.

هغه ادرسونه چې ديني علوم پکې تدريسېږي، هلته د نومونو خبره ډېره مطرح ده، بريلي په ديوبندي مدرسه کې درس نه وايي، نه ديوبندي په سلفي مدرسه کې تعليم کوي، هر فکري مکتب ځان ته تعليمي مراکز لري او هلته د خپل مسلک په وسله ځوانان سمبالوي.

له بده مرغه په دې اختلافاتو کې عوام هم ور ننوتي دي، دوى هم پر دې نومونو سره وېشل شوي دي. په داسې حال کې چې عوام د يوه مذهب په اصولو او فروعو خبر نه دي، نو دوى د هيچا په مذهب هم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، دوی يوازې د هغه مفتي په مذهب دي چې دوی فتوا ځنې غواړي او هغه فتوا ور کوي.

دا خبره يوازې پر هغو عوامو نه پاتېږي چې په عمومي ډول عوام بلل کيږي، بلکې ډېری هغه کسان چې له ديني مرکزونو څانونه فارغ بولي هم په دې فهرست کې حسابيږي. دوی هم د مذهب په اصولو خبر نه دي، نه يې فروع په دقت پېژندلي دي، بس چې هر چا يو څه ويلي، دوی په پټو سترګو منلي دي. نو دوی هم ګواکې د هيچا په مذهب نه دي، د هغه چا په مذهب دي چې دوی ترې د مسلې په توضيح کې استفاده کړې ده.

مذهبي و نامذهبي اصطلاح اصولن بايد د ډېرو کمو کسانو لپاره وکاريږي، د مذهب په کره و ناکره، صحيح و سقيم چې څوک نه پوهيږي هغه به څه مذهبي وي؟ هغه چې د مذهب اصول له فروعو نه شي جلاکولای هغه به څنګه يوه مذهب ته پابند پاته شي؟ علمي خلا دلته لوی زيان رسولی دی، ځينې شيان دومره ناحقه پړسول شوي دي چې هغسې بايد نه وای. د مذهبي او نامذهبي نومونه بايد هغو پوهانو ته کار شي چې يوه ډله يې د يوه فکري مکتب په ټولو اړخونو تر پوهاوي وروسته هغه د ځان لپاره يو مسلك غوره کړي او نامذهبي هغه عالمان دي چې يوه خاص مسلك ته پابند نه پاتېږي، بلکې حکمت د مومن ورکه بولي چې هر ځای يې وموميي اخلي يې. دغه دواړه ډلې له قران او سنت څخه د خپلو دريځونو لپاره دلايل لري چې زه نور پر دې بحث نه کوم.

زما په نظر هغه کسان چې دغې کچې ته نه وي رسېدلي او ځانونه غير مذهبي بولي، هغوی اصلن خطا کړل شوي دي. دا سمه ده چې هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

به د امام صاحب په مذهب نه وي، د شافعي صاحب په مذهب به نه وي، اما د خپل جومات د امام په مذهب دي، لکه د امام صاحب د مذهب پیرو چې د امام صاحب مذهبي نه دی، بلکې د خپل کلي و جومات امام چې څه ورته غوره وګڼل دی یې هم غوره بولي، نو دی به د چا په مذهب وي؟ اصولن خو د هیچا په مذهب نه دی، نه د کلي د ملا په مذهب دی او نه د امام صاحب ځکه د کلي زیاتره ملایان خو یې معینه تګلاره نه لري او نه د خپل مذهب په اصولو په هغه ډول پوهیږي چې باید یو مذهبي کس په وپوهیږي او نه د امام صاحب په مذهب بلل کیږي، وجه یې داده چې د هغه د مذهب اصول هم نه ور معلومیږي، نو دې کسانو ته له دې امله د حنفي مذهب پیروان ووایو چې دوی ځانونه ورته منسوبوي، نور که اصولن دا نوم پر تصدیق کیږي یا نه، هغه بېل بحث دی، بیا تر یوه حده سره لګیږي.

همداشان هغه کسان چې په بازار کې د رومیانو ریړۍ چلوي او ځان ته د مجتهد نوم غوره کوي، هغه هم اصولن مذهبي دی؛ ځکه دی نه په قران کریم پوهیږي او نه په حدیثو، نه په فقه پوهیږي او نه یې په اصولو، نه یې عربي ژبه لږ زده او نه ډیره، نو مجتهد څنګه شي؟ غیر مقلد څنګه شي؟ نامذهبي یې څنګه وبولو؟ د اصولو له مخې هغه هیڅ مذهبي نه دی او د هر چا په مذهب هم دی. وجه یې داده چې دوی له هر چا پوښتنه کوي، نو هر یوه چې فتوا ور کړه تر یوه حده د هغه په مذهب دی او هیڅ مذهبي له دې امله نه دی چې که د هغې خلاف فتوا یې پیدا کړه بیا هغه بله ایله کوي، او بلې ته ټوپ اخلي، نو هیڅ مذهبي نه دی، یعنې هغه ښایي یوه ورځ هم پر یوه موقف تېره نه کړي، بلکې تبدیل یې کړي، له دې امله نو هیڅ مذهبي نه دی. اما که د هغوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولې خبره ومنو، چې ځانونه غیر مقلد او نامذهبي بولي، نو سمه ده تر یوه حده به دا خبره د هغوی د ادعا له امله ورسره ومنو.

یوه ستونزه چې علمي خلا رامنځته کړې ده، هغه د عوامو ترمنځ د مذهبي نامذهبي په نوم وېش دی، اصولن باید عوام په دې اختلافاتو کې نه وای راغلي، که هر فکري مکتب ته منسوب هم وای، دومره کش باید نه وای ور کول شوی چې یو د بل مسجد ته نه ورځي، یو د بل لمونځ سهي نه بولي، یو له بل سره کار وبار نه کوي، یو له بل سره دوستي نه کوي، یو پر بل بد نومونه ږدي.

له شرعي متن څخه د هر چا تعبیر سوچه د خدای او د رسول شریعت نه پاتېږي، هر څوک چې تعبیر ځنې وکړي، هغه د حق و ناحق شتونتیا لري، نو سل سلنه ځان حق او نور ناحق بلل، په مسلمانانو کې د یوه فکري مکتب حق هم نه جوړېږي. له دې امله باید عوام او خواص ټول تعامل سره وکړي، هر څوک په دې هڅه کې شی چې که په حقه خبره زه پوه شوم، ټولنیز او کورني مشکلاتو ستونزې نه ایجادوي، هغه به منم. ځکه د دوی ترمنځ په شرعي فرعي مسلو کې اختلاف دی، هیڅوک د خدای د وجود په اړه اختلاف نه لري، د هیڅ نبي په اړه اختلاف نه لري، د کتابونو په اړه یې نه لري، د اخرت و حساب و کتاب په اړه یې نه لري، عبادات ټول مني، یوازې د کیفیت اختلاف یې پاتېږي، په دې وجه باید تعامل سره وکړي، اتحاد وساتي، اختلاف پرېږدي، دغه انرژي چې په وړو ډلو یا انفرادي توګه یې یو د بل په مقابل کې لګوي، هغه دې د ټولې ټولنې او هیوادونو د ښېګڼو لپاره ولګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: په یوه کوڅه کې سلفي، دیوبندي، بریلوي، پنچپیري، مماتي او حیاتي ټول اوسي، که دوی تر خپل منځ د مناظرو او د حق و ناحق د ټاپو پر ځای ټولنیزو ښېګڼو ته توجو وکړي دا به تر هغه اولني کار هم په دنیا او هم په اخرت کې ورته غوره وي. لومړی کار دی الله دی چې معلومه کړي څوک حق دی او څوک ناحق، دین هم د هغه دی، سزا یې هم هغه ور کوي، حساب یې هم د ځان مسوولیت بللی دی، موږ ته یې دا حق نه دی راکړی، موږ ته چې څه راپاته دي په هغو عمل دی، بس خلاص. اما که دا کسان خپله کوڅه پاکه وساتي، دا هم دنیا شي هم دین، د نظافت امر په شریعت کې هم شوی دی او انساني مزاج یې هم غوښتنه کوي، که د یوې ډلې مړی وشي، ټول یې تجهیز او تکفین ته راشي دا به تر دې ښه وي چې هره ډله خپل کار وکړي. یوه جومات کې لمنځونه به یې تر دې غوره وي چې په څو مسجدونو کې لمنځونه وکړي، یو بل ته د ګټې هڅې به یې تر دې غوره وي چې یو بل ته د زیان لپاره کوښښونه وکړي.

زما په نظر دغه اختلافات ټول فرعي او لفظي جنجالونه دي، که په واقعیت یې څوک ځان خبر کړي، د ګټې او زیان پرتله یې وکړي، حتمن دې نتیجې ته رسېږي، چې نه یې په وړه کچه یوې کوڅې ته خیر رسېږي، نه درست هیواد ته او نه ټول امت ته؛ بلکې اختلافات هم د کوڅې په زیان دي، هم د هیواد او هم د ټول امت. له دې هر څه سره د دین او شریعت بدنامي هم پکې نغښتې ده. موږ په خپلو اختلافاتو نه یوازې ځانونه بدناموو، وطن ته زیان رسوو، د اسلامي امت وحدت و اتحاد ختموو؛ بلکې دین او شریعت دواړه هم مسلمانو او هم نامسلمانو ته بدناموو چې په دنیا او اخرت کې به یې مسوولیت ټول موږ ته متوجې وي.

۲۰/۲/۲۰۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مومن او مسلمان څوک دي؟

د مسلمانۍ او مومنتوب ادعاوې به ډېرې اورو، ظاهرن خلک د مسلمانۍ ښکارندویي هم کوي، ږیره ایله کول، جومات ته په ځغاسته تګ، پایڅې لوړې ساتل، په خبرو کې ځان د خدای دین ته نژدې بلل او ځینې نور ریاکارانه کړنې موږ مشاهده کوو، البته که د مسلمانۍ او مومنتوب غوښتنو ته ځیر شو، د اخلاقیاتو په چوکاټ کې د دې خلکو کړنې راولو، نو ډېری اعمال به یې نه له مسلمانۍ سره سر خوري او نه به اخلاقي جواز لري.

د مسلمان او مومن د پېژندنې لپاره به هغه تعریف راوړم چې په حدیث کې راغلی دی:

تَدْرُونَ مَنِ الْمُسْلِمُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ "، قَالَ: " تَدْرُونَ مَنِ الْمُؤْمِنُ؟ " قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " مَنْ أَمِنَهُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ.(۱)

ژباړه: تاسو پوهېږئ مسلمان څوک دی؟ دوی ویل: الله او رسول یې ښه پوهېږي، ده ویل: هغه دی چې مسلمانان یې د ژبې او لاس له زیانه خوندي وي، بیا یې ویل: تاسو پوهېږئ چې مومن څوک دی؟ دوی ویول: الله او رسول یې ښه پوهېږي، ده ویل: هغه دی چې مومنان یې پر خپلو ځانو او مالونو امنتدار وګڼي.

اوس پوه شوو چې د دین له مخې مسلمان او مومن څوک دي؟ که موږ له ځان سره دغه معیار وساتو، په خپله ټولنه کې به څو مسلمانان او مومنان پر دغه معیار پوره وخېژي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلی الله علیه وسلم ټولنیز اعمال د مسلمانۍ او مومنتوب لپاره د پېژندګلوي معیار وبلل، که یو څوک په خپل شخصي ژوند کې ټول لمنځونه په جومات باندې کوي، حتا تهجد هم کوي، د قران کریم تلاوت هم نه ایله کوي، اما خپل ګاونډی ځنې په تکلیف وي، دا ښه مسلمان دی؟ د دغه تعریف له مخې هغه په ښو مسلمانانو یا تقوادارانو کې شمارل کېږي؟ که له همدې کس څخه خپل نژدې همسایه ډار لري چې زما مال غلا نه کړي، د کاروبار شریک یې پر خپل مال امین نه بولي، د کور د یوه دېوال شریک یې خپل ناموس ځنې خوندي نه ګڼي، د دې مومن د ډېرو لمنځونو، تلاوتونو، د شپې د تهجد، اذکارو او نورو شخصي اعمالو ټولنې ته څه ګټه رسېږي؟ هغه په دې سره دین ته ګټه رسولې ده که تاوان؟ خلک به د هغه له امله نور کسان چې له شخصي اعمالو سره ټولنیزو ته هم پام کوي، هم بدناموي، نه یوازې دغه دوه رنګه اعمال یې دین ته ګټه نه لري، بلکې هغه ته شخصن هم تاوان کوي، ځکه هغه څوک چې د الله یو امر مني او بل یې صرف نظر کوي، په قران کریم سخته ګوتځنډنه ورته شوې ده، قران کریم ورته وایي تاسو د کتاب پر یوه برخه ایمان لرئ او له بلې انکار کوئ؟(بقره: ۸۵) دغه اعمال الله تعالی د یهودو ګڼلي، له دې امله نو دغه کار یې هم د ټولنې په زیان دی، هم د دین په تاوان دی او هم خپله د هغه شخص.

قران کریم که د یو قوم د هلاکت کیسه کړې ده، نو د هغوی ټولنیز بد اعمال یې د دې سبب ګڼلي دي، نه فردي اعمال، د یوه فرد اعمال تر هغه پورې منحصر پاتېږي، اما ټولنیز اعمال یې نورو ته سرایت کوي، خلک ځنې زیانمنېږي، د معاشرې په تاوان تمامېږي، له دې امله نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ص صلی الله علیه وسلم د مسلمانۍ او مومنتوب معیار ټولنیزې کړنې وګڼلې.

د یو شخص بډیره که وي که نه، ټولنې ته یې څه زیان رسېږي؟ اما که دوکه باز وي، خلکو ته زیان رسوي، یو څوک که د قران کریم تلاوت کوي که نه؟ زموږ یې په څه، ځان ته ګټه رسوي، خو که شیطان وي، ټولنې ته نقصان رسوي، پایڅې لوړې ساتي که ټیټې، خلکو ته یې څه؟ اما که غل وي، یا د بل میرمنو ته په بد نظر ګوري، خلک ځنې په تکلفېږي. نور ټولنیز او فردي اعمال دې پر همدغو قیاس شي!

۲۷/۱/۲۰۲۲

سرچینه:

(۱)(مسند احمد، مسند عبد الله بن عمرو بن العاص، ح: ۶۹۲۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدودو نفاذ د چا مسوولیت؟

حد، د حدود مفرد دی. لغت کې مانع ته وایي، د بدایع لیکوال وایي، پیردار ته هم ځکه حدّاد ویل کیږي چې خلګ له دخوله منعه کوي. د لیکوال په وینا چې حد هم انسانان د ګناوو له ارتکابه ډاروي. لیکوال یې شرعي تعریف داسې کوي: ټاکل شوی لازمي عقوبت دی چې یوازې د خدای حق دی، د تعزیر او قصاص برخلاف ځکه تعزیر ټاکلی نه دی او قصاص د بنده حق دی.(۱)

د (۲۰۱۸/ د جون/ ۲۸) تاریخ ماښام د بي بي سي رادیو راپور ور کړ چې طالبانو د هیواد په مغرب زون کې پر یوه میرمن د زنا حد جاري کړی چې ویډیو یې ټولنیزو رسینو ته راوتلې او ناسته میرمن په درو وهل کیږي.

دلته غواړم دوې خبرې راوسپړم. یوه دا چې په شریعت کې هدف د حد جاري کول دي او که اصلي موخه له حد څخه بل څه ده؟ دویمه دا چې ایا طالبانو غوندې یوه ډله واک لري چې شرعي حدود نافذ کړي؟

د لومړۍ خبرې په اړه د قران کریم دوه ایاتونه را اخلم:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ (۲)

ژباړه: او د غله و غلې لاسونه ور پرېکړئ، د دوی د عمل سزا او د خدای له لوري عبرت.

په دې ایت کې د (نکالا) نکره لفظ ثابته کړه چې له حد څخه هدف د خلکو عبرت دی او اصلي موخه د جرایمو مخنیوی دی. ځکه له نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه (۱۴۵۰) کاله پخوا د یوه سیستم لـه لارې لـه جرایمـو د مخینـوي چاره نه شواى عملي کېداى، نو لازمه وه چې که پر یو چا جـرم ثابـت شي او د تردید هیڅ عوامل يې نه وي، په ایینده کې د عبرت پـه خـاطر هغه کس ته سزا ور کوله کېده چې ټولنه په دې ډول له جرایمو خوندي شي.

یو بل ایت کې هم وایي:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَـةَ جَلْـدَةٍ وَلَا تَأْخُـذْكُمْ بِهِـمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُـونَ بِاللَّـهِ وَالْيَـوْمِ الْآخِـرِ وَلْيَشْـهَدْ عَـذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۳)

ژباړه:زانیه او زاني هر یو سل درې ووهئ، د الهـي دیـن لـه مخـې پـر دوی نرمي مه کوئ که رښتیا پر الله او اخرت باور لرئ او د دوی عذاب ته دې د مومنانو یوه ډله حاضره شي.

له دې ایتونو څخه څو خبرې ثابتې شوې؛ غل او زاني هغه چا ته ویل کیږي چې دواړو دا دواړه کارونه کړي وي؛ یانې سـل فیصـده بـاور بـه موجود وي چې دې کسانو دا جرمونه کړي دي، کله چې موږ په ټولنـه کې یو چا ته غل وایو، نو تر هغو يې غل نه بولو چې پر دې کار يې ونه وینو، د شریعت په برخه کې نور هم احتیاط اړین دی. ځکه دلته د یـو چا عزت او ځان له خطر سره مخیږي، له دې امله چې سـل سـلنه بـاور موجود نه شي تر هغو هیڅوک هم د حد جـاري کولـو شرعـي واک نـه لري.

په لومړي ایت کې د (نکالا) او په دویم ایت کې دا امر چې د مومنانو یوه ډله دې د هغوی حد ته حـاضره شي دا جوتـوي چـې حـد خپلـه د هغه مجرم او نورو انسانانو د عـبرت لپـاره یـوه وسیله ده. د مومنـانو لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاضري څخه دا هم فهمېږي چې يوازې مومنان دي ورته راشي ځکه هغوی پر دې حد باور لري، نو د هغوی د عبرت سبب کېږي او د طائفة له توري معلومېږي چې د دې کار لپاره به ځانګړي اعلانونه نه کېږي، بلکې د مسلمانانو يوه ډله به راځي او په پر ټلويزيون يې نشرول يا هم ويډيوګانې تر ثبتول، ناسم کار دی. ځکه ټلويزيون او ويډيو يوازې تر ځانګړې ډلې پورې محدود نه پاتېږي او نه د مسلمان و نامسلمان قيد پکې ځايېږي. نامسلمان چې کله دا کار له لرې څخه ګوري، نو د دين په اړه ناسمه انګېرنه ترې اخلي او د مسلمانانو په اړه هم بد تصور ور سره پيدا کېږي. له دې امله بايد پر رسنيو د حدودو ويډيو رانه شي.

د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل د منعې موجب هم کېدای شي. مثلن: يو څوک د وچ مجبوريت له مخې غلا کوي، ايا دا کس چې د ځان د ژوندي پاتېدای يا د کورني مجبوريت له مخې يې غلا کړې ده، دا هم د حد لايق دی او بايد حد پرې جاري شي؟ يو څوک د چا د فشار له امله يو جرم کوي، ايا دا هم د حد وړ دی؟ يو څوک په بدني لحاظ کمزوری دی، د حد د زغملو وړتيا نه لري، که حد پر جاري شي نو د هغه ژوند له خطر سره مخېږي، ايا بيا به هم حد جاري کېږي؟

قران کريم د انسان ژغورنې په خاطر د حرامي غوښې د خوړلو اجازه ور کړې ده، نو که څوک د مجبوريت له مخې غلا وکړي، د حد وړ نه دی. يا هم د فشار له امله څوک يو داسې جرم وکړي چې بايد حد پرې جاري شي، خو د فشار له امله قران کريم د کفر ويلو اجازه هم ور کړې، نوکه په جبر جرم ته اړويستل شي حد بيا هم نه شته يا که څوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوری وي، د حد زغم نه لري، نو هم حد باید پرې جاري نه شي. ځکه یو خو انسان پکي وژل کېږي او دا کار شرعـن روا نه دی، بـل دا چې که زیان زیات وي او ګټه کمه، بیا فقهي اصل دا دی چې د زیـان مخه نیول لومړیتوب لـري. حـد هـم د شریعـت غوښتنه ده او د انسـان ژوند ساتل هم، نو انسان تر حد مهم دی، د دې کس لپاره بـه د وخـت علماء اوقاضیان د نغدي جبیرې یا بلې سزا وړاندیز کوي، اما حـد بایـد پرې جاري نه شي.

د جرایمو مخنیوی نن په سیستم ډېر ښه کېدای شي. یعنې کله چې په ټولنه کې څوك وږی نه وی، ټولنیز عوامل يې جرم ته نـه هڅـوي، تـر دې وروسته بیا سیستم ورته جوړ شي چې تر جرم مخکې هغـه کـس د سیستم له مخې یا رسوا شي او یا د نیولو لوی خطر ورسره وي او بیا تر جرم وروسته هغه په ټولنه کې انزوا ته ټېل وهل شي چې په دولتي ادارو او خصوصي سکتور کې ورته کاري فرصتونه کمېږي، دا ټـول د هغـه سیستم برخه دي چې نن یې د جرایمو په را کمولو کـې ډېـر مهـم رول لوبولی دی. پوښتنه دا ده چې که هدف د جرم مخنیوی وي، نو بیـا تـر حدودو باید پر سیستم ډېر ټینګـار وشي او تـر وسـه انسـان لـه جسـمي خسارې څخه وساتل شي. خـدای هـم د جـرم مخنیـوی غـواړي نـه د انساني بدن خساره. له دې امله اړینه ده چې لومړی په خارج کـې هغـه عوامل له منځه یووړل شي چې د جرم هڅونکي وي. مثلا: د فقر په لـه منځه وړلو کې پـوره هڅـې وشي. کلـه چـې ټولنـه د غربـت لـه کړښـې راووزي، بیا خلګ لېوني نه دي چې په لوی لاس غـلا وکـړي او ځـان هم ټولنې او هم خدای ته مجرم کړي.

د قران کریم څو ایاتونه د دې پاس خبرو ځواب وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (۴)

ژباړه: او الله پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي.

دا ایت په قران کې پنځه واره تکرار شوی دی. له دې څخه معلومېږي چې الله پر دې موضوع ډېر ټینګار کړی دی او په هیڅ صورت هم د بنده زورولو ته اجازه نه ور کوي.

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (۵)

ژباړه: که چا یو کس د بل له بدلې پرته قتل کړ او یا یې په ځمکه کې فساد وکړ، ګواکې ګرده انسانیت یې قتل کړ او که چا یو نفس ژوندی کړ، نو ګواکې ټول انسانیت یې ژوندی کړ.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ (٦)

ژباړه: که چا تر ایمان وروسته له الله انکار وکړ، مګر هغه چې اړ ایستل شي او زړه یې په ایمان ډاډه وي.

الله تعالی پر خپلو بندګانو ظلم نه کوي، ډېر مهربان دی، له دې امله یې په ټولنه کې د جرمونو د مخنیوي قانون جوړ کړی، کله چې انسان یو داسې سیستم رامنځته کوي چې جرم بیخي له منځ یوسي یا یې ګراف را کم کړي نو ایا د خدای به دا خوښ نه وي؟ اصلي موخه تر لاسه شوه چې په انساني ټولنه کې د جرم مخنیوی وو، په دې سره هم ټولنه خوندي شوه او هم د شریعت موخه تر لاسه شوه. په حدودو کې داسې هم کېږي چې بې ګنا کس پکې ومري، بیا په اوس وخت کې چې یوه ډله دا کار کوي او هیڅ ډول د جرم ثابتونې وسایل په لاس کې نه لري، امکانات یې نه شته، قاضي یې لازمې زدکړې نه لري، تورن ته په محکمه کې د ځان سپینونې اجازه نه ور کوله کېږي، په دې صورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه خدای د حد امر کړی دی او نه عقل اجازه ورکوي. دا مهال که هر څوک حدود جاري کوي یوازې دین او مسلمانان بدناموي نور یې هیڅ لاسته راوړنه نه شته. په وروستي ایت کې ثابته شوې ده چې انسان تر ایمان مهم دی، که ایمان مهم وای، نو خدای چا ته اجازه نه ورکوله چې په ظاهره کفر وکړي. له دې جوتیږي چې تر وسه باید د جرم په ورکولو کې انساني جمعي هڅې وشي چې لویه برخه یې باید په بهر نړۍ کې د هغو عواملو له منځه وړل وي چې انسانان یې له امله جرمونو ته اړ کیږي. تر دې وروسته دولتي سیستمونه دي چې خلګ له جرمه بندوي او که تر دې هر څه وروسته ثابته شي چې جرم یې کړی دی، دې سزا ور کړله شي.

امام بخاري یو روایت نقل کړی چې یو کس په روژه کې له خپلې ښځې سره جماع وکړه. تر دې وروسته رسول الله ص ته راغلی، خپل حال یې بیان کړ. هغه د ٦٠ روژو ورته وویل، ده ویل په وس مې نه دي، هغه د غلام د ازادي ورته ویل، ده بیا هم د کمزوري اقتصاد یادونه وکړه، هغه د ٦٠ مسکینانو د خوراک ورته وویل، ده بیا هم ناتواني وښوده. تر دې وروسته رسول الله ص هغه ته له څانه خورما ورکړه او پر مسکینانو یې د وېش ورته وویل، خو هغه د خپل وړي اهل یادونه وکړه، رسول الله ص ورته وویل، خپل کور ته یې ور وړه.(٧)

له دې روایته معلومه شوه چې د حدودو په نفاذ کې خارجي او داخلي عوامل رول لري چې په بیلابیلو ډولونو ممکن رامخې ته شي او له امله یې حد یا بیخي له منځه یووړل شي یا یې بڼه بدله کړای شي.

د غله او زاني له الفاظو ثابتیږي چې هغه مهال به حد جاري کیږي چې یو څوک زاني او غل وبلل شي. د شک له مخې چا ته دا نوم نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ور کول کېداى. شريعت کې شک حرام بلل شوى، ان گومان يې گنا بللې ده او په ټولنيز ژوند کې بيا شکونه شخړې را پيدا کوي. يعنې نه شريعت شک ته اجازه ورکوي او نه ټولنه. نو معلومه شوه چې سل سلنه به يو څوک غل يا زاني بلل کېږي او بيا به حد جاري کېږي.

د طالبانو غونډې يوه ډله په کومو امکاناتو يو کس مجرم ثابتوي؟ قاضي يې د يوې ونې لاندې، د غره په يوه لمن کې هغه ثبوتونه له کومه کوي چې له امله يې يو کس سل سلنه مجرم ثابت کړي اوبيا شرعي حد پر جاري کړي؟ د زنا لپاره يوازې دا ثبوت بس نه دى چې له يو پردي کس سره ښځه يوازې وليدل شي، يا له يوه کس سره ميرمن وتښتي، يا يې پلار او بل قريب راولي او د زنا تور پرې پورې کړي. دا يو هم د شريعت له مخې د حد ثابتونې شواهد نه شي بلل کېداى.

د ټولو فقهاؤ پر دې اتفاق دى چې حدود جاري کول د امام کار دى. امام قرطبي په خپل تفسير کې د بقرې د قصاص تر ايت لاندې کاږي:

الرَّابِعَةُ- لَا خِلَافَ أَنَّ الْقِصَاصَ فِي الْقَتْلِ لا يقيمه إلا أولو الْأَمْرِ، فُرِضَ عَلَيْهِمُ النُّهُوضُ بِالْقِصَاصِ وَإِقَامَةُ الْحُدُودِ وَغَيْرُ ذَلِكَ، لِأَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ خَاطَبَ جَمِيعَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْقِصَاصِ، ثُمَّ لَا يَتَهَيَّأُ لِلْمُؤْمِنِينَ جَمِيعًا أَنْ يَجْتَمِعُوا عَلَى الْقِصَاصِ، فَأَقَامُوا السُّلْطَانَ مَقَامَ أنفسهم فِي إِقَامَةِ الْقِصَاصِ وَغَيْرِهِ مِنَ الْحُدُودِ. (۷)

ژباړه: څلورمه مسله، په دې کې هيڅ اختلاف نه شته چې د قتل قصاص يوازې امير اخيستى شي، پر دوى د قصاص، حدودو او نورو اقامه فرض شوې ده، ځکه الله ټولو مومنانو ته د قصاص خطاب کړى دى، د قصاص لپاره د ټولو مومنانو راغونډول ممکن نه دي، نو د دوى

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو پر ځای د قصاص او حدودو په اقامة کې سلطان ځای ناستی شو.

امام قرطبي د بقرې له (۱۷۸) ايت څخه دا حکم استنباط کړی وو چې حدود د امام کار دی. که ډلې ټپلې دا کار وکړي نو ګڼې بدۍ ترې پيښيږي. په ټولنه کې انتشار جوړيږي، مجرم ته د سپيناوي وخت نه ور کول کيږي، وکيل نه شي نيول کېدای، د قاضي او محکمې معلوم ادرس نه شته، قاضيان هغه علمي وړتياوي نه لري چې نن د يوه قاضي لپاره اړينې دي، د جرم ثابتونې هغه ډول امکانات چې يو دولت يې لري ډلې يې نه لري، له دې امله ډېر امکان شته چې بې ګنا کسان تر حدودو لاندې ونيول شي، په دې سره به هم د هغه حيثيت ته زيان ورسيږي او هم به له شريعت څخه مخالفت شوی وي، دا ډلې هغه شبهې او ګڼ منعه کونکي عوامل نه مرعاتوي چې فقهاؤ د حدودو د نفاذ لپاره اړين بللي دي. د حدودو ثابتونه نن ډېره سخته ده. طالبان زياتره د زنا په تور کسان محکمه کوي، په داسې حال کې چې دا جرم دوی ته ثابتول که ناممکن نه دی، نو بيخي ډېر سخت خو دي؛ ځکه خلك په خپله اقرار نه کوي او شاهدان به يې په داسې حالت کې سرهويني لکه ستن او سپڼسی، دا هيڅ امکان هم نه لري، د يو چا اقرار هغه مهال د شريعت له مخې د منلو وړ دی چې خپله راشي او دا کار وکړي، نه دا چې بل يې محکمې ته راوړي او بيا محکمه له هغه اقرار واخلي. رسول الله ص ماعز اسلمي ته څو واري وويل چې زنا به دې نه وي کړې، بلکې مچه به دې اخيستې وي او په غيږ کې به دې نيولې وي. له دې ښکاري چې هغه تر وسه د حد له اقامې ځان ساته، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د وخت ډلي کوښښ کوي چې یو څوک حد ته برابر کړي. له دې امله رسول الله ص امت ته داسې لارښوونې کړې:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لاَ يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلاَّ سَتَرَهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ " (8)

ژباړه: ابوهریرة رض له رسول الله ص روایت کړی چې ده ویل: یو بنده د بل بنده (عیب) په دنیا کې نه پټوي، مګر الله به دی په قیامت کې مستور کړي.

په دې اړه په مسند احمد کې له عبد الله بن عمر او هم له عقبه بن عامر څخه روایات نقل شوي.

له دې روایاتو دا ثابتیږي چې که یو څوک په ټولنه کې کوم ناسم کار وکړي، نو لازمي نه ده چې محکمې ته خبره یووړله شي؛ بلکې که ټولنیز فساد یې نه زیږاوه، ښه او افضله خبره دا ده چې پرده پرې وغوړوله شي. رسول الله ص یو بل حدیث کې هم دا توصیله کړې ده:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَعَافُّوا الْحُدُودَ فِيمَا بَيْنَكُمْ، فَمَا بَلَغَنِي مِنْ حَدٍّ فَقَدْ وَجَبَ»

ژباړه: له عبد الله بن عمرو بن العاص څخه روایت دی چې رسول الله ص وویل: تر خپل منځ مو حدود معافوئ، که ماته د یوه حد خبر ورسیږي بیا واجبیږي.(۱۰)

امام ابو یعلی په خپل مسند کې یو روایت نقل کړی چې د یوه حد مهال اصحاب له رسول الله ص پوښتنه کوي:

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا عَفَوْتَ عَنْهُ؟ قَالَ: «ذَاكَ سُلْطَانُ سَوْءٍ الَّذِي يَعْفُو عَنِ الْحُدُودِ، وَلَكِنْ تَعَافَوْا بَيْنَكُمْ» (۱۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: دوی وویل: ای د الله رسوله! ته دی نه معافوې؟ ده وویل: هغه به ډېر بد سلطان وي چې له حدودو معافي کوي، لاکن تر خپل منځ حدود سره معافوئ.

له دې رواياتو معلومه شوه چې د يو مسلمان عيب بايد وساتل شي، دوهمه خبره دا ثابته شوه چې حدود د امام کار دی. ځکه نو رسول الله ص ته په راتلو حد واجبېده نه دا چې هر کس به دا کار کاوه. په دې وروستي حديث کې رسول الله ص د سلطان يادونه کړې ده، ځکه حد د هغه مسووليت دی، هغه به تر ټولو شواهدو وروسته دا کار کوي؛ د رسول الله ص لوړه خبر همده ته متوجې ده.

سرچينې:

(۱)بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، کتاب الحدود: ۷/ ۳۳، د ابو بکر علاء الدين الکاساني ليکنه، د دار الکتب العلمية دويم چاپ)

(۲)المائده: ۳۸) (۳)النور: ۲) (۴)ال عمران: ۱۸۲) (۵)المائده: ۳۲)(٦)النحل: ۱۰٦)

(۷)تفسير قرطبي(الجامع لاحکام القران) د بقرې (۱۷۸) ايت تفسير: ۲/ ۲۴۵)

(8)صحيح مسلم, کتاب البر والصلة والاداب، باب بشارة من ستر الله عيبة في الدنيا، بان يُستر عليه في الاخرة: ۲۵۹۰)

(۹)ابوداؤد کتاب الحدود، باب العفو عن الحدود مالم تبلغ السلطان: ۴۳۷٦)

(۱۰)(ابوداؤد، کتاب الحدود باب العفو عن الحدود ما لم تبلغ السلطان ح: ۴۳۷٦)

(۱۱)مسند ابي يعلي، مسند علي ابن ابي طالب: ۳۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود مفهوم اود شرعي نصوصو وضاحت

سود ته په عربي کې (ربا) وايي، د المعجم الوسيط ليکوال وايي: د لغت له مخې ربا زياتوب ده، شريعت کې (فضل خال عن عوض شرط لاحد المتعاقدين) له بديل پرته هغه زياتوب دی چې په طرفينو کې پر يوه شرط کېږي. په اقتصاد کې سود دادی چې پوروړی به د د خاصو شرطونو له امله تر اخيستې اندازې زيات مبلغ ادا کوي.(۱)

د زياتوب په معنا قران کريم کې هم استعمال لري: ويربي الصدقات، معنا صدقې زياتوي، بل ځای وايي: وما آتيتم من ربا ليربو فی اموال الناس فلا يربو عند الله. يعنې تاسو سود د دې لپاره ور کوئ چې له خلکو زيات مالونه په تر لاسه کړئ خو د الله په خوا کې نه زياتېږي.

لسان العرب کې راغلي چې ابو اسحاق ويل: دفع الانسان الشيء ليعوض ما هو اکثر منه، يعنې انسان يو شی ور کوي ددې لپاره چې بدل کې يې تر هغه زيات تر لاسه کړي. لسان العرب کې دا هم راغلي: كُلُّ قَرْض يُؤْخَذُ بِهِ أَكثرُ مِنْهُ أَو تُجَرُّ بِهِ مَنْفَعة فَحَرَامٌ. هر پور چې زيادت پرې واخيستل شي يا هم د بلې ګټې ذريعه شي حرام يا سود دی.(۲)

د سود د نوعيت په اړه خورا زيات اختلاف موجود دی. د سود يو شکل د ډېرو علماؤ ترمنځ متفق عليه دی چې پر پور له پوروړي څخه زياتوب دی، په نورو ټولو ډولونو کې يې خورا زيات اختلاف دی. حتا عمر فاروق ته يو قول منسوب دی چې هغه بيخي ويلي رسول الله ص مړ شو او موږ ته يې د سود پوره مفهوم روښانه نه کړ، ځکه په دې اړه خورا متعارض احاديث راغلي دي. دا پوره تاريخي ثبوت لري چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکیانو تر اسلام مخکي سود کاوه، رسول الله ص د حجة الوداع په خطبه کې یادونه هم وکړه چې زه لومړی د خپل تره سود حراموم، له دې امله ابن عباس د خپل ځان په اړه ویلي هم دي چې سود موږ کاوه او ډول یې هم تر نورو موږ ته ښه معلوم دی.

زما په اند پر پور د زیاتوب په اړه قران کریم هم وضاحت کړی دی چې فقهاء ورته ربا النسیئه وایي، قران وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ () فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ () وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} [البقرة: 278 - 280]

ژباړه: ای مومنانو! له الله وډار شئ او که ربښتیا مومنان یاست نور سود ایله کړئ، که مو دا کار ونه کړ نو د الله او رسول له لوري درته د جنګ اعلان دی او که مو توبه وکړه بیا تاسو ته یوازې خپل راس المال دی نه به تاسو ظلم کوئ او نه به پر تاسو ظلم کیږي، که پوروړی تنګ لاسی وي نو د اسانۍ تر وخته دې وخت ورکول شي او که صدقه وکړئ بیخي درته غوره ده البته که پوهیږئ.

له دې ایت ښخه معلومه شوه چې دلته همدا د پور پر سر زیاتوب غوښتل کېده چې الله منعه کړ او د مال خاوند ته یې یوازې د راس المال اجازه ورکړه چې په دې ډول به نه د مال پر خاوند ظلم کیږي او نه به پوروړی تر ظلم لاندې کیږي.

یو بل ځای هم وایي:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} [آل عمران: 130]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ای مومنانو! په چندونو سود مه خورئ، له الله وډار شئ ګوندي بريالي شئ.

له دې ايته هم معلوميږي چې هغوی پر راس المال خورا ډېر زياتوب کاوه چې د ټولنې يوه طبقه يې بيخي استئصال کوله، له دې امله الله منعه کړل چې دا کار د انسانيت او اسلاميت خلاف دی.

ابن کثير تر دې ايت وروسته کاږي:

يَقُولُ تَعَالَى نَاهِيًا عِبَادَهُ الْمُؤْمِنِينَ عَنْ تَعَاطِي الرِّبَا وَأَكْلِهِ أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً، كَمَا كَانُوا يَقُولُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ -إِذَا حَلَّ أَجَلُ الدَّيْنِ: إِمَّا أَنْ يَقْضِي وَإِمَّا أَنْ يُرْبِي، فَإِنْ قَضَاهُ وَإِلَّا زَادَهُ فِي الْمُدَّةِ وَزَادَهُ الْآخَر فِي الْقَدْر، وَهَكَذَا كُلُّ عَامٍ، فَرُبَّمَا تَضَاعَفَ الْقَلِيلُ حَتَّى يَصِيرَ كَثِيراً مُضَاعَفًا.وَأَمَرَ تَعَالَى عِبَادَهُ بِالتَّقْوَى لَعَلَّهُمْ يُفْلِحُونَ فِي الْأُولَى وَالْأُخْرَى.(3)

ژباړه: الله تعالی خپل مومن بندګان په چندونو د سود له اخيستلو او خوړولو منعه کوي، کله چې به د پور وخت راغی نو دوی په جاهليت کې ورته ويل، يا به پور پرې کوي يا به زياتوب مني، که به يې ادا کړ (خو ښه) که نه د مال خاوند به موده وغزوله او پوروړي به په مال کې زياتوب ومانه، دا به هر کال همداسې کېدل، ډېر ځله به لږ مال څو چندونو ته ورسېد. نو الله تعالی خپل بندګان په تقوا امر کړل چې دنيا و اخرت کې بريالي شي.

زه چې څومره پوهيږم په دې اياتونو کې يوازې د پور ربا(ربا نسيئه) ياده شوې ده هغه ربا چې دوی ربا الفضل ورته وايي قران کې هيڅ ځای نه ده ياده شوې وې. د ربا الفضل په اړه لومړی څو روايات را اخلم او بيا يې د متن په اړه خپل ملحوظات شريکوم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الذّهب بالذّهب، إلا مثلاً بمثل، ولا تَشفوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا الوَرِق بالورِق إلا مِثْلاً بِمِثْلٍ، ولا تَشفُّوا بعضها على بعض، ولا تبيعوا منها غائباً بناجز). والمقصود بالنّاجز أي الحاضر، وبالغائب أي ما هو مؤجّل(۴).

ژباړه: ابو سعيد خدري رض روايت کړی چې رسول الله ص وويل: سره په سرو مه ور کوئ مگر مثل په مثل، ځينې يې پر نورو مه زياتوئ، سپين په سپينو مه ور کوئ مگر مثل په مثل او ځينې پر نور مه زياتوئ او مه يې هم غايب په حاضر بدلوئ. له ناجز څخه هدف حاضر او له غايب څخه موخه ايينده ادا کېدونکی دی.

وعن عثمان بن عفان رضي الله عنه، أنّ رسول الله ص - صلّى الله عليه وسلّم - قال: (لا تبيعوا الدّينار بالدّينارين، ولا الدّرهم بالدّرهمين).(۵)

ژباړه: عثمان بن عفان رض روايت کړی چې رسول الله ص ص ويل: يو دينار په دوه ديناره او يو درهم په دوه درهمه مه پلورئ.

عن عبادة بن الصّامت رضي الله عنه قال: قال رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم: (الذّهب بالذّهب، والفضّة بالفضّة، والبرّ بالبرّ، والشّعير بالشّعير، والتّمر بالتّمر، والملح بالملح، مثلاً بمثل، سواءً بسواء، يداً بيد، فإذا اختلفت هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم، إذا كان يداً بيد).(٦)

ژباړه: عباده بن صامت رض ويل چې رسول الله ص ص وويل: سره په سرو، سپين په سپينو، غنم په غنمو، اوربشې په اوربشو، خورما په خورما او مالکه په مالکه مثل په مثل، برابر او لاس په لاس(خرڅ کړئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د دې اصناف سره تغییر شي بیا چې مو خوښه وي هغه ډول یې خرڅ کړئ مګر لاس په لاس.

د دې حدیثونو په اړه څو پوښتنې را پورته کېږي:

۱/ سره په سرو یا سپین په سپینو یا هم دینار په دوه دیناره یا هم درهم په دوه درهمه که د جنس له مخې تفاوت سره ولري، نو بیا خو یو په خپل ذات کې لوړ قیمت لري او بل ټیټ؛ نو بیا یې مثل په مثل بدلول یوه ته زیان او بل ته ګټه لري او که دواړه د یوه جنس یې یو پر بل په خپل ذات کې غوراوی ونه لري، نو بیا د یوه درهم په بل بدلول، د یوه دینار په بل اخیستل یا هم سپین و سره څه ګټه لري؟ دا خو داسې مثال لري لکه نن چې یوه افغان یا هم یو ډالر په عیني همداسې بله افغانۍ یا هم ډالر بدل کړي، نو په دې کې سود د چیشي ده او ګټه یې څه ده؟ اجناس یا هم درهم و دینار خو د دې لپاره بدلیږي چې د سودا او لاس پر لاس کېدا یې یو بل ته ګټه ورسېږي، که نه دا لاس پر لاس کېدا یې بې معنا ده!

۲/ په حدیث کې د دې شپږو شیانو یادونه ولې شوې ده؟ د سودا لپاره خو تر دې ډېر زیات نور شیان هم وو، ولې یې یوازې دا څو شیان یاد کړي، ایا دا خو به د یوه اوږده بیان یوه ټوټه نه وي چې په سیاق و سباق کې یې ددې په اړه کومه بله یادونه شوې وي چې هغه دلته نه ده را اخیستل شوې او د مفهوم ګونګوالی له همدې نیمګړې بیان څخه رامنځته شوی دی؟ د حدیثو په نقل او افهام کې دا ډول تېروتنې خورا زیاتې شوې دي چې مفاهیمو ته یې خورا لویه صدمه رسولې ده.

۳/ خورما او دا نور یاد شیان که سره ورته وي او هیڅ ښه والی په خپل ذات کې نه لري، نو بیا یې لاس په لاس او مثل په مثل بدلول څه ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او كه توپير ولري نو بيا خو به يو جـم ښـه وي او بـل كـمـزوري او حتمي خبره ده چې د ښه په مقابل كې به كمزوری زيات ور كول كېږي، دلته څنګه خبره ګونګه شوې ده او دا نه ده روښانه شوې چې هدف يې څه دی؟ يو ډول خورما او دا ياد شيان يې هدف دي كه هر ډول وي خو مازې به يې جنس سره يو وي او زياتوب پكې حرام دی؟ كه زه عجوه خورما ولرم او له بل سره يې په يوه كيلو بل ډول خورما بدلوم، نو حتمي خبره ده چې هره خورما كه ښه وي هغه كمزورې به يې په مقابل كې زياته وركوله كېږي ځكه قيمت يې هم د يوې زيات او د بلې دا كم دی، نو د عيني جنس په بدلولو كې به يې ولې توپير نه كېږي؟ او كه بيا يو ډول وي؛ نو په بدلولو كې يې ګټه جانبينو ته څه ده؟

۴/ زما په ګومان له دې حديثونو څخه چې كوم مفهوم په عمومي ډول اخيستل شوی دی دا نه د عقل پر تول پوره دی او نه د قران له بيان سره اړخ لګوي، له دې امله حتمي خبره ده چې له دې حديثونو هغه مفهوم واخلو چې هم يې عقل مني هم قران ته نژدې وي او هم يې نور حديث تاييد وكړي، د ابن عباس په يوه روايت كې داسې راغلي:

عن أبي صالح قال: سمعت أبا سعيد الخدري رضي الله عنه يقول: (الدّينار بالدّينار، والدّرهم بالدّرهم، مثلاً بمثل، فمن زاد أو استزاد فقد أربى، فقلت له: إنّ ابن عباس يقول غير هذا، فقال: لقد لقيت ابن عباس فقلت له: أرأيت هذا الذي تقول، أشيء سمعته من رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم، أو وجدته في كتاب الله عزّ وجلّ؟ فقال: لم أسمعه من رسول الله ص صلّى الله عليه وسلّم، ولم أجده في كتاب الله، ولكن

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدّثني أسامة بن زيد أنّ النّبي - صلّى الله عليه وسلّم - قال: الرّبا في النّسيئة) (٧).

ژباړه: ابو صالح ويل له ابو سعيد خدري رض مي واورېدل ويل يې: دينار به په دينار او درهم به په درهم وي، مثل په مثل، که چا زيادت وکړ يا يې زياتوب طلب کړ نو سود يې وکړ. ما ورته وويل چې ابن عباس رض بل ډول بيان کوي، نو له ابن عباس سره مخ سوم، ورته ومې ويل: ته خبر يې چې دغه څه وايي؟ ايا داسې شی تا له رسول الله ص اورېدلی يا دې هم د الله په کتاب کې ليدلی دی؟ ده ويل: ما نه له رسول الله ص داسې څه اورېدلي او نه مې د الله په کتاب کې ليدلي دي، مگر ماته اسامه بن زيدرض حديث بيان کړ چې رسول الله ص ويل: سود په نسيئه کې دی.

د ابن عباس رض حديث روښانه کړه چې د عباده رض په حديث کې ياد شوي شيان هم د نسيئې ربا برخه دي، په دې معنا چې په دې شيانو کې هم زياتوب کول سود دی. يو کس څخه نن يو درهم اخلي سبا دوه ور کوي، دا د ناچارۍ په وخت کې يو کار دی چې تير وخت هم خلکو کړی دی او نن هم له ناچارۍ پنا ور وړي؛ مگر الله پر انسانانو د مهربانۍ له مخې دا کار حرام کړ او امر يې وکړ چې صدقه يا قرض بايد ور کول شي چې انسان د نن اړتيا په پوره کړي او سبا ته تر پورو هم لاندې نه شي. همداشان خورما او ياد نور شيان ټول په همدې بڼه ياد شوي دي؛ په حديث کې دغه شپږ شيان ښايي له دې امله ذکر شوي وي چې زيات تبادله کيدل او د هغه وخت مشهور خوراکي يا د زياتې اړتيا توکي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تیرو حدیثو لپاره همدا یوه تشریح داسې ده چې هم یې له قران کریم سره سمون راولي او هم له دې حدیث سره، هم یې عقل مني او هم تر نیوکو لاندې نه راځي. ابن عباس رض د مکې دی او اسامه رض هم په مکه کې اوسېدلی دی، هغوی د مکې په حالاتو تر بل غیر مکي ښه خبر دي، نو د دوی خبره نسبت بل ته د منلو وړ ده. د قران د ایت په تشریح کې همدا د ابن عباس رض فکر ښه خوند کوي او د عباده بن صامت رض حدیث بیخي ور سره ټکر دی.

بیه یا سودا اصلا داسې وي چې یا یو جنس په بل ور کول کېږي او یا هم د جنس په مقابل کې کرنسۍ استعمالېږي یا هم یوه کرنسۍ په بله بدلېږي، نو که یو څوک زر افغانۍ را اخلي بیرته له بل څخه د همدې زر افغانۍ لوټ غواړي دا نه سودا ده او نه ګټه لري! خو که یو څوک سل ډالر واخلي په مقابل کې یې افغانۍ ور کړي نو دا هم ګټه لري او هم دا نن په بازار کې رواج ده. د دې لپاره چې د ربا فضل په اړه راغلي روایات هم له ځمکنیو حقایقو سره ولګېږي او هم یې د قران سمه تشریح کړې وې او هم د نیوکو مخه بنده شي همدا تشریح ورته کافي ده چې دا هم د ربا نسیئې په اړه دي؛ ځکه د نصوصو تشریح ته دا قاعده ده چې ګونګ او متشابه نصوص به په محکمو او واضحو نصوصو تفسیرېږي، دا چې د عباده رض یا عثمان رض حدیثونه څو داسې عمده ستونزې لري چې بل ډول یې حل ممکن نه وو، له قران سره د نه توافق له امله یې ځینې کسان ردوي، له حدیثو سره د تصادم له کبله هم بعضي کسان پاملرنه نه ورته کوي، نور بیا دعقل له نګا ورته ګوري او هغوی د عقل پر تول پوره نه خېژي، له دې امله اړینه ده چې داسې تعبیر یې پیدا شي چې هم عقلي نیوکې باندې ونه شي او هم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له قران و حدیث سره تصادم ختم شي. موږ تر خپله وسه دلته هڅه وکړه چې همدا تعارض ختم کړو او په عیني حال کې حدیثو ته هم یو داسې تعبیر ومومو چې د عقل خاوندانو ته د منلو ترڅنګ په عملي و عیني ژوند کې د پیښېدو وړ وي. مثلن: عجوه خورما په عیني همدې خورما څوك نه بدلوي، مګر داسې کېږي چې نن یې له تا په پور واخلي او سبا عینن همدومره خورما درته راوړي، مګر که څوك په دې کې ظلم وکړي او د یوې کیلو پر ځای سبا دوه کیلو وغواړي دا حرام او سود دی. همدا شان یوه توله سره یا سپین نن غواړي سبا همدومره بیرته در کوي خو که تر دې اضافه طلب کړي بیا سود دی او دارنګه دا پاته ټول شیان او بل هر شی هم پر دې قیاس کېدای شي.

یوه ستونزه د همدې روایاتو په مفهوم کې وه چې ظاهرا نه له عقل سره لګېدل او نه قران یا نورو حدیثونو سره. دویم مشکل په دې کې دی چې سود څو ډولونه لري؟ زما په اند همدا یوه نوعه سود او بل هر شی چې د همدې نسیئه سود په تعریف کې داخلېږي هغه هم سود دی که څه هم نن وجود ونه لري خو یو مهال په بله بڼه را پیدا شي. سود دومره پیچلی کول چې د بیې ډولونو ته هم شامل شي اصلي مصداق یې له خلګو څخه ورك شي هم خلګ سرګردانه کول دي او هم د نصوصو سهي تعبیر نه کېږي.

بله ستونزه د ځینو کارونو په اړه ده چې ایا سود دي که نه؟ مثلن: د یوه کس موټرسایکل دی، که نغدې روپي ور کړل شي دیرش زره افغانۍ غواړي او که د درو میاشتو پور وي، بیا څلویښت زره غواړي. ایا دا کار سود دی که نه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند دا سود نه دی، دا د کاروبار یو ډول دی. دلته زیادت له عوض پرته نه دی، بلکې جنس ته یې دوه قیمته ټاکلي دي او هر څوک چې په خپله خوښه ترې اخلي وړای یې شي. د دې او قرض ترمنځ باید شته توپیر له پامه ونه باسو. دلته د جنس قیمت دی، زیادت د دې جنس د هغې استفادې په مقابل کې غواړي چې په دې وخت کې یې دا مشتري ترې اخلي او د دې بل سړي مال یې له کاروباره بند کړی دی چې باید عوض یې ور کړي. دا د سودا یو ډول دی او هلته قرض وي، کله چې د خدای لپاره قرض ور کړل شي او بیا د پوروړي په خپل وخت کې اداینه په وس کې نه وي نو د زړسوي وړ دی نه د دې چې نور هم تر پښو لاندې شي.

یو بل ډول سودا اوس هم رواج ده او فقهاؤ هم بحث پر کړی دی. یو کس بل ته جنس ور کوي خو قیمت یې لوړ ورته ښیي، بیرته همدا مال ځای پر ځای ځینې اخلي په کښته بیه، ایا دا سود دی که نه؟

زما په گومان دلته دوه صورته دي؛ یو دا چې دا مال خپله د مال مالک بیرته واخلي بل دا چې دا مهال بل کس ته په ارزانه نرخ ور کړي. که مالک د بادامو من په پنځه سوه افغانۍ لومړی پر یو کس خرخ کړي خو بیرته یې همدا من له هغه په درې سوه افغانۍ رانیوی، نو دا سود ته نژدې یو صورت دی؛ ځکه که د مال قیمت پنځه افغانۍ وي نو بیا یې مالک ولې په درې سوه رانیسي او که درې سوه وي نو پر هغه یې ولې په پنځه سوه شمار کړی دی؟ دلته اصلن جنس نه ور کول کیږي خبره ټوله د نغدو پیسو ده، کله چې پیسې ور کړي نو هغه خپل حاجت په پوره کوي نو تر دې سودا قرض ښه دی. که یو څوک د یوې میاشتې لپاره همدا معامله کوي نو که نن هغه د مال رانیولو پیسې نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جنس په لوړ قیمت د دې لپاره اخلي چې بیرته یې په ټیټ قیمت د دې لپاره خرڅ کړي چې پیسې لاس ته راوړي نو ارو مرو د هغه جنس ته اړتیا نه ده بلکې پیسې غواړي خو دا چې مخامخ د سود غوښتنه نه شي کولای، نو دا یې یو ډول یا یو بل شکل ورته ټاکلی دی.

2018/11/13

سرچینې:

(۱)(المعجم الوسیط، باب الراء: ۳۲۶/۱)

(۲)(لسان العرب، فصل الراء المهمله: ۳۰۴/۱۴)

(3) (تفسير ابن كثير ت سلامة (2/ 117)

(۴)بخاري، کتاب البیوع، باب بیع الفضة بالفضة، ح: ۲۱۷۷)

(۵)مسلم، کتاب المساقات، باب الربا، ح: ۱۵۸۵)

(٦)مسلم، کتاب المساقات، باب الصرف وبیع الذهب بالورق نقدا، ح: ۱۵۸۷)

(۷)مسلم، کتاب المساقات، باب بیع الطعام مثلا بمثل، ح: ۱۵۹٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو محور یو تعبیر

په قران کریم کې الهي وینا ده:
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا .(۱)
ژباړه: او ټول د الله پر رسۍ منګولې ښخې کړئ او اختلاف مه کوئ.

له دې ایت څخه معلومه شوه چې اختلاف ناسم او اتفاق د خدای تعالی موخه ده. اما دا چې قران کریم یو جاري متن دی، د یوه کس تعبیر د خپل محیط، غوښتنو، علم، رواني و مالي حالت، زمان او مکان ته په کتو له بل څخه توپیر لري، له دې امله له دین او شریعت څخه د انسانانو تعبیرونه هم توپیر لري. په مسلمانانو کې ګڼ مذاهب د دې ادعا ژوندي ثبتونه دي. یعنې اختلاف یوه طبیعي پدیده ده؛ تر یوه حده ګټې هم لري، اما کله بیا په زیان اوړي. له دین څخه په یوه خاصه جغرافیه کې، د یوه ملت ترمنځ چې زیاتره کسان یې د یوه مسلک پیروان هم وي، اختلاف او ګڼ تعبیرونه په تېره بیا هغه چې ټولنیزې شخړې ور سره تړلې وي او په ټولنه کې د حساسیتونو د را پورته کولو سبب کېږي؛ د ګټې پر ځای زیان لري.

د یوې زمانې شرایط له بلې سره توپیر لري، حتمي خبره ده چې له دین څخه انساني تعبیر به هم فرق کوي. د یوه چاپیریال اغېز له بل سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرق کوي؛ دیني و شرعي تعبیر هم ور سره هممهاله بدلیږي، د یوې ټولنې غوښتنې د بلې معاشرې له تقاضاؤ څخه جلا وي، له دې امله چې انساني علم د خپل کلتور، ټولنې او محیط له محدودیت څخه ځان تر اوسه نه دی خلاص کړی؛ د شریعت او دین له متن څخه تعبیر یې هم د دې اجباري شرایطو تر سیوري لاندې کېږي او پسې غوړیږي.

اوس که ټولنه همداسې خپل طبیعي مسیر ته ایله کړله شي؛ نو د عقل او مشاهدې له مخې جامعه ورو- ورو انتشار ته نژدې کېږي؛ ځکه هر کس چې له بل سره په رنګ، قد، ظاهري جوړښت کې څومره توپیر لري همدومره توپیر د فکر، علم، رواني حالت، تحلیل و تجزیې، بشري تجربې، د زمان و مکان اجباري حالاتو او د کورنۍ و ټولنې د توپیري شرایطو او... له مخې هم لري.

دا یاد ټکي هغه حقیقتونه دي چې نن به څوك انکار ترې ونه کړي. دا ټول شیان له یوه متن، د یوه کس له شخصیت، له وینا، د یوې پیښې له مشاهدې او نورو څخه د یوه کس تعبیر له بله بېلوي. عیني همدا معامله د دین اوشریعت له متنونو سره هم کېږي او هم شوې ده؛ موږ د دې هر څه شاهدان یو. زموږ په هیواد کې دا نن پر یوه وخت د دین او شریعت له ادرسه ځینې شیان د یوه، دوو یا بسته ډلې له لوري ناروا دي او بل لور ته بیا همداسې کسان او ډلې شته چې عیني همدا شیان روا بولي. په یوه ټولنه کې خلګ د دې کسانو د مختلفو تعبیرونو له امله په دوه کې حیران شي. له دې امله په یوه هیواد کې د ملت او وطن دواړه په ګټه د پوهانو اختلاف نه؛ بلکي د نن غوښتنه اتحاد دی.اوس مهمه دا ده چې له دې حالت سره څه باید وشي، څنګه دا روان وضعیت کابو کړای شي او حللار یې څه کېدای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند نن زموږ ملي، بشري او شرعي اړتیا دا ده چې په ټول هیواد کې له دین او شریعت سره د ټړلو مسلو په اړه تعبیر یو محوره شي. دا کار غیر شرعي نه دی، بلکې زموږ د بشري اړتیا له مخې عیني شریعت دی. فقهي قاعده ده("الحاجة تنزل منزلة الضرورة، عامة کانت أو خاصة")(۲) یعنې حاجت د ضرورت ځای ناستی دی، عام او خاص یې توپیر نه لري. د ضرورت مهال بیا د ممنوعه شیانو استعمال ته جواز ور کول کیږي. (۳)

یو محوره تعبیر په څه معنا؟ زما هدف دا دی چې د ټول هیواد په کچه دې یوه داسې اداره جوړه شي چې له دینپوهانو رانیولې بیا تر ټولنپوهانو، تاریخپوهانو، روانپوهانو، اقتصاد پوهانو، د نړۍ والو اړیکو تر سپیشلستانو، سیاست پوهانو او... ټول پکې را غونډ وي او د هرې مسلې په اړه تر هر اړخیز بحث وروسته یوه فیصله وشي او هغه په ټول هیواد کې له هر ډول تبعیض، تعصب او توپیري چلند پرته عملي شي.

دا کار څوک کولای شي؟ دا کار یوازې دولت کولای شي او نن یې د ټولنیز امن، سیاسي استقرار، له انتشاره د مخنیوي، اقتصادي ګټو، ملي مسایلو او له دین، هیواد او ملت څخه د دفاع په خاطر دنده ده چې دا ډول یو محور جوړ کړي او ټول هیواد یې د عامه پوهاوي له لارې په ارزښت پوه کړل شي او خلګ د دیني، ملي، قانوني او بشري و اخلاقي مسوولیت له مخې دې ته وهڅول شي چې ټولي پوښتنې دې اداري ته وړاندې کړي او په ټول هیواد کې یوازې د همدې اداري له لوري ور کول شوې فتواوې د عمل وړ وبللې شي.

د دې کار ګټې به څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټې يې ښې ډېرې دي، خو زه يې دلته يوازې څو ځانګړې فايدې ذکر کوم. لکه مخکې مي چې وويل، د يوه ځاى شرايط نسبت بل ځاى او هيواد ته فرق کوي، د يوه قوم کلتور او عادات و عرف له بله جلا وي، له دې امله شرعي تعبير هم ور سره بدلېږي. که موږ په هيواد کې د شريعت له حساسې او اساسې پديدې سره همدغسې برخورد وکړو لکه د هغه ارزښت او اغيز ته په کتو چې ور سره مناسب دى، نو کولاى شو چې هيواد ته د را وارديدونکو شرعي تعبيرونو مخه ونيسو. خو لوستونکي به دا پوښتنه دلته کوي چې ولې يې بايد مخه ونيسو؟ ايا دا کار مخينه هم لري؟ ځواب يې د يوه فقهي عالم په دې الفاظو کې دى:

وكثيرٌ من فتاوَى الفُقهاء بُنيَتْ على مُراعَاة الزَّمانِ الَّذي كانو فيه، والبَلَد الَّذي عاشُوا فيهِ، فلا تصلحُ تعديَةُ ما أَثَّر فيه العُرفُ من الفتاوى والأحكامِ إلى غيرِ أهلِ العُرفِ الَّذي أثَّر فيها، إنَّما تُعتبرُ خاصَّةً بذلكَ الزَّمانِ أو المكانِ، ويُراعَى العُرفُ المستجدُّ في تطبيقِ الأحكامِ على ما يُناسبُهُ. (۴)

د فقهاؤ ډېرى فتواوې د هغې زماني زېږنده دي چې دوى پکې وي او د هغه ښار (حالت په نظر کې نيول) شوى چې دوى پکې اوسي. نو هغه فتواوې او احکام چې کلتور (عرف) پکې اغيز کړى وي؛ د دې وړ نه دي چې د دې اغيزناک کلتور له اهل څخه يې دې بل قوم ته يووړلې شي؛ بلکې دا يوازې په هغه زمانه او مکان کې د اعتبار وړ دي او د احکامو په تطبيق کې چې څنګه مناسبه بلل شوې د هماغه موجود کلتور رعايت شوى دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثلن: زموږ په ټولنه کې ديني ارزښتونه خلك د خپل سر په بيه پالي؛ که موږ خپلو خلگو ته شرعي ارزښتونه داسې ور وپيژنو چې د زمانې له غوښتنو، د مکان له تقاضاؤ، د کلتور له مسايلو او خلکو لـه محـيط سره د تصادم پر ځای توافق راشي، نو ايا دا تعبيـر بـه شريعـت تـه نـژدې، د خدای تعالی خوښ، د ملت او هيواد په گټه او کـه هغـه تعبيـر چـې نـه زموږ شرايطو ته پکې پام شوی وي، نه زموږ غوښتنې ور معلـومې وي، نه زموږ له کلتوره خبر وي، نه زموږ ملت او ولـس د دې تعبيـر غوښـتنه ځني کړې؟ بلکې هغه تعبير يو پردی دی، په دې معنا چې زموږ لپاره نه دی شوی، بلکې د هغه لوموړی هدف، بل هيواد، بل ملت، د بل گټـې، د بل کلتور او د بل ملت شرايط وو؛ نو بناء زموږ هيڅ په پام کې هلته نه دې نيول شوي، له دې امله دلته په راواردولو يـې زمـوږ ملـت او هيـواد يوازې زيان ويني.

په واردېدونکي تعبير کې يو ټکی دا هم دی چـې زمـوږ لـه هيـواده د زدکړو لپاره کسان يوه هيواد ته نه ځي چې ټول زدکـونکي پـه يـو رنگـه شرايطو، محيط، مکان، غوښتنو او د يوه مذهب له تگـلارې سره سـمه زدکړه وکړي، بلکې د تحصيل په موخه زموږ هيوادوال بېلابېلو هيوادونو ته ځي چې د هر هيواد ديني تگلاره جلا ده، سياسي غوښتنې بېل دي، کلتوري، محيطي او معاشرتي مسايل توپير کوي، ان نن ځينې مسلمان هيوادونه يو د بل په مقابل کې ولاړ دي او دې شخړو د دين او شريعت پر تعبير هم ژور اغېز کړی. زمـوږ زده کـونکي چـې کلـه راسـتنېږي، د هغوی پوره اغېز ورباندې وي او دلته په ټولنه کـې کوښـښ کـوي چـې هغه څه خلکو ته ور زدکړي او تر يوه حده يې عملي کړي چې د خپلو تحصيلاتو په دوره کې يې په بل هيـواد کـې زده کـړي وي، نتيجـه يـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ټولنه کې انتشار، یو د بل تکفیر، نه زغم، شخړې، اختلاف، د ولسونو ترمنځ بې اتفاقي، د تاریخي اشارو له منځه وړل، کلتوري و عنعنوي مسایل په لخته وهل، د خپل هیواد او ملت شرایط په پام کې نه نیول، زمان و مکان له پامه اچول، تر خپل ملت، هیواد او پوهانو د بل هیواد، ملت او پوهانو ته درناوی در لودل او حتا جنگونو و وژنو پورې خبره ورسېده؛ دا ټول د راوارېدونکي شرعي تعبیر نتیجه ده چې موږ یې نن شاهدان یو.

د عباداتو، حلال و حرام او ثواب و عذاب په برخه کې به ولس په دې توگه له ذهني گډوډۍ او اختلاف څخه وساتل شي؛ ځکه د هرې مسلې او پدېدې په اړه به یوه فتوا وي، د مسلې او پدېدې هر اړخ، حساسیت او ارزښت به په نظر کې نیول شوی وي او یوازې د یوه عالم فتوا به نه وي، د هیواد په کچه به جید علماء را ټول وي، په شرایطو پوره او وړ کسان به وي، ور سره جوخت به د نورو اړوندو علومو متخصصین هم ناست وي چې د مسلې او یوې پدېدې پر ټولو اړخونو رڼا واچوي او تر متفقه رایو یا اکثریت رایو وروسته له باوري دلایلو سره ور کول شي. د دې فتوا د اوږمهالي توب او لنډمهالي والي واک به هم له دې ادارې سره وي او ټولې دولتي و نادولتي ادارې به د دې ادارې د فتوا په عملي کولو مکلف وي(۵).په دې توگه به ولس ته یوه معتبره دیني مرجع په لاس ور شي، خلک به له اختلافه وساتل شي، د عباداتو، حلالو، حرامو، نیکۍ او بدۍ بریدونه به د ټولو لپاره یو ډول وټاکل شي.

د هیوادوالو د مالي زیان مخنیوی به وشي؛ ځکه اوس زموږ ملت په یوه وخت کې د گڼو هیوادونو تر اغېز لاندې دی او د یوه شرعي تعبیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه ټول ملت سره یوه خوله نه دی. له دې امله هر څوک چې د کوم هیواد تر اغېز لاندې وي هغوی خپل کسان او هغه څوک چې خبره یې پر چلېږي د زده کړو او فتوا لپاره د هغه هیواد مدرسو او ادارو ته لېږي چې په دې سره زموږ له هیواده پانګه وزي او د نورو په هیوادونو کې مصرفېږي. د دې زده کونکو که احصایه وشي او مصارفو ته یې دقیق حساب وشي، نو زما په اند میلینونه ډالر به مو هر کال له هیواد څخه بهر ته وزي او دا زموږ د ملت لپاره په اوسنیو شرایطو کې یوه نه جبرانېدونکي ضایعه ده.

په هیواد کې د ظرفیتونو کچه ور سره لوړېږي؛ که موږ په شعوري توګه دې کار ته ملا وتړو، په هیوادوالو کې مو پر خپلو ځانو او خپلو علماؤ باور زیاتېږي او خلک به مو د خپلو ظرفیتونو پر لوړولو فکر وکړي. موږ ته به دیني رهبران د خپل هیواد وي، زموږ د ولس دیني ایډیال کسان به مو خپل وي، ظرفیتونه به مو خپل وي او هر هنر او کمال به د دې هیواد او ملت له منځه وي او د دې هیواد و ملت لپاره به په مصرف رسېږي.

خلکو ته به په پوښتنه کې او علماؤ ته به یې ځواب ور کولو کې اساني وي؛ یو لورته به پوښتونکي په خپله ژبه له خپلو علماؤ څخه له هر ډول ډار او خوف پرته مسلې پوښتي او بل لور ته به یې د محیطي شرایطو تشریح، د زمان و مکان محدودیتونو بیان، د کلتوري مسلو توضیح او نورو دې ته ورته ټکو بیان ته اړتیا نه وي، ځکه علماء به هم د دې ځای وي او په دې ټولو شیانو به پوهېږي. په دې توګه به د علماؤ پوهاوی او بیا د علماؤ له لوري د ولس پوهاوي کې د پام وړ اساني رامنځته کیږي چې دا مهال ورته سخته اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار کولای شي چې زموږ هیواد او ملت تر شرعي پوښښ لاندې د نورو له فرهنګي او اخلاقي یرغلونو څخه خوندي کړي؛ ځکه موږ به د هغوی وارداتو ته اړتیا نه لرو په هیواد کې دننه به خپل تعبیر د خپلو ظرفیتونو په مټ پوره کولای شو. په دې توګه به وتوانیږو چې د نورو له فرهنګي او اخلاقي یرغلونو ځان هیواد او ملت خوندي کړو.

ولس به له روحي شکنجې خلاص شوی وي؛ عوامو ته د یوه شي په اړه مختلف نظرونه د هغوی د اذیت سبب کیږي، کله یو ملا ورته وایي، دا حرام دي، بل بیا ورته وایي، نه روا دي. عوام د دین په اړه شکمن شي، ذهنن زوریږي او له ملایانو په خپلو منځو کې شکایتونه لري. که په هیواد کې د فتوا او دیني تعبیر لپاره یو محور جوړ شي او هر څه له دې یوې لارې نشر شي، نو عوام به له دې لوی امتحان او مشکل څخه ساتل شوي وي.

د علماؤ حیثیت ته دې حالت سخته صدمه ورسوله؛که په هیواد کې دا کار یوه اداره پر غاړه واخلي او د ملت و دولت دواړو مرسته ورسره وي، نو د علماؤ حیثیت به ور سره وساتل شي او په ټولنه کې به د هغوی په اړه د منفي نظر کچه کمه شي.

دا اداره به د نویو ظرفیتونو د تولید یوه ښه ذریعه وي؛ له دې لارې به تجربه شوي، روزل شوي او په هره برخه کې مالوم شوي وړ کسان ټولنې او دولت ته وړاندې کیږي. د امامت لپاره به له دې ځایه په شرایطو پوره کسان ټاکل کیږي. د خطابت او ویناؤ لپاره به له دې ادرسه اهل کسان معرفي کیږي او د شرایطو له پوره کېدا سره به د هغوی ټوله ماضي له ادارې سره ثبت وي، په ټولنه کې د ور سپارل شوي کار په اړه به یې څوک اندیښنه نه لري ځکه هغه له وخته د همدې ملي ادارې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیږ کې پالل شوی، د همدې ملت او هیواد د خدمت لپاره او خپلو خلګو ته د الهي پیغام رسولو په خاطر؛ ځکه به نو ملت او دولت دواړه پر دې کسانو د دندو په ور کړه کې باور کوي او هغوی به هم په پوره صداقت، ایمانداري او مسوولیت وظیفه مخته وړي.

دین به له بدنامۍ وساتل شي؛ دلته دا اوس هم داسې شرعي تعبیرونه وجود لري چې یو بل سره ردوي، تر خپل منځ سره ټکر دي؛ ان له دې امله جګړې رامنځته کېږي، په دې سره بیا ځینې کسان پر دین نیوکې کوي او په نړۍ واله کچه هم سوالونه پیدا شوي دي چې ولې د یوه دین او یوه هیواد و ملت وګړي د یوه بل په وړاندې د جنګ میدان ته شوه کېږي؟! که موږ هر چا ته اجازه ور نه کړو، نو اختلاف کمېږي او تر ډېره بریده د شخړو مخه نیول کېږي او دا نیوکې به هم تر ډېره حده کمې شي.

له دینه د خلکو د بې زارۍ ګراف هم ور سره کمېږي؛ د کابل په صدارت څلور لارې کې چې چاودنه وشوه، زیات ملکي کسان یې شهیدان کړل او میرمنې و ښځې هم پکې وې؛ تر دې وروسته یوه ویډیو پر رسنیو راغله چې یو کس له دینه د بې زارۍ اعلان کوي، سبب یې همدا خشونت بولي، دی فکر کوي چې اسلام د همدې کارونو اجازه ور کړې او همدا امر کوي؛ دا نو یوازې یوه پېښه نه ده؛ بلکې که ټولنیزې رسنۍ تعقیب شي، نو ډېر کسان به پیدا شي چې پر دین به همدا نیوکه په مستقیم یا نامستقیم ډول کوي. دا خبرې تر عوامو او هر قشر پورې رسېږي او په ټولنه کې له دینه د انکار ګراف هم ور سره لوړېږي او یو ډول تشنج او شخړو ته لار هوارېږي. ځینې کسان بیا د خپلو مخالفینو په وړاندې له دې تور څخه کار اخلي او خبره د یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر کسانو وژلو ته رسېږي. لکه په کابل کې فرخنده او په پېښـور کـې مشال خان. که تعبير او فتوا له يوه محوره شي، نـو دا گـراف بـه پـه لنـډ وخت کې ور سره راکم شي.

پر وخت به خلکو ته د پوښتنو ځوابونه په شرعي قـانع کونکـو دلايلـو ور کول کېږي؛ د معقوليت و منطقيت معيار ته به پکې پام کېـږي او لـه مسلو سره به احساساتي چلند نه کېږي. د مسلو په ځواب کې بـه د يـوه مسلك د حتمي حق ثابتونې پر ځای به د حق و حقيقت پلـه درنـه وي او ځمکني حقايق به په پام کې نيول کېږي، د يوه فردي تمايل پر ځای به د يوه جمعي شعور نمايندگي کوي. د يـوه فـرد پـه توگـه بـه يـې لـه نتايجو او حساسيتونو بې تفاوته نه وي، بلکې له پيله به د فتوا حساسيت او پايلې په پام کې نيول کېږي.

پر روانو حالاتو د کابو کولو ښه تگـلاره زمـا پـه انـد همـدا ده چـې د شرعي تعبير يوه مرجع رامنځته کړل شي او په دې توگه به يـې دولـت د کنټرول، مديريت کولـو او پـه شرعـي برخـي کـې ور څخـه د خـدمت اخيستلو زمينه هم اسانه کړې وي.

۲۰۱۸/ ۵/ ۲۴

سرچينې:

(۱)(ال عمران: ۱۰۳)

(۲) القواعد الفقهيه وتطبيقاتهـا في المـذاهب الاربعـة، القاعـده: ۵۲، له، مخ: ۳۵۵/ ج: ۱، د محمد مصطفی الزحيلي ليکنه)

(۳)الفتح القدير، کتاب الصلح، مخ: ۴۰۹، ج: ۸، د علامه ابن الهـمام تاليف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)تیسر علم اصول الفقه، الدلیل السابع العرف: ۱/ ۲۱۳ ، د عبد الله بن یوسف الجدیع لیکنه)

(۵)شرعي احکامو کې اوږدمهالي او لنډ مهالي د خلکو د حالاتو موافق رامنځته کیږي. یوه حدیث کې دي چې رسول الله ص خلک هدیرو ته له تلو منعه کړل، څه مهال وروسته یې بیا اجازه ور کړه. ځکه د حالاتو غوښتنه همدا وه.(سنن الترمذي، ابواب الجنائز، باب ما جاء في زيارة القبور: ۱۰۵۴) د مکې مکرمې له هغه ډول جوړېدا څخه هم رسول الله ص مخ واړاوه چې لومړي ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه. لامل یې د مکیانو نوي مسلمانیدل بلل چې هسې نه پر خلکو یې ورانی او بیا نوی تعمیر منفي اغیز وکړي. (صحيح مسلم، کتاب الحج، باب نقض الكعبة وبنائها: ۱۳۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشورا په رواياتو کې

د عاشورا روژې، فضايل، وختونه او شمېر يې هغه څه دي چې د اهل سنتو او شيعه ډلې ترمنځ پکې زښت زيات اختلاف شته، تر دې هم ورهاخوا خپله د اهل سنتو ترمنځ هم ټول مذهبونه او ديني فکري مکتبونه سره په يوه خوله نه دي. څوک يوه د لسم روژه نيسي-، څوک نهم او لسم دواړې، يو شمېر يې لسم او يولسم نيسي، البته داسې څوک لا هم شته چې يوه مخکې او يوه وروسته ترې نيسي.

په دې اړه تر دومره ستر اختلاف وروسته انسان فکر کوي چې کوم لورى غوره کړم او د کومو دلايلو له مخې؟ په دې مقاله کې هڅه کوم چې د موضوع اړوند ټول صحيح الاسناده روايات راړوم، يو د بل تر څنګ يې کښېږدم، د درايت او روايت په اصولو يې وتلم.

د رواياتو له مخې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نيوله، ځکه په دې ورځ مشرکانو هم روژه نيوله او د کعبې غلاف يې هم بدلاوه.

خو بل لور ته وايي چې رسول الله ص مدينې ته راغى نو يهودو روژه نيوله له پوښتنې وروسته ورته جوته شوه چې دا ورځ د موسى ع د بري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ ده له دې امله دوی روژه نیسي، نو رسول الله ص ص هم روژه کړه او خلکو ته یې د روژې امر وکړ.

په مسلم کې له عائشې رض څخه روایت دی:

أَنَّ قُرَيْشًا كَانَتْ تَصُومُ عَاشُورَاءَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصِيَامِهِ.(١)

ژباړه: قریشو په جاهلیت کې د عاشورا روژه نیوله بیا یې رسول الله ص هم د نیولو امر وکړ.

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مکه کې د عاشورا روژه نیوله او هم یې خلکو ته امر کړی و، خو بل لورته بیا وایي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ صِيَامًا، يَوْمَ عَاشُورَاءَ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي تَصُومُونَهُ؟» فَقَالُوا: هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ، أَنْجَى اللهُ فِيهِ مُوسَى وَقَوْمَهُ، وَغَرَّقَ فِرْعَوْنَ وَقَوْمَهُ، فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا، فَنَحْنُ نَصُومُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَنَحْنُ أَحَقُّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ فَصَامَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ».(٢)

ژباړه: ابن عباس رض وایي رسول الله ص چې مدینې ته راغی یهود یې ولیدل د عاشورا د ورځې روژه نیسي.، وې ویل: په دې ورځ روژه ولې نیسئ؟ دوی ویل: دا ډېره ستره ورځ ده، دا هغه ورځ ده چې الله بني اسرایلو او موسی ع ته نجات ورکړ او فرعون و دده قوم یې غرق کړو. نو موسی علیه السلام د منني په پار روژه ونیوله، موږ هم روژه نیسو؛ رسول الله ص وویل: زه تر تاسو موسی ع ته نژدې یم، دی وایي؛ رسول الله ص روژه کړه او امر یې هم په وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې ښکاري چې رسول الله ص په مدینه کې د دې روژې امر کړی دی او هم یې خپله روژه کړه.

البته په دې اړه له ابن عباس رض څخه بیا داسې روایت دی:

حِينَ صَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعَظِّمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَإِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ إِنْ شَاءَ اللهُ صُمْنَا الْيَوْمَ التَّاسِعَ» قَالَ: فَلَمْ يَأْتِ الْعَامُ الْمُقْبِلُ، حَتَّى تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.(۳)

ژباړه: کله چې رسول الله ص د عاشورا روژه ونیوله او امر یې هم په وکړ، اصحابو وویل: دالله رسوله! یهود او نصارا د دې ورځې درناوی کوي؟ نو رسول الله ص وویل: راتلونکی کال به د نهم روژه هم ورسره نیسو. راوی وایي: تر راتلونکی کال وړاندې رسول الله ص ومړ.

له دې څو خبرې ښکاري: رسول الله ص روژه کړه خلکو ته یې امر هم وکړ، البته په دې خبر نه دی، چې یهود هم د دې ورځې درناوی کوي، کله چې خبر شو، نو دمخالفت له وجې یې د نهم روژې امر هم وکړ، په داسې حال کې چې مخکې وویل شول، رسول الله ص له یهودو پوښتنه وکړه، دوی ځواب ور کړ او تر دې وروسته رسول الله ص روژه کړه. یعنې د روژې سبب له موسی علیه السلام سره موافقت و، څکه هغه په دې ورځ روژه نیوله، دا یې د الله شکر ادا کاوه، یهودو همدا سنت ژوندی وساته، نو د نهم روژه خو د موسی له سنتو مخالفت دئ، هغه مخالفت څه گټه لري چې د نبي سنت پکې ترک شي؟ یو بل ټکی دا هم دی چې عبادت خو د الله لپاره وي، نه د دې لپاره چې د یو قوم مخالفت پکې وشي، نو د نهم روژه ولې اضافه شوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله پوښتنه دا ده چې نصاراؤ ولې روژه نيوله؟ او همدارنګه مشركانو ولې نيوله؟ رسول الله ص په مكه كې روژه كړه او كه په مدينه كې؟ لاندې روايت بيا بالعكس خبره كوي:

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ أَهْلُ خَيْبَرَ يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، يَتَّخِذُونَهُ عِيدًا وَيُلْبِسُونَ نِسَاءَهُمْ فِيهِ حُلِيَّهُمْ وَشَارَتَهُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَصُومُوهُ أَنْتُمْ».(۴)

ژباړه: ابو موسى ويل: د خيبر خلكو(يهودو) د عاشورا روژه نيوله، دا ورځ يې اختر كوله خپلو ښځو ته يې ګېڼې ور كولې او ښې جامې يې په اغوستلې، نو رسول الله ص وويل: تاسو يې هم روژه كړئ.

ښه! د يوې موضوع اړوند دا روايات څنګه سره تطبيق كړو؟ په مكه كې يې د روژې پيل وكړ، كه مدينې ته چې راغى؟ د خيبر تر پېښې وروسته او كه مخكې يې روژه نيوله؟ خو د يهودو په دې كار بيخي خبر نه وو تر خبرېدا رووسته يې د مخالفت امر وكړ؟ دا څنګه ممكنه ده چې رسول الله ص دې اته كاله په مدينه كې وي، خيبر يې هم فتحه كړ، په مدينه كې يې هم درې ځلې له يهودو سره سترې جګړې وكړې، بنديان يې هم ترې ونيول، البته په دې پېښه چې يهود د عاشورا روژه نيسي او د دې روځې درناوى كوي، په نهم كال خبر شو او راتلونكى كال په عمل كې د هغوى تر مخالفت مخكې ومړ؟ دا پېښې دومره يوه له بلې سره تعارض لري چې د عقل خاوند ورته حيرانېږي، كه يې هره يوه ومنو، نو نور روايات مو رد كړل. د نصارا او مشركانوله دې روژې سره څه كار وو؟ د دوى د هرې ډلې نبي بېل و، مشركانو د ابراهيمي ملت دعوه كوله او نصارا وو د عيسوي، نو دا ورځ او روژه يې د څه لپاره وه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

روايات دا خبره هم کوي چې د عاشورا روژه اصحابو په ماشومانو هم نيولې، ان هغه کسانو هم روژه کړې ده چې د ورځې له پيله يې روژه ما ته کړې وه، خو وروسته د روژې امر ورته شوی دی:

عن الرُّبيع بنت معوِّذ رضي اللَّه عنها قالت: "أرسل رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم غداة عاشوراء إلى قرى الأنصار التي حول المدينة: من كان أصبح صائماً فليتم صومه، ومن كان مفطراً فليتم بقية يومه، فكنّا بعد ذلك نصومه، ونصوِّمه صبياننا الصغار، ونذهب إلى المسجد، فنجعل لهم اللعبة من العهن، فإذا بكى أحدهم أعطيناها إياه، حتى يكون الإفطار".

وفي رواية: "فإذا سألونا الطعام أعطيناهم اللعبة تلهيهم، حتى يتموا صومهم". (۵)

ژباړه: ربيع رض وايي رسول الله ص د عاشورا په سهار د مدينې شاوخوا د انصارو کليو ته استازی ولېږه چې که د چا له سهاره روژه وي، پسې پوره دې کړي او که چا ماته کړې وي؛ نو پاته ورځ دې بشپړه کړي، نو موږ تر دې وروسته روژې نيولې او په خپلو وړو ماشومانو مو هم نيولې، جومات ته به تلو له وړی به مو د لوبو شی ورته جوړ کړ، چې کله به يې ژړل موږ به هغه ورکاوه تر روژه ماتي مو همداسي کول. په بل روايت کې دي چې کله به يې خوراک طلب کړ موږ به دلوبو شی ور کړ چې مشغول به يې کړل، څو به يې روژه بشپړه کړه.

په دې روايت کې يوه بله خبره هم د حيرانتيا وړ ده، د عاشورا په ورځ يې دا کار ولې وکړ، ولې يې وختي په دې اړه اعلان نه کاوه؟ ان دومره لازمه يې ګڼلې چې ماشومانو نيولې؟ که فرض هم وای، خو ماشوم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاص و؛ نو دلته بیا د ماشوم روژه څه معنا؟ د هغه کس روژه څه گټه چې لومړی یې ما ته کړې؟ د روژې خپل وخت او خپله طریقه ده، چې هغه مرعات نه شي نو بیا یې گټه څه ده؟

د پام وړ یوه نکته دا هم ده چې محرم د هغه کال د میاشتې نوم دی چې د رسول الله ص له هجرته وروسته یې موږ په هجري قمري یاد وو او د یهودو سنه یا تاریخ شمسي دی، که فرضن د محرم لسمه د شمسي کال له هغې ورځې سره برابره شوې هم وي چې موسی ع پکې نجات وموند؛ لکن هر کال بیا داسې نه کیږي، ځکه قمري او شمسي ـ کلونه توپیر سره لري.

هرات- افغانستان

۲۰۱۵

سرچینې:

(۱)بخاري، کتاب الصوم، باب وجوب صوم رمضان، ح: ۱۸۹۳)
(بخاري، کتاب الصیام، باب صوم یوم عاشوراء، ح: ۱۱۳۰)
(۳)(تېره حواله)
(۴)(تېره حواله)
(۵)بخاري، کتاب الصوم، باب صوم صبیان، ح: ۱۹۶۰، مسلم: ۱۱۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې د مرېيتوب او اسارت قانون

ليکوال: عبد الغفور پېروز او زبير افغان

په بشري تاريخ کې دين د يوې ټولنيزې پدېدې په توګه ژور ځواک درلودلی او احکام يې د تقدس له امله زياترو ته د منلو وړ دي، همدا وجه ده چې ګڼو ډلو او اشخاصو تر بل هر شي دين د خپلو شخصي-ټولنيزو، سياسي، نظامي او مالي چارو لپاره ډېر کارولی چې له دې څخه اسلام هم مستثنا نه دی.

ټول پوهېږو چې د اسلام کره، خوندي او د باور وړ سرچينه قران دی، له دې پرته احاديث، تاريخي روايات، اسلامي فقه، نبوي سېرت، تفسير، د سترو مسلمانانو ژوند ليکونه او په ټوله کې د اسلامي نړۍ سياسي، علمي، نظامي، ټولنيز، اقتصادي او... تاريخ هغه سرچينې دي چې پکې د مسلمانانو د ژوند د بېلا-بېلو اړخونو په اړه کره او ناکره مالومات موندلای شو خو د دې ځمکې پر سر د الله وروستی قانون، حجت او رالېږل شوی کتاب قران دی. د ابراهيمي ملت دوام بيا يوه بېله لړۍ ده چې د زمانې په اوږدو کې راپاتې ديني احکام چې ترميم ته يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیتا نه درلوده هماغسې پلي شوي او یا پکې د خلکو بدلونونه او تحریفونه اصلاح شوي هغه اصل شکل یې پلی شوی دی، خو په هر حال دا مهال د اسلام کره سرچینه قران دی، احادیث د دې معتبر متن د تشریح کار ورکوي.

په لرغوني تاریخ کې مرېتوب اږودې ریښې لري او د اسلام د ظهور پر مهال په عربو کې هم ښه په درز موجود وو. د مرییانو او مینځو د ترلاسه کولو بېلابېلې سرچینې وې، جنګي بندیان، له کوره تښتول شوې او د اقتصادي بوج له امله پلورل شوي ماشومان، په بدو کې ورکول شوي افراد او بالاخره د پور له امله راوستل شوي پوروړي دا ټولې هغه سرچینې وې چې په تېر تاریخ کې ورڅخه مرییان او مینځې تر لاسه کېدې چې دې کار د ټولنې په اقتصادي او ټولنیزو برخو کې ژور تاثیرات درلودل او د هغه وخت د ژوند یوه نه بېلېدونکې برخه وه.

کله چې په عربي جزیره کې رسول الله ص ته د نبوت او رسالت چاره وسپارل شوه هغه مهال عربي ټولنه له دیني، ټولنیز، اخلاقي، سیاسي او مالي پلوه په سخت بحران اخته وه، هیڅ ډول مرکزي نظام وجود نه درلود، کورنیو جګړو هر څه ویجاړ کړي وو، د خلګو عزت، مال او ناموس نه وو خوندي، بې دریغه قتلونه روان وو، هیچا د امن احساس نه کاوه او عرب د اوږدې ګډوډی له امله د ځناورتوب په دوره کې وو، یوازې مکه له دې امله یو څه په امن وه چې د هغه وخت د دیني فکر پر بنسټ یې دیني تقدس درلود او اوسېدونکو ته یې په درنه سترګه کتل کېدل. سوداګري، کرکیله، مالداري او چور چپاول د عربي ټولنې مهمې اقتصادي سرچینې وې چې په دې ټولو کې مرېتوب هم غوښنه ونډه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو او په مجموع کې د ټول انسانيت دا حالت د رحم او زړه‌سوي وړ و، له دې حالته د را ايستلو لپاره الله تعالی خپل رسول له خپل باوري کتاب او حجت سره را ولېږه.

قران د حالاتو له غوښتنې سره سم لږ- لږ نازلېده، مرييان يا مينځې نيول د عربو مخکنی رواج و، کله چې د مسلمانانو او دښمنانو ترمنځ يې جګړې وشوې او په دې کې مسلمانانو له خپلو دښمنانو څخه اسيران ونيول، نو دلته د جنګي بنديانو مسله رامنځ ته شوه چې اوس به څه ور سره کېږي؟ قران د محمد په سورت کې مسلمانانو ته په دې اړه داسې لار ښوونه وکړه:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا. (محمد: ۴)

ژباړه: نو چې کله له کافرانو سره مخ شئ د غاړو وهل دي، ان چې دوی مو ښه وځپل بيا ټينګ تړل(ستاسو دنده ده) وروسته يا احسان پرې وکړئ او يا ترې فديه واخلئ څو چې جنګي وضعيت ختمېږي.

په جګړه کې نيول شوي خلك جنګي اسيران دي چې په اړه يې قران واضحې لارښوونې وکړې، دا حکم دومره ښکاره دی چې په هيڅ ډول سترګې نه شي ځنې پټېدای.

رسول الله ص اړ وو چې د بنديانو په اړه به د قران همدا حکم منـي، هغه هم خپله دا کار څو ځايه وکړ او هم يې خپلو ملګرو ته امر کړی و. د بدر له بنديانو فديه واخيستل شوه، د مکې تر فتحې وروسته جنګي بنديان ټول معاف شول، ثمامه د بنو حنيفه مشر تر بند وروسته له څه شرط او قيد پرته ايله کړل شو، د حنين په جنګ کې نيول شوي کسان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسیرانو په توګه اصحابو ته وسپارل شول چې ساتنه یې وکړي او ګڼې نورې بېلګې.

د قران له پورتني ایت او د رسول الله ص له کړنلارې ثابتېږي چې په اسلام کې د چا غلام یا مینځه کول جواز نه لري. اسلام خلکو ته د هر مذهب ازادي ور کړې ده. که یو څوک د دین پر سر نور نه زوروي، نو د خپلې عقیدې او دین پالنې په برخه کې هر دین پال ازاد او هیڅوک یې د مخ نیوي حق نه لري.

په جګړو کې د نارینه او ښځو غلامي هم د جاهلي عربو رواج و او هم ور سره د شاوخوا پروتو عجمو. د اسلام راتګ دا کړۍ ماتې کړې، پر خلکو لګېدلي بندیزونه یې لرې کړل، د مذهب په نوم یې د هر چا پر زورونه بندیز ولګاوه. قران خلک د الله بندګان وبلل ان رسول یې هم د الله بنده بللی دی، له دې ښکاري چې انساني بندګي او هم غلامي نوره باید ختمه شي.

قران د نور په سوره کې دا موضوع داسې روښانه کړې:

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْراً وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ.(نور: ۳۳)

او ستاسو تر لاس لاندې کسانو که مکاتبه وغوښتنه نو مکاتبه(د بدلې په مقابل کې ازادي) ور سره وکړئ که مو تهولنې ته غوره ګڼل او له هغه ماله کومک ور سره وکړئ چې الله در کړی دی.

دې ایت د مریيتوب لړۍ ته د پای ټکی کېښود، اسلام له پیله د مریي نیولو تعلیم نه دی ور کړی؛ بلکې د مریي یادونه ځکه شوې ده چې له پخوا څخه موجود و خو اوس یې د هغو د ازادۍ امر هم وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پخواني رواج له مخې خلکو له مینځو سره تر نکاح مخکې هم جنسي اړیکې نیولای شوای او مینځې د همدې لپاره کارېدې، ان دا یو داسې رواج او دیني چاره جوړه شوې وه چې هیچا یې پر خلاف اقدام نه شوای کولای. البته قران د ښځو، غلامانو او مینځو په اړه عمومي لارښوونه وکړه:

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ.(النور: ۳۲)

ژباړه: او ستاسو بې ودو (نارینه وي که ښځه) ته نکاح ور وکړئ همدارنگه مو نیکو غلامانو او مینځو ته هم.

له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې څوک جماع نه شي کولای او که یې وکړي نو گنا بلل کېږي، دا ځکه چې قران له ازادو ښځو سره د نکاح امر کړی دی، نو که د ازادو ښځو سره تر نکاح مخکې جماع د دې امر له امله روایښت نه لري عیني همدغه امر الله د غلامانو او مینځو په اړه هم کړی دی، باید له مینځې سره هم تر نکاح مخکې جماع ونه شي او که یې څوک وکړي هغه ډول گنا بلل کېږي لکه له ازادې ښځې سره تر نکاح مخکې جماع.

یو مهم اړخ دلته دا هم دی چې که له مینځې سره د مینځیتوب له امله تر نکاح مخکې هم جماع روا وي نو عیني همدا معامله باید د مسلمانې ښځې له لوري له هغو غلامانو سره هم وشي چې دوی ته په برخه ورغلي وي؛ مسلمانه ښځه باید له نکاح پرته له خپل مریي سره جماع وکړي، خو په مسلمانانو کې تر ننه هم څوک دې حکم ته په دې ډول نه دي تیار شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته له سړي سره دا پوښتنه پيدا کيږي چې قران خپلو پيروانو ته امر کړی چې جنګي بنديان يا د احسان له مخې ازاد کړي او يا فديه ځنې واخلي، نو بيا له مينځې سره د نکاح دا احکام د څه لپاره وو؟

له دې حقيقت څخه څوك سترګې نه شي پټولای چې د رسول الله ص په وخت کې زيات شمېر غلامان او مريبان له پخوا څخه موجود وو، د قران دا وروستی حکم د همدې موجودو مريبانو او مينځو لپاره وو نه دا چې ايينده دې نور هم ونيول شي. يعنې په ټولنه کې دا خلك وو، لازمې خبره ده چې قران يې بايد يو حل وړاندې کړی وای، نو الله امر وکړ چې پخوانی رواج مات دی، له دوی سره به هم نکاح کيږي څو د ټولنې د فساد مخ نيوی وشي او هم د دوی نفسي غوښتنو ته سم عادلانه ځواب ويل شوی وي.

البته قران يو دم د دې ټولو د ازادۍ امر ځکه ونه کړ چې اسلام خپل پيروان يو دم له زيات فشار سره نه مخ کول، د هر دود او رواج په وړاندې يې تګلاره سوله ييزه او سوله غوښتونکې وه، که يې يوځل امر کړی وای نو ممکنه وه چې يوشمېر کسانو مخالفت کړی وای او په ټولنه کې يو ډول بې نظمي را پيدا شوې وای چې قران هيڅکله هم دا حالت نه غوښتی.

د غلامانو او مينځو په قضيه کې خلکو ته ناسم فهم د قران له يو شمېر اياتو او هغو رواياتو ور ولاړ شوی چې يا خو ناسم تعبير شوی او يا هم له اره ناسم دي. قران يو ځای وايي:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ () إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيرُ مَلُومِينَ. (المومنون: ٥، ٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او هغه چې خپل فرجونه ساتي مگر له خپلو ښځو او هغه چې د دوی راسته لاسونه يې مالکان دي بې شکه دوی (په دې کې) ملامت نه دي.

خلك فکر کوي چې له ښځو سره د مينځو يوځای يادول دا ثابتوي چې له نکاح پرته جماع روا وي ځکه ښځې تر نکاح وروسته ښځه بلل کېږي او مينځه خو داسې نه ده، بلکې په جگړه کې تر نيولو وروسته هغه مينځه ده او جماع هم وروسته روا شوه. خو دا فکر ناسم دی، د قران يو شمېر مجمل اياتونه خپله قران تشريح کوي، قران بل ځای وايي:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا. (النساء: ۳)

ژباړه: که له دې وېرېدئ چې د يتيمو په اړه به انصاف ونه کړئ نو له ښځو (يتيمو) چې مو کومې خوښې شي په نکاح يې کړئ، دوې، درې او څلور، بيا که ډارېدئ چې عدل به ونه کړئ نو يوه ده او يا ستاسو وينځه دا نژدې ده چې تاسو به تېری نه کوئ.

که دې ايت ته ځېر شو نو ښکاره امر يې کړی چې د يتيمانو په اړه بايد احتياط وکړو، که د بې انصافۍ وېره وي، دوې، يا درې او يا څلور دې په نکاح شي، البته که د دې وېره وه چې عدل به نه شئ کولای نو بيا يوه ځنې وکړئ او يا له مينځې سره نکاح وکړئ. تر مينځې مخکې (فواحدة) لفظ راغلی چې يوه ښځه تري هدف ده او بيا(ماملکت ايمانکم) راغلي چې مينځه ښيي، نو که د مينځې جماع بې نکاح روا وي بيا خو د يوې يتيمې ښځې جماع هم بې نکاح شوه ځکه له دواړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د نکاح امر خو همدلته لنډ نه دی شوی، که تر دې مخکې امر ته ځو نو بیا دواړه تر هغه حکم لاندې دي.

له پاس ایت سره یوه لویه بې عدالتي دا هم شوې چې خلکو له دې څخه مطلق دا حکم اخیستی چې قران هر چا ته له یو شمېر ښځو سره د نکاح جواز ورکړی. په داسې حال کې قران دلته د تعدد ازواج موضوع نه څېړي، بلکې له یتیمو نجونو سره د بې انصافۍ مخنیوی کوي. د قران له مخې هغه څوک د بلې ښځې جواز لري چې له داسې حالت سره مخ شي لکه قران چې بیان کړی، نه دا چې هر څوک، هر وخت، له هر ډول ښځې سره نکاح کولای شي. یو مهم ټکی دا هم دی چې که د ښځو ترمنځ عدالت نه شي کولای بیا خو په مطلق ډول بله ښځه ورته حرامه ده، که څه هم له یاد حالت سره مخ هم وي.

د النساء سورې له دې ایت سره هم تېری شوی:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلاَّ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ.

(نساء: ۲۴)

ژباړه: او مېړه داره ښځې (درباندې حرامې دي) مګر ستاسو مینځې پر تاسو د الله حکم دی.

له دې ایت څخه داسې تعبیر شوی چې ګواکې مېړه لرونکې ښځې حرامې دي البته نه هغه مېړه لرونکې چې مینځې وي، بلکې مینځه که مېړه هم ولري له نکاح پرته جماع ورسره روا ده.

دا تعبیر ډېر کمزوری، له عقله لرې او له قران سره متصادم دی، قران دا نه دي ویلي چې له مینځې سره تر نکاح مخکې هم جماع روا ده، بلکې مینځه چې په عربو کې تر اسلام مخکې هم موجودې وې نو حل لار یې دا په ګوته شوه چې مینځه که څه هم مېړه یې په روم، فارس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا بل ځای کې وي البته دا وس ترې ګوښه کړل شوې ده نو لـه دې سره چې مېړه لرونکې ده؛ خو د ټولنې د اصلاح په خاطر یې نکاح روا ده نه دا چې تر نکاح مخکې جماع.

ځکه دلته بحث د نکاح شروع دئ، له د ۲۲ نمبر ایـت څخـه همـدا موضوع پیل شوې چې دا حرامه ده مه یې نکاح کوئ او هغه حرامه ده، نو په دې ضمن کې یې مینځه هغه مهال بېله کړه چې مېړه داره ښځه یې حرامه کړه؛ ستونزه به دا پاتېده چې مینځه مېړه لري، خو دلته نه شته، نو که نکاح یې ونه شي ښایي چې د ټولنې د فساد سبب شي، د همـدې شر د دفعې په خاطر یې له مېړه لرلـو سره نکـاح روا کـړه، نـه تـر نکـاح مخکې جماع.

د مربیانو او مینځو په اړه راویانو دې ته په پام نه دی کـړی دا روایـات یې ټول له قران، نبوي سنتو او احادیثو سره په ټکر کـې دي، قـران کـې الهي وینا ده:

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّـذِينَ يُقَـاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَـدُوا إِنَّ اللَّـهَ لاَ يُحِـبُّ الْمُعْتَدِينَ [البقرة 190]

ژباړه: د الله پـه لار کـې لـه هغـو سره وجنګېـږئ چـې لـه تاسـو سره جنګېږي او تېری مه کوئ بېشکه الله تیریګر نه خوښوي.

د قراني اصل له مخې به هغه چا سره جګړه کېږي، نیول کېږي به او ان وژل کېږي به چې له مسلمانانو سره جنګ کوي، ښځه، ماشـوم، بـوډا، عابد او دې ته ورته نور له لومړي سره ازاد دي او هیڅ مسلمان حـق نـه لري چې یا مالي تاوان ور ورسوي، یـا یـې بنـدي کـړي او یـا یـې هـم ووژني. د قـران یـو بـل عـام قـانون دا هـم دی: وَلاَ تَـزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى.(فاطر: ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او یو بارونکي د بل بار نه شي وړلای.

دا د لمر په شان ښکاره اصل دی چې کوم څوک ګنا وکړي هغه ته به یې سزا ور کوله کېږي، یعنې له هغه چا پرته چې په جګړه کې ګډون لري یا هم مالي مرستې ور سره کوي نور څوک دي نه ازارېږي. یوه روایت کې دي:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: «وُجِدَتِ امْرَأَةٌ مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ تِلْكَ الْمَغَازِي، فَنَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ».(۱)

ژباړه: ابن عمر رضی الله عنه وایي: په یوه غزا کې کومه مړه ښځه ومونډله شوه، نو رسول الله ص د ښځو او ماشومانو له وژلو منعه وکړه.

ددې ټولو قراني ایاتونو، نبوي حدیثونو، د اسلام عمومي روح او انساني عقل ته په پام ویلای شو چې د غلام نیولو په اړه راغلي روایات نه قراني ماخذ لري، نه د رسول الله ص له سنتو او اخلاقو سره اړخ لګوي، نه د اسلام عمومي لار ښوونې داسې دي او نه انساني فطرت و عقل داسې وایي.

د غلام نیولو په اړه راغلي ټول روایات پر قران، الله، رسول او اصحابو د اسلام د دښمنان او هغو امیرانو و حکمرانانو له لورې تړل شوې افتراوې او دروغ دي چې یا د اسلام بدنامول غواړي او یا د دې روایاتو پر بنسټ یې ځان ته جواز پیدا کاوه چې مینځې ونیسي-او د ګاونډي ملکونو سیمې یې د جهاد په نوم د همدې هدف لپاره لاندې کولې.

کندهار- افغانستان

۲۰۱٦

سرچینه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(1)مسلم، کتاب الجهاد والسیر، باب تحریم قتل النساء والصبیان في الحرب، ح: ۱۷۴۴)

د مشرکینو اولاد، بېلابېل اندونه (څېړنیز جاج)

د کافرانو او مشرکانو د ماشومانو په اړه دا پوښتنه را سره ده چې دوی به په جنت کې وي که په دوزخ؟ که یې معلومات راکړئ!

حافظ محمد اسحاق روحاني

روحاني صاحب!

دوزخ او جنت ورکول د الله له لوري په انساني اعمالو پورې اړه لري، که انسان ناوړه اعمال وکړي، نو الله د دوزخ سزا ورکوي او که ښه اعمال وکړي نو الله یې په بدل کې جنت ورکوي.

همدې اصولو ته قران کریم داسې اشاره کړې:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ(ال عمران: ۱۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: په هغه ورځ چې ځينې مخونه سپين او ځينې مخونـه تـور وي، نو هغو ته به چې مخونه يې توري وي (وويل شي) ايا تر ايمان وروسته مو كفر كړی؟ نو د خپل كفر له امله عذاب وڅكئ.

يو بل ځای وايي:

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ.

(ال عمران: ۱۰۷)

ژباړه: مگر هغه چې مخونه يې سپين وي، نو دوی به په تل پاتي الهي رحمت كې وي.

د عذاب په اړه يې د انسان عمل ته د انعام سورې په (۳۰) نمبر ايـت كې بيا هم اشاره كړې، د همدې سورې په (۹۳) ايت كې بيا هـم همـدا خبره ده او د اعراف په (۳۹) كې هـم، بلكـې كـه د قـران كـريم دا ډول اياتونه وشمېرو نو گڼ ځايونه به يې ومومو.

خو بل لورته د جنت په اړه هم داسې اصول ږدي، د اعـراف پـه (۴۳) ايت كې يې جنت د انساني اعمالو پايله بللې، په النحل (۳۲) كې بيا هم داسې په گوته كوي، د السجدې په (۱۹) ايت كې يې بيـا هـم جنـت د اعمالو نتېجه گڼلی.

نو دې عمومي اصولو ته په كتلو ويلای شو چې د مشركانو او كـافرانو ماشامان به دوزخ ته نه ځي، ځكه هغوئ هغه اعمال نـه دې كـړي چـې الله يې د هغو د سزا په توگه جهنم ور كړي.

الله وايي:

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً(الاسراء: ۱۵)

ژباړه: او موږ عذاب ور كوونكي نه يو څو يو رسول ونه لېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر دلته پوښتنه پیدا کیږي چې کـه دوی د دوزخیـانو اعـمال نـه دي کړي، نو د جنتیانو اعمل خو یې هم نه دي کړي، بیا یې ولې جنت تـه داخلوي؟ د دې پوښتنې په ځواب کې باید ووایو چې د الله رحمت پـر قهر غالب دی.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَمَّا قَضَى اللَّهُ الخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ العَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي.(۱)

ژباړه: له ابو هریرة رضی الله عنه څخه روایت دئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: کله چې الله د مخلوق پریکـړه وکـړه لـه ده سره پر عرش لوړ کتاب کې یې ولیکل: بې شکه رحمت مي پر غضـب غالب دی.

د بخاری په یوبل روایت کې دي چې رحمت مي تر غضب وړانـدي دی. دې احادیثو او د قرآن کریم هغو آیتونو ته چې هر ځای یې د الله د رحـیم، رحمـن، روف، غفـار او عمـومي فضـل، احسـان، نعمـت او پیروزینې صفات ذکر کړي، په پام ویلای شو چې الله خپلو بندګانو تـه د عمل نه کولو پر مهال هم جنت ورکوي، خو دوزخ تر هغو نه ورکوي چې ناروا اعمال او د شریعت خلاف کړنې یې د عمل پـه ډګـر کـې تـر سره کړې نه وي.

په یو بل حدیث کې دي:

«جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا، وَأَنْزَلَ فِي الأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا، فَمِنْ ذَلِكَ الجُزْءِ يَتَرَاحَمُ الخَلْقُ، حَتَّى تَرْفَعَ الفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا، خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ.(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله رحمت پر سلو برخو وېشلی، نهه نیوي یې له ځان سره ساتلې او یوه یې ځمکې ته نازله کړې، د همدې په وسیله مخلوق پر یو بل رحم کوي، ان اس له خپل بچي سُوَهْ پورته کوي چې خوږ یې نه کړي.

مگر د کفارو د ماشومانو په اړه څو روایات شته چې د خلکو په ذهنونو کې یې شکوک رامنځ ته کړي، له هغو داسې ښکاري چې دوی به دوزخ ته ځي. لومړی به دا روایاتو راوړم:

سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَرَارِيِّ المُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ».(۳)

ژباړه: له رسول الله ص د مشرکانو د ماشومانو په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل: الله په هغه ښه پوهېږي چې دوی به یې کوي.

په دې روایت کې رسول الله ص توقف وکړ، نه یې د دوی د جنت په اړه خبره روښانه کړه او نه د جهنم په اړه، بلکې وایي: الله ښه په خبر دی.

د دې ترجمې لپاره موږ دوه دلایل نور هم وړاندې کولای شو چې دلته خبره د الله علم ته سپارل شوې ده، نه دا چې الله دوی ته د ائنده اعمالو په سبب سزا ور کوي، یو روایت یې په بخاري کې په داسې الفاظو راغلی چې مسله ښه روښانه کوي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَوْلَادِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ إِذْ خَلَقَهُمْ».(۴)

ژباړه: ابن عباس رض وایي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د مشرکینو د اولاد په اړه پوښتنه وشوه، نو ده وویل: الله په هغه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي ځکه الله پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د معجم کبیر الفاظ دي، د بخاري په روایت کې یوازې دومره خلاف دی چې علت (اذ خلقهم) یې مخکې ذکر کړی.

نو له دې الفاظو په ډاګه کیږي چې دا مهال لـه رسـول الله ص سره د دې مسلې په اړه ځواب نه و، له دې امله یې توقف کړی او خبره یې الله ته سپارلې.

له دې روایت څخه ابن عباس رض خپله هم دا مفهوم اخیستی:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَأَنَا أَقُولُ: أَوْلَادُ الْمُسْلِمِينَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ، حَتَّى حَدَّثَنِي فُلَانٌ، عَنْ فُلَانٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سُئِلَ عَنْهُمْ، فَقَالَ: " اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ "، قَالَ: فَلَقِيتُ الرَّجُلَ فَأَخْبَرَنِي، فَأَمْسَكْتُ عَنْ قَوْلِي.(۵)

ژباړه: ابن عباس رضی الله عنه وایي: پر ما داسې وخت راغلی چې ویل به مې: د مسلمانانو اولادونه به له مسلمانانو سره وي او د مشرکانو اولادونه به له مشرکانو سره وي، ان چې ما ته فلانی له فلانی حدیث بیان کړ چې لـه رسـول الله ص د دوی په اړه پوښتنه وشوه نو ده وویل:الله په هغه ښه خبر دی چې دوی به یې کوي، ده ویل: بیا زه له یو کس سره مخ شوم هغه ما ته خبر راکړ نو زه له خپلې وینا منعه شوم.

په دې روایت کې مو ولیدل چې کله ابن عباس رضی الله عنه ته دا روایت ورسېد نو ده هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په څېر توقف وکړ او له خپل مخکیني هغه دریځ څخه چې د مشرکانو اولادونه یې په جهنم کې بلل، تېر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې اړه يو بل روايت له خديجې رضی الله عنها ښخه هم نقـل دی چې د اسلام له عمومي قوانينو سره اړخ نه لګوي:

قُلْتُ: فَأَيْنَ أَطْفَالِي قَبْلَكَ؟ قَالَ: «فِي النَّارِ».(٦)

ژباړه: ما(خديجې) وويل: نو تر تا مخکې زما ماشومان به چيرې وي؟ رسول الله ص وويل: په اور کې.

لکن دا روايت صحيح نه دی، له خديجې رضی الله عنها ښخـه چـې ځوک نقل کوي هغـه عبـد اللـه بـن الحـارث نـومی راوي دی چـې لـه خديجې سره ملاقات نه لري، له دې امله ذهبي روايت مرسـل بللـی، او الباني ورته منقطع ويلي.(٧)

عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا نُصِـيبُ فِي الْبَيَـاتِ مِنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: «هُمْ مِنْهُمْ».(٨)

ژباړه: مصعب بن جثامه وايي ما وويل: اې د الله رسوله! زموږ ښخه په شپه کې له قصد پرته د مشرکانو اولادونه وژل کيږي؟ ده وويل: دوی له هغوی ښخه دي.

دا روايت يو شمير کسان له عمومي ضوابطو، قراني اياتونو او حـديثي لاسوندونو سره متصادم ګڼي، خو که د دې روايت ټولي طريقې وګورو نو هيڅ تضاد نه شته، د دې روايت نور متونه په دې ډول دي:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِيلَ لَهُ: لَوْ أَنَّ خَـيْلاً أَغَـارَتْ مِـنَ اللَّيْـلِ، فَأَصَابَتْ مِنْ أَبْنَاءِ الْمُشْرِكِينَ؟ قَالَ: «هُمْ مِنْ آبَائِهِمْ».(٩)

ژباړه: رسول الله صلی الله عليه وسلم ته وويل شول: که سپاره په شـپه کې بريد وکړي، نو د مشرکانو زامنو ته زيان رسوي؟ ده وويل: دوی لـه هغوی ښخه دي.

په بل کې داسې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

يُبَيَّتُونَ فَيُصِيبُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ "(١٠)

ژباړه: دوی د شپې برید کوي نو د مشرکانو ښځو او اولادونو ته زیان رسوي.

له دې ټولو روایاتو او طریقو څخه یې جوتیږي چې دا پوښتنه یې تر قیامت او عذابه اړه نه لري، بلکې مجاهدینو له رسول الله ص څخه پوښتنه کړې چې یو لورته په جګړه کې د ماشومانو له وژلو منعه شوې او بل لور ته یې موږ په شپه کې توپیر نه شو کولای چې ماشوم دی، ښځه ده او که جنګیالی مشرک؟

نو رسول الله ص ورته روښانه کړه چې په شپه کې د جګړې پر مهال یې حکم یو دی، که ووژل شي نو مجاهدین نه پرې نیول کیږي او نه هم تر نیوکې لاندې راتلای شي ځکه دا حالت جګړه ییز وي او په دې اضطراري حالت کې که په نافهمي ماشوم ووژل شي نو پر اصحابو یې ګنا نه شته.

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَتْ: دُعِيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جَنَازَةِ صَبِيٍّ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ طُوبَى لِهَذَا، عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ لَمْ يَعْمَلِ السُّوءَ وَلَمْ يُدْرِكْهُ، قَالَ: «أَوَ غَيْرَ ذَلِكَ، يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللهَ خَلَقَ لِلْجَنَّةِ أَهْلًا، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ، وَخَلَقَ لِلنَّارِ أَهْلًا، خَلَقَهُمْ لَهَا وَهُمْ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ».(١١)

ژباړه: عائشه رضی الله عنها وایي: رسول الله ص د انصارو د یوه ماشوم جنازې ته وبلل شو ما وویل: اې د الله رسوله! دغه ته خوښي ده، د جنت له مرغیو یوه مرغۍ ده، نه یې بدي کړې او نه یې بیخي موندلې. ده وویل: او یا له دې پرته، اې عائشې! بې شکه الله جنت ته اهل پیدا کړی، په داسې حال کې یې ورته پیدا کړي چې هغوی لا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلرونو په شاګانو کې وو او اور ته یې اهل پیدا کړی، په داسې حال کې یې ورته پیدا کړي چې هغوی لا د پلرونو په ملاګانو کې وو.

دا روایت هم په دې اړه شکونه را ټوکوي، یو شمېر کسان له همدې په استناد پر نورو کره روایاتو نیوکه کوي، ځینې یې بیا له هغو کره روایاتو سره ټکر بولي، په داسې حال کې چې دا روایت د اصولو له مخې د هغو نورو په پرتله ډېر کمزوری او ان د ټکر په تعریف کې بیخې داخلېدای نه شي.

د دې روایت په سند کې دوه روایان دي چې یو شمېر محدثینو کمزوري ګڼلي، یو یې طلحه بن یحیی او بل یې علاء بن المسیب دي، د لومړي په اړه پوهان وایي:

قال علی ابن المدینی ، عن یحیی بن سعید القطان : لم یکن بالقوی ، و عمرو بن عثمان أحب إلی منه .و قال البخاری : منکر الحدیث . و ذکره ابن حبان فی کتاب " الثقات " ، و قال : کان یخطیء .

ژباړه: علي بن المدیني د یحیی په حواله ویل: پیاوړی نه وو او عمرو بن عثمان تر ده ما ته خوښ وو. بخاری ویل: منکر الحدیث دئ. ابن حبان په کتاب الثقات کې راوړی او ویلې چې خطا کېدی.

حافظ د تهذیب التهذیب په 5 / 28 کې ویلي:

بقیة کلام أحمد : برید له أحادیث مناکیر ، و طلحة إنما أنکر علیه حدیث عصفور من عصافیر الجنة .

و قال یعقوب بن شیبة أیضا : لا بأس به ، فی حدیثه لین .

و قال الساجی : صدوق ، لم یکن بالقوی .

ژباړه: حافظ په تهذیب کې ویلي:(امام احمد یو ځای تایید کړی او دلته یې پاتې خبرې نقل شوې) بریده(چي بل راوي دئ) مناکیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

احادیث لري او د طلحه د عصفور من عصافیر الجنه روایت منکر بلل شوی.

یعقوب بن شیبه ویلي: باك پرې نه شته خو په حدیثو کې یې ضعف شته، ساجي ویلي: رښتنی دئ، خو پیاوړی نه و.

د دویم راوي په اړه هم دې ته ورته نیوکې شوې، ازدي وایي په ځینو روایاتو کې تېروتی، نو پر داسې سندونو به څرنگه باور وشي چې هم یې متن منکر وي، له قران او حدیثو سره اړخ نه لگوي او هم یې په سند کې کمزوري راویان وي، په داسې حال کې چې موږ د دې مسلې د حل لپاره هم په قران کې دلایل لرو او هم یې د حل په اړه له رسول الله ص څخه مرفوع کره احادیث راغلي چې دا مسله یې له کوم مشکل او ستونزې پرته په ډېر غوره ډول حل کړې ده؟

په العلل و معرفة الرجال کې هم امام احمد دا روایت منکر بللی.(۱۲)

په ترمذي او مسند احمد کې هم له ابو سعید خدري څخه مرفوع روایت نقل شوی چې وایي رسول الله ص وویل:

أَلَا إِنَّ بَنِي آدَمَ خُلِقُوا عَلَى طَبَقَاتٍ شَتَّى.

ژباړه: خبردار! بې شکه د ادم زامن پر بېلا بېلو طبقو پیدا شوي.

وروسته دوې داسې جملې وایي:

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِرًا وَيَحْيَا كَافِرًا وَيَمُوتُ كَافِرًا.

ژباړه: او ځیني کافر زیږي، کافر ژوند کوي او پر کفر مري.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُولَدُ كَافِرًا وَيَحْيَا كَافِرًا وَيَمُوتُ مُؤْمِنًا.(۱۳)

ژباړه: او ځینې یې کافر زیږي، په کفر کې ژوند کوي او مومن مري.

خو دا روایت سخت ضعیف دی، په مسند کې محقق او څېړندوی شعیب الارنووط پرې داسې کاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

إسناده ضعيف، لضعف علي بن زيد: وهو ابن جُدْعان.

ژباړه: سند يې د علي بن زيد بن جدعان له وجې ضعيف دی.

يو بل روايت چې په مسند احمد او نورو کې نقل شوی وايي د قيامت په ورځ څلور کسان ازمويل کېږي:

رَجُلٌ أَصَمُّ لاَ يَسْمَعُ شَيْئًا، وَرَجُلٌ أَحْمَقُ، وَرَجُلٌ هَرَمٌ، وَرَجُلٌ مَاتَ فِي فَتْرَةٍ.

ژباړه: کوڼ چې هيڅ نه اوري، بې عقل، ډېر بوډا او هغه سړی چې (د انبياؤ) د فترت په زمانه کې وي.

هرم هغه بوډا دی چې د ډېر بوډاتوب له امله يې عقل لـه منځـه تللـی وي او فترت د انبياؤ ترمنځ هغـه زمانـه ده چـې ور پسـې نبـي لا نـه وي راغلی.

دا څلور واړه کسان به الله ته عذرونه وړاندي کړي، د روايت اخير کې داسې الفاظ دي:

فَيُرْسِلُ إِلَيْهِمْ أَنْ ادْخُلُوا النَّارَ.(۱۴)

ژباړه: نو دوی ته به پغام ولېږل شي چې اور ته داخل شئ.

بيا وايي که ور داخل شوي وای؛ نو په يخني او سلامتي کې به وو.

البته دا روايت هم ضعيف دی، قتاده راوي يې مدلس دی او پـه عـن يې نقل کړی، همدارنگـه يـې لـه خپـل اسـتاد احنـف بـن قـيس څخـه اوريدنه نه ده ثابته، په يو بل سند کې يې د عطيه پـه نـوم راوي ضـعيف دی.

څېړونکی شعيب الارنووط پرې ليکي:

هذا إسناد ضعيف لانقطاعه، قتادة: وهو ابن دعامة السـدوسي مـدلس وقد عنعن، ثم إن سماعه من الأحنف بـن قـيس مستبعد، لأنـه ولـد في

(c) ketabton.com: The Digital Library

البصرة سنة (60هـ) على أحد الأقوال، وتوفي الأحنف سنة (67هـ) على أصح الأقوال.

ژباړه: دا سند د انقطاع له وجې ضعیف دی، قتاده بن دعامه السدوسي مدلس دی او روایت یې په (عن) کړی، له احنفه یې اورېدنه هم سمه نه ښکاري، ځکه دی له یو قول سره سم په بصره کې د (٦٠ هـ) پر مهال زیږېدلی او له کره روایت سره سم احنف په (٦٧هـ) کې مړ شوی.

له کفارو د پیدا شویو ماشومانو د دوزخـي کېـدو پـه اړه پـورتني یـاد شوي روایات یا ضعیف او کمزوري دي او یـا یـې مطلـب داسـې بیـان شوی چې د حدیث له اصلي محتوا سره اړخ نه لګوي.

لاندې به هغه احادیث راوړو چې ښيي د کفارو ماشومان به جنـت تـه ځي:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ.(١٥)

ژباړه: له ابو هریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې ویل یې رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: هر ماشوم پر فطرت پیدا کېږي، نو مور وپلار یې یا یهودي، یا نصراني او یا اور لمانځونکی کړي.

بخاري په باب تعبیر الرؤیا بعد الصبح کې یـو بـل رویـت هـم راوړی چې رسول الله ص د شپې د یوه اوږده خوب یادونه وکړه د دې په ترڅ کې یې وویل چې ما یو شیخ ولید چې شا و خوا یـې هغـه ماشـومان وو چې پر فطرت مړه شوي، مسلمانو ورته وویل: اې د الله رسوله!

وَأَوْلاَدُ المُشْرِكِينَ؟ فَقَـالَ رَسُـولُ اللَّـهِ صَـلَّى اللـهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ: «وَأَوْلاَدُ المُشْرِكِينَ.(١٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د مشرکانو اولادونه هم؟ نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: د مشرکانو اولادونه هم.(یعني دوی هم له ابراهیم علیه السلام سره وو)

په لنډو ویلای شو چې د قرآن کریم د عمومي اصولو او څرګندو نبوي احادیثو له مخې به د کفارو ماشومان جنت ته ځي، ځکه الله پر خپل مخلوق مهربان دی، احسان پرې کوي او فضل یې د خپلو سننو یوه نه بېلېدونکې برخه ده. پاتې شول د هغوی د دوزخي کېدو په اړه راغلي روایات نو ټول یې مجروح، کُوټه او د حدیثي اصولو خلاف دي.

۲۰۱۳م

سرچینې:

(۱)(بخاري، کتاب بدء الخلق، باب ما جاء فی قول الله تعالی: وهو الذی یبدأ الخلق... ح: ۳۱۹۴)

(۲)(بخاري، کتاب الادب، باب جعل الله الرحمة مائة جزء ح: ۶۰۰۰)

(۳)(بخاري، کتاب الجنائز باب ما قیل فی اولاد المشرکین ح: ۱۳۸۴)

(۴)(بخاری ح: ۱۳۸۳)

(۵)(مسند احمد ح: ۲۰۶۹۷)

(٦)(معجم کبیر ح:۲۷)

(۷)(سلسله الضعیفه)

(۸)(مسلم، کتاب الجهاد والسیر، باب جواز قتل النساء والصبیان في البیات من غیر تعمد، ح: ۱۷)

(۹)(تېره حواله)

(10)(تېره حواله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱)مسلم، کتاب القدر، باب معنی کل مولود یولد علی الفطرة...ح: ۲۶۶۲)

(۱۲)(العلل ۱۳۸۰، ۲/ ۱۱)

(۱۳)(مسند احمد مسند ابی سعید الخدری ح: ۱۱۱۴۳)

(۱۴)(مسند احمد حدیث الاسود بن سریح، ح: ۱۶۳۰۱)

(۱۵)(بخاري باب ماقیل فی اولاد المشرکین ح: ۱۳۸۵، مسلم باب معنی کل مولود یولد علی الفطره... ح: ۲۶۵۸)

(۱۶)بخاري، کتاب التعبیر، باب تعبیر الرؤیا بعد صلاة الصبح، ح: ۷۰۴۷)

د اسلامي ثقافت په اړه زما اند

لغوي مانا:

ثقافت د (ث ق ف) له مادې جوړ دی، په لغوي اعتبار یې څو ماناوې شوې دي:

۱/ هغه آله چې نیزه یا غشي په سموي. د لسان العرب لیکوال وایي:
الثِّقافُ: حَدِيدَةٌ تكُونُ مَعَ القَوَّاسِ والرَّمّاحِ يُقَوِّمُ بِهَا الشيءَ المُعْوَجَّ.

ژباړه: ثقاف هغه اوسپینزه اله ده چې له لینده یا نېزه جوړونکي سره وي او د یوه شي کوږوالی په سموي.

د یادولو، زدکولو، بریا او مخامختیا په ماناؤ هم کارېږي. د لسان العرب لیکوال بیا هم لیکلي:
يُقَالُ: ثَقِفَ الشيءَ وَهُوَ سُرعةُ التَّعَلُّمِ. ابْنُ دُرَيْدٍ: ثَقِفْتُ الشيءَ حَذَقْتُه، وثَقِفْتُه إِذَا ظَفِرْتَ بِهِ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: عرب ژر زدکولو ته ثقف الشئ وايي، ابن دريد ويلي: ثقفتُ الشيء معنا زده مې کړ يا هم تر برلاسي وروسته عرب وايي: ثقفتُه. الهي وينا ده: که ته پر دوی په جنګ کې برياليی شوې...يا هم که ته له دوی سره په جنګ کې مخ شوې...(۱)

اصطلاحي مانا:

په اصطلاحي معنا کې يې دوې معناوې د پام وړ دي، يوه يې د مطلق ثقافت ده او بله يې د اسلامي ثقافت شوې ده. معجم اللغة العربية المعاصرة ثقافت داسې تعريفوي:

مجموع ما توصَّلت إليه أمَّة أو بلد في الحقول المختلفة من أدب وفكر وصناعة وعلم وفن، ونحوها؛ بهدف استنارة الذِّهن وتهذيب الذَّوق وتنمية ملكة النَّقد والحكم لدى الفرد أو في المجتمع.(۲)

ژباړه: په مختلفو وختونو کې چې يو ښار يا امت د ادب، فکر، صناعت، علم، فن او نورو په برخه کې کومو شيانو ته رسيږي همدا ثقافت دی چې هدف ورڅخه د ذهن تنوير، د ذقونو ښايسته کول او په ټولنه و فرد کې د انتقادي قوې پياوړي کول دي.

د الثقافة السلامية کتاب ليکوال يې داسې تعريف کړی دی:

مجموعة المعارف و المعلومات النظرية، والخبرات العملية المستمدة من القران الکريم والسنة النبوي، التي يکتسبها الانسان، ويحدد على ضوئها طريقة تفکيره و منهج سلوکه في الحياة.(۳)

ژباړه: د نظري معلوماتو، معارفو او هغو عملي علومو ټولګه ده چې له قران کريم او نبوي سنتو انسان اخيستي او د همدې په رڼا کې د ژوند مهال د فکر او سلوک لار ټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوم په دویم تعریف کې ثقافت له خپل لوی مفهوم څخه را کوچنی شوی دی، زما په اند په اسلامي ثقافت کې هم یوازې د علم او معارف په اړه خبرې باید نه وي، په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو کلتور، فنون، علوم که دیني وي یا په نورو برخو کې، تاریخ یې، دودونه او رواجونه اسلام ته یې نسبت کېږي که نه؛ ځکه په یوه اسلامي ټولنه کې وي چې که اساسن اسلام کې ریښه هم ونه لري، خو بیا هم په مسلمانانو کې د وجود له امله یې اسلامي ثقافت کې ځایولای شو.

تر دې وضاحت وروسته غواړم ځینې ټکي د اسلامي ثقافت په اړه دلته ذکر کړم چې زما په اند د اسلامي ثقافت د تدریس مهال یې ذکر اړین دی:

۱/ د ثقافت عمومي تعریف او په خاص ډول د اسلامي ثقافت تعریف باید د کتاب په لومړي سر کې وشي. تر هر بحث مخکې د یوه شي تعریف ضروري دی. د تعریف په برخه کې دې یوازې پر نقل اکتفا نه کېږي، بلکې د خپلې ټولنې شرایطو ته په کتو دې ځینې تعریفونه خپله هم جوړ کړي او دا لاره دې همداسې خلاصه پرېږدي چې راتلونکې وخت نور کسان هم ګامونه پر واخلي. د دې تر څنګ دې دا هم واضحه شي چې موږ ولې اسلامي ثقافت وایو؟ اړتیا یې څه ده او ګټه یې څه ده؟

۲/ د اسلامي دین او اسلامي شریعت د اصلي او فرعي منابعو پېژندنه د اسلامي ثقافت د تدریس مهال تر ټولو لومړی ټکی دی چې باید توجو ورته وشي. شاګرد باید دا وپېژني چې د شرعي و دیني مسایلو په حل کې پوهان لومړی او په دویم قدم کې کومو منابعو ته رجوع کوي؟ کوم مسایل باید له اصلي منابعو ثابت وي؟ او هغه مسایل کوم دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

که له فرعي منابعو ثابت شي هم پروا نه لري؟ د اسلامي سرچینو په اړه باید بحث هر اړخیز وي، اساسي منابع هم باید د خپلو مرتبو له مخې هغه ډول تشریح شي چې ورسره مناسب وي او له دې سره په ترتیب باید فرعي منابع هم د خپلې درجې له مخې تشریح شي چې د هرې یوې په بحث کې یې مقام، اړتیا او له دې څخه د مسایلو په حل کې چې ځنګه ګټه اخیستل کېږي؛ هغه هم باید توضیح شي.

۳/ دریېم بحث زما په اند دا اړین دی چې د اسلامي ثقافت مواضع باید معلوم شي. په اسلامي ثقافت کې له کومو شیانو بحث کېږي؟ یوازې عقیده؟ ورسره عبادت؟ اخلاقیات؟ او که تر دې اضافه نور مجالات هم شته چې باید د اسلامي ثقافت د تدریس مهال ورته پام وشي؟ که بحث یوازې په لومړی یا دویمه یا ورسره دریېمه کټګورۍ کې را خاص شي نو بیا د اسلامي شریعت نوم تر ثقافت ښه ورسره لګېږي؛ ولې بیا د اسلامي ثقافت نوم ور کړی دی؟ او که داسې وي چې له اسلامه ځنګه تعبیر هم شوی دی، چا کړی دی، په څه وخت کې شوی دی، ځنګه نتیجه پرې راغلې ده، د کومو اصولو په نظر کې نیولو سره یې کړی دی، د اسلامي شریعت اغېز پر کلتور څه و؟ د ټولنې په نظم کې څه رول لري؟ اقتصادي برخه کې څومره مهم دی؟ د غم و ښادي په وخت کې څه وایي؟ همداسې هغه مواضع باید په ګوته شي چې د اسلامي شریعت څخه اغېزمن شوي وي او دا ټول په ثقافت کې داخلېږي.

۴/ د ثقافت مضمون باید د معرفت سبب شي نه د تجاهل، همدا راز باید خلك افراطیت ته سوق نه کړي، بلکې دلته چې څه ورته تدریس شي هغه یې د لا روښانتیا او زغم سبب شي نه دا چې د نورو په وړاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د كركې او نفرت تخم پكې وكري. له بده مرغه چې د ثقافت مضمون اوس په مسلكي ډول نه دی عيار شوی او څوك چې يې تدريسوي هغه هم پر خپل مضمون بشپړ برلاسی نه لري له دې امله د ښه پايلې پر ځای منفي نتيجه ور كوي.

په ډېر افسوس بايد په دې اعتراف وكړو چې اسلامي ثقافت كې د نن پر ځای پر پرون زيات زور راوړل كېږي؛ د دې پر ځای چې د د شريعت پر اساساتو مناسب بحث وكړي، لا يې نورو پيچلی كړي چې محصلين يې په زدكولو كې له ستونزو سره مخېږي. يو بل مشكل د عيني ژوند او ذهني تصور ترمنځ را پيدا كوي؛ ځكه د ثقافت مضمون تر حال پر تېر ډېر بحث كوي چې شاگردان او لوستونكي د نن پر ځای پرون ته توجو كوي او له دې امله د عيني شرايطو او هغه تصور چې له شاگرد سره پيدا كېږي يو ډول ټكر رامنځته كوي او دا د ژوند حقيقت هغوی ته تريخ كړي.

۵/ د دې مضمون يوه بله نيمگړتيا داده چې په محصلينو كې د فكر وړتيا نه زياتوي. دوی نه د مسلمانانو د تاريخ، نه د اوسنيو ستونزو د حل، نه له تاريخ څخه د زدكړې او نه هم د اسلام د تعبير او سرچينو په اړه سم پوهاوی تر لاسه كړي. د يوه مضمون چې اساسي هدف همدا د اسلامي شريعت پېژندنه وي، د هغه پر تاريخي سير باندې رڼا اچول وي، د تعبيرونو او سرچينو په اړه يې بحث وي، اما بيا هم يو محصل تر لوست وروسته په دې يوه هم پوه نه شي، نو حتمن په دې مضمون كې ستونزې شته چې جدي حل غواړي.

۶/ ثقافت كه په لنډ ډول تعريف كړو نو د اوسني امت يو ژوندی انځور راته كاږي. كه دا مضمون په دې اړه بحث كې ناقص وي، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو ته هم څه نه شي ور کولای، تر ټولو مهمه داده چې لـه دې مضمون وروسته طالب العلم پوه شي چې اوس د امت په مخ کې ستر خنډونه څه دي او حل يې څه دی؟ موږ د شريعت پروني تعبير تـه نـن زياته اړتيا نه لرو، خو د نن له شرايطو سره سم ورته اړتيا لرو، نو کـه پـه مضمون کې د نن پر ځای پرون ډېر فشار راوړل شوی وي دا د امت پـه اوسني حالت کې فايده نه لري او بايد فوري يې پر بديل فکر وشي.

7/ اسلامي ثقافت بايد د هغو باورونو، عقايدو او ارزښـتونو پـه اړه لـه اسلامي ليدلوري بحث وکړي چې په يو نه يو ډول له ديـن يـا شريعـت سره تړاو لري.

۸/ په اسلامي ثقافت کې بايد د هغو فرقو پـه اړه هـم ځـانګړی فصـل موجود وي چې له اسلام څخه خپـل تعبيـر لـري. دوی حـتمن د خپـل تعبير لپاره ځانګړي اصول لري، تګلاره يې لـه نـورو بېلـه وي. اسـلامي ثقافت بايد د هرې اسلام ته منسوبې فرقې پر ليدلوري، اصـولو، تعبيـر، له نورو سره پر مهمې اختلافي ټکو بحـث وکـړي چـې محصـلينو تـه د مسلمانانو د مذاهبو، فرقو، تعبيرونو او پـه ټولـه کـې د مسـلمانانو د تېـر تاريخ په اړه معلومات وشي.

۹/ په اسلامي ثقافت کې د مسلمانانو تېر تاريخ ته نظر ډېر لازمي دی. که داسې وشي چې دا تاريخ پر پړاونو ووېشل شي لا به ښه وي چې پـه مختلفو سمسترونو کې ولوستل شي. د رسول الله ص دور دې ځانګړی شي، بيا دې د راشده خلفاؤ دوره ولوسـتله شي، تـر دې وروسـته دې د نورو خلفاؤ، اميرانو، پاچاهانو او هغه کسان هم بايد له پامه ونه غورزول شي چې د خلافت يا امارت دعوه يـې کـړې وي خـو واک تـه نـه وي رسېدلی، د هغه په اړه بحث به دا ګټه وکړي چې هم به يې محصلين پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه معلومات ولري، دويم دا چې اړين دی چې معلومه کړي هغه ولې دې ادعا کولو ته اړ شو او بيا برياليی ولې نه شو؟

۱۰/ د اسلامي ثقافت مضمون دې داسې چمتو شي چې پر څو مهمو برخو ويشل شوی وي. مثلن: په لومړۍ برخه کې دې د اسلام پر سرچينو بحث وکړي چې اساسي او فرعي سرچينې کومې دي؟ تر دې وروسته که د اسلامي مذاهبو په اړه بحث کيږي، نو لومړی دې د رسول الله ص له دوره پيل کړي چې هلته يوازې يوه مرجعه وه او هغې تفسير وړاندې کاوه؛ اما که اصحابو ته اړتيا پېښه شوې وای، هغوی اجتهاد کاوه لکن رسول الله ص يې د خطاگانو سمونه کوله. د رسول الله ص په دور کې دا ټکی لازمي دی چې اصحابو کومو معيارونو ته په کتو اجتهاد کاوه؟ دا ټکی له موږ سره د اجتهاد په تعريف او مجتهدينو په پېژندنه کې مرسته کوي.

د اصحابو په دور کې هم د تعبير اختلافات وو؛ له دې امله بايد ښه بحث پر وشي. دلته نو دا ټکی نور هم اړين دی چې کومو معيارونو ته په کتو اصحابو اجتهاد کاوه او ولې ځينو ته پر نورو ترجيح ورکول شوې ده؟ هغه اصحاب چې په اجتهاد کې تر نورو مخکې بلل شوي، که د هغوی د اجتهاد روش معلوم شي په اساني موږ پته لگولای شو چې دوی کوم معيارونه په نظر کې نيولي دي؟ د اصحابو په دور کې که څه هم مدون اسلامي مذاهب نه دي را پيدا شوي خو د هغوی اجتهادي تگلارو بيا د مذاهبو په رغونه کې ښه جوت کردار ادا کړی دی.

د اصحابو تر زمانې را وروسته نو فقهي مذاهب په يو نه يو ډول را پيدا شوي دي چې فقهي تگلارې يې سره بېلې وې. دا دور نو لوی او ژور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ته اړتيا لري چې د اسلامي زده کړو محصلين د مذاهبو په تګلارو، له نصوصو د اجتهاد په طريقو او معيارونو بايد وپوهيږي. دلته بل مهم بحث دا هم دی چې د اختلاف پر را منځته کېدا هم بايد بحث وشي چې مذاهب ولې تر خپل منځ اختلاف سره لري؟ دا ډېر مهم بحث دی او محصلين يې په اړه يا معلومات نه لري يا که څوک پوهيږي؛ نو بيخي کم. د هر مذهب د اصولو په اړه بحث به نور هم ګټور وي، د دې تر څنګ که يې د ځينو مشهورو څيرو په اړه معلومات وړاندې شي ډېر به ښه شي.

زما په اند د اسلامي ثقافت په برخه کې دا هغه ټکي دي چې بايد پکې ځای شي. که اسلامي ثقافت له دې يادو ټکو پرته لوستل کېږي، نو نه يوازې چې اسلامي ثقافت سم معرفي کولای نه شي بلکې زيان به يې دا وي چې محصلين او لوستونکي په تياره کې ساتي. هغوی ته د يادو شيانو په اړه سم ليدلوری نه ورکوي، د اسلامي ثقافت مضمون په خپله غېږه کې خورا زيات شيان را نغاړي چې په يوه چپټر يې خلاصول هم له دې مضمون سره ظلم دی او هم له محصلينو سره. زما په اند د اسلامي ثقافت مضمون بايد په مشخصو پوهنځيو کې ولوستل شي چې هغوی په يو نه يو ډول له اسلامي زدکړو سره اړه ولري. د طب يا ساينس په پوهنځيو کې شاملول يې هم محصلين په تکليف کوي او هم دا مضمون په هغه ډول نه تدريسيږي چې ور سره مناسبه ده. د اسلامي ثقافت مضمون دې د يوه تخصصي مضمون په توګه يوازې هغو کسانو ته تدريس شي چې اسلامي زدکړې کوي او په دې برخه کې پوهاوي ته اړتيا لري. د نورو پوهنځيو محصلين د اسلام په اړه عمومي معلومات د مکتب له ابتدا تر انتها زده کوي او بيا تخصصي زده کړو ته اړتيا نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. که بیا هم اړتیا وي، نو ځینې داسې کتابو دې په اړه ولیکل شي چې عمومي وي او یوازې د پوهنتون کسان ګټه ترې وانه خلي بلکې عام افراد یې هم له مطالعې یو څه تر لاسه کړي او هغوی ته په دې اړه یو عمومي پوهاوی ور کړي او همدا به ورته کافي وي.

۱/۲/۲۰۲۰

کابل - افغانستان

سرچینې:

(۱)لسان العرب، الفصل التاء المثلثة: 19/9، د دار صادر- بیروت دریم چاپ ۱۴۱۴)

(۲)معجم اللغة العربیة المعاصرة، بحث ثاء د ث ق ف ماده ۱۰۶۰ لغت:۱/ ۳۱۸، د عالم الکتب لومړی چاپ: ۲۰۰۸)

(۳)الثقافة السلامیة: ۱۸، د اثراء د نشر و توزیع ادارې لومړی چاپ: ۲۰۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین د انسان لپاره دی که انسان د دین؟

یا هم انسان وسیله دی که هدف؟

اوس ډېر کسان دا پوښتنه کوي چې دین د انساني ګټو لپاره دی او که انسان د دین لپاره پیدا شوی دی چې باید په خپلو غوښو او وینو د دیني ارزښتونو ساتنه وکړي؟

دا په دې برخه کې خورا اهمیت لرونکې پوښتنه ده چې باید ډېره پخوا په معقول او منطقي توګه حل شوې وای؛ له بده مرغه چې د نورو ټولنو لپاره به حل وي، خو زموږ د ټولنې لپاره تر اوسه هم په معقول ډول نه ده حل شوې.

که د دې پوښتنې په اړه ځینو ټکو ته پام شوی وای، نو معقول او منطقي حل یې ډېر اسانه و، بدبختانه چې د موضوعاتو بعدونه، له زمان و مکان سره یې تطبیق او د ټولنې غوښتنو ته نه پام د دې سبب کېږي چې پوښتنې په خپله اصلي بڼه پاته شي او د معقول حل لپاره یې څوک جدي او پرېکنده اقدام ونه کړي.

د دیني او شرعي متن له محتوا په ډېره څرګنده معلومېږي چې د انسان او دین ترمنځ په پرتله کې د انسان د مهم بللو پله درنه ده، دیني متن په ګڼو ځایونو کې دې موضوع ته پام کړی دی او د مقدسو لارښوونو په بهیر کې د شرایعو تغییر او تبدیل د همدې محور پر اساسیتوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځرخي او موږ ته په ګوته کوي چې دين او شريعت د انساني ګټو د تامين وسيلې، له دې امله نو د قران په مقدس متن کې راغلي چې که انسان ته د زيان رسولو معامله د دين پر سر رامنځته شوه، انسان په ډېره اساني کولای شي چې له دين څخه منکر شي، اما اجازه دې نه ور کوي چې د انسان فزيکي وجود ته زيان ورسيږي.(النحل: ۱۰۶)

دا سمه ده چې د دين او شريعت په متن کې خورا ډېر دلايل د دې لپاره موجود دي چې دين د انسان لپاره وبولي، د انساني ګټو د تضمين وسيله يې وګڼي، اما په دينپالو ټولنو کې دې فکر ولې دومره وده کړې ده چې انسان د دين لپاره دی او بايد د ديني ارزښتنو په خونديتابه کې له ځانه بيا تر ماله او ابرو و عزته هر څه قرباني کړي؟

څو عوامل د دې سبب شوي دي، چې ځيني يې د ديني کتابونو د متن له ناسم تعبير سره اړه لري او نور يې بيا له ټولنيز ژوند سره تړاو لري. د قران کريم له يوه ايت څخه په دې برخه کې خورا ناسم تعبير کېږي چې د ايت اصل متن په دې توګه دی:

{وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ} [الذاريات: 56]

ترجمه: او ما پيری و انسان د خپل فرمان منلو لپاره پيدا کړي دي.

د دغه ايت له الفاظو، موضوع او مخته وروسته جملو سره ډېره بېباکه چلند شوی دی، نه دغه الفاظ هغه مفهوم ايجابوي چې په عمومي توګه ځني کېږي او نه زموږ د سترګو ليدلې مشاهده ورسره سر خوري.

که دلته له عبادت څخه هغه مفهوم ومنو چې عمومن ځني کېږي، نو بيا انسان ولې سرکښي کوي؟ انسان ولې د خپل تخليق هدف هېر کړی دی؟ په عربي کې د عبادت لفظ يوازې دغه مفهوم نه لري لکه زموږ خلکو ته چې له دې لفظ څخه بيخي بدهي ښکاري. عبادت د امر منلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره هم کارېږي، د یو چا امر ته غاړه ږدل، هم عبادت دی، د قران کریم په دې ایت کې د جن او انس له عبادت څخه هدف هم هغو قوانینو ته د هغوی تسلیمي ده چې د کائیناتو د نظم چلولو په برخه کې خالق پیدا کړي او له دې قوانینو سرغړونه د جن او انس له وسه بهر خبره هم ده، دا مفهوم قران کریم بل ځای نورو مخلوقاتو لپاره د الفاظو په یو څه توپیر داسې بیان کړی دی:

{تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ ولَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيماً غَفُوراً} [الإسراء: 44]

ترجمه: اووه اسمانه، ځمکه او څه چې پکې دي، ټول د هغه لپاره له ستاینې سره یوځای تسبیح وایي؛ خو تاسو د هغوی په تسبیح نه پوهیږئ، یقینن هغه له دې امله بخښونکی دی چې زغم یې زیات دی.

په دې ایت کې اسمان، ځمکې او پکې شته ټولو مخلوقاتو ته د تسبیح نسبت هم له دې جملې دی لکه انسان ته چې د عبادت نسبت شوی دی، نه اسمان او ځمکه خوله لري چې تسبیح په ووایي او نه د خدای هدف دغه ټول تسبیح دي، قران کریم وویل چې تاسو یې تسبیح نه شئ فهمولای، یقینن له انسان پرته د نورو مخلوقاتو عبادت او تسبیح تر اوسه هم ډېرو انسانانو ته د فهم وړ نه دي، اما دلته هدف هغو قوانینو ته د ټولو مخلوقاتو تسلیمي ده چې د جهان د اداره کولو لپاره په دې نړۍ کې نافذ دي او هیڅوک یې له پیروي انکار نه شي کولای، حتا دا داسې قوانین دي چې د قران کریم له مخې خدای خپله هم د دې قوانینو پابند دی او مخالفت یې نه کوي، نو مخلوق به یې څنګه مخالف شي؟ مثلن د جاذبې قانون دی، له دې قانون څخه مخالفت د جهان د متلاشي کېدلو په معنا دی، نو که خدای له دې قانون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوك معاف كړي، ګډوډي به جوړه شي او الله عزوجل په كائيناتو كې د عمومي ګډوډۍ پلوي نه دی.

كه د قران كريم د تفسير لپاره زموږ مفسرينو اول د قـران كـريم مفـاهيم خپله په قران كې كتلي وای، زما په اند د قران كريم خپل تفسير او تعبير به تره ډېره موافقت سره درلودلای او هغه خطاګانې به نـه پيـدا كيـدلای چې اوس يې موږ شاهدان يو، زموږ مفسرينو له بده مرغه چې د قـراني اياتونو په تفسير كې نه ځمكني شرايط او د عينيت فلسفه پـه نظـر كـې نيولې ده او نه يې خپله د يوه ايت تفسير د بل په څنګ كـې ايښـی دی چې څومره يو د بل له تفسير او تشريـح سره تطـابق لـري؟ د تفسـير پـه كتابونو كې دا هغه خلا ده چې تر اوسه پام نه دی ور ته شوی او لا يـې هم د ډكولو لپاره يوې داسې ادارې كار نه دی پيل كـړی چـې پـه ټولـه معنا د دې كار اهليت او وړتيا ولري.

دين ولې د انسان په ژبه راغلی دی؟ موږ بايد پر دې نكته هم ډېـر فكـر كړی وای، كه هدف د انسان له تخليق څخه يوازې د الله هغـه عبـادت وای چې موږ يې په عمومي ژوند كې كوو، نو بيا انسان سرغړونـې معنـا نه درلوده، د انساني ارزښتونو لپاره د ديني متن تغيير او تبديل معنـا نـه وركوله او په ټوله كې د انسان په هغه ژبه چې تل د تغييـر او تبـديل پـه حال كې وي د هغه قانون متن رالېږل چـې د دوی پـه انـد هـيڅ وخـت تغيير او تبديل نه مني د ثوابتو له جملې دي، هم بې معنا او بې مفهومـه جمله ده؛ ځكه كه هدف دغه عبادت شي چې موږ يې په ورځني ژوند كې كوو، نو يو لور ته خو ټول انسانان دا كار نـه كـوي، بـل خـوا د دې عبادت نوعيت او ډولونه سره ګـڼ او بېـل دي او بـل يـې دغـه مـتن پـه ايجادولو او د هدف په تر لاسه كولـو كـې چنـدانې مـوثر هـم نـه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای کولای شوای چې د دې تحول منونکې ژبې پر ځای د عبادت قانون د انسان د عصبي سیستم یوه نه جلا کېدونکې برخه گرځولای وای، چې هم هدف تر لاسه شوی وای، هم ټولو انسانانو عبادت کړی وای، ورسره د اختلاف او په عبادت کې د تنوعاتو مخه ډب شوې وای او تر څنگ یې ډېرې نورې ښېگڼې هم؛ اما خدای دا کار نه دی، بلکې په انساني ژبه یې متن رالېږلی دی، هغه ژبه چې انسان پنځولې ده، هغه ژبه چې د خورا ډېرو تعبیرونو، تفسیرونو، گڼو مفاهیمو ور کولو او نورو گڼو پدیدو تحمل لري، دا هر څه په گوته کوي چې تر دین انسان مهم دی، دین به د انسان گټې ساتي، لکه عملن چې موږ لیدلي هم دي، دین هغه وخت نازل شوی دی چې یوه ټولنه د تاریکۍ په تور گرداب کې لاهو کېږي، له دې جوتېږي چې په دیني ارزښتونو به انساني هغه ساتل کېږي.

انسان ته د دین منلو او نه منلو اختیار، یوه بله هغه اساسي نکته ده چې موږ په دې ځانگړې قضیه کې د خاصې پرېکړې برداشت کولای شو، د خدای په رالېږلي متن کې دغه نکتې ټولې د انسان محوره دین تصریح کوي، د خدای دین د کړاو لپاره نه دی، انسان د انسان لپاره داسې ایډیالوژي جوړه کړي چې هغه په کړاو بدله شي، د خدای دین که انسان ته د دین منلو واک ور کوي، نو دا هم ښکاره کوي چې انسان خدای ته څومره مهم دی؟ اما د خدای له متن څخه چې انسان کوم برداشت کړی دی، په هغه برداشت کې د انسان اصل مقام ډېر راټیټ شوی دی، د ایډیالوژیو په گړبړ کې د انسان مقام ته زیان رسېږي، هره ایډیالوژي که له پیله د انسان په گټه رامنځته شوې وي، هم وروسته داسې لارې کوڅې پکې جوړې شي د خاصو انسانانو د گټو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونديتابه قانون شي، تر جبر لاندې انسان نه شي کولای چې د ټولو انسانانو غوښتنې، اړتياوې، د طبيعت حالات او نور دې سره ورته شي، بلکې دا هر وخت سره مخالف وي، له دې امله د انسانانو لپاره د يوې داسې عمومي ايډيالوژۍ را پيدا کول چې د ټول بشر په خير دې وي، که ناممکنه نه ده، نو مشکله حتمن ده؛ ځکه لکه د هر انسان فزيکي وجود چې له يوه بل سره توپير لري، دغه ډول يې نور ډېر شيان هم له نورو انسانانو سره فرق کوي، يو شی که زه د ځان په ګټه بولم او بل ته يې هم ګټه، اما بل زما په شان فکر نه شي کولای، ممکن هغه يې د ځان په تاوان وګڼي او مخ ځنې وګرځوي، يوه ايډيالوژي په يوه بڼه چې په هيڅ زمان، مکان او ټولنه کې دې د هغې جوړښت، موخه او د تطبيق و اجراء ډول دې توپير نه سره کوي، يوه اساسي تېروتنه ده چې له له ديني ايډيالوژيو رانيولې بيا تر غير ديني پورې د هرې يوې پيروان د دغه ناسم فکر ښکار شوي دي او په پايله کې يې انسانيت ته په زيان تمامه شوې ده.

هره ټولنه، ځای او وخت خپلې تقاضاوې لري، د دې لپاره به نظريات تراشل کيږي، که زما د هيواد لپاره يوه ديني نظريه نن کار ور کوي، عيني په همدې وخت کې يې د امريکا دټولنې لپاره نه ور کوي، بايد د هغه ځای له شرايطو سره عياره کړل شي، له دې ثابتيږي چې انسان مهم دی، ديني تعبيرونه، تفسيرونه او ايډيالوژي ګانې له دغه اساسي نکته له پامه نه باسي چې هر څه د انساني ګټې لپاره، که له دې اصل څخه د هرې ډلې، فکر او مکتب پيروان مخالفت کوي، په اصل کې د خپلې ايډيالوژۍ وخت لندوي او نورو انسانانو ته د کړاو پر ځای اول خپلو ځانو ته د کړاو په ايجادولو کې وخت ضايع کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵/۱۱/۲۰۲۱

په اسلامي دعوت کې د کتاب مقام

له شک پرته چې کتاب د انسانیت په رشد او پرمختگ کې خپل رول هر وخت ادا کړی دی، که نن څومره هم نویو عصري وسایلو پر مختگ کړی دی، خو د کتاب اهمیت نه یوازې کم شوی نه دی بلکې زیات شوی دی.
د کتاب اهمیت ته په کتو د عالمیانو خالق هم په بېلابېلو وختونو کې له ګڼو نبیانو سره کتابونه او صحیفې د انسانانو د هدایت لپاره رالېږلي دي.
په ټولو انساني ټولنو کې د کتاب له اهمیت څخه څوک منکر نه دي او هره ټولنه د کتاب اهمیت مني اما ممکن په ځینو ټولنو کې یې اغېز زیات وي او په ځینو کې کم؛ خو دا هر څه د هغې ټولنې په ظرفیت پورې تړلي دي چې د یوې ټولنې ظرفیت څومر لوړ وي، هغومره د کتاب اهمیت هم هلته زیات وي.

مقدس کتابونه

د کتاب نوم په قران کریم کې هم ذکر شوی دی، قران کریم په مجموع کې څلور ستر کتابونه یاد کړي دي چې پر څلورو سترو رسولانو په جلا جلا وختونو کې نازل شوي دي. دلته به د تېرو الهي کتابونو او قران کریم په اړه د قران کریم ځینې لارښوونې او هغه صفات را واخلم چې قران کریم ذکر کړي دي څو د کتاب اهمیت په ښه ډول څرګند شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ () مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ (ال عمران: ۳، ۴)

ژباړه: پر تا يې په حقه کتاب نازل کړی چې د مخکنيو تاييدونکی دی، او پخوا يې تورات و انجيل نازل کړي وو چې انسانانو ته لارښود او فرقان يې هم نازل کړی دی.

په دې ايت کې د پخوانو کتابونو لپاره د لارښود صفت ذکر شو، قران کريم يې په حقه نازل شوی ګڼلی دی چې مخکني کتابونه تاييدوي او د فرقان نوم يې ور کړی چې حق و باطل سره بېلوي.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ (المائده: ۴۴)

ژباړه: بېشکه موږ تورات نازل کړ چې په هغه کې هدايت او نور وو، نبيانو ورباندې فيصلې کولې.

دلته له هدايت سره د نور صفت ور اضافه شوی او دا هم ويل شوي چې د خلکو پرېکړې نبيانو په همدې تورات کولې.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ.

(الاعراف: ۵۲)

ژباړه: او يقينا موږ دوی ته کتاب ور کړی، د علم له مخې مو تفصيل پکې کړی وو، مومنانو وګړو ته لارښود او رحمت.

قران کريم د موسی عليه السلام کتاب هم د فرقان په نوم ياد کړی دی:

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ. (البقره: ۵۳)

ژباړه: او هغه وخت چې موږ موسی ته کتاب او فرقان ور کړل چې ګوندي تاسو لار ومومئ.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ. (الزمر: ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله د کتاب په بڼه تر تولو ښې خبرې نازلې کړې دي چې يو له بل سره مشابه او تکراري دي.

قران کريم د الله تر ټولو بهترې خبرې دي، د کتاب په بڼه دا خبرې يو د بل تاييد کوي، نقض او تضاد پکې نه شته او دا لامل دی چې خبرې پکې تکرار راغلي دي، قضاياوې بيا-بيا راغلې دي خو د تضاد پر ځای مشابهت پکې دی چې د قران کريم پر حقانيت دلالت کوي.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ () قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (الزمر: ۲۷، ۲۸)

ژباړه: او يقينن موږ په دې قران کې انسانانو ته(د هدايت لپاره) هر ډول مثال بيان کړی چې ښايي دوی پند واخلي. داسې قران چې په عربي ژبه دی، له هر ډول نقص(کوږوالی) څخه پاک دی ګوندي دوی ځان ساتنه اختيار کړي.

دا خو په قران کريم کې د کتاب په اړه لارښوونې وې، په دې اړه مناسبه بولم چې يو حديث هم راوړم:

«إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا، وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ».(۱)

ژباړه: بيشکه الله په دې کتاب ځينې خلک اوچتوي او نور بيا کښته کوي.

له دې حديث څخه د قران کريم فضيلت معلومېږي چې د کتاب اهميت په ګوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحيفې او حديثي کتابونه

د سترو الهي کتابونو تر څنګ، الله ځينو نبيانو ته صحائف هم ور کړي دي چې انسانانو ته لارښووني پکې وي. قران کريم د ځينو انبياؤ په اړه د صحائفو يادونه هم کړې ده:

وكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا (الاعراف: ۱۴۵)

ژباړه: او موږ ده ته په الواحو (صحائفو) کې د هر شي په اړه نصيحت او د هر شي په اړه تفصيل ليکلی وو؛ نو دا الواح ټينګ ونيسه او قوم دې امر کړه چې په ښه ډول عمل په وکړي.

د همدې الواحو په اړه يو بل ځای وايي:

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ (الاعراف: ۱۵۴)

ژباړه: او کله چې له موسی څخه غوسه ولاړه الواح يې واخيستل او د هغو په نسخه کې هغو وګړو ته چې له خپله ربه ډارېږي هدايت او رحمت وو.

له دې جوتېږي چې صحائف هم د انساني هدايت لپاره وې، کله چې انسانان د الله په فرامينو عمل وکړي نو د رحمت سبب ورته کېږي او له دې امله الله پاک کتاب او صحائف هر ځای انسانانو ته رحمت بولي.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى () وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى (النجم: ۳۶، ۳۷)

ژباړه: او که دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او هغه ابراهيم په صحيفو کې وو چې په خپلو خبرو يې عمل وکړ؟

له دې ثابته شوه چې د موسی عليه السلام تر څنګ د خورا زياتو نبيانو جد او مقتدا ابراهيم عليه الصلاة و السلام ته هم صحيفې ور کړل شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې او په هغو کې ځيني احکام وو چې دلته د يوه سرکښ په اړه وايـي، دی په هغه څه نه دی خبر چې د موسی او ابـراهيم علـيهما السـلام پـه صحائفو کې راغلي وو؟

تر دې ور هـاخوا بيـا يـوه بلـه کټګـوری کتابونـه د انبيـاؤ هغـه خـبرې، وېناوې، فيصلې او عملي و تقريري اعمال دي چې د همدې کتـابونو د احکامو او لارښونو د تعميل پر مهال يې ترسره کوي او د نـورو انسـانانو په لاس ليکل کېږي. که څه هم دا کتابونه مستقيم انبياء نه ليکـي، امـا د تقدس درجه يې له دې امله پر خپل ځای پاته ده چې دا هم نبيانو عمل يا قول دی او د دين و شريعت په تشريح کې يې ويلی يا کړی دی. لـه دې امله نو دا د شرعي احکامو دويمه سرچينه بلل کېږي چې خورا لويه برخه شرعي احکام ور پـوري تـړلي دي. قـران کـريم د الهـي کتـاب د تشريح په اړه رسول الله ص ته وايي:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (النحل: ۴۴)

ژباړه: او موږ تاته ذکر نازل کړی چې خلکو ته هغه څه بيان کـړې چـې ورته نازل شوي او ښايي دوی فکر وکړي.

په دې ايت کې الله تعالی رسول الله ص ته امـر وکـړ چـې خلکـو تـه د ذکر بيان وکړه. رسول الله ص چې په عمل کې څه بيان کـړي، پـه قـول يې هر شی بيان کړی يا هم تقرير، دا ټول هغه څه دي چې رسـول اللـه ص ته د تبين امر شوی دی، يعنې دا بيـان دی، د قـراني احکـامو بيـان رسول الله ص خلکو ته په عمل کړی دی، په قول يې ورته بيان کړی او په تقرير يې هم.

له دې املـه چـې قـولي، فعـلي او تقريـري احاديـث و سـنت د شرعـي احکامو تشريح وه، علماؤ هڅه وکړه چې د قران کريم په شان دا هم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابي شکل خوندي کړي چې د ابد لپاره نورو راتلونکي نسلونه د يوې شرعي سرچينې په توګه کار تـرې واخـلي. دادی د حـديثي کتـابونو لـه ليکلو تر زر هم زيات کلونه تېرېږي، خو نن هم د امت په لاس کې دي او د مسايلو په حل کې ترې ګټه اخلي.

له دې لوړ بيان څخه ثابته شوه چې کتاب د اسلامي دعوت پـه لار کـې خورا لوی اغېز لري، همدې اغېز ته په کتو الله تعالی کتابونه نازل کړل، صحيفې يې راولېږلې او د امت لومړنيو پوهانو د حديثو کتابونـه وليکـل چې دادی د امت په رهبري کولو، رغولـو، سـمې لارې تـه پـه هـدايت کولو کې خپل مهم نقش لري او امت تر هر څه اول په شرعـي و دينـي احکامو کې همدې سرچينو ته رجوع کوي.

په دعوت کې د کتاب اغېز

مخکې کې مو هم يادونه وکړه چې که کتاب اغېز نه در لودلای نـو اللـه تعالی انسانانو ته د لارښوونې لپاره کتابونه نه نازلول.

د الهي کتابونو نازلېدل خپله ثابتوي چې اغېز يې زيات دی.که کتاب نه وای، نو له ادمه تر دې دمه راغلي اخبار او احوال بـه مـوږ تـه پـه دونـه خوندي ډول نه وای رسېدلي. موږ چې نن د تيرو نبيانو په احوالـو خـبر يو د همدې کتاب نقش دی، که د هغوی خبرې موږ ته رسېږې او مـوږ يې منو، ايمان پر راوړو دا هم د کتاب له امله دی، نـو لازمـه خـبره ده چې کتاب له خورا زيات اغېز څخه برخمن دی چې په ديني او دنيـوي لحاظ يې د انساني رشد په پر مخ وړلو کې ډېر مهم نقش له پامه نه شـو اچولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خپلو اسلافو له اقوالو او احوالو خبر يو، دا هم د کتاب برکت دی، موږ ته د هغوی خبرې او اجتهادات رارسيدلي دي، دا هم د کتاب له رويه، د کتاب اغېز دی چې نن هم د هغوی پيغامونه ژوندي دي او خلکو ته د سمې لارې په ښودنه کې ترې کار اخيستل کېږي.

د اوس وخت پر اجتهاداتو او د مسلو پر حل د پخوانو علماؤ د فکر اثر حتمن شته چې دا هم د کتاب اغېز ثابتوي.

د کتاب يو ښه والی دادی چې لوستونکی ورسره زياتره وخت حساسيت نه پيدا کوي او نه هم مقابله ورسره کوي، کتاب يو خاموشه داعی دی چې په خپل وار هر وخت، هر ځای کې هر چا ته په خپلو موثرو کلمو او جملاتو پيغام رسوي، د خلکو پر زړو او اذهانو اغېز کوي او ممکن خپل پيغام ور باندي ومني.

د کتاب پيغام

د پيغام په رسولو کې کتاب له پخوا زمانو ډېر د ارزښت وړ وو او دی. کتاب په زياتو وختونو کې تر مخامخ خبرو ډېر موثر وي، ځکه د کتاب د وړاندي کولو انداز له خبرو سره فرق لري، په کتاب کې يو خاموش داعي خپل پيغام په ارام ډول، له هر ډول استثنا پرته، په ښو جملو، غوره انداز او داسې ميتود وړاندي کوي چې مخاطب ورسره په جنجال نه اخته کېږي. لوستونکی يوازي د کتاب پيغام لولي او فکر پکې کوي، دلايل يې گوري او تامل ته اړ کېږي، تگلاره يې ارزوي او تر اغېز لاندي يې راځي او بالاخره د کتاب پيغام ته تسلمېږي.

د کتاب يوه بله ځانگړنه داده چې هر وخت موجود وي، زموږ سره اوس هم داسې کتابونه شته چې ليکوالان يې خورا وختي مړه شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، ان د رسول الله ص تر بعثت مخکې کتابونـه هـم موجـود دي او د یونان د فلسفې او منطق کتابونه اوس هم په یوه بڼه موجود دي.

د زیاتره کتابونو پیغام عمومي وي، هر وخت ته رسېدای شي، عمر یـې اوږد وي، له یوه قومه تر بله له یـوې جغرافـې تـر بلـې هـیڅ سرحـد نـه پېژني، له دې امله د کتاب پیغام خـورا مهـم دی. یـو عـالم وایـي، کـه څوک غواړي چې ونه مري، نو ګټور کتاب دې ولیکي.

ربنتیا هم د زرګونو کسانو نومونه موږ اوس داسې یـادوو لکـه همـزولي چې مو وي او د ژوند په خورا زیاتو پیښو یې داسې خبر یو لکه زموږ د کلي چې وي، دا ولې؟ ځکه چې هغوی علماء وو، کتابونه یـې ولیکـل او انسانیت ته یې خدمت وکړ، د هغـوی د کتـاب پیغـام مـوږ د هغـوی پېژندلو ته وهڅولو.

۲۱/۱۲/۲۰۱۹

سرچینه:

(۱)مسـلم، کتـاب صـلاة المسـافرین و قصرهـا، بـاب فضـل مـن یقـوم بالقران... ح: ۸۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دیني تعبیر د نړۍ والې اداري اړتیا

دغه کار که په تېر وخت کې ممکن نه و؛ اوس خو یې حتمي شونتیا رامنځته شوې ده چې د اسلامي نړۍ په کچه د پوهانو یوه داسې اداره جوړه شي چې یوازینی کار یې له وخت، مکان او شرایطو سره د دین او شریعت سم تعبیر وي.

په اوس وخت کې د دې اداري اړتیا ځکه زیاته شوې ده چې د دین په وړاندې چېلنجونه زیات دي؛ له دینه هغه محلي تعبیرونه د وخت او غوښتنو سره سم نه کېږي، د هغو په نتیجه کې خبره جنګونو او ورانیو ته رسېږي چې نړۍ یې هم په ناسم تعبیر خبره او د عملي زیان بیلګې یې ویني.

په محلي کچه له دینه ناسم تعبیر که یوه لور ته د جنګونو او تشدد سبب شوی دی، نو بل لور ته یې له دینه د مخ اړولو لړۍ هم اوچته کړې ده، په نن وخت کې د اسلامي نړۍ په کچه دا هم یو لوی چېلنج پاته دی چې خلک له دغه مروجه تعبیره ستړي کېږي او له دینه مخ بې دینۍ ته اړوي چې د اسلام ټولنې لپاره د یوه بل ګواښ زنګ دی.

محلي ناسم تعبیرونه یو بل مشکل دا لري چې دولتونه او دیني مرکزونه/ اشخاص د همدې پر سر سره په جنجال اخته او یو بل ته په سنګر کې ناست دي، که تعبیر یو محوره او د زمان و مکان غوښتنې په نظر کې ونیول شي حداقل دې سناریو ته به پای ور کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي او شخصي تعبيرونه د اختلافاتو د زياتېدو سبب هم کېږي چې دا نن يې زموږ په هيواد او نژدې ګاونډي هيواد پاکستان کې خورا زياتې بېلګې وينو. طبيعي خبره ده چې د يوه انسان تعبير نسبت د ډېرو تعبير ته حتمن د خطا زيات احتمال لري، که له دينه تعبير جمعي کړو او د فرد کار يې ونه ګڼو نو زما په ګومان به مو د دې مذهبي زړه بدونکو اختلافونو مخنيوی تر يوه حده کړی وي.

فرد محوره او محل محوره تعبيرونه د وخت او زمان غوښتنو ته هغه ډول پاملرنه نه شي کولای چې بايد ورته شوې وای، اوس هغه وخت تېر دی چې يو کس به د خونې په يوه کونج کې ناست و، کتاب او فتاوا به يې ليکله، کله چې به وليکل شوه نو د هغې سيمې ټولو خلکو ته به يوه لاسته راوړنه وه او په هغه سيمه کې به عمل په کېده، اوس خبره د يوه ولايت او يوې سيمې نه ده، ديني هويتونه اوس په ملي هويتونو بدل شوي او د يوه ولايت په فتوا پر ټول هيواد اثر کوي، چې له امله يې ستونزې را پيدا کېږي، له دې امله اړينه ده چې له فرد محورۍ او محل محورۍ څخه نور دا کار جمع محورۍ ته وسپارو.

د ټيکنالوجي سرعت د هغو نويو مسلو را پيدا کول هم اسانه او تېز کړي دي چې له ديني او شرعي تعبير سره يو نه يو ډول اړيکه ولري؛ د همدې لپاره اړينه ده چې پر وخت او مناسب ځواب په ديني و شرعي تعبير کې ورته وموندل شي، چې دا کار هم فرد او محلي تعبير کوونکې نه شي کولای، له دې امله اړينه ده چې د دې مسلو د حل لپاره د اسلامي نړۍ په کچه د علماؤ اداره موجوده وي چې دې ټول غوښتنو او ستونزو ته پر وخت ځواب وومي او ستونزې هوارې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اړتیا تر دې اړینو ټکو را وروسته زه خپل شخصي نظر د دې ادارې د جوړښت په اړه اجمالن لیکم:

اول: په دې اداره کې به د ټولې اسلامی نړۍ او هغو غیر اسلامي هیوادونو استازي وي چې هلته زیات مسلمانان میشت دي او له دین او شریعته تعبیر ته جدي اړتیا لري، د دې استازو کار به دا وي چې په مرکزي اداره کې ناستو د نړۍ نورو پوهانو ته به د خپلې سیمې کلتور، رواجونه، عنعنات، زماني و مکاني غوښتنې، اقتصادي، سیاسي او ټولنیز چاپیریال معرفي کوي چې همدې ټولو ته په کتو به یوځل پرېکړه په مرکزي اداره کې کېږي او بیا به د هیواد په سطحه د هغې ادارې وطني څانگه هم خپل نظر پر ور کوي.

دوم: د ادارې یوه څانگه به په ټولو اسلامي او هغو غیر اسلامي هیوادونو کې وي چې د څانکې اړتیا یې احساسېږي، دوی به له دین سره تړلې مسایل او هغه را ټوکېدلې ستونزې درک کوي چې له دیني و شرعي منابعو په سم تعبیر یې باید حل وړاندې شي، دا به له پوره تفصیل او خپلو نظریاتو سره مرکزي ادارې ته لېږي؛ هغوی به پر همدې ور کړو معلوماتو خپل نظرونه سره ور کوي، که اړتیا شوه نور جزئیات به راغواړي او که دوی نور څه وموندل هم به یې مرکزي ادارې ته پر وخت لېږي، کله چې پرېکړه کېږي نو د هغه هیواد وطني څانگه به یې د هیواد په کچه د پلي کېدو د احتمالي ستونزو او جانبي عوارضو د را پیدا کېدو شتونتیا ارزیابي کوي، که له مکان او زمان سره یې تطبیق او سمون نه در لود بیا به اپډیټ کېږي څو د وخت او مکان له شرایطو سره برابره فتوا خلکو ته پر وخت وړاندې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېیم: په مرکزي اداراه او وطني ځانګو کې به يې د هر مسلك علما او پوهان ناست وي، د دوی غړيتوب ته ځکه اړتيا ده چې ډېرى وخت يوه مسله يو بعد نه لري چې يوازې ديني علما يې ارزيابي وکړي او ځواب دې ورته چمتو کړي، په مسله کې طبي اړخ رول لري، يوه مسله له سياست سره تړلې وي، بله يوه له اقتصاد سره، يوه له تاريخي ابدتاتو سره اړيکه لري، بله له زراعته سرچينه اخلي، په همدې ډول نورې هم؛ نو د دې لپاره اړينه ده چې په ټولو ځانګو او خپله مرکز کې د هر فن متخصص کسان غړيتوب ولري او د هرې مسلې د حل هيڅ يوه ناسته د هغې برخې چې شرعي مسله ور سره اړه لري، د متخصصو کسانو له شتون پرته حل او فصل نه شي، د دوی نظر او موافقه به د مسلې په حل کې اړينه او لاينفك جز وي.

څلور: دولتونه به يې ټول ملاتړ کوي، د دې ادارې لپاره به فنډ د اسلامي نړۍ دولتونه په ګډه ور کوي، ځکه د ټولې اسلامي نړۍ په سطحه د دين د تعبير دروند بوج ور له غاړې دی چې پر دولتونو حق لري له مالي اړخه يې ټولې ستونزې ور حل کړي.

پنځه: د هر هيواد هغه جيد علما به يې غړي کېږي چې هم په خپل هيواد کې خپلو دولتي ادارو له هغه څخه امتحان اخيستی وي او له دې امتحانه بريالی وتلی وي او هم به مرکزي اداره کې د ازموينې لپاره خپل سستم موجود وي چې له هغه څخه هم بايد په شفاف ډول تېر شي څو د خپلې وړتيا له مخې دې مقام ته راشي. دغه مقام له هر کس سره ځکه نه ښايي چې د نړۍ په کچه د دين د تعبير مرکز دی، نو يوازې هغه کسان يې بايد د غړيتوب وياړ ولري چې په علمي ميدان کې ځليدلي وي، عملن د داسې تعصب او کينې و عقدې ښکار نه وي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمه خبره ورته چپه ښکاره شي، په اخلاقي لحاظ له دې پاک وي چې ګوته ورته ونیول شي او داغ پرې ولګېږي او نور هغه اړین صفات ولري چې وطني ادارې او مرکزي هسته یې ورته تعبینوي.
۲۰۲۱/ ۳/ ۲۰

په کومو حالاتو کې هدف وسیله توجیه کوي؟

دا ډېره مهمه پوښتنه ده، ځینې وختونه له همدې اصل څخه ډېره ناسمه استفاده کېږي او کله بیا وسیلې ته د نه توجیه په اړخ کې تفریط کېږي. دغه حالات او شرایط باید معلوم شي چې په کومو حالاتو کې په کومو شرایطو هدف وسیله توجیه کوي او په کومو کې نه کېږي؟
عربي کې یوه قاعده ده چې الغایه تبرر الوسیله؛ تر دې اصل لاندې هم فقهاء او هم پوهان پر همدې موضوع بحث کوي چې هدف څنګه وسیله توجیه کولای شي؟
د دې لپاره پوهانو دوه شرطونه لومړی ذکر کړي دي: اول دا چې هدف به مشروع وي، په هدف کې به شرعي ستونزه نه وي، جائز او روا به وي. دویم دا چې د حرامې وسیلې زیان به د هغه هدف تر مصلحت کم وي چې په دې وسیله تر لاسه کېږي.
هغه وسیله چې موږ هدف ته رسوي، که یې ټولنې ته زیان رساوه او زیان یې هم دومره و چې د هدف تر مصلحت زیات و، بیا دغه وسیله هدف نه شي توجیه کولای، ځکه د وسیلې زیان ټولنې ته دومره دی چې هغه هدف یې نه شي جبیره کولای، او که د هدف مصلحت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسيلې له فساد سره مساوي وي، بيا د فساد مخنيوی د ګټو له تر لاسه کولو ښه دی، بيا هم بايد هدف وسيله توجيه نه کړي.

لکه: يو کس د غلا، قاچاقو او فساد په شتمني حج کوي، دی فکر کوي چې حج هدف دی، نو زه بايد دې هدف ته په هره وسيله ورسېږم. دوې تېروتنې رامنځته کېږي، يو دا چې الله تعالی په مالي عباداتو کې د پاکوالي قيد زيات کړی دی چې حج هم مالي عبادت دی او هم بدني، نو دغه ټکی پکې اړين دی او دويم دا چې د حج تر ګټې د غلا، قاچاقو او فساد و رشوت زيان وټولنې ته زيات دی، نو د حج پر ځای بايد د غلا، قاچاقو، فساد او رشوت مخه ونيول شي.(۱)

بل مثال: د قاچاقو او نشيي موادو په تجارت يو څوک جهاد کوي، دلته بيا تېروتنه کېږي. له جهاد څخه هم هدف د انسان ژغورل، په ټولنه کې د فساد مخنيوی او د ډار ختمول دي، که د جهاد په خاطر نشيي موادو ته د کرکيلې او قاچاق اجازه ورکول کېږي، نو د جهاد هدف له منځه ځي، ځکه په نشيي توکو بېرته خلک اخته کېږي، د هغوی د تلف کېدو سبب کېږي، په ټولنه کې فساد پېښوي، بې انډولي رامنځته کوي چې يوه طبقه ډېره شتمنه شي او بله يې بزګر او خواريکښ پاتېږي، نو بيا هم نه شي کولای چې دغه هدف دې وسيله توجيه کړي.

هغه حالات چې پکې هدف وسيله توجيه کوي، يو ضرورت دی، مثلن: يو څوک له لوږې بې حاله دی، يا هم تنده پر راغلې يا مريض دی، کولای شي حرام شی وخوري البته نه به تر وخت مخکې باني ورته لټوي او نه به افراط پکې کوي، يا هم حرام څښاک وکړي يا نشه مريض ته ور کړي چې ډاکټر يې تداوي وکړي. دا د اړتيا صورت دی چې هغه پاسني دواړه شرايطو ته به پام کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل صورت د اکراه یا مجبوریت دی، که یو څوک مجبور شي چې یا به وژل کېږي یا به اسلام ایله کوي، هغه کولای شي چې اسلام پټ کړي او ظاهرن د نامسلمانو پېرې وکړي.

درییم د مصالحو(گټو) او مفاسدو(زیان) ټکر دی، په دې صورت کې هم هدف وسیله توجیه کوي. لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې د کعبې پر ابراهیمي بنسټ ودانول د خلکو د ارتداد له امله پرېښوده؛ د خلکو له اسلامه گرځېدل غټه فتنه وه نسبت دې گټې ته چې کعبه دې پر ابراهیمي بنیادونو له سره جوړه شي، له دې امله رسول الله صلی الله علیه وسلم پرېښوده. کعبه اصلن هغه ده چې پر کومو بنیادونو ابراهیم علیه السلام جوړه کړې وه، اما دا یوه وسیله ده چې خلک دې یوه جهت ته لمونځ کوي څو د اتحاد فکر پکې پیدا شي، بل لور ته هدف د خدای لور ته د خلکو متوجې کول او د خدای پر پیغام د هغوی باور دی، نو د کعبې ودانول چې وسیله ده پاته شو څو هغه هدف چې د خلکو ایمان دی له لاسه ور نه کړو او د هغوی باور ته زیان ونه رسیږي.(۲)

یا په قران کریم کې راغلي چې د موسی علیه السلام ملگري د کښتۍ یوه دړه وایسته، دا یو شر دی، د بل په ملکیت کې د هغه له اجازې او خوښې پرته ناسم تصرف دی، البته دغه وړوکی شر د دې وسیله شوه چې دا ټوله کښتۍ د یوه غاصب له منگولو وژغوري، نو پروا نه لري. دلته دوه مفاسد دی، یو یې لوی دی بل یې کوچنی، که کوچنی وسیله نه شي د لوی شر د پېښېدو خطر دی، له دې امله باید کوچنی شر وشي چې د لوی مخنیوی وکړي.(الکهف: ۷۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا هم رسول الله صلی الله علیه وسلم کوچې په مسجد کې بولو کولو ته ایله کړ، دا هم یو شر و، اما که یې ورته ویلي وای چې بهر ته ولاړ شه، هغه ښایي د مسجد نورې برخې هم لړلې وای، دا تر هغه اول ډېر تاواني شر و، له دې امله یې پر یوه ځای د بولو کولو لپاره ایله کړ.(۳)

که دا اصل عمومي شي چې هر هدف وسیله توجیه کوي، نو به په شرعي احکامو ریشخند وهل پیل شي، په شرعي نصوصو کې د دغه ډول مثالونو شتون چې دلته موږ لوړ بیان کړل، باید د نورو احکامو په څنګ کې وخېړل شي، نه دا چې له هر یوه څخه دې ځای پر ځای حکم استنباط شي. فقهي اصول د همدې لپاره رامنځته شوي دي چې د دغه ډول ناسمو برداشتونو مخنیوی وکړي او خلک د احکامو په اخیستلو کې دغو اصولو ته پام وکړي څو شرعي متن د استهزا مقام ته راکښته نه کړي.

د هدف وسیله توجیه کولو اصل ځینې وختونه همداسې عمومي کاریږي، اما دا فکر ناسم دی، که د قران او سنت په رڼا کې ورته وکتل شي، نو هدف په شرایطو او خاصو وختونو کې وسیله توجیه کوي نه په عمومي حالاتو کې له شرایطو پرته.

۱۳/۲/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الزکاة، باب قبول الصدقه من الکسب الطیب وتربیتها،ح: ۱۰۱۵)

(۲)(مسلم کتاب الحج، باب نقض الکعبة وبنائها، ح: ۱۳۳۳)

(۳)(مسلم، کتاب الطهارت، باب غسل البول وغیر من النجاسات اذا حصلت في المسجد... ح: ۲۸۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځلاریتوب(وسطیت)

لغوي و اصطلاحي معنا:

د پاس عنوان لپاره عربي کې اعتدلال یا وسطیت الفاظ کارېږي. دا له وسط څخه جوړ دی او ګڼې معناوې لري، (الوسطية مأخوذة من مادة وسط ، وهى كلمة تدل على العدل والفضل والخيرية والنصف والتوسط بين الطرفين.)(۱) وسطیت له وسطه اخیست شوی، چې عدل، فضل، غوره، نیم او د طرفینو مابینځ ته ویل کېږي. قران کریم هم د وسط (۲)لفظ د محمدي امت په صفاتو کې راوړی. دا چې وسط هلته څه معنا ورکوي په اړه یې ګڼشمېر نظرونه او اراء موجود دي. چا د منځلاریتوب معنا ترې کړې او نورو بیا د غوره یا ښه په معنا اخیستی. زما په اند محمدي امت دا دواړه صفات لري، قران کریم بل ځای د امت لپاره د (كنتم خير امة)(۳) الفاظ هم کارولي. له دې جوتېږي چې د دې امت غوروالی په همدې منځلاریتوب کې دی. اعتدال د عدل له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادي څخه دی چې په چارو کې میانه روي و منځلاریتوب اعتدال بلل کیږي.

د اصطلاحي معنا یې ګڼ تعریفونه یې وړاندې شوي دي چې مفاهیم یې تقریبن سره نږدې دي. د تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي لیکوال وایي: حالة - خطابیة أو سلوکیة محمودة تعصم الفرد من المیل إلی جانبی الإفراط و التفریط.(۴) د وینا او عمل هغه غوره حالت دی چې فرد له افراط و تفریطه خوندي کوي.

افراط تر حد تجاوز ته وایي، او تفریط بیا کموالی دی، له دې هر یوه چې ځان وساتل شي، دا بیا وسطیت یا منځلاریتوب دی. پاس د لغوي او اصطلاحي معناو او د قران کریم له ایاتونو څخه معلومه شوه چې د اسلامي دین اساس پر وسطیت ښودل شوی، د اسلامي دین ښکلا همدا منځلاریتوب دی چې که څوك یې په افراط تر حدودو ګام اړوي یا هم په تفریط؛ نو د دین یو مهم امتیاز او اساس له پام اچوي چې د اسلامي دین یوه مهمه ځانګړتیا او بنسټ دی.

منځلاریتوب په قران او سنت کې:

د الله تعالی په کتاب او رسول الله ص په سنتو کې د منځلاریتوب په اړه ډېرې لارښوونې موندل کیږي. پخوانیو مفسرینو او فقهاؤ چې په دې اړه بحثونه کړي دي، لومړی یې د قران کریم له دې ایته را پیلوي:

وكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ (۵)

ژباړه: او تاسو مو منځلاری امت کړئ چې پر خلکو شاهدان شئ.

دې امت ته پر نورو امتونو د شاهدۍ امتیاز ور کول هم د همدې منځلاریتوب له امله دی. منځلاریتوب یو ډول انساني فطرت دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان که زيات خوراک وکړي ستونزې ورته جوړوي او که لږ وکړي بې انرژۍ کېږي، خو که افراط و تفريط ونه کړي، له دواړو زيانونو به خوندي وي. منځلاريتوب يوازې په دين کې اړين نه دی، بلکې د ژوند په ټولو برخو کې انسان او ټولنه ورته اړتيا لري. پښتانه يو متل کوي: مه دومره تريخېږه چې ځوک دې وغورزوي او مه دومره خوږېږه چې خلک دې وخوري؛ بلکې ميانه روي اړينه ده.

د خدای د غوره بندګانو په صفاتو کې الله تعالی وايي:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا (٦)

ژباړه: او دوی چې کله نفقه کوي؛ نه اسراف او نه کمبود کوي، بلکې ميانه روي غوره کوي.

همدې ته ورته يو بل ايت کې هم رغلي دي:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُوراً (٧)

ژباړه: او مه له صدقې څخه يو مخيز لاس اخله او مه يې پوره پرانيزه نو به ملامت شوی پښيمانه شې.

له دې اياتونو څخه معلومه شوه چې په خيرات کې ميانه روهي لازمي ده، نه دې بيخي بخيل جوړېږي چې هيڅ نه ترې بېلېږي او نه دې داسې کوي چې له ډېره اسرافه وروسته خپله هم پښيمانه وي او نور يې هم ملامت کړي. بلکې غوره او ښه حالت يې منځنی دی چې نه ځان زيانمن کړي او نه ټولنه بې خيره پرېږدي؛ نه بايد سيخ وسوځول شي نه کباب!

د منځلاريتوب تګلاره د اسلام د نزول مهال هم عملي شوې ده. د الله کتاب په يوه پلا نه دی نازل شوی، نه داسې کېدل چې ورته اړتيا به وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو الهي قراني پيغام به نه راتلی. بلکې د قران کريم نزول په ۲۳ کاله کې وشو چې د ميانه روهۍ يو بهترين مثال دی. په يوه پلا د قران نزول پر خلکو د عمل او زدکړې له مخې بوجېدی او ټولنه يې له اعتدال څخه د تشدد لور ته وړه. له دې څخه حتمن د فرد په خپل شخصي-ژوند او له ټولنې سره په ټرلو مواردو کې تشدد رامنځته کېده او دا ويره هم موجوده وه چې ځینو اصحابو له رسول الله ص څخه مخ اړولی وای ځکه انسان په يوه وار د ډېر بوج پورته کولو توان نه لري او فطرت يې همداسې جوړ دی. که بيا د اړتيا مهال احکام ځنډېلي وای هم به يې ټولنه د سموالي او سمون پر ځای تشنج ته وړې وای. ځکه د قران کريم احکام له عملي ژوند او چارو سره تړلي و چې د خلکو ترمنځ د ستونزو د حل و فصل پرېکړې ور پورې تړلې وې، نو ځنډېدا يې هم حتمن له ستونزه خالي نه وه. يوازينۍ لار يې همدا د منځلاريتوب او اعتدال لار وه چې قران د همدې تګلارې له مخې په ۲۳ کاله کې نازل شو.

رسول الله ص په خپل دعوت او عملي لارښوونو کې هم د قران کريم تګلاره عملي کوله، په يوه وار يې خلک تر بوج لاندې نه راوستل. په يوه حديث کې دي:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى اليَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى

(c) ketabton.com: The Digital Library

فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ» (۸)

ژباړه: له ابن عباس رض څخه روایت دی چې رسول الله ص معاذ بن جبل رض یمن ته لیږه، ورته وې ویل: ته د اهل کتابو یو قوم ته ورځې، کله چې ورشي، بلنه ور کړه چې دوی شاهدي ور کړي له الله پرته بل معبود نه شته او محمد د الله رسول دی. که یې په دې کي ستا اطاعت وکړ، بیا خبر ور کړه چې الله تعالی پر دوی په یوه ورځ او شپه کې پنځه وخته لمونځ فرض کړی دی. که یې دا هم در سره ومنل، بیا خبر ور کړه چې الله پر دوی زکات فرض کړی دی، له شتمنو به یې اخیستل کیږي او بې وزلانو ته به یې ور کول کیږي. که یې دا هم در سره ومنله، نو د هغوی له غوره مالونو ځان ساته، د مظلوم له ښرا وډار شه، بېشکه د ده او الله ترمنځ هیڅ پرده نه شته.

له دې حدیث څخه موږ ته د میانه روۍ بهترین مثال په لاس راځي. رسول الله ص له دې سره چې دا احکام نازل شوی وو، مسلمانانو په همدې وخت کې عملي کول، مگر یو نوي مسلمان ته یې په یوه وار ډېر احکام نه وړاندې کول. رسول الله ص په خپل عملي او قولي سنتو ثابته کړې وه چې دین اسانه دی. الله تعالی د قران کریم د نزول مهال خپل مخلوق ته روښانه کړه چې الله د اسانۍ اراده لري سختي نغواړي. اعتدال انسان په نارمل حالت کې ساتي او تشدد انساني طبیعي نارمل حالت له منځه وړي، ځکه نو نارمل انسان هغه لار غوره کوي چې اسانه او گټوره وي. نارمل انسان د خلکو په خبرو کې فکر کوي او ښه یې ترې اخلي او بدې یې ایله کوي، مگر د احساساتو مهال څوک نه شي کولای چې حواس پر ځای وساتي او د گټې و ناگټې خبرې سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفکیک کړي، له دې امله قران کریم د دې لاندې صفت لرونکي کسان د زیري وړ بللي دي:

فَبَشِّرْ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُو الأَلْبَابِ (۹)

ژباړه: زماهغو بندګانو ته زیری ور کړه چې وینا ته غوږ ږدي، نو د ښې وینا پیروي کوي. همدوی الله هدایت کړي او همدوی د عقل خاوندان دي.

د بل وینا ته غوږ ښودل او ښه یې منل تر نورو یې تېرېدل خپله د اعتدال یو غوره مثال دی. قران کریم په دغو مفاهیم سره اسلامي منځلاریتوب ته اشاره کوي. د قران کریم ډېر تمرکز پر استدلال او غوږ ښودلو دی. له دې امله چې قران کریم په معجز ډول رسول الله ص ته ور کول شوی له دې امله یې پر اعتدال، منځلاریتوب او تعقل و منطقیت ډېر ټینګار کړی دی. ان قران کریم وېلي، د بدی په ځواب کې د نیکۍ اعلا مثال وړاندې کړئ چې سخت دښمن به دې ټینګ دوست شي. (۱۰) وسطیت فطري حالت دی، په فطري حالت کې د خدای معرفت او خلکو ته د ګټو رسولو چانس تر هغو استثنایي حالاتو یو په ځو چنده وي چې کله ناکله په بیړنیو وختونو کې رامنځته کېږي. د منځلاریتوب تر ټولو لویه ښېګڼه دا ده چې انساني کرامت پکې خوندي کېږي، د انساني وینې توینې مخنیوی کېږي او انسان په خپل فطري حالت کې وي او هر څه ته تر یوه حده د واقعیت او حقیقت له زاویې ګوري، خو کله چې منځلاریتوب ځوک ایله کړي یا افراط یا تفریط ته مخه کړي، نو هرو مرو یې یوه عقده په مخه کوي چې حقیقت ته په رسېدلو کې ډېر وخت د انسان په وړاندې د هغه خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهني عقده خنډ شوې ده. له دين سره د دغسي چلند په اړه رسول الله صلى الله عليه وسلم منعه کړې ده:

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاكُمْ وَالتَّعَمُّقَ فِي الدِّينِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ جَعَلَهُ سَهْلاً، فَخُذُوا مِنْهُ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ مَا دَامَ مِنْ عَمَلٍ صَالِحٍ وَإِنْ كَانَ يَسِيراً. (١١)

ژباړه: سويد بن غفله ويل چي له عمر بن الخطاب رض مي واورېدل ويل يې چې رسول الله ص وويل: په دين کې له افراطه ډډه وکړئ، ځکه الله دين اسانه کړی دی، نو له خپل وس سره سم عمل په وکړئ، بېشکه الله تعالى ته نيک دوامداره عمل خوښ دی که څه هم لږ وي.

په دې حديث کې رسول الله صلى الله عليه وسلم پر يوه عمل د استقامت او دوام لپاره بهترينه نسخه وړاندې کړې ده. که څوک تر طبيعي حالت ور اضافه ډېر کار وکړي نو ترې خسته کېږي او اخير ځنې پاتېږي، بل لور ته که څوک عمل بيخي نه کوي، نو سوکه سوکه د نورو اعمالو ايله کولو ته هم اړ کېږي ځکه چې ده تساهل خوښ کړی دی. دا نسخه د دنيوي کارونو په اړه هم صدق کوي. که دنياوي کارونه ډېر وشي هم خستګي رامنځته کوي او که بيخي صرف نظر شي نو انسان بيا تر حد زيات لټۍ ته اړ کېږي. ښه لار يې دوامداره کار دی چې له وس سره سم وي. دا اصل هم په دين کې د تطبيق وړ دی او هم په دنيوي چارو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډیز:

انساني تجربه موږ ته په ګوته کوي چې د ستونزو په وړاندي هغه وخت د بریا چانس زیات وي چې کله یې پر ټولو اړخونو په ساړه دماغ فکر وشي او دا کار یوازې په منځلاریتوب کې ممکن دی. ځکه د افراط پلویان د عواملو له مخې له منځني حالته وتلي او د تفریط دا همداسې در واخله. انساني اذهان حقیقت ته په رسېدو کې هسې هم له بلا ستونزو سره مخېږي، که د اعتدال لار ورکه کړي او د عیني ستونزو تر څنګ په رواني او ذهني مشکلاتو کې هم راګیر شي نو حقیقت ته رسېدل یې که محال هم نه وي بیخي ډېر ستومنزمن خو هرو مرو دی. د دې لپاره چې په دین او دنیا دواړو کې بریا تر لاسه کړو باید د وسطیت په فلسفه ځانونه پوه کړو. د دین او دنیا او د دنیا و اخرت دواړو لپاره دا یوه ګټوره تګلاره ده. خدای د همدې امر کړی، دین یې د همدې اصل په رڼا کې را لیږلی، رسول یې د همدې اصل د تطبیق لپاره ۲۳ کاله عملي مبارزه وکړه او په انساني تجربو کې موږ د دې تګلارې هغه ګټې ولیدې چې په نورو لارو یې تر لاسه کول له سختو پیچومو تېرېدل غواړي.

۲۰۱۸/ ۹/ ۸

سرچینې:

۱)مجلة البحوث الاسلامیة، مسلسل شمېره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، کال: ۱۴۲۶هق.

۲)البقره: ۱۴۳.

۳)ال عمران: ۱۱۰.

۴)تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵)البقره: ۱۴۳.
٦)الفرقان: ٦٧.
۷)الاسراء: ۲۹.
۸)بخاري کتاب المغازي باب بعث ابي موسی و معاذ الی یمن قبل حجة الوداع حدیث نمبر: ۴۳۴۷.
۹)الزمر: ۱۸.
۱۰)الفصلت: ۳۴.
۱۱)امالي د ابن بشران، المجلس الثاني والاربعون حدیث نمبر: ٦٧.

د نارینه او ښځو یوځایي زدکړې

یوځایي زدکړو ته د مختلط تعلیمي سیستم اصطلاح ډېره کارېږي، زموږ د سیمې مذهبي او کلیوال ذهنیت لرونکي کسان له دې ډېر بد وړي او په همدې پلمه د میرمنو د زدکړو مخالفت هم کوي.
که یو څوک ووایي چې زما دا طبیعت کې نه ده خوښه، دا بېله خبره ده، که د یو چا د کور میرمنې نه غواړي چې دغه ډول تعلیم وکړي، جلا بحث دی او که یوڅوک دغه ډول سیستم د شریعت له لورې حرام بولي؛ نو دا دریځ یې ناسم دی او د خپل دریځ لپاره کره شرعي لاسوند نه شي موندلای، بلکې له قران او سنت څخه د دې دریځ مخالف سندونه تر لاسه کېدلای شي.
په قران کریم له سلیمان علیه السلام سره د یوې ملکې د یوځای کېدو یادونه په دې ټکو راغلې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

{قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [النمل: 44].

ژباړه: هغې ته وویل شول چې ماڼۍ ته ننوزه، دې چې ماڼۍ ولیده، گومان یې وکړ چې اوبه دي، نو پایڅې یې را پورته کړې، سلیمان ورته وویل: دا په ښیښو منظمه جوړه شوې ماڼۍ ده، هغې ویل: زما ربه! ما پر خپل ځان ظلم کړی، د سلیمان په ملتیا مې د جهانیانو پالونکي ته ځان سپارلی دی.

په قران کریم کې د دې ایت وجود، له یوه نبي سره د یوې ملکې یوځای کېدل، ترمنځ یې خبرې، ماڼۍ ته تگ تول ثابت دي، د سبا قوم ملکه د سلیمان علیه السلام په همکاري اسلام مني، په قران کریم یا احادیثو کې هیڅ ځای دا کار د نورو کسانو لپاره نه دی غندل شوی.

په قران کریم کې بل ځای وایي:

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ (69) فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ (70) وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ (هود: ٦٩، ٧٠، ٧١)

ژباړه: او یقینن زموږ استازي مو له زېري سره ابراهیم ته ولېږل، دوی ویل: سلام، نو په لنډ وخت کې ابراهیم سور کړی (کباب شوی) گیلگی راوړی، کله چې یې ولیدل هغوی لاس هم نه ور وړي، نو دا کار یې نااشنا وگاڼه او له دوی څخه وډار شو، هغوی ویل: مه ډارېږه، موږ د لوط قوم ته لېږل شوي یو او د ابراهیم میرمن هم ولاړه وه، وې خندل، نو موږ هغې ته د اسحاق او تر هغه وروسته د یعقوب زېری ور کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ایت کې د ابراهیم علیه السلام د میرمنې یادونـه شـوې ده چـې د هغه میلمنو ته راغلې ده، دا که څه هم فرشتې وې، اما لومړی نه ابراهیم علیه السلام پېژندلې دي او نه یې ښځې، مګر بیا هم د هغه ښځه د ده په موجودګي کې میلمنو ته راغلې ده.

دا په قران کریم کې د اختلاط یادونـه وه، تـر دې وړانـدې چـې نبـوي احادیثو کې د اختلاط په اړه لاسوندونه وړاندې کړم، لومړی غواړم هغـه روایت راوړم چې ځینو ته د اختلاط د تحریم مغالطه ځنې پیـدا شـوې ده:

«لاَ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ ».(۱)

ژباړه: یو سړی دې د محرم له وجود پرته له پردۍ ښځې سره نـه یـوازې کېږي.

خلکو ته له دغه حدیث څخه د وهم پیدا شوی دی چې ښځې له نارینه وو سره یوځای تعلیم نه شي کولای، ځکه په اسلام کـې اخـتلاط نـاروا دی، اما دغه حدیث د اختلاط په اړه نه دی، دغه د خلـوت پـه اړه دی چې یوه ښځه له یوه پردي نارینه سره یوځای کېدلای نـه شي، کـه یـې محرم وجود ولري، بیا پروا نه کوي، نو دا حدیث پر اختلاط رد نه دی، بلکې د اختلاط تایید ځنې کېـږي، ځکـه وایـي لـه محـرم پرتـه دې لـه ښځې سره یو سړی نه یوازې کېږي، نو دا معنا چـې کـه محـرم موجـود وي، بیا د پردي سړي اختلاط له پردۍ ښځې سره شرعن هیڅ ستونزه نه لري.

په دې اړه نور احدیث هم شته چې دلته یې څو نمونې راوړم:

عَنْ سَهْلٍ، قَالَ: لَمَّا عَرَّسَ أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ دَعَا النَّبِيَّ صَـلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ وَأَصْـحَابَهُ، فَـمَا صَـنَعَ لَهُـمْ طَعَامًـا وَلاَ قَرَّبَـهُ إِلَـيْهِمْ إِلاَّ امْرَأَتُـهُ أُمُّ أُسَيْدٍ.(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له سهله رض روايت دی، ده ويل: ابو اسيد الساعدي رض چې واده وکړ، نو رسول الله ص او د هغه اصحاب يې وليمې ته وغوښتو، د هغوی لپاره د خوراك تيارولو او ورته راوړلو چاره يوازې د هغه ميرمنې ترسره کوله.

نوموتی مفسر امام قرطبي رح(مړينه: ٦٧١) د هود د ٧١ ايت په تفسير کې د بخاري دغه حديث راوړی، وروسته دی کاږي:

قَالَ عُلَمَاؤُنَا: فِيهِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْعَرُوسِ زَوْجَهَا وَأَصْحَابَهُ فِي عُرْسِهَا. وَفِيهِ أَنَّهُ لاَ بَأْسَ أَنْ يَعْرِضَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ عَلَى صَالِحِ إِخْوَانِهِ، وَيَسْتَخْدِمُهُنَّ لَهُمْ.(٣)

ژباړه: زموږ د مذهب علماء وايي: له دې حديث دا جواز تر لاسه کيږي چې ميرمن په خپل واده کې د مېړه او د هغه د ملگرو خدمت وکړي او دا هم ځنې تر لاسه کيږي چې که مېړه خپلو نيکو ملگرو ته د خپل کور ميرمنې راولي او هغوی د ميلمنو خدمت وکړي، پروا نه لري.

امام ابن حجر رح(مړينه:٨٥٢) تر دغه حديث وروسته د بخاري په مشهوره شرحه فتح الباري کې کاږي:

وَفِي الْحَدِيثِ جَوَازُ خِدْمَةِ الْمَرْأَةِ زَوْجَهَا وَمَنْ يَدْعُوهُ وَلاَ يَخْفَى أَنَّ مَحَلَّ ذَلِكَ عِنْدَ أَمْنِ الْفِتْنَةِ وَمُرَاعَاةِ مَا يَجِبُ عَلَيْهَا مِنَ السِّتْرِ وَجَوَازُ اسْتِخْدَامِ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ فِي مِثْلِ ذَلِكَ.(۴)

ژباړه: او په دې حديث کې د دې جواز شته چې ميرمن د مېړه او راغوښتل شويو ميلمنو خدمت وکړي او هېره دې نه وي چې دا هغه وخت که د فتنې وېره نه وه او ميرمنې لازمه پرده کړې وي او دا هم ترې ثابته شوه چې مېړه په دغه ډول ځای کې له ميرمنې د خدمت هيله کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بخاري يو بل شارح ابن بطال رح(مړينه: ۴۴۹) د دې حديث په شرح کې کاږي:

وفيه: أن الحجاب ليس بفرض على نساء المؤمنين، وإنما هو خاص لأزواج النبى، كذلك ذكره الله فى كتابه بقوله: (وإذا سألتموهن متاعًا فاسألوهن من وراء حجاب.(۵)

ژباړه: له حديثه ثابته شوه چې د مومنانو پر ښځو حجاب کول فرض نه دي، بلکې دا حکم يوازې نبوي ميرمنو باندې خاص و، الله تعالی په خپل کتاب کې همداسې ويلي دي: او که تاسو له دوی د يوه شي پوښتنه کوله، نو د پردې له بلې خوا يې ځنې وکړئ.

يو بل حديث کې دي:

فَجَعَلاَ يُرِيَانِهِ أَنَّهُمَا يَأْكُلاَنِ.(۶)

ژباړه: مېړه او ماينې ميلمه ته ور ښکاروله چې دوی هم ورسره خوراک کوي.

د حديث له الفاظو داسې ځرګندېږي چې له يوې کاسې يې خوراک کاوه، دوی هم لاسونه کښېته او پورته کول چې ګواکې خوراک کوي، اما دوی خوراک نه کاوه، يوازې يې ميلمه ته دا په ذهن کې ور کول چې خوراک کوي.

دا هغه موراد دي چې د نارينه او ښځو ترمنځ په يوه ځای کې اختلاط راغلی وي، په حديثو کې دا ډول احاديث خورا زيات دي، د رسول الله ص په زمانه کې ښځې لمانځه ته تلې، جنګو ته وتلې، مړي او زخميان يې را ټولول، د اختر او جمعې خطبو ته وتلې، له اصحابو سره په سفرونو کې ملګرې وې، په يوه کور کې مهاجر او انصار يوځای سره اوسېدلي دي او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ص له میرمنو احادیث روایت شوي دي، له هغوی څخه به اصحابو او نورو کسانو پوښتني کولې، حتا د رسول الله ص په زمانه کې هم خلکو د هغه له میرمنو د هغه د عمل په اړه پوښتنه کړې ده چې رسول الله ص یې په دې کار خبر شو، هغوی درې کسان وو، رسول الله ص دا نه دي ورته ویلي چې زما په نه موجودګي کې تاسو ولې زما له میرمنو پوښتنې کوئ؟

د الاهرام په نوم یوه عربي ویبسایټ کې مې د دوکتور جمعه محمد په نوم د یوه دیني عالم له دې موضوع سره په تړاو دا خبرې خوښې شوې:

كون الرجال يتعلمون من المرأة وكون النساء يتعلمن من الرجل مما لا مانع منه شرعا؛ فالذي عليه عمل المسلمين سلفا و خلفا ان مجرد وجود النساء مع الرجال في مكان واحد ليس حراما في ذاته، وان الحرمة انما هي من الهيئة الاجتماعية اذا كانت مخالفة للشرع الشريف؛ كأن يظهر النساء ما لا يحل لهن اظهاره شرعا، او يكون الاجتماع على منكر او لمنكر، او يكون فيه خلوة محرمه.

و نص اهل العلم على ان الاختلاط المحرم في ذاته انما هو التلاصق والتلامس، لا مجرد اجتماع الرجال مع النساء في مكان واحد.

ژباړه: دا چې نارینه له میرمنې زدکړه کوي یا ښځې له نارینه زدکړه کوي، په دې کې هیڅ شرعي ممانعت نه شته، د مسلمانانو د اولنیو او وروستنیو عملي تواتر داسې راغلی دی چې په یوه ځای کې د نارینه او ښځو یوځای کېدل په خپل ذات کې نه دی حرام؛ هغه یوځای کېدل یې حرام دي چې له شرعې مخالف وي؛ لکه دا چې ښځې هغه ځایونه ښکاره کړي چې شرعن ناروا وي، یا اجتماع پر یوه منکر کار وي یا د منکر لپاره وي یا هم پکې حرام خلوت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ذات کې د حرام اختلاط په اړه علماؤ پـه څرګنـدو ټکـو ویـلي چې هغه د نارینه او ښځو د بدنو لګېدلو او د پیستون اختلاط دی؛ نه دا چې نارینه او ښځې په یوه ځای کې سره را ټول شي.

له دې ور هاخوا د عباداتو په برخه کې رسول الله ص د بېلوالي حکم نه دی، لمنځونه یې په یوه جومات کې کول، د نارینه وو تر صف وروسته به د ښځو صف ولاړ و، په حج کـې د میلینـو انسـانانو اخـتلاط وي، دا حکم نه دی شوی چې یو وخت به نارینه طواف کـوي، بـل وخـت بـه ښځې.

که څوک ناسم کارونه کوي، هغوی یې لـه اخـتلاط پرتـه هـم کـوي. د ډېرو کسانو په شتون کـې څـوك ښـځو تـه د بـدو کتـو جـرأت نـه شي کولای او نه ښځې نارینه ته اشاره کولای شي. دا چـې زمـوږ پـه هیـواد کې د زدکړو سیستم له دې امله ځنډول کیږي چې ښځې او نارینه پکې یوځای وي، دا کار د دوی په اند شرعي مجوز نـه لـري، سـم درك نـه دی، په شریعت کې له خلوته منعه شوې ده، خو له اختلاطه منعه نـه ده راغلې. د علم او زدکړې لپاره که امکانات کـم وي، نـو مخـتلط نظـام د شریعت له مخې هیڅ ستونزه نه لري، نه یوازې دا چې هر وخت پروا نه لري، بلکې د اړتیا پر وخت خو بیخي لازمي دی چې باید مختلط تعلیم ته اجازه ور کړل شي، ځکه تعلیم تـر دې ډېـر اړیـن دی چـې دوی د مختلط تعلیمي سیستم مخه ونیسي.

۲۷/۳/۲۰۲۲

سرچینې:

(۱)(صحیح مسلم، کتاب الحج، باب سفر المراة مع محرم الی حج و غیره، ح: 827)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)(صحیح البخاري، کتاب النکاح، باب قیام المـرأة علـی الرجـال في العرس و خدمتهم بالنفس، ح: ۵۱۸۲)

(۳)(تفسیر قرطبي، د هود سورت، ۷۱ ایت:9/ 68)

(۴)(فتح الباري لابن حجر: 9/ 251)

(۵)(شرح صحیح البخاری لابن بطال: 6/ 53)

(۶)(صحیح البخاري، کتاب مناقب الانصار، باب قوله الله: ویؤثرون علی انفسهم... ح: ۳۷۹۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکمیت د بېلابېلو مفاهیمو توضیح

پر دې حقیقت اوس ټول ژبپوهان سره یوه خوله دي چې د وخت او ځای په تغییرېدا د الفاظو مفهوم هم تغییر خوري. د حاکمیت موضوع د یوه ایراني لیکوال سید حسن له وینا سره سم د منځنیو پېړیو له وخته خورا جنجالي پاته شوې ده او د اروپا عیسویانو هغه مهال د حاکمیت پر یوه مفهوم یعنې شرعي یا الهي حاکمیت تاکید کاوه چې له دې پرته بل مفهوم یې ورته د منلو نه و او هر مخالف کس به یې تکفیراوه. همدې موضوع د اسلام په لومړۍ پېړۍ کې د مسلمانانو ټولنې ته هم سرایت وکړ او د صفین تر جنګ وروسته چې علي رض او معاویه رض دوه حکمه د فیصلې لپاره وټاکل؛ یوې ډلې هغه دواړه تکفیر کړل او د الهي حاکمیت تر شعار لاندې یې یو څه خلک سره را غونډ شول او تر ډېره وخته یې د خلافت یا د وخت د نظام په وړاندې له دې امله مقاومت کاوه چې ځانونه یې سم مسلمانان او نور یې کافران بلل.

د تاریخ په بېلا بېلو پړاونو کې حاکمیت ته هم د ګڼو مفاهیمو جامې ور اغوستل شوې دي. یوه ستونزه دا هم وه او اوس هم شته چې د حاکمیت له موضوع ډېرې وختونه د سیاسي قدرت یا شخصي ګټو لپاره کار اخیستل شوی دی او له بده مرغه چې دې هر څه ته بیا شرعي جنبه هم ور کول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیخي ډېر الفاظ دي چې یو مهال یې یوه مانا ور کوله او نن یې هغه پخوانی مفهوم عمومن نه اخیستل کیږي. د همدې تېرو څرګندونو ته په پام که حاکمیت له خپله مفهومه اوښتی یا پراخ شوی وي هم د خلکو د تکفیرولو او د نظامونو د چپه کولو پلمې ترې جوړول له دین او شریعته ناخبري ده. حاکمیت د واک لپاره کاریږي، ځکه له حاکم څخه دی او د پرېکړه کوونکي یا منځګړي لپاره عربي کې حَکَم کاریږي د پرېکړې لپاره حُکَم کاریږي، چې له حَکم څخه حکمیت (پرېکړه) جوړیږي نه حاکمیت.

د قران کریم له دې ایت څخه چې ان الحکم الا لله، دا معنا اخیستل چې حاکمیت د الله دی، ناسمه مهفوم دی. حاکمیت خپله قران کریم هم انسان ته ور کړی دی، د خلیفه د لفظ په یادولو خپله دا خبره ثابتیږي چې انسان دلته د خدای نایب دی او نایب ځیني واکونه لري، قران کریم نور ځایونه هم یادونه کړې ده چې تاسو ته مو په ځمکه کې واک در کړی دی، نو د حکم له ایت څخه د حاکمیت د نفې مهفوم اخیستل، که ناپوهي یا عارفانه تجاهل نه وي، دې ته انسان د چیشي نوم ور کړي؟

د حکمیت په اړه زموږ د هیواد او هر مسلمان هیواد په اساسي قوانینو کې واضحه شوې ده چې دلته اسلام تر ټولو قوانینو اوچت دی، څوک یې مخالفت نه شي کولای، د اسلام واضح اصول اساسي قوانین نه ماتوي، بلکې په اساسي قانون کې د حاکمیت بحث وي یا د هغو مسایلو چې دین اوشریعت انسان ته د رایې ور کولو اجازه ور کړې ده.

نو که د وخت له تېریدا سره دا ورسره ومنو چې حاکمیت اوس د حکمیت لپاره هم کاریږي، نو ما چې څومره مطالعه کړې ده او د خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحثونو ته غوږ شوی یم، د حاکمیت مې دا لاندې مفاهیم پیدا کړي دي:

۱/ الهي یا شرعي حاکمیت:

که دا پاس اصطلاح استعمال شي هدف یې دا وي چې دلته به د الله یا شریعت امر منل کېږي او له دې پرته د بل انسان پرېکړې ته هیڅ مجال نه پاتېږي.

۲/ سیاسي حاکمیت:

یعنې سیاسي واک، دا یې هغه لومړی مفهوم دی چې د انسان ذهن ته د دې کلیمې له اورېدلو سره سم ورځي.

بل یې په دې ځای کې استعمال دا مفهوم ورکوي چې د سیاسي قدرت لرونکي چارواکي د خپل ولس په وړاندې مسوول دي چې د خپلو کړنو په اړه ولس ته ځواب ورکړي او پر واک باندې پاتېدا یې د هغوی په خوښه او ناخوښه پورې مربوط ده. یعنې اوس واک لري چې تر محاسبې وروسته هغوی ته د سیاسي حاکمیت نور چانس ورکوي که نه؟

۳/ ملي حاکمیت:

دلته د حاکمیت مفهوم دادی چې پر خپل وطن او ملت واک ولري او بل څوک یې دا واک له ګواښ سره مخ نه کړي. یا هم له خپل ولس او جغرافیې څخه د واک ساتنې په موخه دفاع ده.

۴/ د قانون حاکمیت:

د قانون حاکمیت دا مانا چې ټولې چارې د هغو قوانینو په رڼا کې مخته ځي چې ټول حقونه پکې معرفي شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاکمیت اوس ګڼ مفاهیم ایجاد شوي دي، نو هر ځای چې حاکمیت کارېږي سیاق و سباق ته په کتو ځانګړی مفهوم ور کوي چې له شرعي حاکمیت سره یې باید ټکر ونه ګڼو. زه په دې باور یم چې په بشري نړۍ کې ټول غیر شرعي چارې نه د شرعیت په قانون کې بشپړ حل لري او نه شریعت د دې ټولو د حل لپاره راغلی دی. یو بل مهم ټکی دا هم دی چې شریعت په خپل ذات کې د خدای اوامر یا نواهي دي مګر کله چې د شریعت له متونو څخه انسانان خپل برداشتونه واخلي بیا نو په یوه انساني یا بشري ایډیالوژۍ بدلېږي چې د وخت، مکان، کلتور او سیاست اغېز له ورایه پکې ښکاري.

د بشر تعبیر هر وخت د خطا امکان هم لري او زما په اند دې ته به سل سلنه د خدای د حاکمیت جامه هم نه ور اغوندو. تاریخي تجربې راته په ګوته کوي چې له مقدس متن څخه د بشر تعبیرونه د زمان، مکان، فرهنګ او سیاسي قدرت په تبدیلېدا ډېر بدلون موندلی دی. له دې ښکاري چې د هر تعبیر نوم که موږ الهي حاکمیت وټاکو نو ایا د ګڼو سوالونو له را پیدا کېدو سره به مو انسانانو ته په ژوند کې مشکلات نه وي ایجاد کړي؟

زه دا نه وایم چې په شریعت کې راغلی مشخص د امر یا نهې امر ته دي بدلون ور کړل شي، اما د شرعي حاکمیت یا سیاسي و نورو حاکمیتونو زاویې سره بېلې دي. یو لفظ د ځای په بدلېدا هر وخت یو مفهوم نه ور کوي، دا نه یوازې د انسان په ژبه کې یې خورا زیات مثالونه موندلای شو؛ بلکې په قران کې هم د دې مثالونه شته لکه د فتنې توری چې قران کې ډېر ځایونه ذکر شوی او مخکې و وروسته جملې ته په کتو خاص مفهوم ور کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ابوداؤد کې د یوه نبوي حدیث مفهوم دادی چې د الله حلال کړي حلال دي او حرام کړي یې حرام دي او له هر څه چې سکوت شوی هغه کې ستاسو واک او اختیار دی.

له دې په ډاګه کیږي چې شریعت یوازې پر هغو مسلو ږغیدلی چې له شریعت سره اړیکه لري او هغه چارې چې شریعت ترې سکوت کړی خدای پوهیده چې دا چارې انسانان په خپل عقل هم حل کولای شي او بل دا چې که له وخته یو مشخص چوکاټ ورته وټاکل شي نو ایینده به انسانانو ته د ګټې پرځای تاوان وکړي. له دې امله شریعت دنیوي چارې د انسان حل ته ایله کړې چې د خپل وخت، ځای او محیط له غوښتنو سره سمې یې حل و فصل کړي.

دا خبره بیخي واضحه ده چې په شریعت کې ټاکلي چوکاټونه باید مات نه شي، دلته د الله فیصله پره هره بله فیصله لوړه ده، هغه ایاتونه یا احادیث چې د الهي حاکمیت خبره کوي، موضوع یې واضحه او روښانه ده. قران او سنت د شرعي چارو په اړه د خدای پریکړه پر نورو فیصلو لوړه بللې ده او دا هم ترې واضح دي چې دنیوي چارې یې د انسانانو حل ته ایله کړې دي. که داسي نه وای نو ولې رسول الله ص ته امر کوي چې له اصحابو سره د چارو په اړه مشوره کوه؟ ایا شرعي امر هم مشورې ته اړتیا لري؟ یا هم وایي د مسلمانانو خپل منځي چارې د هغوی په مشوره مخته وړل کیږي، که دا چارې شرعي وای؛ نو ایا الله یې انسانانو ته دا واک ورکاوه چې هغوی یې په خپل منځي مشورو پر مخ بوزي؟ یا هم رسول الله ص د اصحابو په منځ کې و، د مرګ وخت یې راغلی، خو رسول الله ص هیڅ کس هم د هغوی لپاره امیر نه کړ ځکه دې کار یې ایینده امت ته ستونزې جوړولې او دا دنیوي چاره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی خپلمنځي مشورې ته پرېښوده چې هغوی یې باید خپله حل کړي.
زما په اند پر ولسواکي باندې د هغه چا نیوکه سمه نه ده چې وایي شریعت او ولسواکي له دې امله سره ټکر دي چې په یوه کې واک یا حاکمیت د الله دی او په بل کې د ملت یا ولس دی! ځکه دلته دوه بېل او متفاوت شیان سره خلط شوي دي. هر یو خپل ځای لري او تر هرې اصطلاح لاندې خپل افراد را نغاړل کېږي. الهي حاکمیت په ولسواکي کې هم پر خپل ځای پاته دی. زموږ مسلمان ملت چې ۹۹ سله یې مسلمانان دي هیڅکله دا نغواړي چې د اسلام له احکامو سرغړونه وکړي او د خدای ټاکلي چوکاټونه مات کړي؛ بلکې دلته په هغو چارو کې د ولس واك او اختیار دی چې شریعت ورته واك ور کړی دی.
ولسواکي دا معنا چې له شریعته ور هاخوا چارې د هغوی په خوښه سمبالېږي او دا کار د اصحابو په زمانه کې هم کېده. د هغوی امیران یا هم خلیفه د خپل ولس په وړاندې ځواب ور کاوه. د تاریخ یوه مشهوره پېښه ده چې د عمر رض په وړاندې یو کس ولاړ شو چې تا ولې له هغه ټوکره کالي جوړ کړي دي چې موږ ته دې هم راکړ په داسې حال کې چې هغه خو کم و او د یوه کس جامه نه ترې رغېده؟ عمر فاروق رض خپل زوی عبد الله رض ولاړ کړ او له هغه یې ځواب طلب کړ. هغه وویل: زما د پلا جامه له دوو ټوټو رغېدلې ده، یوه د هغه خپله برخه وه او یوه زما. تر دې وروسته نیوکه کوونکی کېناست او عمر رض خپله خطبه بیان کړه.
د کوفې، بصرې او نورو ښارونو خلکو هم له خپلو والیانو یا نورو چارواکو څخه شکایتونه کول چې دوی زموږ چارې په عادلانه ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخته نه وړي. له دې څخه معلومیږي چې ولسواکي په یوه نه یو ډول له ډېره وخته په بشري ټولنو کې موجوده وه که څه هم د ولسواکي یا ډیموکراسۍ نوم به یې نه وو ور کړی.

ډیموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو تغییر کوي، مثلن: د امریکا ولس چې له خپل حکومت څخه څه ډول ولسواکي غواړي، حتمي نه ده چې زموږ ملت دې هم هغه ولسواکي دلته هم طلب کړي. موږ خپلو عنعناتو، ارزښتونو او رواجونو ته په کتو له دې کلتور او محیط سره سمه ولسواکي غواړو او هغوی یې له یادو شیانو سره موافقه ولسواکي غواړي. نو د الهي حاکمیت موضوع لومړی له لویه سره مطرح نه ده، ځکه دا دوه بېلې زاویې لري او بل ډیموکراسي خپله هم ټولنو ته په کتو یې هغه عملي جنبه تغییر کوي؛ نو زموږ د ولس ډیموکراسي د نورې نړۍ له جمهوریتونو سره د ځمکې او اسمان توپیر لري چې هیڅکله به هم د الهي حاکمیت حدود پکې مات نه کړل شي.

۲۰۱۸/ ۱۲/ ۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قربانۍ اساسي هدف

دا يو منل شوى حقيقت دى چې د زمانې په تېرېدا سره شرعي مسايل هم د وخت له غوښتنو سره سم خپل شكل، د اداينې طريقه او كيفيت له يوه حالت څخه بل ته بدلوي. يو شمېر شرعي مسايل داسې هم شته چې د وخت تېرېدا نه بلكې د كلتورونو او دودونو تبديلي د مسايلو په كيفيت او كميت كې بدلون راولي.

ستر اومشهور صحابي عمر فاروق رضي الله عنه د حالاتو له غوښتنې سره سم په يو شمېر شرعي مسلو كې بدلونونه راوستل. د تراويحو مسله ټولو خلكو ته معلومه ده چې عمر فاروق رضى الله عنه پكې بدلون راوستى. د طلاق په مسله كې يې لاس وهنه وكړه او ځينې نورې مسلې هم شته چې دلته يې يادونه اړينه نه بولم.

ځينې شرعي مسايل د اسلام په دويمه پېړۍ كې لا د سترو امامانو له لورې تر خپل پخواني مسير پراخ شوي او د ادايني ډول يې تر پخوا پراخ او يا هم يو ډول بدل شوى دى. د امام ابو حنيفه رحمه الله په مذهب كې د كوچني اختر سرسايه د خورما، كشمشو، كورت او اوربشو پر ځاى كرنسۍ او بل هر د ګټې شى ور كول كېداى شي. ځكه د امام صاحب دليل دا دى چې سرسايه له بې وزلانو سره د مرستې په غرض را منځ ته شوې او د زمانې په اوږدو كې چې دا هدف په هر شي ښه تر سره كېږي نو بايد مسكين ته هغه شى ور كول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام صاحب په دې تګلاره کې هم د شرعي مسايلو انساني ټولنې ته د ګټې اړخ روښانه شوی او هم خلکو ته د شرعي مسايلو په عملي کولو کې اساني پيدا شوې. که موږ د شرعي مسايلو په اړه د سترو امامانو دا پر ډېرو مهمو انساني ارزښتونو ولاړه تګلاره تعقيب کړو، نو يو لور ته به په ټولنه کې د مسايلو په اړه شته ابهامونه لرې شي او بل لور ته به خلکو ته اساني هم پيدا شي.

نن بايد د قرباني په اړه هم فکر وکړو چې قرباني اصلن د څه لپاره وه او د اسلام په سر کې د قرباني په اړه د رسول الله ص او اصحابو عملي تګلاره څه وه؟ لومړی په دې اړه څو روايات را اخلم:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، تَرْفَعُهُ، قَالَ: «إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ وَعِنْدَهُ أُضْحِيَّةٌ يُرِيدُ أَنْ يُضَحِّيَ، فَلاَ يَأْخُذَنَّ شَعْراً، وَلاَ يَقْلِمَنَّ ظُفُراً».(۱)

ژباړه: ام سلمې رض له رسول الله ص نقل کړی چې ويل يې: که ذی الحجه داخله شي له يو چا سره د قربانۍ حيوان وي او د قرباني اراده يې هم وي؛ نو وېښتان او نوکان دې نه پرېکوې.

په دې حديث کې دوې خبرې دي، يوه دا چې که څوک قرباني ولري او اراده يې وي چې د اختر په ورځ يې قرباني کړي؛ دا د حديث اوله برخه ده او زموږ هدف هم دا برخه ده او بله خبره د وېښتانو او نوکانو د نه پرېکولو ده.

له لومړۍ برخې ښکاري چې قرباني د انسان اختياري عمل دی نه وجوبي. ځکه وايي؛ که څوک حيوان ولري او د قرباني اراده يې وکړي، له دې الفاظو ښکاري چې خبره د اختيار ده نه د لزوم. بل لور ته چې د لزوم په اړه کوم روايات راغلي يو يې هم د هغو اصولو پر تول برابر نه دی چې محدثينو د يوه روايت د کرتوب لپاره ټاکلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په ګومان د روايت په دويمه برخه کې ابهام شته، دلته ضرور کومه تېروتنه شوې او په دې اړه بايد اصل و قانون د عائشې رضی الله عنها هغه روايت وګڼو چې د رسول الله د عمومي ژوند په اړه نقل شوی دی او دا برخه هم پکې راتلای شي. په هغه روايت کې دي:

أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ يَبْعَثُ بِهَدْيِهِ وَلاَ يَحْرُمُ عَلَيْهِ شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى يَنْحَرَ هَدْيَهُ».(٢)

ژباړه: رسول الله صلی الله عليه وسلم خپله قرباني(حرم) ته استوله او د قرباني تر حلالېدا يې هېڅ حلال شی پر ځان نه حراماوه.

له دې څخه ښکاري چې د نوکانو او وېښتانو نه پرېکولو په مسله کې کومه تېروتنه شوې. ښايي رسول الله ص يو خاص سړي ته د يوه ځانګړي لامل له وجې دا خبره کړې وي، دا هم شونې ده چې رسول الله ص د حيوان په اړه ويلي وي چې ښونګري او وېښته يې مه پرېکوئ او دا امر هم ممکن ځانګړی شاليد ولري. د يو شمېر علماؤ په اند دا امر بيخي وجوبي نه دی؛ بلکې هسي استحبابي امر دی.

دويم روايت هم انساني عقل و فطرت مني، هم د اسلام له روح سره سرخوري او هم د رسول الله ص د عمومي ژوند عادت بيانوي. نو دې ټکو ته په کتو تر لومړي روايت زما په ګومان دويم روايت د منلو وړ دی. د روايت د همدې برخې په اړه د سترو امامانو ترمنځ هم ژور اختلاف شته. کتابونه وايي:

وَقَدْ اخْتَلَفَ الْعُلَمَاءُ فِي ذَلِكَ فَذَهَبَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ وَرَبِيعَةُ وَأَحْمَدُ وَإِسْحَاقُ وَدَاوُد وَبَعْضُ أَصْحَابِ الشَّافِعِيِّ إلَى أَنَّهُ يَحْرُمُ عَلَيْهِ أَخْذُ شَيْءٍ مِنْ شَعْرِهِ وَأَظْفَارِهِ حَتَّى يُضَحِّيَ فِي وَقْتِ الْأُضْحِيَّةِ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ وَأَصْحَابُهُ: هُوَ مَكْرُوهٌ كَرَاهَةَ تَنْزِيهٍ وَلَيْسَ بِحَرَامٍ. وَحَكَى الْإِمَامُ الْمَهْدِيُّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فِي الْبَحْرِ عَنْ الْإِمَامِ يَحْيَى وَالْهَادَوِيَّةِ وَالشَّافِعِيِّ أَنَّ تَرْكَ الْحَلْقِ وَالتَّقْصِيرِ لِمَنْ أَرَادَ التَّضْحِيَةَ مُسْتَحَبٌّ وَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ: لاَ يُكْرَهُ، وَقَالَ مَالِكٌ فِي رِوَايَةٍ: لاَ يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يُكْرَهُ، وَفِي رِوَايَةٍ: يَحْرُمُ فِي التَّطَوُّعِ دُونَ الْوَاجِبِ.(۳)

په دې اړه علماؤ اختلاف کړی، سعید بن مسیب، ربیعه، احمد، اسحاق، داود او د شافعي ځيني ملګري په دې اند دي چې د قربانۍ تر وخته د وېښته او نوك پرېکول حرام دی. شافعي او ملګري يې وايي: دا حرام کار نه دی بلکې تنزيهي مکروه دی. په بحر کې امام مهدي له امام يحيى، هادويه او شافعي نقل کړی چې که څوك قرباني کوي نو د وېښته خرېيل او کمول دې د استحباب له مخې پرېږدي. امام ابوحنيفه ويلي چې هيڅ مکروه نه دی. امام مالك يوځل ويلي: مکروه نه دي، په بل روايت کې يې ويلي: مکروه دي، درېيم وار يې ويلي: په نفلي قرباني کې حرام دي او په لزومي کې نه دي حرام.

له دې اختلافه ښکاري چې تېرو علماؤ هم له روايته يو ډول برداشت نه دی کړی، بلکې دوئ هم د نورو رواياتو، انساني عقل او اسلامي روح ته په کتو اختلاف سره کړی.

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلاَ يُصْبِحَنَّ فِي بَيْتِهِ بَعْدَ ثَالِثَةٍ شَيْئًا»، فَلَمَّا كَانَ فِي الْعَامِ الْمُقْبِلِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ أَوَّلَ، فَقَالَ: «لاَ، إِنَّ ذَاكَ عَامٌ كَانَ النَّاسُ فِيهِ بِجَهْدٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ يَفْشُوَ فِيهِمْ».(۴)

سلمه بن اکوع رض له رسول الله ص روايت کړی چې ويل يې: که ستاسو چا قرباني وکړه نو تر درې ورځو وروسته دې په کور کې هيڅ هم نه ايله کوي.(يعني خيرات دې کړي) په راتلونکي کال دوی ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وويل: د الله رسوله! د تېر کال په شان عمل وکړو؟ ده وويل: نه! په هغه کال خلك وږي وو نو اراده مې وکړه چې غوښې دوی ټولو ته ورسېږي.

دا روايت هم يو ډول د قرباني سنتوالي ته اشاره کوي که واجب او لزومي وايي؛ نو بايد وس لرونکو ته يې امر کړی وای، خو داسي نه دي شوي.

دې رواياتو ته په کتو ويلای شم چې د قرباني اساسي هدف هم په ټولنه کې له موجودو بې وزلو انسانانو سره کومك و. ځکه د رسول الله ص او اصحابو په زمانه کې کرنسۍ نه وه چې انسانانو دې پېر و پلور په کړی وای. له رواياتو ښکاري چې په هغه زمانه کې زياتره سوداوې جنس په جنس کېدې. يعنې بايع(خرڅونکی) خو له لويه سره جنس پلوري، مګر مشتري (اخيستونکي) به هم د بل جنس په عوض له بايع سره سودا کوله. د ټولنې همدې اساسي مشکل ته په کتو رسول الله ص له مسکينانو سره د مرستې دا دوې لارې را منځته کړې چې په دواړو اخترانو کې به شتمنو او وس لرونکو کسانو له مسکينانو سره مرستې کولې. حتا د اسلام په سر کې رسول الله ص امر کړی وو چې د قرباني غوښې به تر درې ورځو زياتې نه ذخيره کېږي. دا امر هم په دې وجه شوی وو چې خلك به د قربانۍ غوښې نه ذخيره کوي څو په ټولنه کې شته مسکينانو ته پوره حصه ور سېږي.

نو که نن موږ د مسلې اصلي هدف او د ټولنې اوسني حالت ته په کتو دا تګلاره غوره کړو چې د قرباني پر ځای خلك له بې وزلو کسانو سره نغدي مرسته وکړي په دې ډول به هم د شرعي مسلو اساسي هدف پوره شوی وي او هم به زموږ د ټولني له بې وزلو وګړو سره مرسته شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په گومان د قرباني مسله د کوچني اختر د سرسايې په شان ده، که د سرسايې پر رواياتو د کرنسۍ جواز ور زياتولای شو نو د قرباني په اړه هم اوسنيو شرايطو ته په کتو دا زياتولای شو چې که څوک غواړي نو نغدې پيسې هم مسکين ته ور کولای شي.

ځکه له لويه سره قرباني فرض او واجب نه، بلکې سنت ده چې اصلي هدف يې نن د قرباني او غوښو پر ځای په نغدو ښه کېدای شي.

که د اختر د سرسايې او لوی اختر د قربانۍ د روپيو د پر ځای لګولو لپاره دولت يوه اداره جوړه کړي او په همدې روپو د مسکينانو پر اساسي اړتياوو کار وکړي، نو له دې راکړل شوي شرعي امکاناتو څخه به مو هم ښه ګټه پورته کړې وي او هم به د ټولنې اساسي ستونزې ورو-ورو حل سي.

۲۰۱۶م

سرچينې:

(۱)مسلم، کتاب الاضاحي، باب بيان ما کان من النهي عن اکل لحوم الاضاحي...، ح: ۱۹۷۷)

(۲)(مسلم، کتاب الحج، باب استحباب بعث الهدی الی الحرم...، ح: ۱۳۳۱)

(۳)(نيل الاوطار باب ما يجتنبه فی العشر من اراد التضحية)

(۴)(صحيح مسلم، کتاب الاضاحي، باب بيان ما کان من النهي... ح: ۱۹۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعا اهمیت او اغېز

دعا په اسلامي دين و شريعت کې ډېر اهميت لري، دعا د عبادت يوه نوعه ده، انسان په دعا خپله عاجزي خپل رب ته ځرګندوي. قران او سنت ته په کتو هيڅوک هم د دعا له اهميت، ارزښت، عبادت د نيکۍ له يوه ډوله منکرېدلای نه شي.
دا پاس خبرې د دعا په اړه هر کس مني، مهمه خبره د دعا په اړه داده چې ايا دعا په عينيت کې هم څه بدلوي؟ موږ کولای شو چې يو شی له عمل او کار پرته په دعا وکړو؟ دعا برخليک ټاکوونکې ده؟ که دا کارونه نه شي کولای، دعا ولې عبادت ده او د الله په کتاب و د رسول په سنتو کې د څه لپاره دومره اهميت ور کول شوی دی؟
زه چې څومره له نصوصو پوه شوی يم، دعا يوازې ذهني ډاډ دی، په عينيت کې کوم بدلون نه راولي. ځکه له دعا سره هر نبي د عمل لپاره هم هڅې کړې دي، که په نوح سورت کې د هغه د دعوت په اړه فکر وکړو، نو هغه د شپې او د ورځې، پټ او ښکاره، مخامخ په مجلسو نو کې يوازې فردي دعوت، ټولې طريقې يې کارولې دي، که يوازې دعا کار کولای، نو د يوه نبي دعا حتمن قبلېږي هم، بيا يې ولې په دعا هغه کار نه کاوه چې په عمل يې کړی دی؟ د هغوی عمل د امت لپاره د لارې مشال وي، نو چې يو رسول له دعا سره عمل کوي، دا ثابتيږي چې يوازې دعا کار نه ور کوي، دعا د انسان ذهنيت د عمل لپاره ډاډه کوي، له انسان سره د خدايي بندګۍ فکر پيدا کوي، انسان ته دا ور په

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه کيږي چې زه بنده يم، عاجزه يم، محتاج يم او هر وخت شونې ده چې زه دې د يوه بل ځواک تکيې ته اړ شم، دعا انسان ته دا هر څه ور په زړه کوي، نو انسان بيا په عمل کې هم دغه چوکاټونه ساتي، انسان د لويي هڅه نه کوي، په بل انسان د ظلم کوښښ نه کوي، پوهيږي چې تر ما په وس او ځواک کې بالا يو ځواک شته، هغه مې څاري، له دې سره د هغه په ذهن کې دا خبره هم وي چې له ماسره خدای د دې کار په اجرا کې مرسته کوي، نو هغه د يوه ساعت کار په نيم کوي، خپله زحمت کش کړي، تکليف وکاږي، خولې توی کړي، خو ذهنيت يې دا وي چې يو غيبي مرسته راسره وه چې دا کار دومره ژر يا ښه خلاص شو؛ اصلن هيڅ غيبي مرسته نه وه، د هغه کار ته ذهنيت جوړ شوی و، فکر يې کاوه چې غيبي کومک را سره کيږي، نو له دې وجې يې د کار پر اجراء خوند اخيستی دی. په قران پاک الله تعالی وايي:

{وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ} [البقرة: 186].

ژباړه: او که زما بندگان زما په اړه درڅخه پوښتنه وکړي(ورته ووايه چې) زه نژدې يم، کله چې مې څوک ور وبولي، د بلونکي بلنه منم؛ نو دوی دې له ما دعا وغواړي، پر ما دې باور وساتي، ښايي سمه لار ومومي.

د دعا په وخت کې به دې د نورو شرطونو تر څنگ دا هم په ذهن کې وي چې الله نژدې دی، ترمنځ د نورو مخلوقاتو ځايولو ته اړتيا نه شته، نو ما در وبولئ، نور پريږدئ، پر ما باور ولرئ چې زه مو د دعا په منلو او قبلولو کې يوازينی مرجع يم. د دعا لپاره دغه يت کې يو لړ شرايط بيان شوي دي، پر الله باور، د الله را ننگول، هغه نژدې گڼل چې ترمنځ يې نورو څوک ځای نه شي، وروسته دعا کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا عبادت ده، حدیث کې راغلي دي:
«إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ».(۱)
ژباړه: دعا عبادت دی.
یوه بل حدیث کې راځي:
عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: عَنْ دُعَاءٍ كَانَ يَدْعُو بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: كَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ»(۲)
ژباړه: له فروه بن نوفل څخه روایت دی، ده ویل، له عائشې رض مې د رسول الله ص د دعا پوښتنه وکړه، چې هغه به کوله، دې وویل، هغه ص به ویل: اې الله! زما د کړي عمل له شره هم تاته پنا در وړم او د هغه عمل هم چې ما نه وي کړی.
په دغه حدیث کې رسول الله ص د کړنې له فتنو پنا غوښتې ده، دا که د ده خپل عمل وي یا د بل عمل، انسان ته کله خپله عمل او کار بلا شي، لکه پښتانه چې وایي: خپله ژبه هم کلا ده هم بلا او کله بیا د بل عمل د انسان لپاره سرخوږی شي. نو که زما عمل وي، د شر سبب یې مه کوې او که د بل عمل وي، هم یې راته د شر سبب مه کوې.
د یوه انسان بل انسان ته دعا د مینې او محبت سبب کېږي، انسان چې کوم چا ته په زړه کې خِیره نه لري، زړه یې له نفرته ورته ډک نه وي، نو دعا ورته کوي، په دې توګه دعا د مینې ښه وسیله ده. له نفرته د خلاصون ذریعه ده، رسول الله ص ولې یو مسلمان بل ته په دعا امر کړی، د یوه مسلمان دعا یې د بل په حق کې کې د قبولیت وړ ګڼلې ده، دا ځکه چې دعا د مینې د خپرولو، له نفرتونو د پاکې ټولنې وسیله کېږي، مسلمان باید له مسلمان سره خپه نه وي، یو له بل سره خپګان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت منعه کړې دی، یو بل ته دعا یې ستایلې ده، نو دعا دومره زیاته په قران او حدیث کې د همدې لپاره ذکر شوې ده چې د ذهني ډاډ ترڅنګ د یوه او بل د مینې و محبت وسیله شي.

دا چې دعا په عینیت کې بدلون نه راولي، د قران کریم له دې اصل څخه دا مفهوم اخلو:

{إِنَّ اللَّهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} [الرعد: 11].

ژباړه: یقینن الله د یوه قوم حالت نه بدلوي څو یې دوی په خپله بدل نه کړي.

یوه شاعر د شعر په ژبه دا مطلب داسې بیان کړی:

خدای هم نه بدلوي حال د هغه قوم

څوك چې خپل حالت پخپله بدل نه کا

د قران کریم دغه ایت ته په کتو موږ ویلای شو چې هر شی په عملي بڼه بدلېدل غواړي، ځکه دا د قران کریم اصل دی، له دې اصل سره ټکر مفهوم د قران کریم له بل ایت څخه اخیستل ناسم کار دی، بل ځای که عام ویل شوي وي چې دعا مو قبلیږي، نو هدف یې دا نه دی چې له عمل پرته یو کار ترسره کیږي، بلکې عمل پر خپل ځای باندې کار کوي او دعا خپل، دعا عبادت ده، ثواب یې اخرت کې در کوي، دعا ذهني ډاډ ده چې ستا په لاشعور کې دا خبره ځای ونیسي- چې له ماسره مرسته کیږي، نو کار په ښه ډول مخته ځي، دعا د مینې وسیله ده چې په ټولنه کې یو بل کس سره نژدې کوي، ته ما ته دعا کوه زه تاته، په دې سره زما زړه هم خوشاله او ستا هم، دا مفته د مینې وسیله ده چې نفرت ختموي او زړونه له مینې و محبته ډکوي، نو ځکه قران کریم دعا یاده کړې، حدیثو کې یې فضیلت راغلی، اما له عمل پرته د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلول، یا د یوه انسان د حالت بدلول، امکان نه لري، نه د الله له اصولو سره سر خوري، نه د نبیانو له عملي سنتو سره او نه زموږ له مشاهدې سره. نو ولې باید له قران کریم او احادیثو څخه داسې تفسیر وکړو چې هم له قران سره نه لګیږي، هم د نبیانو له عملي سنتو سره او هم زموږ له مشاهدې و تجربې سره؟!

که په دعا یو څه کېدلای، نه به انسان ناروغ شوی وای، نه به مړ شوی، نه به چا له لوړې سا ور کړې وه، نه به د یوه ملت حالت خراب شوی، نه به یو چا په تجارت کې تاوان کړی وای، نه به څوک په امتحان او درسونو کې ناکامه شوی وای، خو دا چې دغه ټول پېښیږي او پېښ شوي دي، نو معلومه شوه چې دعا د عیني شرایطو په بدلولو کې هیڅ رول نه لري، یعنې مستقیم تاثیر نه پر لري، دا سمه ده چې د انسان ذهن باندې مثبت تاثیر لري، هغه بیا پر عینیت اغېز کولای شي، خو مخامخ پر عیني شرایطو تاثیر نه لري؛ څوک چې د دعا د تاثیر په نیامت ناست وي، تغییر غواړي، تحول راولي، خپل حال او د ملت حال بدلوي، هغوی به همداسې په سراب پسې منډې وهي چې هیڅکله به اوبو ته ونه رسیږي، دوی به په خیال کې د یوه ملت حالت بدل کړی وي، چې دا خوب به یې رښتیا نه شي، دوی به یو هیواد ودان کړی وي چې خولې پر توی نه شي د یوه ملت ودانول، د دې دنیا د شرایطو، مشاهدې او تجربې له مخې د نه منلو وړ خبره ده. بناءن باید ځانونه خطا نه کړو، له دعا سره تر څنګ عملي کار ته هم اوږه ور کړو، د دعا په خپل اصل هدف او اغېز ځانونه خبر کړو، نص د خدای له اصل، د نبي له عملي سنتو او زموږ له تجربو او مشاهدې سره یوځای کښېږدو بیا مفهوم ځنې واخلو چې په دې سره د یوه نص اصل مفهوم ته د رسیدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره شونتيا شته، نسبت هغه ته چې هـر نـص دې مجـرد وخپـړل شي او مفهوم دې ورڅخه وفهمول شي.

۳۱/۳/۲۰۲۲

سرچينې:

(۱)(ابن ماجه، كتاب الدعاء، باب دعاء رسول الله ص، ح: ۳۸۲۸)

(۲)(ابن ماجه، كتاب الدعاء، باب ما تعوذ منه رسول الله ص، ح: 3839)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تکفیر وبا

لغوي او شرعي مفهوم:

تکفير د کفّر يکفّر يعنې تفعيل د باب مصدر دی، د لغوي معنا په اړه يې عربي ويکيپيډيا ليکي: التکفير هو نسبة احد اهل القبلة الى الکفر.
يعنې تکفير کفر ته يوه مسلمان نسبت دی.
د شرعي معنا په اړه يې ورپسې کاږي:
واما في الشرع فان معرفة حقيقة التکفير تتوقف على معرفة معنى الکفر.
فالکفر في اللغة يعطي معنى الستر والتغطية: و وصف الليل بالکافر لانه يستر الاشخاص والاشياء بظلامه، کما وصف المزارعين بالکفار لسترهم البذور في الارض. بينما الکفر بالعقيدة هو عدم الايمان بما يجب الايمان به. في حين ان کفر العمل هو جحد المعروف وعدم شکره.
ژباړه: د شريعت له مخې د تکفير پېژندنې حقيقت د کفر د کليمې له معرفت سره تړلی دی، کفر په لغت کې پټولو ته وايي، شپې ته له دې امله کافره ويل کېږي چې په خپله تياره اشخاص او نور شيان پټوي، بزګرانو ته کفار ځکه ويل کېږي چې په ځمکه کې تخم پټوي؛ د عقيدې کفر پر هغه څه نه ايمان دی چې بايد ايمان يې پر وای، په داسې حال کې چې عملي کفر له نيکو انکار او نه مننه يې ده.
دوکتور عبد القادر الشيخلي په اسباب التکفير وآثاره و علاجه کې کاږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

التکفیر بالباطل هو الصاق تمهة الکفر بمسلم بلا ضابط شرعي، وهذا التکفیر داء یصیب الفکر الاسلاميّ ویؤدّي الی مزید من التطرّف والقیام باعمال إرهابیّة تخلّ بالامن.

ژباړه: په ناحقه کفر ته نسبت پر یوه مسلمان له شرعي اصل پرته د کفر تهمت دی، دغه تکفیر یو مرض دی چې مسلمانان په فکري لحاظ په اخته دي، دا د زیات تشدد او داسې ترهگریزو اعمالو سبب کېږي چې امن اخلالوي.

تکفیر د مزیدو باب دی، چې اصلي ریښه یې له کفره راغلې ده، له دې امله یې شرعي معنا کې پر هغه څه د نه ایمان یادونه راغلې ده چې باید ایمان یې پر راوړی وای. د تفعیل باب متعدي دی، معنی یوازې فاعل یې کار نه کوي؛ بلکې مفعول هم غواړي، تکفیر کفر ته منسوبول دي، تعلیم بل ته ښودل دي او داسې نور هم.

له شرعي اړخه د تکفیر قباحت:

شرعي متونو دې اړخ ته پاملرنه کړې ده، چې انسانا کله عقده ونیسي، نو د خپل مخالف په مقابل کې له هرې وسیلې کار اخلي؛ د اسلام په اوایلو کې له اصحابو دغه غلطي تکرار شوې ده، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم پر دغو اصحابو سخت غوسه شوی دی، حتا اصحابو ته یې د هغو منافقانو د وژلو اجازه هم نه ور کوله چې د قران کریم ایاتونه یې په اړه راغلي وو. رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دښمن ته د تبلیغ وسیله په لاس ور کوله او هم یې د هغوی ظاهر ته کتل چې ظاهرن یې د اسلام احکام عملي کول او انسان د بل انسان په اړه وړاندې یوازې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاهر فيصله کولای شي. دغه د اسلام عمومي قاعـده ده او رسـول اللـه صلی الله عليه وسلم هم په عملي ډګر کې د دغې قاعدې پيروي کړې ده.
لاندې به د تکفيري وبا په اړه د رسول اللـه صـلی اللـه عليـه وسـلم څـو احاديث د نمونې په ډول راوړم:
وَأَنْ لاَ نُنَازِعَ الأَمْرَ أَهْلَهُ»، قَالَ: «إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللهِ فِيهِ بُرْهَانٌ».(١)
ژباړه (موږ له رسول الله ص سره پر څو شيانو بيعت وکړ يو دا وو چـې) له چارواکو سره به د واک پر سر شخړه نه کوو، ده ويل: مګر که مو لـه دوی څرګند کفر وليدی چې تاسو پر هغه د الله له خوا دليل در لودی.
دلته څو مهم ټکي ياد شوي دي چې ښه پام ورته اړين دی: يـو دا دی چې کفر بايد واضح او صريح وي، دويـم دا چـې د کفـر پـه اړه بايـد شرعي نصوص قطعي الثبوته او قطعي الدلالته وي، نـه پـه ظنـي الثبوتـه فيصله کيدای شي او نه په ظني الدلالته هيڅوک د پرېکـړې حق لـري.
درېيم ټکی په حديث کې دا هم دی چې د کفر په اړه پرېکړه د عالمانو او باصلاحيته کسانو کار دی نه د هر کس، ځکه ويلي دي چې تاسو پر دې کفر د الله له خوا دليل ولرئ. په دليل پوهېدل د عالمانو کار دی او دا چې دغه دليل د دوی لپاره حجت وي، دغه يې صلاحيت تـه اشـاره ده، هر څـوک نـه شي کـولای چـې د نـورو د اعمالـو پـه اړه پرېکـړې وکړي، يوازې هغه کسانو د خلکو د عمالو د څارنې دنـده لـري چـې د ټولنې نظم ساتل يې مسووليت وي او د دغه د اخلال مخنيوی د هغوی له مسووليتونو څخه وي، که هر څوک په دغو چـارو کـې مداخلـه پيـل کړي، هم بـه د مسـووليت او نـا مسـووليت کسـان سره ګډ شي او هـم چارې ګډوډېږي، پښتانه متل کوي چې د ډېرو خر لېوان خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلىَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّمَا امْرِئٍ قَالَ لِأَخِيهِ: يَا كَافِرُ، فَقَدْ بَاءَ بِهَا أَحَدُهُمَا، إِنْ كَانَ كَمَا قَالَ، وَإِلاَّ رَجَعَتْ عَلَيْهِ ".(۲)

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم ویل: هر کس که خپل ورور ته وویل: اې کافره! نو له دواړو پر یوه به دا کلمه صادقیږي، که هغه شخص کافر وي(خو سهي ځای يې پيدا کړ) که نه بېرته پر ويونکي راګرځي.

له دینه باید د خپلو اغراضو د تر لاسه کولو وسیله جوړه نه شي، هر وخت چې دیني ارزښتونه د شخصي موخو لپاره کار شوي دي، ډېرې بدې پایلې يې ور کړې دي، دين کې یو بل ته ښه توصیه ده، حدیث کې ویل شوي:

قَالَ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: «لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ».(۳)

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: دین نصیحت دی، موږ وویل: د چا لپاره؟ ده ویل: د الله لپاره، د هغه د کتاب او رسول لپاره، د مسلمانانو د مشرانو او عوامو لپاره.

قَالَ النَّبِيُّ صَلىَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ مِلَّةِ الإِسْلاَمِ فَهُوَ كَمَا قَالَ، قَالَ: وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ، وَلَعْنُ المُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ، وَمَنْ رَمَى مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ ".(۴)

ترجمه: نبي علیه السلام ویل: که چا له اسلامي ملت پرته په بل قسم وکړ هغه د خپلې وینا په شان دی، ده ویل: که چا په هره وسیله ځان قتل کړ په دوزخ کې به په هماغه وسیله عذاب ور کول کېږي، پر مومن لعنت ویل، د هغه د قتل په شان دي او که چا یو مومن په کفر تورن کړ، نو ګواکې قتل يې کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه حدیث کې یو چا ته د کفر نسبت کول ډېره لویه ګنا بلل شوې ده، یوه مسلمان ته اصلن نه ښايي چې دغه نسبت خپل ورور ته وکړي، د کفر او اسلام د حساب مسوولیت د یوه عام وګړي کار نه دی، خدای له خپلو بندګانو سره د حساب ژمنه کړې ده او هغه پوه شو خپل یې بندګان.

په دې اړه د علماؤ نظرونه:

پاس احادیثو ته په کتو علماؤ هم په دې اړه سخت دریغ خپل کړی دی، په دې اړه د امت پوهانو زیات کتابونه لیکلي دي او دغه مسله یې په ښه ډول روښانه کړې ده. له بده مرغه چې زموږ په ژبه تر اوسه د یادولو وړ شی نه دی پر لیکل شوی، یوازې د تکفیر لپاره د اسبابو د زیاتوب کتابونه ښه ډېر لیکل شوي او بس. لاندې به د علي کرم الله وجهه او یوه بل عالم نظر را واخلم:

ولما سئل علي بن أبي طالب رضي الله عنه عن أهل الجمل وصفين: أمشركون هم؟ قال: لا، من الشرك فروا. فقيل: أمنافقون؟ قال: لا، لأن المنافقين لا يذكرون الله إلا قليلاً. قيل: له فما حالهم؟ قال: إخواننا بغوا علينا".(۵)

ژباړه: له علي رضي الله عنه د جمل او صفين په جنګونو کې د جنګېدونکو کسانو په اړه پوښتنه وشوه چې ایا دوی مشرکان دي؟ ده وویل: نه، له شرکه تښتېدلي. پوښتنه وشوه: منافقان دي؟ ده ویل: نه، ځکه منافقان خدای ډېر کم یادوي. پوښتنه ترې وشوه چې څېش دي؟ ده ویل: زموږ وروڼه دي خو بغاوت یې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويقول ابن دقيق العيد: "وهذا وعيد عظيم لمن أكفر أحداً من المسلمين وليس كذلك، وهي ورطة عظيمة وقع فيها خلق كثير من المتكلمين، ومن المنسوبين إلى السنة وأهل الحديث لما اختلفوا في العقائد، فغلظوا على مخالفيهم، وحكموا بكفرهم ".(٦)

ژباړه: ابن دقيق عيد ويل: دغه حديث لويه ګوتڅنڼه ده هغه چا ته چې مسلمان تكفيروي او هغه دغه ډول نه وي، دغه يوه لويه فاجعه ده چې د متكلمانو او هغو كسانو چې اهل سنت او اهل حديثو ته منسوب دي لويه برخه؛ څكه پكې ښكېله ده چې عقيدې كې اختلاف سره لري، نو دوى پر خپلو مخالفانو سختي كړې ده او د هغوى د كافر بللو پرېكړه يې كړې.

د تكفير په اړه د اهل سنتو اصل:

د تكفير په اړه اهل سنت دا اصل لري:

لا نكفر الا من كفره الله ورسوله، فمن جاءت النصوص بكفره فهو كافر، ومن لم يكفره الله ورسوله فلا يكفّر... وعلى هذا فاهل السنة لا يكفّرون من يكفرهم من غيرهم لمجرد ان الاخر فد كفرهم، لان التكفير حكم شرعي ليس داخلا في باب العقوبة بالمثل، فالتكفير حق الله، لذا لم يكفّر الصحابة الخوارج مع ان الخوارج كفروا عليّاً رضي الله عنه ومن معه من الصحابة، فالمعوّل عليه في مسألة التكفير النص الصريح او الاجماع او الاقياس الجلي على منصوص عليه.(٧)

ژباړه: موږ يوازې هغه څوك كافر ګڼو چې الله او رسول يې كافر بللى وي. د يوه چا د كفر په اړه كه منصوصي كفر ثابت شي، هغه كافر دى او كه څوك الله يا رسول يې كافر نه وي بللى، هغه كافر نه بلل كيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله اهل سنت هغه څوک کافر نه بولي چې لـه دوی پرتـه نـورو هغه کافر کړی وي؛ ځکه تکفیر شرعي حکم دی د بالمثل عـذاب پـه کټګوری کې نه داخلېږي؛ تکفیر یـوازې د اللـه حـق دی، لـه دې املـه اصحابو خوارج کافران نه بلـل لـه دې سره چـې خوارجـو عـلي رض او ورسره ملګري اصحاب تکفیر کړل، د تکفیر په مسله کې معیـار صریـح نص، اجماع او پر منصوصي مسله جلي قیاس دی.
دغه اصل ته په کتو که څوک د اهل سنت پیروان وي باید له دې مسلې سره زیات احتیاط وکړي، ځکه دا داسې خبره نه ده چې کول یې انسان ته هیڅ زیان نه رسوي، بلکې دغه یـوه کلیمـه، یـو ویـونکی لـه ایمانـه خلاصوي یا هغه کس چې ورته ویل شوې ده پر هغه صادقېږي؛ نو کـه له چا سره د خپل ایمان او اسلام غم وي، هغـه بایـد لـه دې مسـلې سره احتیاط وکړي، اصلن الله له یوه انسانه دا پوښـتنه نـه کـوي چـې پلانـی کافر و؛ نو تا ولې ورته کافر ونـه ویـل، خـو دا پوښـتنه پـه ډېـر جـدیت کېږي چې پلانی مسلمان و تا ولې کافر ګڼلی دی؟ که څوک په دنیـا او اخرت ځان ته مشکلات نه ایجادوي هغه باید د هیڅ مسلمان په اړه هم د تکفیر الفاظ ونه کاروي. د ایمان او اسلام غوښتنه داد چې هغه څوک چې لمونځ کوي، زموږ ذبیحه خوري او قبلـې تـه پـه لمانځـه کـې مـخ کوي باید د تکفیر الفاظ ورته ونه کارول شي، له رسول الله پـه حـدیث کې همدغه معیار نقل شوی دی او که څـوک د رسـول اللـه صـلی اللـه علیه وسلم معیار نه مني، هغه دې خپلـه پـر خپـل ایـمان او اسـلام وډار شي.(۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسباب يې:

دا چې زموږ په اسلامي ټولنه کې دغه وبا ولې ډېره شوې ده او لا پسې پراخېږي؛ نو ګڼ عوامل شته چې دغه کار ته يې زمينه برابره کړې ده، لاندې يې څو مهم اسباب په ګوته کوم:

ناپوهي: يو له مهمو او بنسټيز اسبابو څخه د شرعي علم نه وجود دی چې ځينې کسان د خپل جهالت له امله پر نورو د کفر ټاپې ولګوي. که د شريعت په اصولو او له تکفير سره تړلو ضوابطو څوک خبر وي، کله به هم پر يوه مسلمان د کفر تور ونه لګوي، اما له بده مرغه چې زموږ په وخت کې هغه کسان، هم نور، د کفر په تور تورنوي، چې حتا خپل لمونځ يې هم په معنا نه وي زده، د دغه حالت يو سبب له شرعي علمه لرې والی دی. علي رضي الله عنه چې عالم انسان و خوارج يې هم تکفير نه کړل، خو بلخوا خوراجو نه يوازې علي رض تکفير کړ؛ بلکې له ده سره يې نور اصحاب هم تکفير کړل، چې د هغوی پر جهالت او ناپوهي دلالت کوي.

له نصوصو ناسم برداشت: يو بل سبب له نصوص غلط برداشت دی چې په اوس او پخوا کې د خلکو د تکفير سبب شوی دی. له اسلامي متونو د ګڼشمېر مذاهبو را پيدا کيدلو لامل هم له نصوصو په برداشت کې اختلاف دی چې دغه اختلاف کله تر دې بريده ورسېږي چې د يوه مذهب خلک د بل مذهب، د يوه فکر خلک د بل فکر خلک کافران وګڼي، چې د خوارجو له زمانې دغه فتنه را پيل شوې او تر اوسه دوام لري. له نصوصو اخذ کول د هر چا د وس کار نه دی، که يوڅوک د ژبې له قواعدو سره بلد نه وي، ژبني ظرافتونه ونه پېژني، د شريعت عمومي قواعد يې نه وي پېژندلي، د شکل او ماهيت په مسله پوه نه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له اجتهاد سره تړلي نور موارد ورته سم معلوم نه وي، هغوی به حتمن د ناسم برداشت ښکار کیږي، چې له بده مرغه اوس اسلامي امت دغه رنځ ناسور جوړ شوی دی.

تعصب او تشدد: مذهب پالنه او پر خپل دریځ تر ورروستي حده درېدل هم ددې سبب کیږي، چې خلک د یوه بل په مقابل کې تکفیر ته مخه کړي؛ لکه د اهل سنت او اهل تشیع ترمنځ، یا هم اوس کې د مذهبي مسلمانانو او اهل حدیثو ترمنځ، چې دا لړۍ ښه توده روانه او پر یوه بل د کفر، شرک او بدعت ټاپې سره وهل کیږي.

د خواهشاتو پیروي: په دې ضمن کې یوه غوښنه ډله خلک د خپلو خواهشاتو او شخصي اهدافو لپاره هم پر هغو کسانو د کفر تور لګوي چې دوی یې د خپلو اهدافو په لار کې خنډ بولي. دغه وسیله نه یوازې نن ښه کاریږي، بلکې د اسلامي امت په تاریخ کې د ډېرو حکومتونو، چارواکو، اشخاصو او ډلو خلاف استعمال شوې ده. له بده مرغه چې موږ لا هم تر اوسه په دې برخه کې د خلکو خولو ته ګورو او شرعي تعبیرونه لا هم د خلکو د شخصي اغراضو ښکار کیږي.

جمود: زموږ پر سیمه د جمود سیوری له ډېره وخته غوړېدلی دی، د همدغه جمود نتیجه ده، چې خلک یې له حقایقو لرې ساتلي او پر مازې یوه خبره او واړه مخالفت خلک عقده اخلي او یو پر بل د کفر ټاپې وهي. ما په پاکستان او افغانستانو دواړو کې دغه ډول بېلګې بیخي زیاتې لیدلې، چې ووړ مخالفت نه شي زغملای او دومره جامده فکره دي چې که له هغه سره چا په یوه شخصي- مسله کې مخالفت کړی وای، هم نژدې وه چې ځای پر ځای یې د کفر په ټاپه نازولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وسطیت نه وجود: زموږ یو بل مشکل د وسطیت نـه وجـود دی، نـه زموږ په مکاتبو کې وسطیت ته کار کېږي اونه په مدرسـو کـې، نـه مـې پوهنتون کې وسطیت په اړه څه ولیدل او نه شخصي علمي مرکزونه شته چې دې لور ته کار وکړي. هره مذهبي ډله یوازې خپل کتابونه وایـي او د خپلو مذهبي مشرانو خبرې اوري، چې په دې ډول د نورو مذهبونو په وړاندې د معلوماتو په خـلاکـې، یـوازې د کرکـې ذهنیـت لـري. دغـه وضعیت که موږ په خپل هیواد کې هم وڅېړو، نو ښه لویه برخـه کسـان به په دې لیست کې شامل شي.

نتیجه:

له پاس احادیثو او د علماؤ له وینا جوتېږي، چې کفر یوه شخصي کړنه ده، پـه دغـه اړه اشـخاص د هـیڅ ډول اقـدام واک نـه لـري، د اخـرت حساب یې لـه اللـه سره دی او پـه دنیـا کـې یـوازې حکومـت د خپلـو اسلامي قوانینو سره سم په دغه اړه د مناسب ګام پورته کولو حق لري. اشخاص حق نه لري چې بل ته د کفر نسبت وکړي، د خلکو پـر نیتونـو شک وکړي، د هغوی د پټو مجلسو تجسسي وکړي او ادعا وکړي چـې دغه کس په زړه کې کافر دی یوازې د مسلمان ښودلو تظـاهر کـوي، اسلام د هر انسان ظاهري اعمالو ته ګوري او له دې پرته د هیچا زړه نـه ور څېري چې د زړه په احوالو یې ځان خبر کړي که څـه هـم د زړه لـه څېرولو هم دا کار نه معلومېږي. که هر څوک دغه کار کوي نو پر خپل ایمان دې وډار شي او د هر شخص په اړه چې هر څوک دغه الفاظ پـر خوله راوړي، نو څومره چې بل ته خطر متوجې کوي، همـدومره خطـر په دیني و شرعي لحاظ ځان ته هم متوجې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸/۱۰/۲۰۲۰

سرچيني:

(۱)صحيح مسلم كتاب الامارة باب وجوب طاعة الامراء في غير معصية...ح: ۱۷۰۹.

(۲)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان حال ايمان من قال لاخيه المسلم: يا كافر ح: ٦۰.

(۳)صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان ان الدين النصيحة ح: ٥٥.

(۴)صحيح البخاري كتاب الايمان والنذور باب من حلف بملة سوى ملة الاسلام ح: ٦٦٥٢.

(٥)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 15)

(٦)التكفير وضوابطه - السقار (ص: 13)

(۷)التكفير وضوابطه، المبحث الثاني، قواعد و ضوابط في التكفير، القاعدة الاولى.

(۸)صحيح البخاري كتاب الصلاة باب فضل استقبال القبلة ح: ۳۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ ته له دینه د واحد تفسیر اړتیا

د انساني ژبو یوه نیمګړتیا او په عیني حال کې بیا تنوع داده چې ټولې کلیماتې او جملې یې یوازې یوه معنا نه ور کوي؛ بلکې کله د حسي-شیانو الفاظ د معنوي هغو لپاره کارېږي، کله حقیقت متعذر وي لازمن به مجاز ته تلل حتمي وي او داسې نور موارد چې انساني ژبې یې ترې برخمنې دي.

دا برخمنتیا هم نقص دی او هم تنوع؛ نقص له دې امله دی چې له یوې کلیمې مختلف تعبیرونه پیدا کېږي. که قانون وي یا بل هر شی، لیکلی وي که شفاهي، د مختلفو تعبیرونو کېدل د انسانانو ترمنځ د اختلاف او شخړو سبب کېږي، چې دا پایله له هیچا پټه نه ده او هر د عقل و بصیرت خاوند پرې پوهېږي.

تنوع له دې امله ده چې انسان ته طبعن یو ډول الفاظ چې زیات تکرار شي، کلېشه ګرځي او خوند یې له منځه ځي؛ له دې امله یې په اوربدلو یو ډول خواتوری احساسوي او پر مزاج یې ښه نه لګېږي، طعبیت یې د نویو عبارتونو اورېدل خوښوي، د همدې لپاره هر وخت په ژبو کې بدلونونه راځي او له انساني فطرت سره سم یې خپله تنوع ساتلې ده.

الهي ادیانو که څه هم په خپل ذات کې کمی او نقص نه لري، اما دا چې د انسان په ژبه نازلېږي، هغه نقص حتمن ورته پېښېږي چې د انساني ژبې نور متونونه یا شفاهي جملات ورسره مخ وي. د الهي دین د تطبیق لپاره خدای یو بشر-په دې خاطر استازی ټاکلی وي چې د انساني توان تر حده هغه اصول عملي کړي چې خدای د انسان لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کړي وي. په دې کې دوه بارز حکمتونه دي چې يو خو انسان دا ادعا بيا نه شي کولای چې د دې اصولو تعميل زما تر وس لوړ وو؛ ځکه رسول هم بشر وي او يو شی چې د هغه تر وس لوړ نه وي، هغه د نورو انسانانو تر وس هم نه لوړيږي.

دويم دا چې د نورو انسانانو په شان هغه هم له مختلفو حالاتوسره مخيږي، کله خوشالي وي کله غم، کله پراخي وي کله تنگدستي، د وخت تقاضا وې هم مختلفې وي، د دې لپاره چې رسول کومه تگلاره غوره کوي، موږ هم په خپل ژوند کې هغې تگلارې ته په کتو، د خپلو بشري تقاضاؤ لوری ټاکلای شو، چې زموږ په وخت کې د ټولنې لپاره حياتي حيثيت لري.

د احاديثو په کتابونو کې راغلي دي چې له رسول الله ص کله يوه صحابي پوښتنه کړې ده، نو يو ډول ځواب يې ور کړی دی او بل وخت بيا بل پوښتنه کړې، دې ته يې بل ډول ځواب ور کړی. د حديثو شارحينو هم په دې اړه بحث کړی دی چې ولي د يوې بوښتنې ځوابونه دوه يا تر دې هم زيات ډولونه لري.

د دوی يو عمده ځواب هم دغه دی چې د شخصيت په بدليدا رسول الله ځواب هم بدل کړی دی، ځکه د يوه کس حالاتو يوه غوښتنه در لوده او د بل کس حالاتو نور څه غوښتل، رسول الله د هغوی وضعيت ته په کتو ځوابونه ور کړي او هر يو له حکمته خالي نه و.(۱)

دې اصل ته په کتو نن او پرون علماؤ همدا تگلاره اخيستې وه، د سوريې علماؤ د افغانستانو له علماؤ څخه په يوه مسله کې اختلاف کړی دی، ځکه د هغوی خلك، حالات، ځای او وخت يوه غوښتنه څني کوي او زموږ دا بله، له همدې امله موږ اړ يو چې ځمکنيو حقايقو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کتو دین تفسیر کړو، چې نه دین ته خلك شا ور واړوي او نـه یـې د دین له امله دنیوي ژوند له خنډونو سره مخ شي، د پښتو متـل دی چـې نه سیخ وسوځي او نه کباب!

په قران کریم کې موږ مکي او مدني سورتونه لرو، که یې موضوعاتو او محتوا ته پام وشي، نو ژور بدلون بـه پکـې حـس شي؛ دا ولـې؟ ځکـه وخت، مکان او غوښتنې بدلې شوې، د اسماني اشرایعو روح داسې نـه دی جوړ چې له حـالاتو سره ټکـر تـه انسـان اړ کـړي، بلکـې ورسره د جوړېدا او تعامل توصیه کوي. په اضطراري حـالاتو کـې د حـرام ژوي غوښه خوړل، یا هم خپله مسلماني پټول کفر اظهارول له حـالاتو سره د تعامل دوې نمونې دي.(بقره: 173، نحل: ۱۰۶)

فقهي پوهان به دې کې اختلاف نه لري چې د سعودي د علـماؤ فتـوا د افغانستان په اړه د عملي کېدا وړ نه ده، مگر په هغه صورت کې چـې د مسلې په ټولو بعدونو پوه شي او بیا فتوا ور کړي. داسې خو هیڅ ممکنه نه ده چې زموږ د هرې مسلې په هر اړخ دې د بل هیواد علماؤ پوره پوه کړل شي او بیا دې د مسلې حل هغوی موږ ته وړاندې کړي.

له دې امله اړینه ده چې د هر هیواد په جغرافیه کې دننه دینـي پوهـان د مسلو داسې حل وړاندې کړي، چې نه ځمکنـي حقیقتونـه ورسره ټکـر ولري، نه د زمانې غوښتنې له پامه پکې اچول شوې وي، نـه هـم مکـان هېر شـوی وي او سـمدم لـه مقتضـا الحـال سره مناسـب ځوابونـه ورتـه موندل شوي وي.

د مشهور فقیه امام شافعي په اړه د تاریخ کتابونو کې راځـي چـې کلـه د عمر په اخیرو وختونـو کـې مصر‌ـ تـه ولاړ، نـو د خپلـو پخوانیـو فتـواو برخلاف یې نوې فتواوې ور کړې، ځکه نو د شافعي مذهب په فقه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه مصري اقوال د نویو اقوالو په نوم یادوي او معتبر هم دي. د هغه همدې تګلارې ته د عبد السلام الاندونیسي په نوم یوه عالم په الامام الشافعي في مذهبیه القدیم والجدید کتاب کې کتنه کړې ده، دغه کتاب اوونیم سوه مخونه چې د مصر الازهر پوهنتون ته د دوکتورا لپاره لیکل شوی او ۱۹۸۸ کې خپور شوی دی. انلاین موندل کیږي.

د امام مالك څخه د عباسیانو یوه خلیفه(چې غالبا هارون الرشید به وو) وغوښتل چې د موطأ په نوم کتاب به په ټول خلافت کې قانون اعلان کړو، مګر امام هغه منعه کړ چې دا پر خلکو بوج راولي هر ځای زموږ فتوا او اقوال نه چلیږي، ځکه کلتورونه، وختونه او ځایونه توپیر کوي او دا هر څه د مسلو په ادلون بدلون کې رول لري، له دې امله نو خلکو باندې دیني مسلو کې اجبار مه راوله.(2)

اوس زموږ لپاره ولې د یوه تعبیر درلودل اړین دي؟ ځواب تر یوه حده واضح هم دی، خو زه بیا هم خپل استدلال وړاندې کوم: موږ د یوه ملت په توګه خپلې داسې تقاضاوې لرو، چې له نورو ملتونو سره توپیر لري، داسې کلتور لرو چې په بعضو برخو کې به حتمن له نورو فرهنګونو سره فرق لري، وختونه تیریږي او نوې غوښتنې و مسلې پیدا کوي، اوس دې ټولو ټکو ته په کتو که موږ د نورې دنیا د علماؤ فتواوې عملي کړو، نو په خورا زیاتو ځایونو کې زموږ له غوښتنو، حالاتو، کلتور اوحیاتي مسلو سره جوړې نه راځي، اوس به یا موږ خپل دنیوي ژوند په دې خاطر تریخوو چې د نورو علماؤ فتواوې علمي کړو یا به د ځان لپاره زموږ له حالاتو سره سمې فتواوې له شرعي متونو څخه راباسو، چې عقلن و نقلن معقوله او منطقي حللار ده. له دې امله موږ ته په کار ده چې د نورو افکار دلته را وارد نه کړو، بلکې د افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولید ته اړتیا ده چې موږ پـه فرهنـګ رنګیـدلي وي، لـه حـالاتو سره د ټکر پر ځای جوړ راشي، غوښـتنو و پوښـتنو تـه مـو معقـولې حلـلارې وړاندیز شوې وي چې هم نقلي جنبه ولري او هـم د مشـاهدې، بشـري تجربې او عقلانیت پوښ پرې اوار شوی وي.

دا هغه څه دي چې ما له دیني متونو د تجربې، مشاهدې او عقل په مټ فهمولي دي.

۲۵/۵/۲۰۱۹

سرچینې:

(۱)فتح الباري، باب افضل الصلاة لوقتها، ح: ۵۲۷، ۹/۲)

(2)صفة صلاة النبي، د الباني ص: ۴۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت او اخلاقو اړیکه

له ډېر لرغونی دور څخه په فلسفه کې پر اخلاقیاتو بحث کېده او لا هم کېږي. بلکې تر پخوا نن ډېر په جدي ډول دا موضوع تر بحث لاندې ده او لا نور بعدونه پیدا کوي. اوسمهال د اخلاقیاتو او شریعت ترمنځ پر رابطه هم خورا ډېر بحثونه کېږي. دلته به د خپل بشري وس سره سم پر دې موضوع لږ تم شم.

بحث ته تر داخلېدو وړاندې به لومړی د دین، شریعت او اخلاقو تعریف وړاندې کړو چې له موږ سره د بحث په پوهېدا کې ګټور تمامېږي. که څه هم د ټولنیزو پدیدو په اړه ټولمنلی تعریف نه شي وړاندې کېدای او هر زمان و مکان کې یې ګڼ او بېل تعریفونه وړاندې شوي دي. زما په اند دین او شریعت سره بېل دي. د قران کریم د دې وینا له مخې چې د ټولو نبیانو دین یا ملت یو ګڼي(۱) او بل لور ته بیا شریعت د هر چا دا بېل بولي(۲) دا معلومېږي چې دین او شریعت باید سره بېل شي. دې ته په کتو باید دین داسې تعریف کړو:

د دین تعریف:

د ټولو رسولانو ترمنځ مشترکاتو ته دین ویلای شو، چې احکام یې عمومي او اوږدمهالي وي، ټول فوکس یې د خدای پر احترام، پر هغه د باور او حساب و کتاب باندې وي. له همدې امله چې کله قران کریم د رسولانو د بلنې لنډیز راخیستی، نو اتقوا الله او اعبدوا الله باندې یې بسنه کړې.(۳)

د شریعت تعریف:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعـي احکـام د دينـي احکـامو بـرخلاف زيـاتره يـې لنـډ مهـالي او خصوصي وي. له دې امله نو پـه شرايعـو کـې نسـخه راتـلای شي،(۴) احکامو کې اختلاف تر سترګو کېږي او له يوې ټولنې بلې ته او له يوې زمانې بلې ته توپير کوي. ځکه دا احکام له ټـولنيز ژونـد او اړيکـو سره تړاو لري، چې وخت پر وخت د بدلون، تغيير او بيخي ورکېدا په حـال کې وي، نو احکام يې هم هغه ټول څه مني چې په ټولنيز ژوند کې يې د موجودېدا شتونتيا هيڅکله نه شي ردېدای.

له پاس دوو تعريفونو معلومه شوه چې اخلاق د شريعـت برخـه کېـدای شي، نـه د ديـن؛ ځکـه اخـلاق يـوه ټـولنيزه پديـده ده، چـې لـه دې موضوعاتو يوازې شريعت بحث کوي.

د اخلاقو تعريف:

جيم ريچلز وايي: د عقل په لارښوونه عمل کول، يعنې د هر کـار د تـر سره کېدا لپاره بايد مناسب دلايل وجود ولري.(۵) يـو بـل تعريـف يـې داسې شوی دی: د ژوند په ټولو برخو کې د فضايلو او رذايلو مجموعې ته اخلاق وايي.

دلته يوه بله موضوع زما په انـد ګونګـه پاتـه شـوه. د اخلاقـو او ټـولنيزو ارزښتونو ترمنځ توپير يا اتحاد ته ګوته ونه نيول شوه. زموږ په ټولنه کـې يو کس چې د بدو خوب په ښه ور کوي، پر خلکو پوښتنه کوي، بدې خبرې نه کوي، د هر چا سره مخکېدای يې په ورين تندي وي، دې ته اخلاقي وايـو. خـو سـخي تـه اخلاقـي نـه وايـو. ارزښـتونه مـوږ مـلي، فرهنګي، شرعي، تاريخي او... ته ويشلای شو؛ خـو د اخلاقـو دارنګـه تقسيمبندي ما تر اوسه نـه ده ليـدلې. لـه دې جـوتېږي چـې اخـلاق او ارزښتونه تر خپل منځ تـوپير هـم سره لـري او هـر ارزښـت نـه اخلاقـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت بللای شو او نه له دې زاویې ورته کتل به سم او پر ځای کار وي. خو دا هم باید ومنو، چې د دواړو ترمنځ پوله درول هم اسانه کار نه دی. همدا سختي د دې سبب شوې چې د دواړو ترمنځ د بیلتون کرښې تر یوه حده همداسې مبهمې پاته شي.

د دواړو د راپیدا کېدا انګېزه هم لږ تر لږه بیلتون ته اشاره کوي. د ارزښتونو په اړه عمومي فکر دا دی چې ټولنې یې راپنځوي. له دې امله ورته تولنیز قراردادونه هم وایي. مګر د اخلاقو په اړه په مجموع کې دا فکر زما په اند سم نه دی. ځکه د یو کس د اخلاقو په لاسته راوړنه کې د هغه خپل رول او د ټولنې د ارزښتونو، قیدونو او کلتور رول دواړه شته. خپل رول په دې معنا چې د ټولنې له جبر پرته کولای شي یو ښه اخلاقي صفت په ځان کې پیدا کړي، که څه هم هغه صفت هم دی له ټولنې کسب کوي، البته اختیار او په ځان کې پیدا کول یې خپل کمال وي. دا د یوه کس خپل رول دی.

د ټولنې او کلتور رول بیا دادی چې د اخلاقیاتو ځیني برخې د ټولنې جبر وي. لکه زموږ په ټولنه کې پردۍ میرمنې ته لاس ور کول، که څه هم د یو کس به زړه غواړي چې لاس ور کړي، دلته زموږ ټولنه او دین دواړه رول لري، بل خوا بیا په غربي ټولنو کې لاس ور کول، روغبړ ورسره کول، پروا نه لري، خو زموږ ټولنه یوه فرد ته ور زده کوي چې دلته به دا کار نه کوې، که نه حیثیت به دي ور سره کم شي، د یو چا له عکس العمل سره به مخ شې، یا به هم په ټولنه کې د بد و بداخلاقه په نوم معرفي شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې اخلاق له شریعت سره څه اړیکه لري؟ د اخلاقو سرچینه شریعتونه دي که ټولنې؟ او د شرعي اخلاقو او سیکولر اخلاقو ترمنځ څه تفاوت دی؟په اړه یې ګڼ نظرونه موجود دي.

یو نظر دا دی چې اخلاق له شریعته بېل دي. د اخلاقیاتو جلا نظام شته چې په یوه غیر مذهبي ټولنه کې هم وجود لري. دویم نظر دا دی چې مذهب یا شریعت عیني اخلاقیات دي. درېیم نظر داسې دی چې اخلاقیات له شریعت سره نه د تضاد اړیکه لري او نه د عینیت؛ بلکې درېیمه اړیکه ده چې نه ټول اخلاقي نظام شرعي بللای شو او نه برعکس. په شریعت کې د اخلاقو په اړه ګڼې لارښوونې شته، دومره لویه ټولنیزه پدیده شریعت له پامه اچولای هم نه شي. زه تر لومړیو دوو نظرونو له درېیم سره موافق یم، خو زه یو بل وېش هم پکې راولم.

د اخلاقو هغه برخه چې شریعت کې یې یادونه نه وي شوې، له لومړي نظر سره سم غیر مذهبي اخلاق دي. دا سمه خبره ده چې په غیر مذهبي ټولنو کې هم اخلاق وجود لري او هلته اخلاقي نظام لازمن شته. مګر موږ دلته یوازې د انساني ټولنې د هغې کتلې په اړه خبره نه کوو چې هلته یا مذهب نه شته یا تر مذهب وړاندې ټولنې وې؛ بلکې د اخلاقو او مذهب په اړیکه کې به هغه ټولنې هم په نظر کې نیسو چې مذهب پکې شته او مذهبي معاشرې یې ګڼلای شو. نو اول اند تر یوه حده سم دی.

دویمه برخه هغه اخلاق دي چې تر شریعت مخکې هم په یوه ټولنه کې موجود وي خو د شریعت تر نزول وروسته یې په شرعي متن کې هم یادونه راشي. ممکن دا برخه ځینې نظروال مذهبي ونه بولي، خو د دویم نظر خاوندان یې مذهبي جامه وراغوندي. په شرعي متن کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخې راوړلو څخه داسې ښکاري چې مذهب ور سره موافق دی، د ساتنې لپاره يې يوه انګېره هم انساني ټولنې ته ور کړې، نو توليدي مذهبي اخلاق يې نه شو بللای، مګر په هر حال مذهبي صبغه لري. البته دومره هم نه لکه د دويم نظر خاوندان چې يې ادعا کوي او اخلاق عيني مذهب يا مذهب عيني اخلاق ورته ايسي؛ اما داسې انګيرل هم زما په اند سهي نه دي چې په مذهب کې بيخي اخلاقي نظام وجود نه لري يا هم سره ضد دي. مذهب د انساني ټولنې لپاره دی، اخلاق هم د ټولنې د ګټې لپاره جوړ انساني چوکاټ دی، له دې امله مذهب اخلاقيات هېرولای نه شي او ځای پر ځای يې يادونه شوې ده.

درېيمه برخه هغه اخلاق دي چې يوازې په مذهبي ټولنو کې وجود ولري او د هغو سرچينه هم يوازې مذهب وي. مثلن: په عربي ټولنه کې د جنګي بنديانو په اړه د غلامۍ، وژنې، بندي کونې، په فديه کې د ايله کولنې او ډېر نادر له قيد او شرط پرته ايله کولو دود موجود و، خو اسلام د جنګي اسير په اړه د فديې او احسان امر وکړ چې د غلامۍ، وژنې او په زندان کې د ساتنې رواج يې ختم کړ. دلته اسلام د جنګي اخلاقو په فهرست کې يو نوی باب خلاص کړ.(٦) زما په اند دا حکم د جنګي اخلاقو په ليست کې شاملولای شو که څه هم ښايي ځينو ته دا يو حقوقي امر او موضوع و ايسي؛ مګر زه پکې عربو ته د نويو جنګي اخلاقو ځرکونه هم وينم.

که د لنډيز په ډول ووايم هغې ټولنې ته چې د لومړي وار لپاره شريعت ورکول کېږي، تر نزول وروسته به يې اخلاقي سيستم درو برخو ته تقسيمېږي. يوه برخه پخواني اخلاقيات يې شريعت منې چې ځينې کسان يې بيا مذهبي اخلاق بولي. يوه برخه يې ردوي چې د يوې غير

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي ټولنې د اخلاقي نظام برخه وه او له شریعت سره جوړ نه راځي نو ردېږي او د اخلاقو په چوکاټ کې ځیني نوې اضافې هم کېږي چې د شریعت تر نزول وروسته د هغې ټولنې په اخلاقي چوکاټ کې ځای نیسي او دې ته تولیدي مذهبي اخلاق ویلای شو.

د مذهبي ټولنې د اخلاقیاتو او د غیرمذهبي ټولنې د اخلاقي نظام ترمنځ جوت توپیرونه شته. لومړی توپیر یې په انګېزه کې دی. یو مذهبي کس د ثواب هیله لري، خو نامذهبي کس یې نه لري. مذهبي کس د اخلاقو سرچینه یا شریعت بولي یا یې د مذهبي تایید له امله مذهبي صبغه ور کوي چې غیر مذهبي کس یا ټولنه کې مذهبي اخلاق یا د مذهب له لورې تایید شوي اخلاق وجود نه لري. پر خدای، قیامت، ثواب او جنت و دوزخ باور د اخلاقو په تعمیل، ساتنه او تبلیغ کې موثر رول لري چې یوه غیر مذهبي ټولنه له دې موثر ځواک څخه بې برخې وي. یعنې مذهبي ټولنه یا کس د اخلاقي اصولو پابندي د خپل وجدان له مخې هم کوي او د خدای په خاطر یې هم کوي، خو غیر مذهبي ټولنه یو هځونکی ځواک لري چې هغه انساني ټولنه یا د وجدان قضاوت دی. په مذهبي ټولنه کې د اخلاقو سرچینه هم ټولنه وي او هم شریعت، خو په غیر مذهبي ټولنه کې یوازې ټولنه مرجع وي.

کله چې په یوه ټولنه کې مذهب ځای ونیسي نو د وخت په تېرېدا بیا له شرعي متن څخه یوه برخه نوي مذهبي اخلاق را پیدا کېږي که څه هم د زمان او مکان په تغییر به تغییر خوري؛ خو سرچینه یې مذهبي متون وي. د شرایعو د اختلاف له امله به د اخلاقو دا برخه هم په خپل ذات کې متنوعه وي، خو یو ټکی یې مشترک دی چې سرچینه له مذهبي متن څخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند د بشپړ اخلاقي نظام سرچینه مذهب هیڅکله هم نه دی. اخلاق پنځونه په مجموع کې د یوه فرد کار هم نه دی. که یو فرد ټول عمر یوازې ژوند وکړي، نو ممکن چې د اخلاقو په نوم هیڅ بیخي ونه پېژني. اخلاق یوه ټولنیزه پدیده ده. اخلاقي نظام هغه مهال معنا ور کوي چې ټولنه وجود ولري. د یو کس اخلاق هغه مهال معلومېږي چې له بل سره په تعامل کې واقع شي. نو مذهب یوازې یوه سرچینه نه شي کېدای چې اخلاقي نظام وپنځوي. بلکې د اخلاقیاتو لویه برخه خپله په ټولنه کې د اړتیا له مخې را پیدا کېږي او مذهب یې په مختلفو وختونو کې د تایید یا رد په ټاپه نازوي او د اخلاقو په نظام کې بیخي وړه برخه یې شته چې یا د شریعت راوړونکي مخامخ په هغه امر کړی وي یا د زمانې په اوږدو کې انسانان یو تعبیر ترې واخلي او هغه وروسته د مذهبي ټولنې په اخلاقي نظام کې مهم ځای ونیسي. په یوه حدیث کې راغلي چې زه د غوره اخلاقو د بشپړولو لپاره راغلی یم(۷)، له دې ثابتېږي چې په ټولنه کې اخلاقي نظام وجود در لود، مذهب یې یوه برخه چې ټولنې ته ګټه نه لري، ردوي، یوه برخه یې تاییدوي.

اخلاق د هرې انساني ټولنې اړتیا ده چې باید وپنځول شي. له دې امله د یوې ټولنې د اخلاقي نظام ځیني برخې ښایي د بلې ټولنې له اخلاقي نظام سره توپیر ولري. ځکه هره ټولنه خپلو اړتیاو ته په کتو د اخلاقو چوکاټ جوړوي چې ښایي هغه چوکاټ په بله ټولنه یا زمانه کې کار ور نه کړي. مذهب هم د هرې ټولنې په لوښي کې چې نازلېږي د هغه لوښي په رنګ تل رنګېدلی وي. ځکه لومړي مخاطبین یې د هغې ټولنې وګړي وي چې باید د هغوی زمان، مکان، کلتور او اړتیاوې په پام کې ونیسي. له دې امله نو د مذهبي اخلاقو برخه کمه ده. ځکه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره ټولنه کې په هغه بڼه نه شي چلېدای چې د لومړي ځل لپاره يوې ټولنې ته ور کول شوي. همدا سبب دی چې بلې ټولنې ته په تلو خپل پخوانی رنګ ورو-ورو بايلي او د بلې معاشرې په رنګ رنګيږي او موږ يې په خپله ټولنه کې ژوندي مثالونه ډېر لرو.

په مذهب کې ډېرې برخه د عباداتو، د ايمان، ميتافزيک مسايلو، معاملاتو او... ګڼو نورو شيانو ده، يوازې يوه برخه يې اخلاقيات دي، مذهب که د ټولنې د خير لپاره نازليږي، نو په هره ټولنه کې د اخلاقياتو دوه ډوله شته چې يا به ښه وي يا بد، که ښه وي، بايد مذهب يې تاييد کړي او که بد وي هغه به ردوي، مثلن: په عربي ټولنه کې فحاشي زياته وه، دا کار يې د ټولنې په ضرر و، د ښځې حيثيت ته يې صدمه رسولې وه، عربي ټولنې له ښځې ته په داسې نظر کتل چې نارينه يې د جنسي-تندې د خړوب لپاره کاروي، عاطفي او غوره اخلاقي اړيکه د دې دوو جنسونو ترمنځ کم رنګه شوې وه. رسول الله ص فحاشي حرامه کړه، ښځو ته يې په ټولنه کې داسې حيثيت ور کړ چې دويمه درجه مخلوق نه وي، بلکې خپل استقلاليت يې په هر شي کې ور کړ، د تجارت حق، د ملګري د انتخاب حق، د خپل ژوند د هر ډول کولو حق، د تعليم حق، د ميراث حق، تر ټولو بده دا وه چې د مال په شان به ميراث پاته شوه او يوې کورنۍ به په ميراث وړه، الله تعالی دا کار حرام کړ، د ښځې په اړه رسول الله ص وصيت وکړ چې:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ».(٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عبد الله بن عمرو رض روايت دی، ده ويل چې رسول الله ص وويل: ستاسو غوره هغه کسان دي چې له خپلو ښځو سره ښه چلند کوي.

په عربي ټولنه کې يوه بد اخلاقي دا وه چې کمزورو کسانو ته په بد نظر کتل کېدل، په دې کسانو کې زياتره يې هغه خلك وو چې په ټولنه کې يې پېشې در لودې، لکه زرګر، پښ، نجار، حجام او داسې، نور د المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام ليکوال وايي:

وكانوا يعيرون من يتزوج من ابنة صائغ أو حداد أو نجار، ويعيرون نسله، ولا سيما إذا كان من بيت رفيع.(۹)

ژباړه: دوی هغه چا ته پېغور ور کاوه چې د زرګر، پښ يا نجار لور به يې نکاح کړه، د هغه نسل ته يې هم پېغور ور کاوه، په خاص ډول که به هغه سړی د اشرافي کورنۍ و.

له دې ښکارې چې عربي ټولنه هغه وخت عربي ټولنه له بد اخلاقي زوال سره مخ وه، د رسول الله ص په راتلو دا معيارونه بدل شول، قران کريم ورته لار ښوونه وکړه:

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ }.(۱۰)

ژباړه: اې انسانانو! موږ تاسو له يوه نارينه او ښځې پيدا کړي يئ بيا مو خيلونه او قبيلې د دې لپاره کړئ چې سره وپېژنئ، الله ته ستاسو باعزته په تاسو کې متقي کسان دي، يقينن الله عليم او باخبره دی.

قران د هغوی اخلاقي بدۍ ته ګوته ونيوه، قبيلې، خيلونه او نسب د ښه سړيتوب معيار نه دی، تقوا د انسانيت معيار شوه، همدې ته په کتو رسول الله ص ويلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَلاَ لاَ فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلاَ لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلاَ أَحْمَرَ، عَلَى أَسْوَدَ، وَلاَ أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ، إِلاَّ بِالتَّقْوَى.(11)

ژباړه: خبردار! عرب پر عجم غوراوی نه لري او عجم يې پر عرب نه لري، سور يې پر تور نه لري او تور يې پر سور نه لري، فضيلت په تقوا سره دی.

عرب په همدې اخلاقي وبا اخته وو چې خپل ځانونه تر نورو قومونو غوره ورته برېښېدل، عربانو ته دا کسبونه هم سپک ښکارېدل، له دې امله به يوازې مرېيانو، عجميانو او يهودو دا کارونه کول، د المفصل ليکوال د خپل پاسني بحث په اوږدو کې وايي چې په دې برخه کې به حتمي مبالغه هم شوې وي، دې زياتوي: ولكننا لا نستطيع نكران ازدراء العرب للحرف والصناعات.

خو موږ نه شو کولای چې کسب او کمال ته د عربو له سپک نظره منکر شو.

اسلام د هغوی دا اخلاقي مرض په دې توګه بدل کړ: رسول الله ص وويل: لوړ لاس پر کښته غوره دی(۱۲) او خپل کار و عمل يې وغوره باله(۱۳) همدا شان يې وويل چې زکريا ع نجار و(۱۴)، نو کسب او پېشه هيڅ بد کار نه دی، بلکې پر تولنه ځان تحميلول بد کار دی(۱۵).

۲۲ /۶ /۲۰۱۸

سرچينې:

(۱)سورة الانبياء: ۹۲، سورة المؤمنون: ۵۲)

(۲)سورة المائده: ۴۸، او په سورة التوبه کې د قران کريم داسي هدايت هم شته: هُوَالَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ (التوبه: ۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: الله هغه دی چې خپل رسول یې له عملي تګلارې او حق دین سره لیږلی. دلته د (هدی او دین) بیل- بیل ذکر کول دا په ګوته کوي چې دواړه جلا شیان دي. د معجم لغة العربیه المعاصر لیکوال د (هدی) په درو ترجمو کې طریقه او شریعت هم راوړي دي. له دې هم ثابتیږي چې شریعت او دین سره بېل دي.

(۳)سورة الاعراف: ۵۹، ٦۵، ۷۳، ۸۵)

(۴)سورة البقره: ۱۰٦)

(۵)مصطفی ملکیان، رابطه دین و اخلاق.

(٦)محمد: ۴.

(۷)السنن الکبری، کتاب الشهادات، باب بیان مکارم الاخلاق و معالیها التي من کان متخلقا بها، ح: ۲۰۸۱۹)

(۸).سنن ابن ماجه، کتاب النکاح، باب حسن معاشرة النساء، ح: ۱۹۷۸.

(۹)المفصل فی تاریخ العرب قبل الإسلام (8/ 155)

(۱۰)[الحجرات: 13].

(۱۱) مسند احمد، مسند رجل من اصحاب النبي ص، ح: ۲۳489.

(۱۲)بخاري، کتاب الزکات، باب لا صدقة الا غن ظهر غنی، ح: ۱۴۲۷.

(۱۳)بخاری، کتاب الزکات، باب علی کل مسلم صدقه...ح: ۱۴۴۵.

(۱۴)مسلم، کتاب الفضائل، باب فضائیل زکریا ع، ح: ۲۳۷۹.

(۱۵)نحل: ۷٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کربوړي وژل، ثواب که خطا؟

لومړی د موضوع په اړه دوه روایات را اخلم:
عَنْ سَعِيدِ بْنِ المُسَيِّبِ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ، أَخْبَرَتْهُ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهَا بِقَتْلِ الأَوْزَاغِ».(۱)
ژباړه: ام شریک رض سعید ته خبر ورکړ چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه.
عَنْ أُمِّ شَرِيكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، " أَمَرَ بِقَتْلِ الوَزَغِ، وَقَالَ: كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ ".(۲)
ژباړه: له ام شریکه رض روایت دی چې رسول الله ص د کربوړي په وژلو امر کاوه او ویل یې چې ده د ابراهیم علیه السلام اورته ورپوکل.
د کربوړي د وژلو په اړه نور روایات له ابوهریره رض، سعد بن ابي وقاص رض، ابن مسعود رض او یو همدا لوړ روایت دی چې له ام شریک رض څخه شوی دی. په دې روایاتو کې ځینې نکتې سره مشترکې او ځینې یې بېلې دي. مثلن: په لوړ روایت کې د ابراهیم علیه السلام ذکر کول د ځینو محدثینو په اند د بخاري د استاد عبید الله بن موسی په روایت کې راغلي دي چې د ابن جریج مدرج یې بللی دی. ځکه ابن جریج څخه نورو شاګردانو روایت کړی دی او دا جمله هغوی نه ده راوړې، نو ښکاره خبره ده چې دا شاګرد د حدیثو اخیستلو په فهم کې تېروتنه کړېده.
روی یَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ القطان وَ محمد بن بَكْرٍ البرساني وَرَوْح بن عبادة قَالَوا: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ شَيْبَةَ، أَنَّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابْنَ الْمُسَيِّبِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ أَخْبَرَتْهُ، أَنَّهَا اسْتَأْمَرَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَتْلِ الْوِزْغَانِ فَأَمَرَهَا بِقَتْلِ الْوِزْغَانِ.(۳)

ژباړه: يحی، محمد، او روح درې واړو روايت کړی دی چې ابن جريج ويل موږ ته عبد الحميد حديث بيان کړ چې ده ته ابن مسيب خبر ور کړ، ام شريک رض هغه ته خبر ور کړ چې دې ويل: له رسول الله ص مې د کربوړي د وژلو په اړه اجازه وغوښته؛ نو هغه دکربوړي وژلو اجازه راکړه.

دې حديث کې هغه لوړه خبره نه شته په داسې حال کې چې درې کسانو روايت کړی دی، نو معلومه شوه چې هغه حديث کې تېروتنه شوې ده. بله نکته داده چې ام شريک له رسول الله ص د قتل اجازه غوښتې ده، له دې معلومېږي چې ام شريک رض له کربوړيو په تکليف شوې وه، نو هغې اجازه وغوښته چې بايد قتل يې کړم، رسول الله ص اجازه ور کړه؛ ځکه هغه ترې په عذابه وه. د مسلم او مسند له دې حديث څخه موږ په اثبات رسولای شو چې که له کربوړي يا هم بل شي څخه انسان ته تکليف رسېده، نو وژل يې روا دي.

خو که فرض کړو چې هغه لومړی حديث هم سهي دی، وروستی جمله يې د ابن جريج مدرج نه ده، نو بيا له دې لاندې مشکلاتو سره مخېږو:

له قران کريم سره يې ټکر واقع کېږي؛ ځکه قران کريم اصل بيانوي چې د يوه کس په ګنا بل کس نه نيول کېږي، دلته ولې يو حيوان د بل په ګنا نيول شوی دی؟

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى (الانعام: ۱۶۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: هر کس چې يو کار کوي گنا يې پر هغه ده، او هيڅ گنهکار د بل په گنا نه نيول کيږي.

د قران کريم دې اصل ته په کتو، که موږ دا فرض کړو، چې کربوړي دا کار کړی دی، نو د نړی ټولو کربوړيو او ټول نسل ته يې ولې سزا ورکوله کيږي؟ که له انسان سره دا معامله نه کيږي، چې عقل هم لري، شعور هم لري، کتاب او نبي هم ورته راغلي دي او اصل مخاطب هم دی، نو له حيوان سره ولې دا د ظلم معامله وشي؟

قران کريم وايي چې پر ابراهيم عليه السلام باندې الله اور يخ او سالم کړ: قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلاَمًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ (الانبياء: ٦٩)

ژباړه: موږ وويل: اې اوره! پر ابراهيم باندې يخ او سالم شه.

که اور ابراهيم عليه السلام ته هيڅ زيان نه وي رسولی، يا بيخي گرم شوی نه وي، نو بيا د کربوړي پوکل د څه لپاره و؟ د کربوړي دا عمل بيا د قران کريم له بل ايت سره واضح په ټکر کې راځي:

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلاَئِكَةُ وَهُمْ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ () يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ.

(النحل: ۴۹، ۵۰)

ژباړه: الله ته هغه څه سجده کوي چې اسمانو کې دي او هغه چې ځمکه کې دي له حيواناتو او ملايکو، دوی د الله له عبادته لويي نه کوي، پر خپلو ځانو د دوی له ربه ډاريږي او هغه څه کوي چې امر يې ورته کيږي.

له دې ايت څخه معلومه شوه چې ملايکې او حيوانات د الله پر ښودل شويو طريقو روان دي او کله يې هم مخالفت نه کوي. پوښتنه داده چې د قران له دومره صراحت سره څنگه ومنو چې کربوړي د الله يوه ستر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيغمبر ته د دښمنۍ په سترګه کتل او د مشرکانو ملاتړ يې کاوه؟ تـر دې ور هاخوا بله پوښتنه داده چې حيوانات د انسان د کفر او اسلام تميز نـه شي کولای، که نه په حيواناتو کې تر ټولو ښايسته او انسان ته نژدې يـې اس دی، هغه په تېره زمانه کې ډېر قيمتي و او انسان ته يې ډېر ارزښـت درلود، مګر موږ ته ثابته ده چې د رسول الله ص او اصـحابو پـه مقابـل کې د مکې مشرکانو له اسانو کار اخيسته او هيڅ اس جنګ تـه لـه تلـو انکار نه دی کړی. له قران کـريم او عقـل څخـه مخالفـت د موضـوعي حديث يوه علامه ده؛ مناسبه ده چې دلته له اصول الحديث څخـه يـوه قاعده رانقل کړم:

د- أو قرينة في المروي: مثـل كـون الحـديث ركيـك اللفـظ، أو مخالفـا للحس، أو مخالفا لصريح القرآن.(۴)

ژباړه: (د موضوعي حديث) څلورمه نښـه د حـديث پـه مـتن کـې وي، مثلا: الفاظ يې رکيک وي، د حس (يـا عقـل) مخـالف وي او د قـران کريم د ښکاره نص مخالفت يې کړی وي.

دلته موږ وينو چې دا روايت په همدغو الفاظو نه يـوازې د قـران کـريم مخالف دی، بلکې د عقل او حس مخالف هم دی. موږ تر اوسه هـيڅ حيوان نه دی ليدلی چې مکلف وي؛ يا هم د مکلفـو انسـانانو غونـدې اعمال يې کړي وي؛ بيا دې هغه ته سزا ور کول شـوې وي؛ نـه يـوازې هغه؛ بلکې ټول نسل يې د يوې ګنا له امله عاق شوی وي.

بل لور ته د دې حديثونو مخالف کره روايات هم شته چې رسـول اللـه ص يې د قتل امر نه دی کړی، حديث کي دي:

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَـلَّمَ قَـالَ: «لِلْـوَزَغِ الْفُوَيْسِـقُ» زَادَ حَرْمَلَةُ: قَالَتْ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ.(۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: له عائشې رض روايت دی چې رسول الله ص کربوړي ته فويسق نوم ور کړ، حرمله په خپله روايت کې زياته کړې چې عائشې رض ويل: ما نه دي ترې اورېدلي چې د کربوړي وژلو امر يې کاوه.

که يو لور ته هغه حديثونه دي، نو بل لور ته دا حديثونه هم شته چې رسول الله ص د هغه د قتل امر نه دی کړی. موږ ولې يوازې د قتل حديثونه بيان کړي دي او دغه روايت مو پټ کړی دی؟ ولې مو يوازې هغه د وژلو روايات منلي دي او دغه روايت مو په عمل او باور کې هيڅ ځای نه لري؟ په داسې حال کې چې د وژلو روايات له قران کريم سره ټکر دي، عقل يې نه مني، خپله له صحيحو رواياتو سره ټکر دي او تر خپل منځ هم موافقت نه سره لري. يو مثال يې د مسلم دا لاندې راوايات دي:

عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ قَتَلَ وَزَغًا فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَفِي الثَّانِيَةِ دُونَ ذَلِكَ، وَفِي الثَّالِثَةِ دُونَ ذَلِكَ».

عَنْ سُهَيْلٍ، حَدَّثَتْنِي أُخْتِي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ سَبْعِينَ حَسَنَةً».

وفي رواية : عن سهيل، قال: حدثتني أختي أو أخي ، عن أبي هريرة، عن النبي -صلى الله عليه وسلم- أنه قال: "في الضربة الأولى سبعين حسنة".

ژباړه: له ابوهريره رض روايت دی چې رسول الله ص وويل: که چا په اول وار کربوړی قتل کړ، نو سل نيکۍ ور کول کېږي، په دويم وار کمې دي او په درېيم وار تر دې هم کمې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلم له ابوهریره رض په بل روایت کې راغلي دي چې رسول الله ص وویل: په لومړي ویشتلو کې اویا نیکۍ دي.

او په دریم روایت کې چې نورو کتابونو راوړی دی راغلي دي چې رسول الله ص وویل: د لومړي ویشتلو اویا نیکۍ دي. خو دلته بیا په سند کې خورا زیات مشکلات دي، معلوم نه دی چې سهیل حدیث له خوره بیانوي که له wروره، د مسلم په لومړي حدیث کې یې له پلاره حدیث بیاناوه، نو د دې حدیث په سند او متن دواړو کې مشکلات شته. که سل ومنو د اویا روایت به څه کوو، که اویا ومنو د سلو دا به څه کوو؟

قال النووي في شرحه: وقع في أكثر النسخ: (أختي)، وفي بعضها: (أخي) بالتذكير، وفي بعضها: (أبي). ... قالوا: ورواية: (أبي) خطأ).(٦)

ژباړه: نووي په خپله شرحه کې ویلي دې چې په زیاتره نسخو کې اختي (له خوره روایت) راغلی دی، په ځینو کې اخي (ورور) نارینه راغلی دی، په نورو کې بیا ابي (پلار یې) ذکر کړی دی... دوی ویلي دي چې له پلاره روایت یې خطا ده.

د ابوهریره رض روایت د سند او متن دواړو له لورې خورا زیات مشکلات لري، د سهیل راوي په اړه اما ذهبي وایي:

قال في ترجمته: وَمِنْ غَرَائِبِ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، حَدِيثُ: "مَنْ قَتَلَ وَزَغاً فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ" .(٧)

ژباړه: د سهیل له پلاره او هغه له ابوهریره رض په غرائبو کې دا روایت دی چې که چا په اوله پلا کربوړی قتل کړ.

تر دې وضاحت وروسته که د حدیثو له تعارضه ځان ساتل غواړو او هم یې د قران کریم له ټکر او عقل له تصادمه ساتل مناسب بولو، نو تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ښه طريقه يې زما په نظر داده چې رسول الله ص ام شريک رض ته له دې امله د وژلو اجازه ور کړې وه چې هغه ترې په تکليف وه، هغه ورغلې ده او په دې اړه يې پوښتنه هم ترې کړې ده، نو دا ټوله مسله د هغې د پوښتنې څخه را پيدا شوې ده. دا يوه خاصه پېښه ده چې د خاصې پوښتنې په ځواب کې راغلې ده؛ نه عمومي قانون چې که هر ځای مو کربوړی وليده هغه به مړ کېږي.

په حديثو کې د دې ډول مشکلاتو نور مثالونه هم شته، مثلن: پر مړي د ژړا په اړه راغلي روايت کې يو ځای ويل شوي دي چې که اهل يې وژاړي نو مړي ته له دې امله عذاب ور کول کېږي. دا حديث په بخاري کې ابن عمر او خپله عمر رض څخه هم نقل شوی دی. اما ابن عباس يې له عايشې رض څخه نقل کوي چې دا حديث د يوه يهودي په اړه راغلی دی چې جنازه يې تېرېده، رسول الله ص هغه ته په اشارې وويل چې دوی پر ژاړي او هغه ته عذاب ور کول کېږي. له عائشې پوښتنه وشوه چې که عمومي شي، نو څه تاوان کوي؟ دې ويل چې تاوان يې له قران کريم سره ټکر دی، ځکه يو څوک د بل په ګنا نه نيول کېږي دا د قران کريم اصل دی، عايشې رض دا هم ويل چې دا د دې حديث د بيان پر مهال له رسول الله ص سره موجوده وه او دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده. د کربوړي له روايت سره همداسې معامله شوې ده، پوښتنه ام شريک له دې امله کړې ده چې ترې په عذابه وه، ځکه که رسول الله ص عمومي د هغو د وژلو امر کړی وای، نو بيا پوښتنې ته اړتيا نه وه، بلکې هغې به هم وژلای. دا نورو اصحابو ته په نقل کې تېروتنه شوې ده، له دې امله نو د روايت متن او سند هم سم خوندي شوي نه دي. ځيني وايي هغه ضرري دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې امله نو فویسق هم بلل شوی دی او د وژلو امر یې هم شوی دی همدا شان د ثواب وعده هم ورکول شوې ده.

اما په فویسق کې یوازې کربوړی نه دی شامل، نور حیوانات هم دي لکه موږک. نو پر هغو د ثواب وعده یې ولې نه ده ورکړې؟ مار، لړم او غونډک تر کربوړي شل کرته زیات خطرناک دي؛ د هغو په اړه د یوې نیکۍ هم نه دي ویل شوي، اما د کربوړي په اړه د سلو، یا اویا نیکیو وعده شوې ده؟!

د علوم حدیث یوه قاعده دا هم ده چې پر واړه کار د زیات ثواب ژمنې هم د یوه حدیثو د موضوعیت نښه کېدای شي. وذلك كالأحاديث التي ترتب الثواب الكثير جدا على العمل القليل.(٨)

ژباړه: او دا لکه پر لږ عمل د ډېر زیات ثواب احادیث.

دلته د یوه کربوړي پر وژلو د سلو نیکیو ثواب هم پر یوه عمل د ډېر ثواب له جملې څخه دی چې د موضوعیت نښې له ورایه پکې ښکاري. د کربوړي په اړه راغلو روایاتو کې که صحیح حدیث وي، هغه یوازې هغه دی چې ام شریک رض تر تکلیف وروسته له رسول الله د قتل اجازه وغوښته، دا حدیث نورو کسانو ته په ناسم ډول رسېدلی دی یا هم وروسته راویانو کې داسې فاحشې تېروتنې ځینو کسانو کړې دي چې د روایت لوری یې یو مخ بلې خوا ته بدل کړی دی. هغه روایت چې د وژلو علت یې اور ته پوکل بیانوي، یا هغه چې د زیاتو نیکیو وعدې ور کوي کره نه دي، حتمن په راویانو کې یا قصدي غلطۍ شوې دي او یا هم تېروتنې دي، له دې امله نو که اړتیا نه وه د کربوړي وژل د ثواب په نیت نه ښه کار دی او نه دې د یوه ژوندي مخلوق پر وژلو له خدایه ثواب غواړي. د اړتیا له مخې د یوه غوايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلالول هم مباح کار دی، اما د ثواب کار نه دی، یو مار که څوک خوري هم وژل یې لازمی دي، اما له خدای دې د ثواب تمه نه لري. ما په خپل ژوند کې د مار، لړم، غونډک، لنډۍ او غالبوزو ډېر خوړلي او چیچلي لیدلي دي، خو د کربوړي د خوړلو مې تر اوسه نه دي اورېدلي. نو څنګه د مار وژل د ثواب کار نه دی، خو د کربوړي پر وژلو یوه نیکۍ هم نه ده سل نیکۍ ور کول کېږي؟

د دې موضوع د احادیثو تر کتلو وروسته زه لومړی دې پایلې ته رسېږم چې د کربوړي پر وژلو هیڅ امر نه دی شوی، د رحمة للعالمین له شان سره دا مناسبه نه ده چې د یوه حیوان د درست نسل وژلو امر دې وکړي، لکه عایشې رض چې ویل، کربوړی یې بویسق بللی دی اما د وژلو امر یې ما نه دی اورېدلی. که تر دې وروسته بیا هم وژل فرض کړو، نو هغه یوازې په یوه صورت کې ممکن دي، چې ام شریک رض ته یې د هغې تر غوښتنې وروسته اجازه ور کړې وه. که زموږ په زمانه کې هم اړتیا د هغو مرګ ایجاباوه، نو نه یوازې چې کربوړی وژلای شي، بلکې نور حیوانات هم وژل کېږي اما د ثواب تمه دې نه کوي.

۲۰۱۹/سپټمبر/۷

سرچینې:

(۱)(بخاري کتاب بدء الخلق باب خیر مال المسلم غنم یتبع بها شعف الجبال ح: ۳۳۰۷)

(۲)(بخاري کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی: واتخذ الله ابراهیم خلیلا...ح: ۳۳۵۹)

(۳)(المسند ح: ۲۷۳۶۵ ، صحیح مسلم ح:۲۲۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴)(تیسر مصطلح الحدیث، الفصل الثانی، تقسیم خبر الاحاد، المبحث الثاني، المطلب الثاني، الخبر المردود، د موضوعي حدیث د پېژندلو بیان: ۱/ ۱۱۲)

(۵)(بخاري کتاب بدء الخلق باب خیر مال مسلم غنم... ح: ۳۳۰۶، مسلم کتاب السلام باب استحباب قتل الوزغ ح: ۲۲۳۹)

(۶)(شرح نووي على مسلم، کتاب قتل الحیات وغیرها باب استحباب قتل الوزغ.)

(۷)"سیر أعلام النبلاء: (۶/ ۱۷۱)

(۸)(الوسیط في علوم و مصطلح الحدیث، اقسام الحدیث من حیث القبول والرد، الحدیث الموضوع، اثار الوضع السیئة: ۱/ ۳۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجع

١)قران کريم.

٢)بخاري، محمد بن اسماعيل، صحيح البخاري، دار طوق النجاة، کال: ١۴٢٢هق.

٣)قشيري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحيح مسلم، دار احياء التراث العربي، بيروت.

۴)سجستاني، ابوداؤد سليمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المکتبة العصرية، صيدا-بيروت.

۵) ابو عيسى، محمد بن عيس بن سورة، الجامع الکبير سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بيروت.

۶) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، موسسة الرسالة، ١۴٢١- ٢٠٠١.

٧) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، سنن ابن ماجه، دار احياء الکتب العربية.

١٠) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحيح البخاري، دار المعرفة- بيروت، ١٣٧٩هـ.

١١)نسائي، السنن الکبرى، د ابو عبد الرحمن احمد بن شعيب الخراساني، د شعيب الاناووط تر سرپرستي لاندې د حسن عبد المنعم شبلي په تحقيق، د الرساله موسسې چاپ بيرون، لومړی چاپ: ٢٠٠١، ١٢ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٢)ابن بطال، شرح البخاري، د ابو الحسن علي بن خلف، د ابو تميم ياسر بن ابراهيم په تحقيق، د مكتبة الرشد سعودي رياض چاپ، دويم چاپ: ٢٠٠٣، لس ټوكه.

١٣)نووي، المنهاج شرح صحيح مسلم، د ابو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف، دار احياء التراث العربي بيروت چاپ، د چاپ كال: ١٣٩٢، اته ټوكه.

١۴) معجم اللغة العربية المعاصره، د احمد مختار عبد الحميد عمر او يوې ډلې تاليف، د عالم الكتب چاپ، لومړى چاپ: ١۴٢٩هـ ٢٠٠٨م، څلور ټوكه.

١۵)كاساني، بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، د علاء الدين، ابو بكر بن مسعود بن احمد الحنفي، د دار الكتب العلميه چاپ، دوم چاپ: ١٩٨٦، ٧ ټوكه)

١٦) طبراني، معجم الكبير، د ابو القاسم، سليمان بن احمد بن ايوب بن مطير اللخمي الشامي، د حمدي بن عبد المجيد السلفي په تحقيق، د قاهرې د ابن تيميه مكتبې چاپ، دويم چاپ له تاريخ پرته، ٢۵ ټوكه)

١٧)موصلي، مسند ابي يعلى، د ابو يعلى احمد بن علي التميمي، د حسن سليم اسد په تحقيق، د دار المامون للتراث دمشق چاپ، لومړى چاپ: ١٩٨۴، ديارلس ټوكه.

١٨)قرطبي، الجامع لاحكام القران(تفسير قرطبي)، د ابو عبد الله محمد بن احمد الانصاري، د احمد البردوني او ابراهيم اطفيش په تحقيق، دويم چاپ: ١٩٦۴، لس ټوكه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹)دمشقي، تفسیر القران العظیم، د ابو الفداء، اسماعیل بن عمر بن کثیر القرشي، د سامي بن محمد سلامه په تحقیق، د دار طیبه للنشر والتوزیع چاپ، دویم چاپ: ۱۹۹۹، اته ټوکه.

۲۰) زحیلي ،القواعد الفقهیه وتطبیقاتها فی المذاهب الاربعه، د محمد مصطفی، دار الفکر دمشق ،لومړی چاپ ۲۰۰۶م، دوه ټوکه)

۲۱)سیواسي، فتح القدیر، د ابن الهمام، کمال الدین، محمد بن عبد الواحد، د دار الفکر چاپ، له تاریخ پرته.

۲۲) جدیع، تیسر علم اصول الفقه، د عبد الله بن یوسف، د الریان اداري چاپ، بیروت لبنان، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، یو ټوک.

۲۳) افریقي، لسان العرب، د محمد بن مکرم بن علي ابو الفضل جمال الدین بن منظور، د دار الصادر بیروت چاپ، ۱۴۱۴ کال، ۱۵ ټوکه)

۲۴)معجم الوسیط، د ابراهیم مصطفی، احمد الزیات، حامد عبد القادر، محمد نجار، د دار الدعوه چاپ.

۲۵) الثقافة السلامیة، د اثراء د نشر و توزیع اداري لومړی چاپ: ۲۰۰۷.

۲۶) مجلة البحوث الاسلامیة، مسلسل شمیره: ۷۶، مخ: ۱۷۴، له رجبه تر شواله، کال: ۱۴۲۶هق.

۲۷)تحلیل عن مفهوم الوسطیة في الفقه الاسلامي: ۱۷۳.

۲۸) امالي، د ابن بشران، د دار الوطن ریاض چاپ، د چاپ کال: ۱۹۹۷م.

۲۹) ملکیان، رابطه دین و اخلاق، د مصطفی، دانشگاه امام صادق، تهران ۱۳۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰)شاطبي، الموافقات، د ابراهيم بن موسى بن محمد الغرناطي، د ابو عبيده مشهور بن حسن په تحقيق، د دار ابن عفان چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۷، اووه ټوکه.
۳۱)علي، المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام، د دوکتور جواد علي، د دار الساقي چاپ، څلورم چاپ: ۲۰۰۱، شل ټوکه.
۳۲)الباني، سلسلة الاحاديث الضعيفه والموضوعه واثرها السيئ في الامه، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدين، د دار المعارف رياض چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۲، ۱۴ ټوکه.
۳۳)شوکاني، نيل الاوطار، محمد بن علي اليمني، د عصام الدين الصبابطي په تحقيق، د مصر-د دار الحديث چاپ، لومړی چاپ: ۱۹۹۳، ۸ ټوکه.
۳۴)شيباني، العلل و معرفة الرجال، د ابو عبد الله احمد بن محمد بن حنبل، د وصي الله بن محمد عباس په تحقيق، د دار الخارني رياض چاپ، دويم چاپ: ۲۰۰۱، درې جز.
۳۵)سقار، التکفير و ضوابطه، د منقذ بن محمود، د رابطه العالم الاسلامي چاپ.
۳۶)الباني، صفة صلاة النبي ص، د ابو عبد الرحمن، محمد ناصر الدين، د مکتبة المعارف رياض چاپ.
۳۷)نعيمي، تيسير مصطلح الحديث، د ابو حفص، محمود بن احمد بن محمود طحان، د مکتبة المعارف چاپ، لسم چاپ: ۲۰۰۴، يوټوک.
۳۸)ذهبي، سير اعلام النبلاء، شمس الدين، ابو عبد الله، محمد بن احمد، د شعيب الارنووط تر سرپرستۍ لاندې د پوهانو د يوې ډلې په تحقيق، الرساله ادارې چاپ، دريم چاپ: ۱۹۸۵، ۲۵ ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹)الوسیط في علوم و مصطلح الحدیث، د ابو شهبه محمد بن محمـد بن سویلم، د دار الفکر العربي چاپ، یو ټوک.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library